

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

V.S. NAIPAUL

GELİŞİN
BİLMECESİ

ROMAN

Çeviri: SUAT ERTÜZÜN

*“Modern İngiliz edebiyatının
büyük ustası” diye tanımlanan
V.S. Naipaul, 2001 Nobel
Edebiyat ödülünün sahibi.*

Sürrealist ressam Giorgio de Chirico'nun *Gelişin Bilmecesi* adlı dizi tablosundan esinlenen kitap, İmparatorluk sonrası dönemde Karayiplerden İngiltere'ye gelen genç bir Hintlinin öyküsünü anlatıyor. Naipaul'un en önemli otobiyografik eserlerinden biri olarak, bir diyardan bambaşka bir diyara gitmenin, bir ruh halinden başka bir ruh haline geçmenin hikâyesi üzerinden, en geniş anlamda “yolculuk” temasını işliyor. Ancak yazar, yaratıcılık ve gözlemle birleştirdiği bambaşka bir ağ da örüyor romanda. İngiliz dünyasının, sömürgeciliğin sona ermesiyle başlayan küçülme ve eski görkemini yitirme sürecini, bir malikânenin geçirdiği değişim aşamalarıyla simge-
liyor.

Bir komşunun ölümü, malikânenin bahçıvanının işten çıkarılması gibi, gündelik hayatın içindeki sıradan anlarda bile bir derinlik ve dokunaklılık bulan Naipaul, ayrıntılardan geniş manzaralara uzanıyor; “ilerleme” fikrinin engellenemez yükselişiyle yitip giden eski dünyayı, İngiliz coğrafyasında yavaş yavaş meydana gelen kalıcı değişimleri gözler önüne seriyor.

Kapak resmi: AMADEO DE SOUZA-CARDOSO

24,50 TL
KDV DAHİL

ISBN 978-975-07-1879-3

V.S. NAIPAUL

GELİŞİN
BİLMECESİ

ROMAN

2001 NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

İngilizce aslından çeviren

Suat Ertüzün

The Enigma of Arrival, V.S. Naipaul

© 1987, V.S. Naipaul

© 2013, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.

Bu eserin Türkçe yayın hakları The Wylie Agency (UK) Ltd. aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Eylül 2013, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Seçkin Selvi

Kapak tasarımı: Act creative ZM

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Ayhan Matbaası

Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. Gelincik Sokak No: 6 Kat: 3 Güven İş

Merkezi, Bağcılar, İstanbul

Sertifika No: 22749

ISBN 978-975-07-1879-3

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

www.canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 10758

SIR VIDIADHAR SURAJPRASAD "VS" NAIPAUL, 1932'de Trinidad'da doğdu. Britanya İmparatorluğu sömürgeciliğini irdeleyen romanlarıyla tanınan yazar, 1950'de burslu olarak İngiltere'ye gitti. Oxford Üniversitesi'nde geçirdiği dört yılın ardından yazmaya başladı ve o günden sonra başka bir işle uğraşmadı. Naipaul'un *Mistik Masör* (2001'de İsmail Merchant yönetiminde sinemaya uyarlandı), *Miguel Sokağı*, *Gerillalar*, *Nehrin Dönemeci*, *Taklitçiler*, *Yarım Hayat*, *A House for Mr. Biswas* (Mr. Biswas'a Bir Ev), *A Flag on the Island* (Adada Bir Bayrak), *In a Free State* (Özgür Bir Devlette), *Büyülü Tohumlar* gibi romanları ve *The Middle Passage: Impressions of Five Societies - British, French and Dutch in the West Indies and South America* (Ara Geçit: Beş Toplumdan İzlenimler/Batı Hint Adaları ve Güney Amerika'daki İngilizler, Fransızlar ve Hollandalılar), *An Area of Darkness* (Karanlık Alan), *The Loss of El Dorado* (El Dorado'nun Yitimi), *India: A Wounded Civilization* (Hindistan: Yaralı Bir Uygarlık), *The Return of Eva Perón and the Killings in Trinidad* (Eva Perón'un Dönüşü ve Trinidad'daki Katliam), *The Masque of Africa: Glimpses of African Belief* (Afrika Maskesi: Afrika İnancından Görüntüler) gibi belgesel kitapları da var. J.M. Coetzee'nin "modern İngiliz edebiyatının ustası" diye tanımladığı Naipaul, John Llewellyn Rhys, Somerset Maugham, Hawthornden, WH Smith Edebiyat, Booker, Kudüs ve İngiliz Edebiyatındaki yaşam boyu başarısından dolayı David Cohen ödüllerinin yanı sıra 2001 Nobel Edebiyat Ödülü'nü de kazandı.

SUAT ERTÜZÜN, 1971 yılında Hollanda'da doğdu. İlkokulu Hollanda'da, ortaokul ve liseyi İstanbul'da okudu. Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü 1996 yılında bitirdi. Bir süre bankacılık ve turizm sektöründe çalıştıktan sonra çevirmenlik yapmaya başladı. Oscar Wilde, Kiran Desai, J.M. Coetzee, Rudolfo Anaya, Julia Glass, John Hughes, Sybille Bedford, John Banville, Patricia Highsmith, Stephen Greenblatt gibi yazarların eserlerini Türkçeye kazandırdı.

Düzenleme;;
Ny.Ozlem

Kardeşim Shiva Naipaul'un
sevgi dolu anısına

25 Şubat 1945, Port of Spain
13 Ağustos 1985, Londra

İçindekiler

Önsöz	13
Birinci bölüm: Jack'in bahçesi	17
İkinci bölüm: Yolculuk	129
Üçüncü bölüm: Sarmaşık	233
Dördüncü bölüm: Ekin kargaları	357
Beşinci bölüm: Veda töreni	423

Önsöz

1970'te Wiltshire'da bir arkadaşımın arkadaşına ait bir köy evinde yaşamaya gittim; orada on bir yıl kaldım. Benim için çok mutlu bir dönemdi. Daha önce hiç o kadar sevdiğim bir evde, o kadar nefis ve doyurucu bir çevrede yaşamamıştım ve o bakımdan çok iyi çalışıyordum. Öncelikle Wiltshire'a yerleşmeden önce bulunduğum Afrika hakkında yazdım; sonra Hindistan hakkında büyük bir kitap yazdım ve ardından iki yıl boyunca, yeniden uyanan İslam dünyasındaki gezilerimi kaleme aldım. Özetle, benim için verimli bir dönemdi ama sonrasında taşınmam gerekti. Yaşadığım yer hakkında hiç yazmamıştım. Onun sırası daha sonra gelecekti. Daha önce de olmuştu: Bir tecrübe kırıntısı, ben onu yazmaya başlamadan evvel tamamlanmıştı. Biraz da bu yüzden şanslıyım ben; niçin yazmayı sürdürdüğümü de bununla bir miktar açıklayabilirim. Her tecrübe bana biçilmiş bir kaftan gibi gelmiştir.

Başladığımda maddi çevrem hakkında yazmaya heves etmiyordum. Belirsizlikle geçen yılların ardından mutluluğumu ve yaşadığım umulmadık sükûneti yüceltmek istiyordum. Doğrusu, hiç bu kadar güzel, bu kadar huzurlu bir yerde yaşamadığımı ve onca yıl güzel bir evde kalmanın meğer ne kadar tatmin edici olduğunu anlamayışıma hayret ettiğimi söyleyebilirim.

Köy evi dediğim, üç odalı küçük bir şeydi. Orayı ilk kez görenler hep hayal kırıklığına uğruyorlardı; benim için ne ifade ettiği hakkında en ufak bir fikirleri bile yoktu.

Doğa yazılarında köklü bir gelenek olduğunu ve benim ona bir şey ekleyecek donanımda olmadığını biliyordum. Sömürge kökenli biri olarak benim de kaygım, durmadan aynı mahsullerin ekilmesinden dolayı imkânlarının sınırına varan toprağın kullanımıydı. Afrika hakkında yazdığım için ilk yürüyüşlerimde Afrika'yı görüyordum. Coğrafyayı kendi haliyle görmem, ona nüfuz etmeye başlamam zaman aldı. Önümde olanla kafamda olan arasındaki uyuşmazlıklar, kültürel sorunlara kadar uzanıyordu. Yazmak her zaman olduğu gibi yine kafamı meşgul ediyordu ve bu kitapta da gelişen tema, metropol kaynaklı malzemeye özlem duyan yazar veya anlatıcının, asıl önem taşıyan konuları nasıl gözden kaçırdığıydı. 1950'de Londra, yerinden yurdundan olmuş insanlarla doluydu. Fakat ben ünlü İngiliz yazınındaki daha oturmuş toplumu aradığım için bunlara dikkat etmiyordum. *Gelişin Bilmecesi*'ndeki komik temalardan biri budur zaten – yazarın yaşadığı dönemi yaşarken değil de yazarken anlamasının komedisi. Dolayısıyla İtalyanları ve Kuzey Afrika kökenli Fransızları kaçırdım ve var olduğunu bildiğim çerçeveye uydukları için yaşadığım pansiyonda kalan hizmet erbabını kendime malzeme yaptım. Yeni hayatımı kaydetme, eski hayatımı anlama yollu ilk dürtünün nüvesinden böyle doğup gelişti kitap ve sanırım böylesi kulağa gerçekten doğru geliyor; çünkü gerçek buna benziyordu.

Not almadım. Çoğu zaman olduğu gibi hafızama güvendim; başka türlü oradan oraya sıçrayabilecek bir kitaba tutarlılığını veren de bu zaten. Dediğim gibi, kitabı yazmaya başladığımda tecrübenin kendisi geride kalmıştı. Bu işe girişmeden önce malzemenin tamamlandığını düşünüyordum ve bana öyle geliyordu ki elyazım, bunun verdiği mutsuzlukla bozulmuştu; ama bozulmak ne kelime, yazdıktan kısa bir süre sonra bile kâğıda döktüklerimi çözmekte zorlanıyordum. Yeni çevrenin yazıma zarar vereceğinden korktuğum için taşındığım yeni evde, kimliksiz bir atmosfer yaratmaya çalışmıştım. Çok erken kalkıyordum; şafakta yazdıklarımı kaybetmemek için onları bir de teybe okuyordum. Öğle yemeğinde ve akşam yemeğinde sırtımı döndüğüm teyp, kendi sözlerimi bana tekrar ediyordu. Bu yolla yazdıklarımı aşinalık kazanıyor ve onlarla ne yapacağımı biliyordum. Yazmanın

mekanik yanına burada dikkat çekmemin sebebi, düşünce ve dürtüleri kâğıda aktarmanın bana hep biraz sorunlu gelmiş olmasıdır. Bir kitabı hazırlamanın belirlenmiş bir yolu yoktu. Her kitap, deyim yerindeyse, kendine ait yeni bir yol açıyor-du: Bu tarzda kaleme aldığım bir kitabı okumam söz konusu değildi. Doğrudan muhatap olduğum ilk tepki çok zaman sonra, ben artık kitabın çok uzağındayken ve aklım başka tasarılarla meşgulken Fransızca çevirmenimden geldi. Bana, kitabın onu adeta hipnotize ettiğini söyledi ve bu etkinin farkında olup olmadığımı sordu. Bilmiyordum; ama çeşitli nedenlerle kitabın hayranları olduğunu artık anlıyorum ve yeniden basılmasının ona daha çok dost kazandırmasını umuyorum.

Birinci bölüm

JACK'İN BAHÇESİ

İlk dört gün yağmur yağdı. Nerede olduğumu bile zor seçiyordum. Sonra yağmur durdu ve evimin önündeki çimenlikle ek binaların ilerisinde, her biri sınırlarındaki yapraksız ağaçlarla ayrılmış tarlalar ve uzakta, ışığın durumuna göre aniden parlayabilen ve öyle zamanlarda olmayacak bir şekilde toprak düzeyinin üstündeymiş izlenimi veren bir nehir gördüm.

Nehre, *Avon* deniyordu; ama Shakespeare'le ilişkili olan değildi bu. Toprağın, benim için daha büyük bir anlam kazanmasından ve çocukluğumun tropikal sokağına göre hayatımda daha fazla yer etmesinden sonra; ancak ondan sonra içinde kanallar olan dümdüz otlakları "sulak çayırlar" veya "yaş çayırlar", nehrin gerisindeki engebesiz alçak tepeleri de "meralar"¹ olarak düşünmeye başlayabilecektim. Fakat o sırada, yani yağmurun kesilmesinin ardından gördüklerim –yirmi yıldır İngiltere'de yaşıyor olmama rağmen– yamyassı otlaklar ve dar bir nehirden ibaretti.

1. Kitapta bundan sonra sıkça geçen "mera", özellikle İngiltere'nin güneyindeki ağaçlıksız, hafif eğimli ve çayırta kaplı alçak kireçtaşı tepeleri ifade eden, eski İngilizcede tepe anlamındaki *dūn* sözcüğünün günümüzdeki karşılığı *down* sözcüğü için kullanıldı. Tepeler, aşınmayı önlemek amacıyla odak olarak kullanıldığı için "mera" sözcüğü seçildi. (Ç.N.)

Kıştı. Kış ve kar düşüncesi, beni oldum olası heyecanlandırmıştı; ama İngiltere’de karşılaştığım kışlar, uzaklardaki tropikal adamdayken hayal ettiğim zorlu kışlara nadiren benzediği için sözcüğün bendeki büyüğü biraz yitmişti. Başka yerlerde, sözgelimi ocakta İspanya’da, Madrid yakınlarındaki bir kayak tesisinde, aralıkta Hindistan’ın Simla kasabasında, ağustosta Himalayaların yükseklerinde aşırı hava şartlarına şahit olmuştum. Fakat öyle havalar, İngiltere’ye pek uğruyor gibi görünmüyordu. İngiltere’de yıl boyu aynı türden kıyafetleri kullanıyordum; nadiren süveter giyiyor, paltoya çok az ihtiyaç duyuyordum.

Ayrıca her ne kadar yazların güneşli olduğunu ve kışın, Rowland Hilder’ın suluboya tablolarında olduğu gibi, ağaçların yaprak döküp fırça gibi kaldığını bilsem de yılın geneli –bitki örtüsü, hatta hava sıcaklığı bakımından– benim için aynıydı. Bir mevsimi veya dönemi, diğerinden ayırmakta zorlanıyordum; çiçekler veya ağaçların yeşilliğiyle herhangi bir ay arasında bağlantı kuramıyordum. Fakat bakmayı seviyordum; hiçbir şey dikkatimden kaçmıyordu ve ağaçlarla çiçeklerin güzelliği, erken saatlerdeki sabah güneşi, güneşin geç battığı akşamlar beni duygulandırıyor. Benim için kış, daha çok kısa günlerden ve çalışma saatlerinde her yerde yanan elektrikli lambalardan, bir de kar yağma ihtimalinin olduğu bir zamandan ibaretti.

İçinden çayın geçtiği vadideki eve yerleştiğimde kış olduğunu söylüyorsam bunun sebebi o sıralardaki sisi, çevreyi benden gizleyen ve İngiltere’de defalarca yer değiştirdiğim yetmiyormuş gibi yine yeni bir yere taşınmamla ve çalışmalarım ile ilgili kaygılarımı tamamlarcasına dört gün süren yağmur ve sisi hatırlamamdır.

Isınma masrafından çekindiğim için de kış olduğunu hatırlıyorum. Sadece elektriğim vardı ve elektrik gazdan

da, mazottan da pahalıydı. Üstelik ev zor ısınıyordu. Uzun, dar bir binaydı; sulak çayırlardan ve nehirden uzak sayılmazdı; beton zemin yerden ancak birkaç karış yüksekteydi.

Derken bir öğleden sonra kar yağmaya başladı. Evin önündeki çimenliği örttü; ağaçların çıplak dallarını örttü; gözden kaçan şeylerin hatlarını, çimenliğin çevresinde olan ve o güne kadar dikkat etmediğim ya da tam olarak ne olduğunu anlamadığım eski püskü boş yapıların hatlarını belirledi; öyle ki, yağan karı izlerken çevremin kabataslak bir resmi, önümde parça parça kuruldu.

Karda oynamak veya beslenmek isteyen tavşanlar ortaya çıktı. Kamburunu çıkarmış bir ana, yanında üç-dört yavrusu. Kar üstünde farklı, kirli bir renk oluşturunuyorlardı. Ve bu tavşan resmi, daha doğrusu onların yeni rengine ait bu resim, o kış gününün öbür ayrıntılarını –akşamüstünün karlı aydınlığı; çimenliği çevreleyen garip boş yapıların beyazlaşıp ayrışması ve önem kazanmasını– da çağrıştırıyor veya yaratıyor. Çağrıştırdığı bir başka şey de tavşanların beslendiği ve beyaza çalmaya başlayan çitin gerisinde gördüğümü sandığım ormanın anısı. Beyaz çimenlik; çevresindeki boş yapılar; çimenliğin bir yanındaki çit, çitteki gedik, bir yol; ilerideki orman. Bir orman görüyordum. Ama aslında orman sayılmazdı; evimin de bulunduğu arazide, büyük konağın arkasındaki meyve bahçesiydi.

Gördüğüm şeyi apaçık görüyordum. Ama neye baktığımın farkında değildim. Onu nereye koyacağımı şaşırmıştım. Hâlâ iki arada bir dere gibiydim. Fakat bildiğim bazı şeyler vardı. Trenle geldiğim kasabanın adını biliyordum: Salisbury. Tanıdığım, ilkokul üç ders kitabında Constable'ın Salisbury Katedrali röprodüksiyonundan fikir sahibi olduğum neredeyse ilk İngiliz kentiydi Salisbury. Çok uzaklardaki tropikal adamda, on yaşında değildim o sıralar. Dört renk baskılı resim o güne kadar

gördüğüm en güzel tabloydu. Yerleşeceğim evin de Salisbury yakınlarındaki nehir vadilerinden birinde olduğunu biliyordum.

Constable'a ait röprodüksiyonun bende uyandırdığı romantik duygular sayılmazsa oraya götürdüğüm bilgi, dil sınıfına giren bilgilerden ibaretti. Sözelimi, *avon* sözcüğünün aslen nehir anlamına geldiğini, o bakımdan herhangi bir köpek için kullanılabilen "it" kelimesinden farkı olmadığını biliyordum. Ayrıca –hem köye hem arazisinde bulunduğum malikâneye adını veren– Waldenshaw adındaki iki bileşenden *walden*'in da, *shaw*'un da orman demek olduğunu yine biliyordum. Karın ve tavşanların verdiği peri masalı duygusu bir yana, orman gördüğümü sanmam için bir neden daha.

Evin, Stonehenge'e yakın olduğunu da biliyordum. Oradaki çember halinde dikilmiş taşlara giden bir yürüyüş yolu olduğunu, yolun yükseldiği bir yerde bir seyir noktası olduğunu biliyordum. Zaten o ilk dört günden sonra yağmur dinip sis kalkınca bir öğleden sonra yola ve manzaraya bakmaya gitmiştim.

Köyün, köy denebilecek bir hali yoktu. Benim için sevindirici bir şeydi bu. İnsanlarla karşılaşmak beni tedirgin ediyordu. Onca zamandır İngiltere'deydim; ama yeni bir yere taşındığımda hâlâ o tedirginliği yaşıyor, ace-mice konuşuyor, kendimi hâlâ bir başkasının ülkesinde görüyor, yabancı ve yalnız hissediyordum. Ülkenin yeni bir yöresine gitmek başkaları için bir macera olabilecekken benim için her seferinde eski bir yarayı deşmek gibiydi.

Porsukağaçlarının yer aldığı, kara topraklı malikâne arazisinin yanından daracık bir karayolu geçiyordu. Yolun, tel çitin ve yol kenarındaki çalılarının hemen ilerisinde meranın dik yamacı yükseliyordu. Stonehenge ve yaya yolu o yöndeydi. Anayoldan küçük bir kır yolu veya

patika sapıyor olacaktı. Onu bulmak için sola mı, sağa mı dönmeliydim? Ama aslında hiç dert değildi. Sola döndüğünüzde de karşınıza bir yol çıkıyordu, sağa döndüğünüzde de. Ve o iki yol Jack'in evinde, daha doğrusu tepeyi aştıktan sonraki vadide, Jack'in evinin olduğu eski çiftlik alanında buluşuyordu.

Eve giden iki yol. Farklı yollar: Biri çok eskiydi, öbürü yeni. Eski yol daha uzun, daha düzdü; kuru, geniş, dolambaçlı bir dere yatağını izliyordu; eski günlerde hayvanların çektiği arabalar için kullanılmış olacaktı. Motorlu araçlara göre yapılan yeni yol daha dikti, doğrucaca tepeye çıkıyor, sonra yine dosdoğru aşağı iniyordu.

Anayoldan sola döndüğünüzde eski yola çıkıyordunuz. Kayın ağaçlarının dalları yolun bu bölümünün üzerine sarkıyordu. Yol nehrin hemen üstünde, meranın yamacındaki düz bir çıkıntı boyunca ilerliyor, ardmndan hemen hemen su seviyesine kadar iniyordu. Burada birkaç evden ibaret küçük bir yerleşim vardı. Gördüğüm kadarıyla güzel revaklı, tuğla ve çakmaktaşıdan küçük eski bir ev; nehir kıyısında, suya çok yakın bir noktada da saz damlı, alçak beyaz duvarlı, "elden geçirilmekte olan" bir köy evi (ev yıllar sonra hâlâ elden geçiriliyor, tozlu pencerelerden yarısı kullanılmış çimento çuvalları görülebiliyordu). Buradan, bu mezradan Jack'in evine giden eski yola sapılıyordu.

Dar bir asfalt yol, yarım düzine küçük, gösterişsiz evin yanından geçiyor, evlerin ikisinin, üçünün üzerinde –yegâne süs olarak– sahibi, inşaatçısı veya tasarımcısının özenli monogramları ve şaşırtıcı bir tarih, savaş yılı olan 1944 tarihi göze çarpıyordu. Bir yerden sonra asfalt bitiyor ve patika taşlık oluyor; sonra bir vadiye girip pek çok sertleşmiş tekerlek izinin arasında tutam tutam kaba çimlerin düzensiz şeritler biçiminde uzandığı daha geniş bir yol haline geliyordu. Bu vadi, kadim bir his uyandırır-

yordu. Soldaki dik yamaç, manzarayı kapatıyordu. Keldi bu yamaç, ağacı veya çalısı yoktu; ince, pürüzsüz çim örtünün altındaki kamçı izi gibi çizgi ve şeritler yalnızca uzun zaman önce yıllar boyu sürüldüğünü değil, aynı zamanda tahkim edildiğini de akla getiriyordu. Geniş yol kıvrıla kıvrıla ilerliyordu; yolun kapladığı geniş vadi (herhalde eski bir nehir yatağı) sonra hiç kıvrım yapmadan doğruca ötelerdeki alçak bir meranın eteklerine kadar uzuyordu. Jack'in evi ve çiftlik alanı, yolun döneme-cindeki bu düzlüğün ucundaydı.

Jack'in evine giden öbür yolun, anayoldan ayrıldıktan sonra yukarı vurup vadiye ve çiftlik alanına inen kısa, dik ve yeni yolun kuzeye bakan tarafında bir sıra genç kayın ağacı ve onları koruyan yüksek çamların oluşturduğu bir rüzgâr siperi vardı. Yokuşun tepesinde metal duvarlı modern bir ambar görölüyordu; biraz daha devam edince yolun karşısındaki rüzgâr siperinde bir gedik vardı. Stonehenge seyir noktası orasıydı; kalıntılar çok uzakta ve küçük kalıyordu, seçilmesi kolay değildi, en azından orduya ait parlak kırmızı veya turuncu atış alanı kadar kolay değildi. Rüzgâr siperi boyunca ilerleyen engebeli taşlık yoldan inince yamacın dibindeki metruk çiftlik yapılarına ve içlerinden birinde Jack'in yaşadığı, hâlâ kullanılan yan yana dizili köy evlerine ulaşılıyordu.

Çevredeki meralar hep taşlı ve kuru, beyaza çalan kahverengi, beyaza çalan yeşildi. Fakat vadi tabanındaki geniş yolda ve çiftlik yapılarının orada toprak çamurlu ve siyahtı. Traktör tekerlekleri kara çamurda yer yer uzun ince havuzcuklar açmıştı.

Çiftlik yapılarına ulaştığım ilk öğle sonrası rüzgâr siperinin yanındaki dik yokuştan aşağı yürürken Stonehenge'e giden yolu sormak zorunda kalmıştım. Yukarıdaki seyir noktasından bakınca her şey belli gibiydi. Fakat sonra art arda meralar, art arda yamaçlar yükselmeye

başladı; vadiler ve patikalar gözden gizleniyor, çamurun ve uzunlamasına su birikintilerinin yürümeyi zorlaştırdığı ve mesafeyi sanki daha da açtığı vadi tabanında bazılarının geniş vadi yolundan ayrıldığı birçok patika görünüyordu; ne tarafa gideceğimi kestiremedim. O boşlukta basit bir soru; o ilk gün, birine yolu sorduğumu hiç unutmayacağım. Jack miydi? Kim olduğuna dikkat etmedim; aklım daha çok yürüyüşün acayıplığında, kendi acayıplığımda ve sorunun saçmalığındaydı.

Bana çiftlik yapılarının etrafından dolaşıp sağa dönmem, geniş anayoldan ayrılmamam, bir yandaki ağaçlığa, katıksız bir yabanlığı ve ormanın başlangıcını yalan da olsa çağrıştıran genç koruluğa dönük kuru patikaların cezbediciliğine kapılmamam söylendi.

Ben de çamurun içinde köy evlerinin ve çiftlik alanının çevresinden, eski bir kereste yığını ve eski dolaşık bir dikenli tel yumağının, kullanılmıyor izlenimi veren çiftlik alet edevatının çevresinden dolaşarak sağa saptım. Geniş çamurlu yol çimenle, uzun yaş otlarla kaplanmaya başladı. Çiftlik yapılarını arkamda bıraktığım ve kendimi geniş, ıssız ve eski bir nehir yatağında bulduğum kısa bir süre sonra, engin boşluk duygusunu olanca yoğunluğuyla hissetmeye başladım.

Eski bir nehir yatağı olduğunu düşündüğüm çimenli yol yokuşa vurdu, öyle ki insanın gözü ister istemez karşıdaki gökyüzüne dikiliyor, iki yanda da meraların yamaçları yine gökyüzüne karşı açılıp genişliyordu. Bir yanda sığırlar yayılmıştı; öbür yanda, geniş boş bir araziden ibaret bir otlığın ilerisinde genç çamlardan bir koruluk görünüyordu. Antikçağ'a ait duygusu uyandırıyor bu burası; enginliğin, bomboş toprağın izlenimini, eşyanın başlangıcına ait bir duyguyu. Görünürde ev yoktu; yalnızca çimenli yol, karşıdaki gökyüzü ve iki yanda geniş yamaçlar...

Yolun bu kesiminde boşluk fikrine kapılmak kolaydı. Ama çimenli yolun tepesine vardığımda, yüksek meraları süsleyen höyük ve tümölüslerle aynı hizaya gelip Stonehenge'e yukarıdan baktığımda Salisbury Ovası'ndaki atış sahaları ve West Amesbury'deki sayısız küçük derli toplu ev de menzile girdi. İçinde yürüdüğümü sandığım boşluk ve enginlik de genç çamların ardında olduğunu sandığım orman gibi bir yanılsamaydı. Her yanı, oyuncak gibi rengârenk kamyon ve arabalarla yollar sarmıştı ve bunlar uzak da değildi: Stonehenge, göğe karşı duran eski höyüklerle tümölüsler; askerî atış sahaları, West Amesbury. Eskiyle yeni ve vadinin dibinde, ikisinin arasında bir döneme ya da belki bambaşka bir çağa ait olan çiftlik alanıyla Jack'in evi.

Çiftlik yapılarının çoğu artık kullanılmıyordu. Çamurlu alanı çevreleyen ambar, ahır ve ağıllar –kırmızı tuğlalı duvarları, arduvaz taşlı veya kiremitli çatıları– dökülmeye yüz tutmuştu; ağıllarda da tek tük sığır vardı –sürüden tecrit edilen hasta sığırlar, zayıf düşmüş danalar. Düşmüş kiremitler, çökmüş çatılar, paslanıp aşınmış demirler, bükülüp yamulmuş metal parçalar, her yere sinmiş bir rutubet, ağılların dışkıyla yumuşamış ve ayaklarla ezilmiş çamurunda donuk yeşil bir yosun parıltısı eşliğinde kahve, siyah ve pas renkleri: Iskartaya çıkarılmış nesneler gibi hayvanların yalnızlıkları korkunçtu.

Buradaki sığırlar bir tür şekil bozukluğundan mustaripti. Üremeleri artık o kadar mekanikleşmişti ki, kusurları da mekanik görünüyordu, sınai bir süreçte meydana gelmiş arızaları andırıyordu. Hayvanların bazı yerlerinde tuhaf et fazlalıkları oluşmuştu; iki parçalı bir kalıpta dökülmüşler de o parçaların bitişme yerlerinden sığırların maddesi, yani sığırların kalıba döküldüğü karışım sızmış, katılaşmış, etleşmiş, ardından diğer gerçek Friz sığırlarındaki siyah beyaz desenli tüyler üstünde bitmiş gibi. Ora-

daki harap, metruk, dışkılı, yosunlu çiftlik alanında yegâne taze nesne olan kendi dışkılarının içinde dikilerek, orta yerlerinden boğaların gerdanlarına veya ağır perdeler benzer şu fazlalık sığır maddesi sarkarak kasabadaki mezbahaya götürölmeyi bekliyorlardı.

Eski çiftlik yapılarından biraz ötede ve Jack'in eviyle çiftliğe giden eski yol olarak düşündüğüm geniş düz şeridin aşağısında başka kalıntı ve harabeler, başka emeklerin veya hayatların artıkları görölüyordu. O geniş yolun sonundan bir yana doğru, yüksek otların arasında griye boyanmış ve iki sıra halinde dizilmiş düz ve alçak kutular vardı. Sonradan bana söylediklerine göre onlar, arı kovanıymış ya da eskiden öyleymiş. Kimin arıcı olduğunu hiç söylemediler. Bunu yapan bir çiftlik çalışanı mıydı, ev sakinlerinden biri miydi, yoksa keyfine göre küçük bir ticari teşebbüste bulunup sonra vazgeçen ve boş veren biri miydi? Ortada bırakılan ve açıklaması yapılmayan, kimsenin kaldırmaya zahmet etmediği gri kutular, çitsiz açıklıkta küçük bir gizem kaynağıydı.

Sürülerin güdüldüğü geniş yolun öbür yanında, çiftlik yapılarını çeviren geniş kavsın tam başladığı yerde, genç ağaç ve çalıların koynunda allı yeşilli sarılı eski ama iyi durumda bir araba, (bence) önüne koşulan atlar çözüleli çok olmamış gibi duran geçmiş günlerin rengârenk boyalı Çingene arabalarına benzer bir şey vardı. Bir gizem daha; özene bezene yapılp terk edilmiş bir nesne daha; artık kullanılmadığı için atılan geçmişe ait bir eşya daha. Çiftlik yapılarının sağında solunda paslanmaya bırakılmış çok eski ve hantal tarım araç gereçleri gibi.

Arı kovanlarını ve arabayı epey geçip geniş düz yoldan inince eski püskü, siyah bir naylon örtüyle örtölmüş ve köy evine benzer bir biçimde istiflenmiş balyalardan bozulmaya yüz tutmuş bir saman yığını duruyordu. Dura dura kararmış samanların arasından yeşil filizler sür-

gün vermişti; bir yaz mevsimi özenle biçilip balyalanan saman çürüyor, gübreye dönüyordu. Çiftlik samanının şimdi saklandığı açık ambar, modern prefabrik bir yapıydı ve çatı mahyasının hemen altında inşaatçının adı görölüyordu. Ambar, çiftlik avlusundaki keşmekeşin az ilerisindeydi – her zaman bolca yer bulunabilecek ve eskiye ait hiçbir şeyin üstüne yeni bir şeyin yapılması gerekmecekmış gibi. Tatlı, sıcak kokusuyla buradaki saman tazeydi; altın renkli temiz, sıcak kokulu basamaklar halinde dizilmiş balyalar, bana saman çöplerini eğirerek altın yapmayla ilgili hikâyeyi ve Avrupa’da geçen kitaplarda, ambarlarda saman üstünde yatıp uyuyan insanlara yapılan göndermeleri hatırlatıyordu. Sığırlar için biçilen otların daima taze, daima yeşil olduğu ve hiçbir zaman kahverengileşip samana dönmediği Trinidad’dayken buna bir türlü aklım ermezdi. Şimdi mevsim kıştı ve bu rutubetli vadi tabanında tekerlek izlerinin çukur açtığı kara çamurun yanı başında sıcak altın basamaklar gibi üst üste yığılı altın saman balyaları vardı.

Köy evi biçimindeki çürüyen ot yığınının pek de uzak olmayan bir yerde gerçek bir evin, duvarları ya çakmaktaşı ya da beton olan bir evin kalıntıları vardı. Belki de temelsiz ve basit bir yapı olan ev, basbayağı ortada kalmıştı. Duvarları haraptı, çatısı yoktu, kel toprak üstündeydi; taş veya beton bir döşemeye ait hiçbir iz yoktu. Nasıl da rutubetli görünüyordu! Arsayı çepçevre saran ağaçlar –akçaağaç, kayın veya meşe– büyümüş, ev onların yanında cüce gibi kalmıştı. Ev, canlılığını yitirdiği halde hayatını sürdüren ağaçlar herhalde bir zamanlar zor fark edilirken şimdi toprağı serin, yosunlu ve kapkara tutuyor, daimi bir gölge altında bırakıyordu. Anayolların kenarlarında daha çok çiftlik işçilerinin yaptığı kaçak evler, kendilerine ve vârislerine mülkiyet hakkının önünü açarken, burada ot bürümüş sürü yolu-

nun yanındaki, meralarla tarlaların ve ıssızlığın ortasındaki evin sahibi arkasında hiçbir şey bırakmamış, kalıcı hiçbir şey inşa etmemişti. Yalnızca diktiği ağaçlar büyümeye devam etmişti.

Belki ev, bir çoban barınağından ibaretti. Ama bu bir tahmindir. Çoban barınakları daha küçük olurdu; ayrıca arsanın çevresinde ağaçlar, bir çoban barınağının etrafında olmaz, arada bir gelip birkaç geceliğine konaklayan birinin kalacağı böyle bir yerde bulunmazdı.

Yöredeki başlıca hayvan artık koyun değildi. Koyunların kırılmasına bir kez şahit oldum. Bu işi yapan iri kıyım adamın Avustralyalı olduğunu söylediler; mekân, Jack'in yaşadığı sıra evlerin yan tarafındaki –ahşap duvarlı, arduvaz çatılı– eski binalardan biriydi. Kırkma işlemine kazara rastlamıştım; haberim yoktu; öğleden sonraki yürüyüşlerimden birine denk gelmişti. Fakat bazılarının bu işten haberli olduğu belliydi; çiftlik halkının yanı sıra dışarıdan gelenler de seyretmek için toplanmışlardı. Bir kuvvet ve sürat gösterisi içinde kürklü hayvanlar bir yandan havada tutulurken öbür yandan kırılıyor (ve bazen yaralanıyor), sonra da acayip bir çıplaklıkta gönderiliyordu; eskiye, belki Hardy'ye ait bir romandan ya da Victoria Dönemi'ne ait bir taşra güncesinden çıkma bir tören gibi. Üstelik sanki o sırada Salisbury Ovası'ndaki atış alanıyla, askerî uçakların havada bıraktığı kuyruk iziyle, orduya ait binalar ve gürültülü anayollarla çevrili değildik. Sanki çiftlik yapıları ile Jack'in evinin olduğu o küçük alanda zaman durmuş ve kısa bir süreliğine her şey eski haline dönmüştü. Eski çiftlik binaları gibi. Bir daha yerinden oynamayacak olan Çingene arabası gibi. Bir daha tahıl saklanmayacak olan ambar gibi.

Bu ambarın yüksekte bir penceresi, pencerenin de dışı doğru çıkıntı yapan metal bir dirseği vardı. Belki balyaları kağıdı veya treylerlerden kaldırıp pencere boş-

luğundan içeri almak için dirseğe bir makarayla zincir ya da halat tutturulmuştu. Salisbury kasabasında, iyi bilinen eski bir bakkalın üst katında da benzer antika bir düzenek vardı. Antika bir parça, geçmişinin üstüne titreyen tarihî bir kasabanın simgesi olarak varlığını sürdürmüş; daha doğrusu, yok olmasına izin verilmemişti. Gelgelelim, kasabada antika olan, buradaki tepenin eteğinde çöptü. Kışlar geçtikçe harabeye dönen bir ambarın uzantısıydı – gerek ambar, gerek öbür virane çiftlik yapıları şüphesiz bu korunmuş bölgede bulundukları ve imar düzenlemeleri, ancak eskiden de binaların bulunduğu yerde yeni binaların yapılmasına izin verdiği için ayakta kalabilmişti.

Ve tıpkı modern prefabrik ambar nasıl bozulmuş eski saman yığınının yerini aldıysa faal tahıl deposu da – ne kadar uzakta olsa ve eski çiftlik yapılarına basit bir eklenti olmasa bile– şimdi tepenin doruğunda, rüzgâr siperinin yanında yerini almıştı. Duvarları galvanizli sacdı; fare geçirmez olmalıydı. Tüm işler, oradaki makinelerle yapıliyordu; güçlü kamyonlar (düz sürü yolunu arşınlayarak vadinin dibindeki eski ambara gidip gelmiş olması gereken kağnılar değil) anayoldan sapan taşlı yolu tırmanıp ambarın beton avlusuna giriyor, ince tahıl taneleri bir oluğun ağzından kamyonların derin kasasına boşaltılıyordu.

Saman altın renkliydi, sıcaktı; tahıl taneleri altın renkliydi; ama etrafa –beton avluya, taşlık yola, rüzgâr siperindeki çamlara ve genç kayınlara– saçılan tahıl, kamyonların kasasına boşaltıldıktan sonra yerleri örten toz griydi. Sac duvarlı ambarın yanında, metal bir oluk ağzının altında, içerideki daha büyük başka konik tahıl tepelerinden makinelerle ayıklanmış konik bir toz tepeciği görülüyordu. İpince ve gri olan bu tozda –tepeciğin tabanı oturmuş ve sağlam, üstü fevkalade yumuşaktı– altın renginin zerresi yoktu.

Bu yeni ambar, türlü mekanik tertibatla donatılmıştı. Fakat hemen yanında, kaplamasız çamurlu dar bir yolun karşısında yine bir harabe vardı: kamuflaj olsun diye üstüne dikilmiş akça ağaçları ve boylan gövdeler arasında tuhaf bir çıkıntı yapan metal havalandırma fanıyla bir tümsek, savaş dönemine ait bir sığınak. Ağaçlar herhalde en az yirmi beş yıl önce dikilmişti; ama sık aralıklarla dikildiklerinden hâlâ genç görünüyordardı.

Jack, harabelerin, ıskartaya çıkarılmış eşyaların arasında yaşıyordu. Ama bunu bu şekilde görmeye başlamanın daha sonrasına denk gelir; şimdi yazarken bunun izlenimini kuvvetle hissediyorum. İlk yürüyüşe çıktığımda böyle düşünmüyordum.

O haraplık ve viranelik duygusunu, bir yere ait olmama fikrini kendimle ilgili hissediyor, kendime yakıştırıyordum ben; başka bir yarıküreden, başka bir geçmişten gelip ihmal edilmiş bir mülkteki, XX. yüzyılın başlarına ait anılarla dolu olup şimdiki zamanla ilişkisi sınırlı bir mülkteki bir köy evinde sakin bir orta sınıf hayatı sürmek isteyen bir adamdım sonuçta. Yerleştiğim kır evinin vadideki diğer mülkler ve malikâneler arasında garip durduğu yetmiyormuş gibi oraya bir de benim gibi bir garabet eklenmişti. Kendimi köksüz ve yabancı hissediyordum. Üstelik çevreye alışmaya çalıştığım o ilk günlerdeki yürüyüşlerimde, rüzgâr siperinin yanında veya geniş çimenlik yolda yaptığım günlük yürüyüşlerimde gördüğüm her şey, bu duyguyu daha da şiddetlendiriyordu. Yaşlı vadideki varlığım bir tür ayaklanmanın parçası oluyor, yöre tarihinin seyrini değiştiriyor gibi geliyordu bana.

Oysa Jack'i manzaranın bir parçası olarak görüyordum. Benim gözümde hayatı sahici, kökleşmiş, uygundu: Adam, çevreyle uyumluydu. Onu, geçmişe ait bir

kalıntı olarak görüyordum (benim varlığım o geçmişin çözülmesine delalet ediyordu). İlk kez yürüyüşe çıkıp manzarayı görmekle yetindiğimde, gördüğüm şeyleri yürüyüşün bir devamı olarak, Salisbury yakınlarındaki kırlarda görülebilecek şeyler olarak algıladığımda Jack'in o döküntülerin arasında, neredeyse yüzyılın viraneliği içinde yaşadığı; evini saran geçmişin belki de onunla ilgisi olmayabileceği; bir zamanlar onun da vadide yeni olabileceği; hayat tarzının bir tercih meselesi ve bilinçli bir eylem olabileceği; eskiden bir çiftlik çalışanına ait olan evinin (yan yana sıralı üç evden biri) bitişiğindeki arsa-dan kendine özel bir arazi, bir bahçe çıkardığı ve orada (ne kadar yıkıntılarla, silinip yok olmuş hayatların anıları-yla çevrili olsa bile) hayatının sonuna kadar yaşamak-tan, bir manastır yaşantısı sürermiş gibi aynı düzende mevsimleri idrak etmekten fazlasıyla hoşnut olduğu ak-lıma gelmemişti.

Onu, bir kalıntı olarak görüyordum. Salisbury Ova-sı'nda, kadim höyüklerle tümölüslerin arasındaki atış alanları ve eğitim sahaları yakın sayılabilecek bir mesafedeydi. Rivayete göre nüfusun daha yoğun olduğu ci-varlarda ortadan kaybolan bazı kelebek türleri, askerî bölgede insanların olmayışı sayesinde, bu toprakların uzun süredir askerî amaçlara tahsis edilmesi sayesinde –üstelik onca patlamadan ve tatbikattan sonra insanın tahmin edebileceğinin aksine– ovada varlıklarını sürdü-rebilmişti. Bana öyle geliyordu ki, vadi tabanındaki ge-niş sürü yolunda insanlardan, trafikten ve ordudan bir şekilde uzak kalabilen Jack de aynı şekilde varlığını sür-dürebilmişti.

Yavaş yavaş görmeye başlıyordum; nesneler ağır ağır ortaya çıkıyordu. Yürüyüşlerimde ilk fark ettiğim kişi Jack değildi. Jack'in kayınpederiydi. Ve o kadim çevrede edebî bir karakter izlenimi veren de –Jack'ten çok– ka-

yınpederiydi. Wordsworth'ten çıkmış birine benziyordu adam: ciddiyetle, Göller bölgesinde muazzam bir yalnızlığa gömülüymüşçesine çiftlik işleriyle ilgilenen beli bükük, hatta iki büküm.

Beli bükük ihtiyar çok yavaş yürüyordu; her şeyi son derece bilerek yapıyordu. Meralarda kendi patikalarını, kendi belirlemişti ve onlardan şaşmıyordu. Dikenli tel çitleri aşsalar bile bu patikaları takip edebilirdiniz; ihtiyar, mavi naylon torbaları (aslen suni gübre ambalajı) dikenli tele sarmış, sonra onları kırmızı naylon iple sıkı sıkıya tutturmuş, adımlarının hızına ve bilen tarzına uyan bir kusursuzlukla çalışarak hazırladığı bu güvenli noktalarla dikenli tellerin altından veya üstünden geçmeyi kolaylaştırmıştı.

Yani önce ihtiyar. Ondan sonra bahçe, kullanımdan düşmüş nesnelerin ortasındaki bahçe. Jack'i fark etmem, Jack'in bahçesi sayesindeydi; öbür evlerdeki insanları hiç tanımadım, hiç çıkaramadım, ne zaman girip çıktıklarını hiç bilemedim. Fakat bahçeyi fark etmem biraz zaman aldı. Nice haftanın, beyaza çalan tebeşir ve çakmaktaşı tepelerin arasından höyüklerin hizasına kadar çıkıp Stonehenge'e baktığım veya sırf yaban tavşanı aradığım nice yürüyüşün geçmesi gerekti; mevsimlere yeni uyanan bir dikkatle biraz zaman geçtikten sonra fark ettim bahçeyi. O zamana kadar orası yürüyüş rotasında herhangi bir yer, özel dikkat gerektirmeyen bir yol işaretiydi. Öte yandan peyzajı, ağaçları, çiçekleri, bulutları seviyordum ve ışıkla ısıdaki değişimlere karşı duyarlıyım.

Önce bahçenin çitini fark ettim. Güzelce budanmıştı, ortası gür ama alttan yer yer dağınıktı. Budanma şekline bakınca, bahçıvanın çitin her yerden eşit şekilde gür olmasını istediğini; tuğla, kereste veya insanlarca biçimlendirilen başka malzemeden bir duvar gibi eksiksiz olmasını istediğini tahmin edebiliyordum. Jack'in mey-

ve ve çiçek bahçesiyle bu noktada hayli genişleyen, köy evleriyle çiftlik yapılarını saran ve neredeyse her dem yumuşak ve çamurlu kel topraktan ibaret sığır yolu arasındaki sınırı belirliyordu çit. Kışın, traktör izleriyle dolu kara çamurun arasındaki uzunlamasına su birikintilerinde gökyüzünün yansıması görülürdü. O kara çamur yazları birkaç günlüğüne kurur, sertleşir ve beyazlaşıp toza dönerdi. Öyle olunca Jack'in eviyle bahçesinin yanında uzanan çit, yazları birkaç günlüğüne bir-iki karış yüksekliğinde tebeşir tozuyla, kışın da kurduğunda beyaza veya griye çalan çamurla kaplanırdı.

Çitin hiçbir şeyi gözden sakladığı yoktu. Rüzgâr siperli tepeden inerken ne var ne yoksa hepsi görülebiliyordu. Geri plandaki harap, pas rengi ve siyah çiftlik yapıları; onların önündeki gri sıvalı köy evleri; evlerin veya bahçelerin önündeki boş, sahipsiz arazi. Ve Jack'in bahçesinin yanında, Jack'in çiti: sürü yolunun açıklığı içinde bir kalıntı gibi, başka türden bir ev, bahçe ve sokağın bir anısı gibi, daha tam, daha ideal başka bir şeyin işareti gibi aniden karşınıza çıkan çamur sıçramış yeşil, küçük bir duvar.

Bahçeler teknik olarak köy evlerinin önünde kalıyordu. Gerçekteyse uzun süreli kullanım sonucu arka taraf evlerin önü haline gelmişti; ön bahçeler de fiilen birer arka bahçeydi. Fakat Jack, ona sürü yolunun yanındaki çiti özenle büyütüp budatan (ve aniden bitiren) içgüdünün aynısıyla, bahçesine bir ön bahçe gibi davranıyordu. Bordür denebilecek bir kenarla döşeli bir yol "ön" kapısından bahçenin ortasına kadar geliyordu. Bu yolun bir kapı, kaldırım veya sokağa çıkması gerekirdi. Gerçi bir kapı vardı, ama iri gözlü tel bir çite yerleştirilen bu kapı her yıl baştan kabartılan bir toprak parçasına açılıyordu, o kadar: Jack'in yıllık bitkilerini yetiştirdiği yerd burası. Sürü yolu ile ekilip biçilen meranın başladığı yer arasındaki sahipsiz boş arazi buranın önündeydi. Jack'in kaz-

larla ördeklerinin bulunduğu kümes de dışkı ve tüylerle pis görünen bu taraftaydı. Kazlarla ördekler kapatılmadıkları halde hiçbir zaman fazla uzağa gitmezlerdi; olsa olsa sürü yolunda bir ileri bir geri dolaşırlardı.

Çit, bahçe, yıllık bitkilere ayrılan yatak, kazlarla ördeklerin bölgesi; bunların ilerisinde de, öbür iki köy evinin arazisinden ileride, tam makinelerle ekilip biçilen tarlalara doğru tepenin yükselmeye başladığı yerde Jack'in sebzelerini yetiştirdiği bostanı vardı.

Her toprak parçası birbirinden ayrılmıştı. Jack, burasını bir bütün olarak görmüyordu. Belli ki onu bileşenler halinde görüyor ve hepsine kafasındaki özel fikre göre bakım yapıyordu. Çit düzenli olarak budanıyordu, alımlı ve temiz olan bahçe değişen renklerle dolup taşıyordu, kaba saba kümesleri ve emaye tekneleri, kâseleri, ıskarta toprak eviyeleriyle kaz alanıysa kirliydi. Jack, bahçenin muhtelif kısımlarını eski çiftlik avlusunun çevresine minyatür bir Ortaçağ köyü gibi parça parça dağıtmıştı. Jack'in tarzıydı bu, zaten bana onun eski köylülerin bakiyesi olduğunu düşündürten şey de (bunun bir yanılgı olduğunu çok geçmeden öğrenecektim) Salisbury Ovası'nın ortasındaki patlamaların arasında kelebekler gibi varlığını sürdürebilmesi, Sanayi Devrimi'ne, metruk köylere, demiryollarına ve vadide büyük tarım tesislerinin kurulmasına rağmen ayakta kalabilmesiydi.

Bütün bunları edebî bir göze, edebiyatın yardımına borçluydum. Burada yabancıların duyularına sahip bir yabancıydım ama dilin, dilin tarihinin ve yazının bilgiyi gördüklerimde özel bir geçmiş bulabiliyordum; aklımın yardımıyla hayal gücümü tamamlayabiliyordum.

Bir sabah radyoda, Roma İmparatorluğu döneminde pazara götürülen kazları, Galya vilayetinden Roma'ya kadar yürüttüklerini duydum. Bundan sonra vadi tabanındaki çamurlu, tekerlek izli yolda başları dik olarak

döke saça pisleyerek gezinen ve yerine göre bayağı sinirli olan kazlara –Jack’in kazlarına– bakışım Ortaçağ köylülerine, İngiliz kırsalındaki eski âdetlere ve çocuk kitaplarındaki kaz çizimlerine ait düşüncelerimin ötesine geçerek tarihî bir derinlik kazandı. Ve bir yıl Shakespeare’e özenerek, eski dille bağlantı kurmaya özenerek yirmi yılı aşkın bir süredir ilk kez *Kral Lear*’e döndüğümde, Kent Kontu’nun hiddetli konuşmasındaki, “Kaz herif, elime geçseydin Sarum Ovası’nda, Camelot’a sürerdim seni tıslata tıslata,”¹ satırlarını okumamla sözcüklerin anlamını çıkarmam bir oldu. Sarum Ovası, Salisbury Ovası; Camelot, Winchester... Topu topu otuz kilometre ötede. Metnin yayıncısına göre yorumcuların muğlak bulduğu yerleri ben, Jack’in kazları –sürü yolu civarında Jack’in belki de tahmin etmediği antik bir geçmişe sahip bu canlılar– sayesinde, başka bir gözle görebiliyordum.

Yürüyüş güzergâhının verdiği yalnızlık duygusu ve meraların ıssızlığı beni bu bakış tarzına boyun eğdirdi, dilsel ve tarihsel fantezilerimin önünü açtı; ayrıca İngiltere’de yabancı olma duygusundan sıyrılmamı sağladı. Tesadüfler –çayır ve tarlaların biçimi belki, patikaların ve modern yolların dizilişi, ordunun ihtiyaçları– bu küçük yöreyi çevreden tecrit etmişti ve yürüyüşe çıktığımda İngiltere’nin bu tarihî kesimi bana kalıyordu.

Her gün çakmaktaşı yamaçların arasındaki geniş çimenlik yoldan, bazen yaz ortasında kar örtüsü bayatlamış ve pütürleşmiş Himalaya vadilerini andıran beyaz molozlu kireçtaşı vadilerden geçiyordum. Her gün yüzyıllar önce yapılmış mezar tepeciklerini görüyordum. Ne çoktu o tepecikler! Her yerdeydiler. Belli bir yükseklikte gökyüzüne karşı ufuk çizgisini oluşturuyor ve araziye sa-

1. Özdemir Nutku, *Remzi Kitabevi*, 1986. (Nutku, *Sarum Ovası*’nı, *Salisbury Ovası* olarak çevirdiyse de burada ismin aslı korunmuştur.) (Ç.N.)

çılmış birer çil gibi görünüyordlardı. Başlangıçta yolumun üstünde veya yakınında kalan tepeciklerin üstünden geçmeyi seviyordum. Üstlerindeki çim kaba olurdu; uzun yapraklı solgun otlar, bileği burkabilecek türden öbek veya topaklar halinde büyüydü. Ağaçlar da, büyüyebildikleri yerlerde, rüzgârdan örselenmiş ve güdük olurdu.

Her tepeciği çıkıp incek, çevresinden dolaşacak şekilde seçiyordum yolumu; o ilk günlerde ulaşılacak tepelerin hiçbirini görmeden geçmek istemiyor, alıcı gözle yeterince uzun bakarsam, belki dinsel esrarlarını anlamaya değil; ama harcanan emeği takdir etmeye yaklaşabileceğimi hissediyordum.

Her gün o geniş çimenlik yolda, eskiden belki törensel bir nitelik taşıyan o yolda yürüyordum. Her gün vadi tabanından yolun zirve yaptığı yere ve seyir noktasına çıkıyordum: taş daireler tam karşımda kalacak şekilde aşağıda ama yine de uzakta; bazen güneşin aydınlattığı yeşilin önünde gri. Çimenlik yolu çıkarken (gerçek tören yolunun başka bir yerden geçtiğini kabul etmeye hazır olduğum halde) geçmiş zamanlarda yaşayan bir adam olmayı hayal etmekten, dünyada her şeyin yolunda olduğunu doğrulayan o tırmanışı yapmaktan hiç vazgeçmedim.

Stonehenge'in iki yanında da birer anayol vardı. İki yoldaki kamyonlar, minibüsler ve arabalar oyuncak gibi görünüyordu. Ören yerinin dibinde, bir turist kalabalığı göze çarpıyordu; çok belirgin değil, daha doğrusu, taşların yanına varıp da çevrenin panayır yeri gibi olduğunu gördükten sonra insan daha belirgin olacağını sanır. Turist kalabalığının bu mesafeden belirginliği, sırf bazı kadınların kırmızı elbise veya manto giymelerindendi. Stonehenge ziyaretçilerinden kırmızı giyen varsa onu mutlaka fark ederdim; öbür küçük şekiller arasında mutlaka kırmızılı biri.

Ve o kalabalığa, işlek yollara ve -fosforlu nişan tah-

talarıyla– atış alanlarına rağmen bendeki tarihöncesi algısı, toprağın yaşına ve insanın ona sahip olmasının eskiliğine dair hissiyatım hiç yitmiyordu. Sınırını gökyüzünün çizdiği engin, kutsal mezar alanı... Şu höyük ve tümölüsler, bugün neredeyse bomboş olan meralarda hangi faaliyetleri, hangi sayıları, hangi örgütlenmeleri, hangi meşguliyetleri haber veriyordu? O tarihöncesi algısıyla insan çevresindeki faaliyetlere başka bir ölçekte bakıyordu. Ama bu yükseklikten ve bu geniş bakış açısıyla aynı zamanda bir süreklilik duygusu da uyanıyordu.

O bakımdan –ne kadar işlek yollar ve askerî kışlalarla çevrili bile olsa, havada fır dönen askerî uçakların kuyruk izleriyle tohumlanmış bulutlarla kuşatılsa bile– birçok öğle sonrası kendimi içinde bulduğum yalnızlığın bana beklenmedik bir armağanı olan bu dünyayı yalnızca insanların mevcut faaliyetlerini hem küçülten hem de yücelten tarihöncesi fikri değil, edebiyata ait fikirler de sarıp sarmalıyordu.

Topçu okulunun adı, Toygar Tepesi'ydi. İlk veya ikinci yılımda bir panayır ya da ziyaret günü gibi bir şey düzenlenmiş ve askerlerin aileleri huzurunda silahlar atılmıştı. Yürüyüşlerimde benim aradığım toygar tepesiye eski höyüklerin olduğu ve toygarların sahiden ürettiği, hatta şiirlerdeki hemcinsleri gibi davrandıkları yerdidi: “Şu ötelerin diri mavisine boğulan toygar görünmez bir türköl olur.”¹ Doğruydı: Kuşlar neredeyse dimdik uçarak yükseldikçe yükseliyordu. Toygarları daha önce herhalde duymuştum. Ama burada onları ilk kez fark ediyordum; ilk kez seyrediyor ve dinliyordum. Yalnızlığımın bir başka beklenmedik armağanıydı onlar, bir başka talih kuşu.

1. Lord Alfred Tennyson'un *In Memoriam* şiirinden: *And drown'd in yonder living blue...* (Ç.N.)

Giderek böyle bir ruh haline büründüm. Yürüyüşlerimde yabangüllerini ve alıçları fark edecek olgunluğa erişince artık yanında yetiştikleri rüzgâr siperlerini büyük toprak sahiplerinin; ıssızlığa damgalarını vuran, onu koruyan, ağaçları (rivayete göre Trafalgar Savaşı'ndaki –Yoksa Waterloo muydu?– mevzilerle aynı düzende) belli yerlere diken o insanların bir işareti olarak görmüyordum. Toprak sahipleri aklıma gelmez olmuştu. Daha saf bir ruh hali içindeydim: Yolun kenarındaki yalınkat gülleri ve tatlı kokulu çiçekleri yabani ve doğal haliyle yetişen şeyler olarak düşünüyordum.

Bir sonbahar günü; günlerin kısaldığı ve şöminesiyle, akşam ışıklarıyla ve kitaplarıyla kış zevklerine ait düşüncelerin içime dolduğu bir sonbahar günü, Oxford'da Orta İngilizce dersinin bir gereği olarak yirmi yıldan uzun bir süre önce işlediğimiz "*Sir Gawaine and the Green Knight*" (Sir Gawaine ve Yeşil Şövalye)'¹ şiirindeki kış mevsimini tekrar okumak için derin bir özlem duydum. Rüzgâr siperinin yanındaki kuşburnu ve alıçları, yılın bu ölü ama ılık zamanlarındaki kırmızı yemişleri gördükçe o eski şiirdeki kış yolculuğunu yine okumak istedim. Ve şiiri almak üzere gittiğim Salisbury'den dönüş otobüsünde isteğimi gerçekleştirdim. İngiltere'de ilk kez olmak üzere, o yalnızlıkta çevreyle basbayağı bütünleşmişim.

Bahçesi, kazları, evi ve kayınpederiyle Jack, sanki edebiyatın, Antikçağ'ın ve coğrafyanın bir devamıydı.

İlk fark ettiğim kişi, kayınpederiydi. İlk tanıştığım kişi de kayınpederiydi. Onunla daha başlarda, keşiflerim hâlâ sürerken ve belirli bir günlük rotada karar kılmadan

1. Yazarı bilinmeyen bir XIV. yüzyıl şiiri. Gawaine, Orta İngiliz şiirinde yürekli ve sadık bir şövalye olarak ele alınır. (Y.N.)

önce karşılaşmıştım. Tepelerin yamaçlarındaki az kullanılan küçük yan yollarda yürüyor; çamura gömülmüş, uzun otlar bürümüş veya üstü ağaçlarla örtülmüş kır yollarını tercih ediyordum. O ilk günlerde bir daha hiç kullanmayacağım kır yolları veya patikalarda yürüyordum. Kayınpederle karşılaşmam da şu rüzgâr siperinin yanındaki taşlık dik yolla daha geniş ve düz olanı birleştiren bir kır yolundaki, az kullanılan yarı saklı bir kır yolundaki keşif yürüyüşlerimden birinde oldu.

Sırtı yük taşımak üzere yaratılmış gibi inanılmaz ve tuhaf derecede iki büklümdü. Benimle konuşurken garip bir gıklama sesi çıkarıyordu. Öyle sesler çıkardığı halde bir yabancıyla konuşmaya yeltenmesine hayret ettim. Ama daha da şaşırtıcı olan, bu iki büklüm adamın gözleriydi; ışıltılı, canlı ve afacandı bu gözler. Acayip bir griliği olan ve bana “Çingene” kökenleri çağrıştıran kadavramsı suratında, yanakları ve çenesindeki beyaz kılların neredeyse kuştüyü izlenimi verdiği o kadavramsı suratında bu gözler, bir mucize ve teminattı: Omurgasına temelli olarak hasar veren talihsizliğe rağmen bu adamın kişiliği sağlamdı.

Gagak, diye gakiyordu. “Köpek? Köpek?” Gaklaması böyle geliyordu kulağa. Durup başını bir kaplumbağa gibi doğrultuyordu. Gaklıyor, otoriter bir parmak kaldırıyor, “Köpek? Köpek?” der gibi konuşuyordu. Sakinleşmesi, yeniden kendi işine bakan ihtiyar, iki büklüm bir adama dönmesi için benim onu yankılayan bir sözle, “Köpek mi?” demem yetti. Gözleri bulandı; başı düştü. Sözcük boğazına takılır gibi, “Köpek,” diye mırıldandı. “Sülünleri kaygılandırır.”

Yol kenarında ve ağaçların dibinde çit yüksekliğinde sülün kümesleri vardı. Yabani sandığım bu canlıların tıpkı arka bahçe tavukları gibi yetiştirildiğine ilk kez rastlıyordum. Aynı şekilde, çevredeki tüm ağaçlıkların ve ka-

yınlı, çamlı rüzgâr siperinin yanında dönüşümlü olarak birbirini takip eden güllerle alıçların hep insan eliyle dikildiğini de yeni anlamaya başlıyordum.

Saklı kır yolunda yabancı birine, Çingenelik yönünden yirmi kat daha esmer birine karşı kabaran küçük bir otoriterlik, hatta kabadayılık dürtüsü. Fakat ihtiyardaki bu dürtünün kabarmasıyla dinmesi bir oldu; belki de arkadaşça bir dürtüydü bu, yeni biriyle laflama isteği, karşılaştığı insanlar çetelesine birini daha ekleme istediği.

Sakinleşti; gözlerindeki ışıltı yitti. Ve bir daha konuşmağına hiç rastlamadım.

Yollarımız pek çakışmadı. Onu bazen uzaktan görüyordum. Bir keresinde onu sahiden iki büklüm sırtında odun taşırken gördüm. Tam Wordsworth'e göre; pekâlâ onun "Yakacak Toplayıcısı" adını vereceği bir şiirin konusu olabilirdi. Çok ağır yürüyordu; ama o ağırlıkta, bilerek yürümesinde bir kesinlik vardı: mutlaka bitirmeye niyetli olduğu bir işin kesinliği. Adamın şaşmaz düzeninde hayvanca bir yan vardı. Toprakta ne yaptığını çıkaramıyordum, ama (doğruluğundan emin olamadığım sülünlere bakmasını saymıyorum) sanki fareler gibi bir "parkur"u vardı.

Sürü yolu, yani eski nehir vadisinin tabanında ilerleyen yol çok genişti. Orada ilk yürümeye başladığımda çit yoktu. İlk yıl veya ikinci yılımda yol daraltıldı. Dikenli telden bir çit çekildi. Yolun düz ve uzun kısımlarında çit ortadan ilerliyor, sağlam yapılı yeşil çit direkleri (daha kalın olanları sıkıca desteklenmişti) ve dikenli telin gergin duruşu bana, vadide hayat benim için daha yeni başlıyor olmasına rağmen, orada bulduğum şeyin bir bakıma sona erdiğini hissettiriyordu.

O genişlik ve ferahlık duygusunu yitirmek ne kadar üzücüydü! Bana acı veriyordu. Fakat değişim fikriyle yaşamaya çoktan alışmıştım artık; bozulma fikriyle yaşı-

yınlı, çamlı rüzgâr siperinin yanında dönüşümlü olarak birbirini takip eden güllerle alıçların hep insan eliyle dikildiğini de yeni anlamaya başlıyordum.

Saklı kır yolunda yabancı birine, Çingenelik yönünden yirmi kat daha esmer birine karşı kabaran küçük bir otoriterlik, hatta kabadayılık dürtüsü. Fakat ihtiyardaki bu dürtünün kabarmasıyla dinmesi bir oldu; belki de arkadaşça bir dürtüydü bu, yeni biriyle laflama isteği, karşılaştığı insanlar çetelesine birini daha ekleme isteydi.

Sakinleşti; gözlerindeki ışıltı yitti. Ve bir daha konuştuğuna hiç rastlamadım.

Yollarımız pek çakışmadı. Onu bazen uzaktan görüyordum. Bir keresinde onu sahiden iki buklüm sırtında odun taşırken gördüm. Tam Wordsworth'e göre; pekâlâ onun "Yakacak Toplayıcısı" adını vereceği bir şiirin konusu olabilirdi. Çok ağır yürüyordu; ama o ağırlıkta, bilerek yürümesinde bir kesinlik vardı: mutlaka bitirmeye niyetli olduğu bir işin kesinliği. Adamın şaşmaz düzeninde hayvanca bir yan vardı. Toprakta ne yaptığını çıkaramıyordum, ama (doğruluğundan emin olamadığım sülünlere bakmasını saymıyorum) sanki fareler gibi bir "parkur"u vardı.

Sürü yolu, yani eski nehir vadisinin tabanında ilerleyen yol çok genişti. Orada ilk yürümeye başladığımda çit yoktu. İlk yıl veya ikinci yılımda yol daraltıldı. Dikenli telden bir çit çekildi. Yolun düz ve uzun kısımlarında çit ortadan ilerliyor, sağlam yapılı yeşil çit direkleri (daha kalın olanları sıkıca desteklenmişti) ve dikenli telin gergin duruşu bana, vadide hayat benim için daha yeni başlıyor olmasına rağmen, orada bulduğum şeyin bir bakıma sona erdiğini hissettiriyordu.

O genişlik ve ferahlık duygusunu yitirmek ne kadar üzücüydü! Bana acı veriyordu. Fakat değişim fikriyle yaşamaya çoktan alışmıştım artık; bozulma fikriyle yaşı-

yordum zaten. (Bu fikirle hep iç içe yaşamıştım. Benim sanki lanetimdi bu: Trinidad'daki çocukluğumda bile artık inişe geçmiş bir dünyada doğduğumu düşünüyordum.) Genç bir insanın sahip olması veya yüreğinde tutması imkânsız ölüm düşüncesiyle, insanın yeryüzündeki zamanının, hayatının kısa olduğu fikriyle yaşıyordum zaten. Dünyanın bozulup daimi bir değişime maruz kaldığı ve insan ömrünün kısa olduğu düşüncesi, benim için birçok şeyi dayanılır hale getiriyordu.

Sonraları sürü yolunda başka, daha eski müdahalelerin de izlerine rastlayacaktım. Bir yaz Toygar Tepesi'nden aşağıdaki Stonehenge'e baktığımda, sürü yolunun yanında boy atan mısır tarlalarındaki renk değişimini fark edip eski kağıt veya at arabalarının tekerleklerine ait olması gereken izler gördüm. Bu yol Stonehenge'den Salisbury'ye giden eski araba yoluydu, çamur yüzünden taş döşeli yola göre çok daha geniş olması gereken bir yol. Bu eski geniş yolun bir bölümü –çok uzun zaman önce– tarlalara katılmış, dikenli telden çitlerin gerisine alınmıştı.

Kadim büyük bir yolun çitle çevrilmesi, eski kabilelerce şüphesiz kutsal görülen (arı kovanlarının, Çingene arabasının, köhne saman yığınının ve yüksek akça ağaçlı harap evin ilerisindeki geniş vadinin ucunda, nehir yatağının batı kıyısındaki o uçta ince otların altında eski oluk veya tahkimatların izleri de vardı) kadim geniş bir nehir yatağına özel mülk diye sahip çıkılması, mülkiyete yapılan bu vurgu, etrafımı saran sahipli ve konaklı geniş topraklar, kendi yaşadığım malikâneli arazinin kalıntıları bana güya bugünü hatırlatmalıydı.

Çiftçi veya çiftlik kâhyasını Land-Rover cipiyle devriye gezerken görüyordum. Tepenin üstündeki modern tahıl ambarını görüyordum. Tepeyi çıkıp inen rüzgâr siperini görüyor, onun yeni dikildiğini, hızlı büyüyen çampların, kayınları koruması için orada olduğunu (düşen

dallardan gerçek orman döküntüleri ve cansız odunlarıyla halihazırda bir orman şeridi oluşmuştu bile) görüyordum. İnsanın müdahalesini görüyor ama yeterince algılamıyor, görmek istediğim şeyi –daha küçük olan şimdiki akarsuyun yatağından uzaktaki eski nehir vadisiyle ve meralarıyla şu ovanın engin coğrafyasını– görmeyi yeğliyordum: Antikçağ'ı, eski çiftlik avlusunun atıklarını...

Görmek istediğim şeyi gördüğüm o sıralardaki bakışım ile biraz Jack'in kayınpederine benziyor, sürü yolunun dışındaki "patika"larını birçok yerde kesen yeni çiti göz ardı etmesiyle ondan çok da farklı davranmıyordum. Jack'in kayınpederi yeni geçiş yerlerini (sayıları fazla değildi) göz ardı edip kendi patikalarından ayrılmıyor, dikenli telin üstünden veya arasından geçmeyi sağlayan basamaklar veya tamponlu düzenekler hazırlıyor, mavi naylon torbaları dikenli tele dolayıp onları kırmızı sarı rafya veya naylon ipe çepçevre sarıyordu.

Patikanın garip zikzaklarını artık iyice görüyordum, tıpkı sınırlarının nereye kadar ulaştığını gördüğüm gibi: yeni ambarın olduğu tepenin öbür yanında, çamurlu, gölgeli kır yolunun üstündeki sülün kafeslerinden başlayıp kır yolundan aşağı ve sürü yolundan karşıya, kenarında çalılıkların olduğu tarladan yukarı, ta kuzey yamaçtaki eski koruluğa kadar. Orada geçirdiğim ilk yaz içinde bir gün, bir tarlanın girişinde kanatları açık bir halde çürümeye bırakılan birkaç karga görmüştüm. Kimisi orada yeniydi, kimisi biraz daha eski, kimisi artık tüylü bir artığa dönmüştü. Bu haşinliği iki büklüm ihtiyara bağlamak tuhaftı; ama afacan gözlerini, esmere çalan Çingene tenini, güçlü kurnaz suratını düşününce aklıma yatmıyor da değildi.

"Patika" koca bir ömrü, yıllara meydan okuyan koca bir kişiliği ifade ediyordu. Üstelik ihtiyarın varlığına ait işaretler çok güçlüydü; patikaya, basamaklı geçişlere ve

olmadık yerlere sarılmış şu naylon torbalara –uzun zaman önce bağlayıp artık lime lime olmuş, matlaşmış, mavisi solmuş naylonlara bile– kişiliği o kadar sinmişti; bütün bunlar kendi işlerine ağır ağır bakan ihtiyarı o kadar hatırlatıyordu ki onu, bir süredir görmediğimi ancak aradan biraz zaman geçtikten sonra anladım. O zaman anladım ki, haftalardır, aylardır gördüğüm şeyler aslında ondan birer yadigârdı.

Ölmüştü. Ölmesini herkes için kayda geçirecek, haberi aktaracak kimse yoktu. Ve bu arada, kendi kendine eskiyen çitlerdeki şu naylon tamponlar solmaya ve lime lime olmaya devam etti. Vadi tabanındaki öbür atıklar gibi –harap evin çatısız duvarları gibi, gümüş renkli genç huşların altındaki antika tarım makineleri gibi, eski çiftlik yapılarının ardında, kayınların altındaki öbür gereçler, iskarta keresteler ve metal parçaları gibi, kullanılmayıp çökmeye yüz tutan ambarın yükleme penceresindeki madenî dirsek gibi– onlar da hâlâ aramızdaydı.

İhtiyarın, Jack’in evinde yaşayıp öldüğü ve Jack’in kayınpederi olduğunu epey sonra öğrendim.

Jack’i tanımadan önce çiftliğin kâhyasıyla tanışmıştım. Çiftlik kâhyasının Jack’in patronu olduğunu sanıyordum (çünkü Jack çiftliğe bitişik köy evlerinden birinde yaşıyordu). Ama onları öyle bir ilişki içinde hiç düşünmedim. Onları ayrı insanlar olarak görüyordum.

Kâhya, Land-Rover’ıyla devriye geziyordu. Yanından ayırmadığı köpek bazen yanındaki koltukta oturuyor, bazen de arka koltuktan dışarıya bakıyordu.

Eski çiftlik yapılarıyla köy evlerinin olduğu vadi tabanından tepenin doruğundaki ambara giden taşlı yolda karşılaştık. Yürüyüşün en dik kesimi olduğundan burayı idman parkuru olarak görüyordum. Tam tepeye yakındı bu bölüm ve bana bacak kaslarımı hissettirecek, derin

derin nefes aldıracak kadar uzun ve zorlayıcıydı. Kâhyanın bir öğleden sonra arkadaşça laflamak için –son elli metrede şakayla karışık arabaya binmemi önermek için belki– durduğu yer burasıydı. Adam orta yaşlı, gözlüklüydü.

Yol dardı; geçmesi için kenara çekilip durduğum ilk öğle sonrası değildi bu. Başta yalnızca Land-Rover'ı, arabanın kendisini görüyordum. Sonra içindeki adama, yüz hatlarına ve bekçilik yapmaktan ziyade keyif süren köpeğe aşinalık kazanmaya başladım. Onun çiftçi olduğunu, şu bakımlı dönümlerin sahibi veya kiracısı olduğunu varsayıyor ve ambarda Land-Rover'ından o sıfatla inip tahılların nasıl kurutulduğuna veya her neyi kontrol edecekse ona bakmak için içeri girdiğini düşünüyordum. Ona kafamda özel bir yer, civar topraklarda özel bir konum vermiştim. Fakat sonra toprak sahibinin o olmadığını yine adamın kendisinden öğrendim. Ve ona olan bakışımı gözden geçirmek zorunda kaldım: Meğer yalnızca çiftliğin kâhyasıymış, yani bir çalışan.

Kâhyanın denetleme turları, benim yürüyüş yolumun bir bölümünü kapsıyordu. Rüzgâr siperinin yanındaki kır yolu anayola inerdi. Bu yolun karşısındaki çöküntü arazide çiftliğin ahır ya da mandıra kısmı vardı. Ahırın arkasında da sulak çayırlar ve daha uzakta, çay kıyısındaki söğütler ve diğer ağaçlar görülüyordu. Yol kenarında, buradaki çiftlik alanının girişinde bir metre kadar yükseklikte ahşap bir platform kurulmuştu. Süt yayıkları bu platformun üstündeydi ve mandıra minibüsü sütü buradan alıyordu. Anayol buradan sonra saz damlı, pembe duvarlı bir köy evi ile çakmaktaşı ve tuğladan daha sade başka evlerin önünden geçiyordu. Ardından malikânenin porsukağaçları ve kayınlar geliyordu. Yürüyüşümün bittiği yer burasıydı: koyu yeşil loşlukta geniş bir giriş, sonra evimin aydınlık çimenliği.

İlk dört günkü yağmurun ardından beni bir bilmeceyle karşı karşıya bırakan, anayolun bu kısmıydı: Sağa mı dönmeliydim, sola mı? Kâhyanın Land-Rover'ı arkadan gelip beni burada geçtiğinde artık nereye gittiğini biliyordum. Porsukağaçlarının önünden, nehirden hayli yüksekte, kayınların örttüğü yol boyunca ilerleyerek, beyaz duvarlı, saz damlı köy evinin onarıldığı nehir seviyesindeki küçük yerleşime ulaşıyor ve asfalt kaplaması giderek dağılan dar bir yoldan, bazısı kabartma monogramlı birkaç küçük evi geçip geniş, kaplamasız sürü yoluna kadar uzanıyordum.

O geniş  imenlik yolla bağım güçlenmişti. Onu neredeyse başka bir jeolojik zamana ait eski bir ırmağın kurumuş yatağı olarak; Salisbury Ovası'ndan Camelot-Winchester'a belki de kazların güdüldüğü yol olarak; eski posta arabalarının yolu olarak görüyordum.

Oysa günün birinde ve ondan sonra da başka günlerde Land-Rover'ı buraya yakın bir yerde –şimdiki zaman daima geçmişten daha fazlasına tecavüz ediyor, Antikçağ'a, kutsal topraklara da giriyordu– fazla dikkat etmediğim küçük evlerin arasında, düzgün bir çitle çevrilmiş ve içinde kaplamalı bir garaj yolu, tek katlı küçük bir kır evi ve yüksek çiçekler, bodur kozalaklı ağaçlar ve öbek halinde yüksek boylu s s bitkileriyle zengin, gümrah bir bahçesi olan küçük bir arazide, buradaki garaj yolunda görmüştüm. Demek ki kâhyanın yaşadığı ve denetleme turlarının sona erdiği yer burasıydı: Antikçağ'ın tam kıyısında küçük bir kenar mahalle. Bense evi hiç fark etmemiştim; çevremdeki arazi yavaş yavaş bi imlenedursun, bu zevkli evin bana kendini göstermesi, dikkatimi çekmesi uzun sürmüştü. Halbuki çok daha silik olan, hayal gücüne çok daha muhtaç olan geçmiş  ağlar bende daha kolay iz bırakıyordu, demek hazırmışım buna.

Kâhya, çiftlikte denetleme turuna başlar başlamaz derin tekerlek izlerinin olduğu sürü yoluna giriyor, kuru nehir yatağının kenarındaki kadim tümseklerle uzunlamasına kabarmış kel kısmı geçiyor olmalıydı. Aklında şüphesiz ormanlar, tarlalar, mahsuller ve sığırlar olarak, gözü benim gördüklerimden başka şeyler görerek, kendi diktiği veya diktirdiği dikenli telle artık boylu boyunca ikiye bölünmüş sürü yolunun düz kesiminde ilerliyor; yüksek akçaağaçlı çatısız taş ev ve siyah naylon örtüyle örtülmüş köy evi biçimli eski saman yığınının, çalı ve ağaçların gölgesindeki Çingene arabasıyla artık dikenli telle çevrili alanın içinde kalmış iki sıra arı kovanının, (şimdi yeni bir samanlık olan) eski çiftlik yapılarının ve biri Jack'in olan köy evlerinin, Jack'in bahçesinin ve kaz alanının yanından sac duvarlı yeni ambara geçiyordu.

Müdürün turu neredeyse bir daireyi tamamlıyordu. Jack'inki de öyleydi ve benim rotam, onlarınkiyle kısmen örtüşüyordu.

Jack'i bostanında, köy evlerinin ön bahçesinden ilerideki, ekilip biçilen çiftlik tarlalarına giderken yamacın başındaki bostanda çalışırken görmüştüm. Bakımlı sivri sakalının tuhaf zarafeti gözümünden kaçmamıştı. Ama bostanındaki haliyle her ne kadar öbür çiftlik çalışanlarından –traktörleriyle, uçsuz bucaksız bir tarlanın rengi veya dokusunu istikrarla parsel parsel değiştiren traktörlerinin işleriyle kişiliklerini en fazla yarı yarıya ele veren öbür çalışanlardan– daha ilk bakışta ayırt edilen bir kişilik yansıtıyorsa da Jack, benim için çevredeki insanlardan herhangi biriydi. Şüphesiz ben de onun için aynıydım: bir yabancı, bir yürüyüşçü, artık özel mülk olan topraklarda hâlâ anayol hakkını kullanan biri.

Fakat bir süre sonra, aradan birçok hafta geçtikten ve belki de çabasının boşa gitmeyeceğini hissettikten sonra beni benimsedi. Ve uzun bir mesafeden beni görür

görmez bir selam gümbürdetmeye başladı ki, o selam bana anlaşılır sözler olmaktan çok, sessizliği bozmak için yapılan kasıtlı bir girişim olarak ulaşıyordu.

Evinin önündeki bahçede çalıştığında onu daha iyi, tel çitle çevrili fidan tarhında yaşlı alıç ağacının altındaki yumuşak, çokça tırmıklanmış kara toprağı bellerken ise daha açık seçik görebiliyordum. Bana ta Trinidad'da, vaktiyle babamın bir tepede yaptığı evle ve çalılarından arındırdığı bir toprak parçasında oluşturmaya çalıştığı bahçeyle ilgili çok eski anılarımı hatırlatıyordu: kara, yaş, sıcak toprakla ve yeşil şeylerin yetişmesiyle ilgili eski anıları, eski içgüdüleri, eski sevinçleri. Jack'e, gücüne ve tırmıklama-belleme hareketlerindeki inceliğe, el ve ayaklarının uyumuna çok büyük bir yakınlık hissediyordum. Aylar geçtikçe giyimdeki müstesna ve abartılı tarzını da fark ettim: Yazın güneş yüzünü gösterecek gibi olduğunda hemen üstünü çıkarıyor, mevsim döner dönmez de sarınıp sarmalanıyordu. Giysileri, benim için giderek belirli mevsimleri simgeler hale geldi: ne zaman ne yapılacağını açıklayan bir manastır talimatnamesinin modern yorumu gibi.

Derken bir gün o da, Land-Roverlı çiftlik kâhyası gibi, çiftlik yapılarından tepenin doruğundaki ambara doğru rüzgâr siperinin yanından giden dik yokuşta arabasıyla durdu. Jack'le öbür köy evlerinde yaşayanların otomobilleri vardı; onlar olmasa o evlerde kolay kolay yaşayamazlardı; evler anayoldan uzak, dükkânlardan da kilometrelerce mesafedeydi – postacı galiba haftada bir uğruyordu.

Arabayı duyunca yana çekilip durdum. Dar çiftlik yolunda başka çare yoktu. (Saklanmak isterseniz rüzgâr siperinde, kayınlarla çamların arasında, düşmüş dalların gölgesi içinde dikilebilirdiniz.) Çiftlik çalışanlarını böyle kenara çekilip arabaları veya traktörleriyle yanımdan ge-

lip geçerlerken baka baka tanır hale gelmiştim. Traktör sürücü kabinlerinin ve meraların ıssızlığından sonra hepsi de şaşmaz şekilde el sallayıp gülümsemeye hazır olurlardı. İletişimin sınırı buydu; el sallamaya, gülümsemeye, insanlığın hakkını vermeye eklenecek fazla bir şey yoktu.

Jack'in boş bir zamanında arabasıyla yanımda durması, o bakımdan özeldi. Birbirimize baktık, birbirimizi inceledik, konuşmaktan çok sesler çıkardık.

Sivri sakalı başından beri dikkatimi çekmişti. Uzak-tan bakınca o sakal bana, genç bir adamın çalımı gibi görünmüştü. Kazma kürekle iş yapmasını, boyunu posunu, göğsünün genişliğini, bacaklarının sağlamlığını, dik ve rahat yürüyüşünü görünce onu genç sanmıştım. Ama şimdi bakıyordum da, sakalı neredeyse kırdı; belki de kırklarının sonundaydı.

Gözleri çok uzaklardaydı. Tuhaf şekilde yerinde duramayan haşarı gözleri, onu ele veriyor, sonuçta bir çiftlik çalışanı olduğunu, başka şartlarda, daha kalabalık veya rekabetçi bir çevrede tutunamayabileceğini söylüyordu. Bunu fark etmek, biraz kafamı karıştırmıştı; çünkü (onun eski köylülerin bir bakiyesi olduğu fikrinden vazgeçtikten sonra) o sakalda, o dik, rahat ve zarif yürüyüşte ideal sahibi bir adamın, öbür hayat tarzlarından bilerek yüz çevirmiş bir adamın vasıflarını görmüştüm.

Birbirimize söyleyecek fazla bir şeyimiz yoktu ama aramızda bir yakınlık oluşmuştu ve bu da ifadesini, onun uzaktan bağırışlarında buluyordu.

Mevsimleri, onun bahçesinden öğrendim; önceleri herhalde defalarca gördüğüm şeyleri yeni baştan tanıdım. Güzelce budanmış elma ağaçlarının çiçeğe durmasını gördüm, çiçeklerin rengini tanıyıp belledim (o yüzden o rengi her zaman hatırlayabildim), onları, yılın belli bir zamanına bağladım; küçük meyvelerin oluşmasını,

dalında yeşil durmasını, bahçenin kalanıyla beraber büyümesini ve ardından renk değiştirmelerini gördüm.

Yazın bazen bembeyaz görünen bu kireçtaşı, çakmaktaşı toprakta bana başta imkânsız gelen bereketi gördüm. İngiltere’de bahçıvanlığım yoktu ve evlerin önünde rastladığım –hatta Salisbury otobüsünde halen rastlamaya devam ettiğim– küçük ön bahçelerle de pek ilgilenmemiştim. O bahçelere bakınca renkten başka bir şey görmüyor ve bir bitkiyi görsel olarak öbüründen ayırt edemiyordum. Fakat günler geçtikçe ve Jack’in bahçesine baktıkça onun emeğini fark ediyor, emeğinin nasıl meyve verdiğini görüyordum.

İçim haz dolarak bakıyordum. Fakat bilgi yavaş geliyordu. Çocukluğumun Trinidad’ında bitki ve çiçekleri neredeyse içgüdüsel olarak öğrenmeye benzemiyordu bu; daha çok bir yabancı dili öğrenmek gibiydi. O zaman da şimdi bildiklerimi bilseydim, Jack’in bahçesinde veya başka bahçelerdeki mevsimler aklımda daha iyi yer ederdi. Fakat yalnızca baharlık çiçek soğanları gibi basit şeyleri; kadifeçiçeği ve petunya gibi yıllık bitkilerin dikilmesini; yaz ortasındaki hezaren ve acıbaklaları; Trinidad’daki tropikal iklimin yanı sıra İngiltere ikliminde de yetişebildiğini sevinerek gördüğüm kuzgunkılıcı gibi çiçekleri hatırlayabiliyorum. Bir de yüksek, dayanıklı sınıklara sardırılan yüzlerce çiçekli yediveren gülleri ve daima güzelce budanan şu küçük elma ağaçlarında, serin güz mevsimindeki sıcaklığın küçücük bir dokunuşuyla irileşen ve çok eskiye ait çocuk veya okul kitaplarındaki elma ağaçlarına benzeyen meyvelerin mucizesi.

Evin arka bahçesinde –arka derken, artık fiilen ön taraf olan, sürü yolundan gerçek girişin olduğu tarafta– bir sera vardı. Gazete ve dergilerde reklam edilen seralara benziyordu burası ve belki de postayla sipariş edilmişti. Eski çiftlik alanı ve köy evlerinin arasındaki yalnızca

ev sakinlerinin ıskarta eşyalarıyla değil, yılların tarımsal atıklarıyla da dolu olan; bazen hasta sığır ve danaların yosun kaplı kara toprakta kendi dışkılarını ezip durdukları virane ağıldan pek de uzak kalmayan açıklıkta ve tuhaf şekilde araziyle aynı yükseltide beton bir tabana oturan; yeni ve derli toplu; düz hatları, yeni ahşabı ve temiz camlarıyla dikkat çeken bu serada Jack son derece bakımlı çiçek ve bitkilerini –sözgelimi, birer sevimlilik abidesi olarak düşünülen olağanüstü fuşyaları– İngiliz seralarına yakışır bir şekilde yetiştiriyordu.

Bakılacak ne çok şey vardı! Farklı zamanlarda yetiştirilecek birbirinden farklı ne çok şey! Görünüşe bakılırsa Jack kendine zahmet arıyor, iş arıyor, kendini meşgul etmeye çalışıyordu. Sonra işin içinde meşguliyetten ve günü doldurmaktan daha fazlasının olduğu, meselenin bitki ve sebzelerini satarak kazanabileceği ek paradan ibaret olmadığı aklıma geldi. Görünüşe bakılırsa Jack devri geçmiş bir tarımcılığa ait (geçen yüzyılda tarım işçilerinin yoksulluğuyla nam salan Wiltshire ilinde makineler az ve verimsiz, çalışabilecek insan eli çoktu) sahipsiz yapıların ortasındaki o arazi parçasında hayallerini gerçekleştirebilmişti.

Hayatından duyduğu hoşnutluk –bence kendine ait ortamda bir adam (benim için özellikle mutluluk verici bir koşul), mevsimlerle ve coğrafyasıyla uyumlu bir adam olmanın hoşnutluğu– karşısındaki şaşkınlığım bir pazar öğle sonrası yemeğimi yedikten sonra çıktığım yürüyüşte, her zamanki gibi rüzgâr siperinin yanındaki kaplamalı yoldan ineceğine tekerlek izleriyle dolu geniş sürü yolundan eve doğru hopluya hopluya giden Jack'in arabasını görünce, gıptaya döndü. Jack, birahaneden dönüyordu. Yüzü kızarmıştı. Beni görünce, arabanın penceresinden dışarı uzanırcasına, olağanüstü bir içtenlikle bağırdı.

Pazar! Niye çimenli sürü yoluna girmeyi tercih etmişti? Niye arabası için daha kolay olan her zamanki yoldan, doğruca tepedeki yeni ambara çıkıp dümdüz köy evlerinin oraya inen –biraz bozuk da olsa– kaplamalı yoldan bir kilometre kadar daha devam etmemiştir? Sarhoş olduğu için mi? Sürü yolunda mı paldır küldür gitmek istemiştir? Yoksa nehir kıyısının dik yamacından döne döne giden ve iki-üç kör virajı olan dar yoldan çekinmiş miydi? Herhalde birahane faslını taçlandırmak için kendince pazar gezmesi yapıyordu. Pazar günü bira içmenin keyfi! Bahçesinde özgür bir adam olarak çalışmanın keyfi gibi bir şey belki.

İşte değişmeyen, bir yabancıнын gözüyle değişmez görünen bir dünya. İlk farkına vardığımda bana öyle görünmüştü: taşra hayatı, zamanın ağır hareketi, ölü hayat, özel hayat, birbirine kapalı evlerde yaşanan hayat.

Halbuki hayatın değişmediği fikri yanlıştı. Sürekli bir değişim vardı. İnsanlar ölüyordu; insanlar yaşılanıyordu; insanlar ev değiştiriyordu; evler satışa çıkarılıyordu. Bu, değişimin bir yanıydı. Bir başka yanı da benim vadi-deki, malikâneye bağlı köy evindeki varlığımdı. Sürü yolunun düz kısmını bölen dikenli tel de bir değişimdi. Herkes yaşılanıyordu; her şey yenileniyor veya atılıyordu.

Kâhyanın denetleme turlarını fark etmeye başladıktan kısa bir süre sonra değişim, kendini hissettirmeye başladı. Anayolun üstündeki saz damlı evde oturan ve bol çiçekli güllerden çitleri olan yaşlıca çift gitti. Yerlerine yabancılar geldi, koca bir aile. Duyduğuma göre şehirliymişler. Adam, sütçü ya da mandıracı olarak çalışmak için çiftliğe gelmiş. Mandıracılar –yaptıkları iş sabittir ve değişmez: her gün ikişer kez çok sayıda ineği süt sağma makinelerinden geçirmek– çiftlik çalışanlarının en istikrarsız olanlarıydı; bazıları seyyardı, geziciydi.

Yeni mandıracı, çirkin bir adamdı. Karısı da öyleydi. Çirkinliklerinde dokunaklı bir yan vardı. Çirkinliğin imdadına yine çirkinlik yetişmişti; fakat bu da sonuçta çok iç açıcı değildi.

Buradaki değişim tuhaftı. Köy ya da mezrayı oluşturan iki mahallede çok az ev vardı; fakat insanlar yolda pek yürümedikleri için, hayat evlerin içinde sürdürüldüğü için, alışverişler civardaki şehir ve kasabalarda, Salisbury'de, Amesbury'de, Wilton'da yapıldığı ve ortak bir alan veya bir buluşma yeri olmadığı için, belli bir cemiyet olmadığı için, ne kadar büyük olursa olsun, meydana gelen değişimlerin fark edilmesi zaman alıyordu. Yüksek kayınlar, meşe ve kestaneler, dar yoldaki dönemeç ve gölgeler, kör virajlar... Taşrayı güzel yapan şeyler aynı zamanda bir tür gizliliği beraberinde getiriyordu. (İlk geldiğimde, sonradan çiftlik veya belediye çalışanları olduğunu öğrendiğim insanlara doğruyu söylememiştim ve sebebi de mahrem ve gözden ırak olmanın verdiği bu duyguydu. İnsanlar candandı, ilgiliydi; hangi evde oturduğumu bilmek istiyorlardı. Onlara yalan söyledim; bir ev uydurdum. Evlerin hepsini bileceklerini düşünemedim.)

O saz damlı köy evinde yaşayan yaşlı çifti doğru dürüst tanıyamamıştım bile. Evlerini daha iyi biliyordum; bana bir tablo gibi geliyordu. Dardı ve duvarları pembeydi. Çatısındaki sazlar bir tel örgüyle tutturulmuştu; çatı penceresinin altında kalan sazlar yemyeşil yosun kaplıydı; çatının sırtında da saman veya kamıştan tel çerçeveli bir sülün şekli vardı (aslen bir ustanın fantezisi olan ve yaygın bir süs unsuru haline gelen bu nesneyi o civardaki birçok evde görmüştüm). Kurtbağrı ve güllerden (yüzlerce küçük pembe gül) çitiyle bu pembe ev, köy evlerinin kusursuz bir örneği.

Ancak o yaşlı çiftin gidişiyile anlayacaktım evlerindeki köy evi etkisinin, özellikle de çit ve bahçenin onla-

rın eseri, onların zevki, onların kesintisiz ilgilerinin bir ürünü olduğunu. Onlardan sonra o bahçe çabucak, birkaç ay içinde perişan oldu. Kurtbağı, derli toplu halini korudu ama budanmayan bakımsız güller yabanileşip arapsaçına döndü.

Eve yeni yerleşen aile için söylenenlere –araba kiralama işi yapan yakın komşuları Bray’in anlattıklarından, biraz malikâneye bakan insanların söylediklerinden, biraz da öğle sonralarında Salisbury’ye alışverişe gidenleri götüren otobüsteki sohbetlerde laf arasında geçenlerden derlenen hikâyeye– göre yeni mandıracı ve ailesi, bilmem hangi şehirde zor günler geçirmiş ve bu vadiye gelmekle “kurtulmuş”lardı.

Seyrek saçlı, uzun kafalı adam, boylu boslu ve gençti; yüz hatlarında kabalıktan ziyade bir ağırlık vardı. Haksızlığa göğüs germiş birinin yüzü. Ama yine de genç bir yüz. Karısı daha yaşlı görünüyordu; ailenin çektikleri her neyse yüzünde izini bırakmıştı. Pekâlâ adamın annesi sanılabilirdi. Adamın suratı ve kafası uzunken kadının yüzü köşeliydi; bu köşeli yüz buruşmuştu, kırışmıştı. Kadın çerçevesiz gözlük kullanıyordu (beklenmedik bir şıklık girişimi). İçine kapanıktı. Zaman zaman kocasının yüzünde gülümseme görünürdü. Ama kadının gülümsemediğini hiç görmedim.

O şehirde ne dehşetler yaşamış olmalı! Bu insanlar ve onlar gibi olanlar, duygu ve heyecanlarını kelimelere dökmeden nasıl dayanıyorlardı? En iyi ihtimalle herhalde suskunca ıstırap çekiyorlardı. Acıları ve utançları sadece kişiliklerine vuruyordu: bir bedeni ele geçiren ve işlediği günahları o bedene yansıtmayan kötü bir ruh gibi.

Bu çiftin iki çocuğu vardı, ikisi de oğlan. Büyüğünde babasının gadre uğramış havası vardı biraz; ama buna ilaveten şiddetin, zararın, bilinçsiz bir fenalığın damarı da vardı. Küçük oğlan daha çok annesi gibiydi. Çok küçük

olmasına ve gri keten öğrenci kıyafeti içinde çok cici görünmesine rağmen onda da şimdiden annesinin mesafeli, içedönük havası seziliyordu.

Salisbury'den sabah erken çıkıp hemen kuzeydeki köylerle küçük kasabalar için öğrenci servisi gibi çalışan bir otobüs vardı. Bir yönde anaokullarına giden küçükleri toplar, dönüş yolunda da ortaokula giden büyük çocukları alırdı. Mandıracının çocukları da otobüse binerdi. Aynı vasıtayı bazen ben de kullanırdım. Vadideki hayatın sunduğu imkânlarla oğlanları en yakından ancak bu otobüste görüyordum. Ve insanlar, vadinin onları ne kadar "kurtardığını" söyleseler bile bu oğlanların hâlâ şehirde yaşananların etkisinde olduklarını böyle böyle hissetmeye başladım.

Büyük çocuklar gürültülü olsalar da genel olarak terbiyeliydiler. Otobüs dolu olduğunda büyüklere yer vermek âdetleriydi; asilikleri en fazla bu jesti geciktirmekten ibaret kalıyordu. Mandıracının büyük oğlu, otobüse farklı bir renk ya da hava kattı. Gürültü şamataya döndü ve bir gün onun büyüklere yer vermemekle kalmayıp ayaklarını yandaki koltuktan indirmediğine de şahit oldum. Ben otobüse bindiğimde utandı; komşularıydım, evini biliyor, ailesini tanıyordum. Ama aynı zamanda arkadaşlarıyla birlikteydi ve onların yanında geri adım atamazdı.

Otobüs, ikimizi de onun ve benim evimin yakınındaki malikâneye ait büyük porsukağağalarının gölgesinde bıraktı.

"Peter," dedim.

Bir askerî okul öğrencisi veya yetiştirme yurdundaki bir çocuk gibi hazır ola geçip başını dikleştirdi ve, "Efendim!" dedi. En azından bir şaplak bekler gibi bir hali vardı; ama özür dilemeye veya saygı göstermeye çok niyetli olmadığını da belli ediyordu. Beni tedirgin eden bu tepkide, geçmişini bir an görür gibi oldum ve kendini ifade

etmesinin yegâne yolu olarak saldırganlığa ihtiyaç duyduğunu anladım. Diyaloğu nasıl sürdüreceğimi bilemedim; sürdürmek istemiyordum da. Başka bir şey demedim.

Otobüste aykırı, köyde davetsiz misafir gibiydi. Doğrusu, yakın yörede onun yaşında kimse yoktu; çocukları büyüyen aileler başka yerlere taşınmayı yeğliyordu. Ayrıca civarda başka küçük çocuklar olmakla beraber mandıracının küçük oğlu da biraz tuhaftı. Otobüsün rotasındaki anaokullarından topladığı öğrenciler arasında geri zekâlılığa yaklaşan iki-üç çocuk da vardı. Mandıracının narin küçük oğlu, onlardan birine yanaştı: Kaba yüz hatları ve iri, yuvarlak başıyla küçük şişman bir oğlandı bu; bazen kırmızı, bazen parlak sarı gibi şaşırtıcı renkler giyiyor, açık sarı kirpikleri ve kaşlarıyla tuhaf şekilde gözü bozukları andırıyordu. Otobüste yerinde duramazdı bu oğlan. Koltuktan koltuğa geçer ve –okuldaki kısıtlamaların bittiğini anlamış gibi– nemli, etli dudaklarının arasından araçtaki insanlara gelişigüzel hakaret eder, masumca açık saçık laflar eder ve bunları hangi büyüğünden bu sözleri kaptığını anlayabileceğiniz bir ses tonuyla yapardı. Mandıracının küçük oğlunun arkadaşı buydu.

Onları işleri, onca insanın yaşamak için can attığı vadideki hayatları kurtarmıştı. Fakat ayrı duruyorlardı. Devraldıkları şirin pembe köy evinin bahçesini de tarumar ediyorlardı. Amaç rahatsızlık vermek değildi (Peter'in otobüsteki hali de öyle değildi); cahilliktendi, bilmemektendi, evde yaşama biçimlerinin başkalarını ilgilendirebileceğini düşünememektendi. Yeni özgürlüklerinin bir bölümü –başlangıçta bende olduğu gibi– karanlık boş yolda ve ıssız koca çayırlarla tarlalarda bulduklarını sandıkları taşranın gizliliğinden, gözden ırak olmanın serbestliğinden ileri geliyordu.

O özgürlük, taşra hayatının verdiği o yeni ve cahilce zevk, mandıracıda Çingenelikten veya at tüccarlığından

gelen ilginç bir içgüdü uyandırdı. Adam sefil beyaz bir at alıp anayolun yanındaki küçük bir çayıra bağladı. Hayvan perişandı ve o, yalnızlıkta daha da perişan oldu; çok geçmeden küçük çayırın otlarını yiyip bitirdi. Cansız, miskin bir hayvandı; otobüste görenler, onun içler acısı hali üstüne yorumlar yapıyorlardı.

Derken mandıracıyı dile düşüren başka bir şey daha oldu. Bir akşam inekleri serbest kaldı. Hayvanlar yolda başıboş dolaştı; tarlalara, birkaç bahçeye ve evimin önündeki malikânenin çimenliğine daldılar.

Sonra bir başka gün yine evimin önünde, çimenliğin öbür yanındaki patikanın aşağısında mandıracıyı kalın bacaklı ve kalın enseli, uzun kahverengi beyaz tüylü bir midilliği arkadaki küçük çayıra götürürken gördüm. Orada bir öğleden sonra (okul çıkışının ardından) o ve oğlu Peter, midilliği iğdiş ettiler ve ardından o kanayan haliyle evimin pencereleri önünden geniş beyaz kapıya, kilise avlusunun yanından porsukağağaçlarının altındaki loş yola, oradan da anayola çıkardılar. Ne yaptıklarının farkında mıydılar? Bunun eğitimini almışlar mıydı? Yoksa sadece iğdiş etmenin gerekli bir şey olduğunu mu duymuşlardı?

Bana haberi gelmedi ama sanırım midilli öldü. Hayvanlara bakan bir adamın zalimliği. Gerçi mutlak zalimlik sayılmaz; daha çok aldırmazlık, aşağı ve bağımlı yaratıklara bakan, onların tüm yaşam döngüsüne nezaret eden insanın tavrı; şefkat gösterebilen, ama onca buzağı ve süt verdiği halde bir ineğin üstü kapalı bir treylerin içinde mezbahaya götürülmesi gerektiğinin bilgisiyle rahatça yaşayabilen insanın tavrı.

İnekler, çimen ve ağaçlar: şirin taşra manzaraları – etrafım bunlarla sarılıydı. Bu manzaraları gerçek anlamda görmemiş veya içlerinde yaşamamış olsam da başından beri bildiğimi hissediyordum. Meralardaki öğle son-

rası yürüyüşlerimde bazen yamacın birinde gökyüzüne karşı siyahlı beyazlı ineklerin yayıldığı bir kareye rastladım. İneklerin bu kadar güzel olmadığı, taze sütün çok az bulunduğu ve çoğu insanın ithal konsantre süt veya süttozu kullandığı Trinidad'daki çocukluğumdan bildiğim konsantre süt kutularında böyle resimler olurdu.

Şimdi o karenin gayet yakınında böyle teklifsizce bir zulüm işleniyordu. İğdiş edilen, kanı dökülen o midillinin anısı, ikisi de koca kafalı baba oğul tarafından porsukağaçlarının altındaki beyaz kapıya doğru götürülen hayvanın yelesi ve huysuzca baş sallaması bir süre aklımdan çıkmadı.

O şehirli aile "kurtulmuştu". (Geldikleri yer Bristol muydu? Yoksa Swindon mu? Burada çalışan insanlara ne kadar ürkütücü geliyordu o şehirler! Bana da ürkütücü geliyordu gerçi ama farklı nedenlerle.) Gelgelelim, taşradaki hayatları herhalde sandıkları kadar gizli veya gözden ırak değildi. Belki de şimdi şehirde olduklarından daha fazla yargılanıyorlardı. Üstelik bu kadar göze batan, bu kadar rahatsızlık veren bu insanların artık gitmesi gerektiği yollu duygu –otobüste kulağıma çalınan sözlerle, malikâneye bakan çiftin bana aktardıklarına bakılırsa– giderek şiddetleniyordu.

Onlarla ilgili bir tek Bray'in, onların yakın komşusu olan ve arada bir kendi de uyumsuz olmayı seven Bray'in olumlu konuştuğunu duydum. Bir akşam, evimin tavan arasına girdikten sonra çıkamayan bir sığircığı kurtarmaya gelmişti Bray. Kolayca almıştı kuşu. Sonra komşuları hakkında konuşurken, mandıracının büyük oğlu için, "Kuşlarla arası çok iyi, biliyor musun?" dedi.

Aşağı indirdiği parlak, maviye çalan siyah renkli ürkmüş kuşu iki eliyle birden tutuyordu; ağır ellerini öyle bitiştiirmişti ki kuş, iri parmaklarına yaslanmış ve başını, işaretparmakları ile başparmakların oluşturduğu

deliğin içinden çıkarmıştı. Ufacık bir hareketle ezilmesi işten bile değildi; ama Bray'in yalnızca başparmakları oynuyor, kuş kendine gelir gibi görününceye kadar sırayla bir o parmak, bir bu parmak hayvanın ağır ağır başını okşuyordu. Evinin önünü bir kaportacı atölyesine çevirmiş olsa da Bray, bir köylüydü. Kuşlardan ve kuşların huyundan söz ederken sanki çocukluğundan, neredeyse başka bir çağdan gelen bilgiyle konuşuyordu. Bense mandıracının oğlunun nasıl olup da kuşlardan Bray'in anladığı gibi anlayabildiğini merak ediyordum.

Küçük çayırlıktaki beyazlı kestane donlu midillinin yerine son derece boylu ve zarif bir at geldi. Duyduğuma göre eskiden ünlü bir yarış atıymış. Onun orada peydahlanmasının mandıracıyla bir alakası olduğunu sanmıyorum. Herhalde yerel bir toprak sahibinin –hatta belki mandıracıyı dolaylı da olsa, oradan uzaklaştıracak olan adamın– işiydi bu.

Hayvanın ne adından ne de büyük ününden habirim vardı. Dışarıdan bakmakla ilerlemiş yaşını da kestiremezdim. Fakat çok yaşlıymış; birkaç aylık veya haftalık ömrü varmış; vadiye ruhunu teslim etmeye gelmiş. Halbuki benim gözüme gayet kaslı ve diri görünüyordu; kuvvet ve çevikliğin kalmadığı yaşlılıkta bile uzun süre idman yaptırmış oldukları vücutlarında estetikten izler taşıyan sporcu veya atletlere benziyordu.

Bu atın ününü, zaferlerini ve etkileyici sicilini duyduktan sonra ona çayırılıkta bakıp düşüncelere dalarken antropomorfik sorulara kapıldığımı fark ettim. Kim olduğunu biliyor muydu? Nerede olduğunu biliyor muydu? Aldırıyor muydu? Seyircileri özlüyor muydu?

Bir gün ona bakmak için yüksek otları, çürümeye başlayan üst üste yığılmış nemli kayın yapraklarını, yosun ve küf tutmuş elma ağaçlarını sıyırarak, yan taraftaki ormana dönmüş meyvelige gözucuyla bakarak malikâne

arazisinin ta ucuna kadar gittim. Yaşlı yarış atı, başını bana doğru tuhaf bir şekilde çevirdi. Sol gözünün görmediğini acı ve tedirginlikle o zaman fark ettim. Yaklaşırken bana hâlâ hiç de ihtiyar gibi gelmeyen parlak ve sağlam sağ gözüyle bakmak için başını iyice döndürmek zorunda kalmıştı.

Ne kadar da heybetliydi! Ve donunun nasıl parlak, kaslarının nasıl sıkı, hem de sımsıkı olduğunu şimdi yaklaşınca daha iyi anlıyordum. Hayvan insanlardan ilgi ve sevgi görmeye alışmıştı. Ona yakın olmak huzur vericiydi. Başının kör yanını görmek de bir o kadar acılı. Gözü olduğu gibi çıkarılmıştı yerinden ve göz çukurunun üstünü artık deri örtmüştü. Basbayağı deri kaplıydı orası, öyle ki atın kör yanı, bir heykel başını andırıyordu.

Evimin oturma odasından küçük çayırılığı ve ilerisindeki sulak çayırları yandan görebiliyordum. Sulak çayırlar artık sığırların otlama bölgesiydi ve inekler, sağıldıktan sonra günde iki kez buraya geliyor, ıslak otların arasında ağır ağır dolaşıyorlardı (bazen de dereciklerin içinde yürümeyi tercih ediyorlardı). Mandıracı da ineklerini çağırır veya çıkarırken günde iki ya da dört kez atı görüyordu.

Soylu, ünlü, yarı kör ve yalnız başına duran haliyle at onu etkiledi. Ve capcanlı genç bir midilliyi aynı çayırılıkta perişan eden –kendisi de oradan kovulmak üzere olan, ailesiyle birlikte buraya taşınarak kurtulduğu şehre çok yakında dönmek zorunda kalacak olan– kendi hayatı çileden geçilmeyen o mandıracı, bir ayağı mezardaki şu terk edilmiş (onun gördüğü haliyle sahipsiz) atın halini düşünme noktasına geldi.

Bir pazar akşamüstü evime uğradı. Daha önce hiç gelmemişti.

Bazı arkadaşlarının onu aradığını söyledi; at hakkında, atın son günlerindeki perişanlığı hakkında konuşmuşlar. O kadar ünlüyken, o kadar el üstünde tutulur-

ken, o kadar para kazandırırken şimdi bir çitle gelişigüzel çevrilmiş küçük bir çayırda yapayalnız, kalabalıklardan ve alkışlardan uzak ölüme terk edilmesi... Mandıracı haksızlık olduğunu söyledi. Hayvanın o halini her gün görmek ona korkunç geliyormuş.

Konuştugu şu arkadaşları kimdi? Ne tür insanlardı? Karısı da onlarla arkadaş mıydı? Onlar da mandıracı için işlerin ters gittiği şu "şehir"den miydiler? O arkadaşlar kendi arkadaşlarının gönderilmek üzere olduğunu biliyorlardı da acısını paylaşmaya mı gelmişlerdi? Yoksa yalnızca köyde bir gün geçirmeye mi?

O pazar ikindisinin sonuna doğru mandıracı neredeyse gözyaşları içinde yaşlı yarış atı hakkında bir kitap çıkarmak, ihtiyar hayvana hakkını vermek için benden yardım istedi.

Ona umut vermedim. Duygusallığından çekindim. Olmayacak şeyler yapmak için kendine mükemmel mazetler bulabilen bir adamın duygusallığıydı onunki.

Çok geçmeden at, çayırılıkta görünmez oldu. Ölmüştü. Buradaki, bu küçük köydeki birçok ölüm gibi, birçok büyük hadise gibi bu da sessiz sedasız olup bitmişti.

Kış beklenmedik derecede yumuşadı. Güneş çıktı, çiçekler açar gibi oldu.

Yürüyüşe çıktığımda tepedeki ambardan aşağı doğru inen mandıracıyla karşılaştım. Geniş geniş gülümsedi; atı unutmuştu. Yamaçta dönüp el salladı. "Şubat'ta mayıs!" dedi.

Ama mayıs ayını kastetmiyordu; alıcın çiçeğini kastetiyordu.¹ Kırkla ilgili ondan duyduğum son iyi şey buydu. Ama biraz rol keser gibiydi; verilen rolü oynamaya çalışan bir havası vardı.

1. İngilizcesi, *may*. (Ç.N.)

Üstelik yanılıyordu da. Tepenin doruğunda çiçek veren alıç değil, çakaleriğiydi. Tepenin doruğunda, asfalt kaplamalı çiftlik yoluyla rüzgâr siperinin kestiği uzun bir yan yolda bu ağaçlardan bir sıra vardı. (Jack'in kayın-pederiyle bu yolun üstünde bir yerde karşılaşmış, ilk ve son kez olmak üzere onunla orada laflamıştım.) Anayoldan tepeyi çıkarken görülen açıyla bu ağaçlar, sabah güneşini olduğu gibi alıyordu. Havalarda aniden ılınınca ağaçlar, karakış çamurunun ve traktör tekerleklerinin oluşturduğu su birikintilerinin üstünde beyaz çiçeklere bürünmüştü.

Mandıracıyla ailesi gittiler; hissettirmeden, sessizce. Bir hafta önce hissedilircesine oradayken, evin ve bahçenin sahibiyken bir hafta sonra ev bomboş kaldı ve yine o saf ev haline dönmeye, o köy evi karakterini kazanmaya başlar gibi oldu.

Daha büyük değişimler de oldu. Çiftlik kâhyası emekliye ayrıldı; Land Rover'ında köpeğiyle devriye gezirken görülmüyordu artık. Çiftlik yeni ellere geçti. Ve çok geçmeden yeni faaliyetler başladı: daha çok traktör, daha çok tarım makinesi, daha çok meşguliyet.

Erkenden çekilir gibi olan kış geri döndü. Ve sonunda gerçek bahar geldi. Jack'in bahçesine dokundu. Gelgelelim –her yerde, meralarla sürü yolunda ve kırlardan geçen dar yolda yeni tasarımlı ve daha parlak renkli traktörlerle bir hareket varken– Jack'in arazilerinde insan elinden bekler hale geldiğim merasimlerden eser yoktu.

Sonbaharda kırılan çamur sıçramış çitin yanında elma ağaçları, çalılar ve güller, patlarcasına hayata döndü; fakat bu sefer kimsenin denetimi olmadan. Ne dalların budanıp bağlanması; ne yabancı otları ayıklama; ne serada bir faaliyet. Bostan işlenmiyordu; yeşillik denetimsizce yayılıyordu, orada burada kökler ve tohumlar

görülüyordu. Yaşlı alıcın altındaki yatağın toprağı bellenmiyordu. Bahçesi yabana dönerken Jack'in evinin bacasından duman tütüyordu. Yalnızca kaz ve ördeklerin bakımı sürüyordu.

Üstelik dört bir yanı, bir hareketlilik ve değişim almıştı. Pembe köy evine genç, yirmilerinde olan başka bir çift geldi. Adam mandırada çalışmıyordu. Daha genel anlamda bir çiftlik çalışanıydı ve yeni idarenin getirdiği öbür çalışanlara benziyordu. Bu insanlar, çiftliğe yeni gelen bu çalışanlar gençti, bir miktar eğitimliydi, hatta bazıları belki üniversiteden diplomalıydı. Özenli giyiniyorlardı; giyim, yani yeni tarz giyim onlar için önemliydi. Çok arkadaş canlısı sayılmazlardı. Belki yeni idarenin ciddiyetini ve modernliğini yansıttıklarından, belki de, çiftlik çalışanlarının işini yapsalar bile, aslında köylü olmadıklarını anlatmak gibi bir dertleri olduğundan.

Pembe evdeki adamın yeni –veya yenice– bir arabası vardı. Havanın güzel olduğu öğle sonralarında karısı, göğüslerinin görünmesine aldırmayan bir edayla, perişan bahçede güneşleniyordu. Boyu kısa, butları kabaydı. Takip ettiği günün modası, endamına pek de yakışmıyordu; onu ağır, orantısız ve biraz da acayip gösteriyordu. Ama bir gün, eski yıllara ait kalçası bol, beli yüksek ve dar olan uzun elbiselerin kesinlikle ona göre olabileceğine, onu çekici gösterebileceğine şahit oldum. Ve onun da kendisini öyle gördüğünü, müthiş çekici gördüğünü hissettim; enkaza dönmüş bahçede güneşlenmesi, bana başta salmış ve ağır görünen bedenine gösterdiği ihtimam belki de güzel olduğunu düşünmesinden ileri geliyordu. Yeni araba, kocasının özenli giyimi; bunlar o düşüncenin bir devamıydı.

Vadinin dibinde, Jack'in sırasındaki öbür iki eve de yeni, genç insanlar taşındı. İki evi de saplı süpürgelerle temizlediler. İki bahçede de geriye ne kaldıysa söküp

kaldırdılar, toprağı düzelttiler ve yerine çim ektiler.

Jack'in bahçesiye yabanileşmişti.

Bir gün karısını, evin önünde gördüm. Yeni komşuları hakkında konuşurken, "Gördünüz mü? Baştan sona çim," dedi, ama onu ele verecek ne bir el kol hareketi yaptı ne de bir mimik gösterdi.

Sohbetin böyle ironik bir hal alması şaşırtıcıydı. Jack'in karısının böyle bir kabiliyeti olduğunu hiç bilmezdim; fakat ona bakılırsa zaten kadını, Jack'in gölgesinde bir varlık olarak görmüştüm ve o da böyle görülmekten hoşnut gibiydi.

"Bir de atlar," dedi.

Orta evdeki insanların atı vardı.

"Jack nasıl?" diye sordum.

"İyi. Tekrar çalışıyor."

"Bahçede çok işi var."

"Öyle mi dersiniz?" dedi.

Yanlış bir şey demişim gibi. Bu kadar bariz bir şeyi niçin saklamak istiyordu? Bahçenin önünde dikiliyorduk. Söylememem gerektiğini düşündüğü bir şey mi söylemiştim? Hastaya uğursuzluk getirecek bir şey mi demiştim?

Çünkü Jack hastaydı. Kadın yine çalıştığını söylese de iyi değildi. Ve o yaz boyu kesintili olarak ikişer-üçer haftalık sürelerle, hatta önceki yıllarda bahçesinde üstsüz çalışarak selamladığı şu güneşli günlerde bile evinin bacasından hastalığının bir simgesiymiş gibi, üşümesinin ve odasında hasta yatmasının bir işaretiymiş gibi duman yükseldi. Bu arada yeni çiftlik çalışanları, genç karıları olan genç adamlar yeni traktörlerini koca tarlalarda yukarı aşağı sürüyor, işten sonra yeni veya yeniye yakın arabalarıyla gezmeye gidiyorlardı.

Jack'in karısı değişimler üstüne yumuşak ve imalı bir üslupla konuşuyordu. Fakat kocasının iş, ev ve bahçe

üstündeki kontrolünün ve bunlarla birlikte köydeki kendi günlerinin da sona erdiğini artık yavaş yavaş kabulleniyordu.

Bir gün Jack'in arabası yanımda durdu. Önceki sonbahardan beri onu ilk görüşümdü. Suratı mum gibiydi. Sözcüğü biliyordum, kitaplardan biliyordum. Ama o güne kadar, sözcüğün solmuş bir yüzde neyi tarif ettiğini görünceye kadar tam olarak ne demek istediğini anlamamışım. Yüzündeki onca esmerlikten, bahçesinde yüzüne vuran onca güneşten eser kalmamıştı. Cildi beyaz ve pürüzsüzdü ve mumdan yapılmış meyvelerin dokusunu ve yapay rengini yansıtıyordu. Erik ağaçlarını bürümüş çiçekler gibi canlı cildi de o dokuyla kaplı gibiydi. Sakalı düzeltilmişti. Fakat onun bile mum gibi, mumlanmış gibi bir hali vardı. Birkaç kelam; sakince bir merhabalaşma, dostluk, güven sözcükleri. Haşarı gözleri de sakindi. Mum. Bu arada evinin bacasından sonbahar ve kış boyu duman tütmeye devam etti; sonra kesildi.

Tepedeki yeni ambara çıkan, oradan da köy evlerine ve eski çiftlik yapılarına inen kır yolunun, şu kayın ve çamların dışında bir de gül ve alıçlardan rüzgâr siperinin yanından giden yolun kaplaması bozulup dağılmaya başlamıştı. Yürürken bileğinizi burkmak işten bile değildi. Yeni çiftlik idaresi baharda yolu onartmaya başladı.

Bir hafta insanlarla makineler geldi ve birkaç gün içinde asfalt ve mıcır karışımından düz siyah bir yüzey çabucak kaplanıverdi. Yolun siyahı ve makineyle verilen pürüzsüzlüğü, kenarlardaki tutam tutam otların yanında yeni ve suni görünüyordu. Fakat öyle çabucak döşenen kaplama dayanıklı yapılmıştı ve yol yapımcıları bunu taahhüt etmek istercesine, anayoldaki kır yolu sapağından hemen önce sarı bir tabela dikti ve bir yanını ok şeklinde kestiler.

Bu değişiklik hoşuma gitmemiştii. Orada bulduğum ve daha yeni yeni içine girmeye başladığım şeyin tehdit altında olduğunu hissediyordum. Yeni peydahlanan hareketliliği, yeni makineleri, makinelerle budanan alıçlar ile yabangüllerinin yaralı görünüşlerini sevmiyordum. Çiftliğe giden kır yolundaki kaplamanın kalıcı olmasını da istemiyordum.

Yolda çatlak, kusur var mı, diye aranıyor ve gözüme çarpan küçük çiziklerin ve su aşındırmalarının yayılmasını, makinelerin yeni bir asfalt karışımı dökmesini imkânsızlaştırmasını –mantığın yerini alan hayal gücümuyordum. Tabii bunun bir hayalden ibaret olduğunu biliyordum: Çiftlik her ne kadar türlü çeşit yıkıntıların, insan eylemlerinin geçiciliğini hatırlatan işaretlerin arasında kuruluysa da insan işlerinin bir başka boyutu daha vardı. İnsanlar geri geliyor, işlerine devam ediyor, yapıp ediyor, tekrar yapıp ediyordu. Atlantik'i aşp karşı kıyıdaki tarihin düzenini bozan yelkenliler ne küçüktü; o küçük teknelerdeki insan sayısı ne az, imkânları ne sınırlıydı; dişe dokunacak kadar değillerdi. Ama geri döndüler. O tarafta dünyayı ebediyen değiştirdiler.

O yüzden yeni asfalt kaplama her ne kadar traktör tekerleklerince yer yer ufalanıp çökertildiyse ve her ne kadar tepeden inen yağmur suyu çöküklerdeki her zaafı ve çatlağı bulup küçük mıcırların arasındaki minik asfalt parçacıklarını çıkardıysa, sonra da gevşeyen kaplamayı daha oyduysa ve yol kenarının düzensiz yüzeyi, sert kara kabukla ot kaplı yumuşak toprak arasında küçük derecikler halinde akan (vadimizin bir kalıntısı olduğu büyük ırmakların minyatür örnekleri) sudan zarar gördüyse de; bende her ne kadar yolun yine şu parçalı, eğri bögürü haline dönebileceği duygusunu uyandırdıysa da yapanlar kaplamayı iyi yapmış, sonra tekrar yapmış, böylece o yıl sert geçen kışa dayanıklı hale getirmişlerdi.

Noel günü, tipi vardı ve rüzgâr, kuzeybatıdan esiyordu. Öğle vakti çıktığımda rüzgâr siperinin dibinde kar biriktiğini fark ettim. Yol kenarında kardan bir set vardı; ve her ağaç gövdesinin, her sağlam dalın, her engelin bir yüzeyinde rüzgârın yönünü gösteren dik bir yükselti.

Karın, biçim ve dokusu bana bambaşka bir iklimi hatırlatıyordu: sığ akarsuların –tatlı suya tuzlu su karışarak, gelgite göre tuzu artıp eksilerek– tropik ormanlardan denize aktığı Trinidad sahillerini. O akarsular gelgitle yükselip alçalırdı. Sular bir bakarsınız denizden orman deresinin gölcüklerine dolar, bir bakarsınız öbür yönde akardı. Deniz her çekildiğinde akıntılar taze serilmiş kumlarda yeni su yolları açar, kumdan yeni yarlar oluşturur, tekrar yükseldiğinde o yarlar çok düzgün parçalar halinde birer birer küçük dalgacıklı akıntılara düşerdi: minyatür bir coğrafya dersi. Çocukken o derecikler bana hep dünyanın başlangıcını, dünyanın insanlardan ve yerleşimlerden önceki halini hatırlatırdı. (Romantizm ve cehalet: Adada binlerce yıl varlıklarını sürdüren yerliler artık yoktu.)

Aynı şekilde meradaki rüzgâr siperinde ve siperin kuytularında biriken karın oluşturduğu doku, biçimler ve desenler de büyük ülkelerin küçük ölçekteki coğrafyasını yaratıyordu. Otların dik eşiğiyle kır yolunun yeni asfalt kabuğu arasında akan küçük derecikler gibi. Ve düşünceme göre, daha doğrusu düşünmekten hoşlandığıma göre bu minyatür coğrafya, daha geniş bir coğrafyanın içinde cereyan ediyordu. Yumuşak eğimli alçak tepelelerin arasındaki sürü yolunun yer aldığı vadi artık hayal edilemeyecek kadar uzak bir çağda akmış yüzlerce metre genişliğinde koca ırmakların –boyutlarıyla insanların varlığını inkâr eden bir coğrafyanın– varlığını işaret ediyordu. Ta Stonehenge’den (ve ilerisindeki ovadan) Jack’in evine ve oradan da arı kovanlarıyla, at arabasıyla, taştan

bir kabuk halindeki eviyle, çiftlik kâhyasının evi ve banliyö tarzındaki bahçesiyle sürü yolunun sonuna kadar uzanan ve suyla dolup taşan bir ırmak ya da akarsu olmalıydı bu; bütün oralarda bir ırmak, dümdüz gri bir akıntı şimdiki çayın –bazen yanında yürüdüğüm ve insanların bekçiler tarafından salınmış alabalıkları tuttuğu küçük ölçekli, insani bir kalıntı halindeki çayın– vadisine açılıyor veya orayı dolduruyor olmalıydı. Ne minyatür bir peyzajın yarattığı o engin coğrafyada ne de sürü yolunun bir su yolu olduğu hayalinde insana yer vardı; o tasavvur, insandan önceki dünyaya ait bir tasavvurdu.

Tepenin bu yamacından ötede rüzgâr sertti; ne tepenin kendisi ne de rüzgâr siperi burada siper olmuyordu. Kurşuni gökyüzü mezar tepeciklerinin birer sivilce gibi görüldüğü koca ovanın üstünde gri ama sıcak bir kirlilik halinde asılı duruyordu: Taştan daireler ufuk çizgisini bulandıran kar örtüsünün altında kaybolmuş, askerî atış sahalarından bir iz görünmüyordu. Tepenin dibinde, (kar yağışının etkisiyle anıtsallaşmış) çiftlik yapılarının arasında Jack'in evi ölü gibiydi: Çevresini saran kar (sürü yolu normalde kara çamurlu olduğundan olsa gerek) kocaman temiz bir beyazlığı, dünyanın yeniden yaratılışını andırıyordu.

Yürümeyi zorlaştırıyordu kar. Fakat genellikle ılıman olan vadide böyle bir hava bende bir aşırılık isteği uyandırıyor; üstelik Jack'i soğukların, rutubetin ve ıslaklığın alıp götürdüğünü bile bile. Nemli vadi tabanında zarar gören ciğerleri Jack'in yazın bile ısınmasına müsaade etmemiştir. (Tabii soğuk veya rutubet olmasa da adam bir sebepten ölüp gidecekti.)

Başlangıçta yaptığım yürüyüşlerde Stonehenge ve mezar tepeciklerinden hevesimi aldıktan sonra yamacın birinde yaban tavşanlarına bakmaya başlamıştım. Sonra bir başka tepede, bir başka mevsimde toygarları aramış,

birbirinin peşi sıra asansörler gibi yükseldikçe onları izlemiş, düşüşlerini takip etmeye çalışmıştım. Artık geyiklere bakıyordum. Vadide üç nüfuslu bir aile peydahlanmıştı ve nereden geldiklerini kimsenin bilmediği hayvanlar, iyice sürülen ve sığırların otlakları adamakıllı tükettiği vademizde her nasılsa hayatta kalmış, askerlerin atış yaptığı ve birçok noktada kalabalık yolların kestiği tehlikeli geniş arazilerde kimsenin akıl erdiremediği bir şekilde varlığını sürmüştü.

Fakat geyiklerin de sonuçta yaşadıkları bir yer vardı. Onları bulma umuduyla –karın ve rüzgârın verdiği heyecan yetmiyormuş gibi– güçlü adımlarla çiftlik yapılarının çevresinden dolaştım ve bazen otladıkları sürülmemiş açık yamaçla koruluğun görüldüğü noktaya kadar sürü yolundan yukarı çıktım. İnandırıcı gibi değil ama–Noel hediyem!– hayvanlar o karda, oradaydı. Koruluğu arkalarına alınca onları seçmek kolay olmuyordu; daha aşağıda, kel yamacın tebeşirli kahverengi yeşiline karşı kestane rengi ve sıcak görünüyorlardı ama orada da kolay kolay bulunmuyorlardı. Şimdiyse (ilk haftamda evimin ön bahçesinde yemlenmeye gelen tavşanlar gibi) kirli boz halleriyle kar örtüsünde koyu görünüyor, onları indirmek isteyecek biri için kolay bir hedef oluşturmuyorlardı.

O geyiklerin yaşamasını yürekten istiyordum. Yaşadılar da. Kışın sonuna doğru evimin arkasındaki bakır alanda, çay kıyısındaki sulak arazide birine rastladım. Genç bir geyikti ve onu bir sabah, pür dikkat, kırık dökük kahverengi kamışların arasında gördüm. Onu izleyen birçok sabah yine orada görecektim. Kara suyun üstündeki çürüyen köprüde dikilip bakıyordum. Onu görmenin, onu olduğu yerde tutmanın sırrı gözlerine bakmak ve kıpırdamamaktı. Siz baktığınız sürece o da bakıyordu; kıpırdadığınız veya bir hareket yaptığınız an kaçıyor, önce kamışların ve yüksek otların arasından ko-

şuyor, sonra onu tel ya da çalı, hangisi olursa olsun tüm çitlerin üstünden rahatlıkla aşırtacak şu güzelim sıçrayışını yapıyordu.

Bahar geldi. Tepeye çıkan kır yolunun yeni kaplaması tuttu. Çiftlikteki yeni hayat sürdü. Ve Jack'in eviyle bahçesi ikinci yılda da bu faaliyetten uzak kaldı. Ölümü, cenazesi –birkaç yıl önce kayınpederinin ölümüyle cenazesi gibi– sanki gizlice olup bitmişti: taşra hayatının, loş yolun, dağınık evlerin, engin manzaraların bir sonucu. Yaban otlarının bürüdüğü bostanı güçlkle fark ediliyordu. Meyveligi ve çiçek bahçesi iyice bakımsız kaldı, çit ve gül ağaççıkları çığırından çıktı. Arkadaki (aslında öndeki) sera boş kaldı.

Geleneksel, doğal, coğrafyanın bir devamı izlenimi veren, köy insanlarının yaptıkları işlere benzeyen onca şeyin –yıllık bitkilerin dikilmesi, kazların bakımı, çitin düzenlenmesi, meyve ağaçlarının budanması– hiç de geleneksel veya içgüdüsel olmadığı, Jack'in yaşayış tarzının bir parçası olduğu anlaşıldı. Jack olmayınca bu işler yapılmıyordu; geriye yalnızca viranelik kalıyordu. Öbür evlerdeki insanlar, onun yaptıklarını yapmıyorlardı. Evlerinin küçücük arsasına ilgi besler bir halleri yoktu. Ya ona başka bir gözle bakıyor ya da hayatlarını başka gözle görüyorlardı.

Jack'in hasta olduğu ilk yıl, karısı hiçbir şey değişmemiş gibi, Jack'in bahçesi hâlâ bir bahçeymiş gibi davranmıştı. Artık öyle davranmıyordu. Gitmeye hazırlanıyordu. Üstelik bunu doğal bir şeymiş gibi yapıyordu. Görünüşe rağmen, babasının antika tarzına rağmen, Jack'e rağmen o eve, evle ilişkili hayata ve yıllar verilen bahçeye fazla emeği geçmemiş gibi.

Artık çiftlikle veya toprakla bir bağı kalmamıştı. Yerel yönetim vadide ya da yakın kasabalardan birindeki, Amesbury, Salisbury, Shrewton, Great Wishford veya

başka bir yerdeki bir toplu konutta ona bir ev veya daire bulacaktı. Kadın artık daha çok insan görecekti; dükkân-lara daha yakın olacaktı. Taşınmak için can atıyordu. Vadi tabanında çiftliği çevreleyen çamur ve rutubet içindeki, insanlardan uzaktaki, arabanız yoksa akşamları eve kapanmak zorunda kaldığınız “geleneksel” hayat ona göre değildi.

Yine de Jack’in iyi bir hayat sürdüğünü düşünüyordu.

“Noel arifesinde kalkıp birahaneye gitmişti. Öleceğini ve bunun son şansı olduğunu biliyordu,” demişti.

Üstünden bir yılı aşkın bir süre geçmiş bu haberi verirken gayet gelişigüzel konuşuyordu. Çene çalar gibi.

“Son bir kez arkadaşlarıyla olmak istedi,” demişti.

Arkadaşlarıyla olmak; son içkinin tadına varmak; hayatın lezzetini son kez tatmak. Ne yormuştur onu! Ciğer yerine iki buz kalıbı taşımak; bir türlü ısınamamak; yorgun ve bitkin olmak; yalnızca yatmak, gözlerini kapatmak ve sizi alıp götürmeyi bekleyen düşlere doğru yelken açmayı istemek. Yine de o haldeyken ölmeden önce kendini kaldırıp giyinecek ve tatil günü arabayla birahaneye gidecek takati bulmuştu.

Rüzgâr siperinin yanındaki yolu mu çıkıp inmişti? Yoksa daha az dikkat istediği için tekerlek izli geniş sürü yolundan mı gitmişti? Birahaneye gitmek için kullandığı yol muhtemelen sürü yoluydu. Ama o da onu fena halde sarsmış olmalıydı – seslenişine biranın değdiği bir bahar veya yaz mevsiminde pazar günü öğleden sonra onu sarsılmış, bambaşka bir ruh haliyle gördüğümde olduğu gibi. Birahaneye yaptığı o son ziyaret, hayatın kendisi dışında hiçbir amaca hizmet etmemiş ama Jack’in şahsında bir kahramanlığa dönüşmüştü, bir şiire.

Evden çıkınca çimenliğin karşısında çakmaktaşıdan küçük, eski bir yapı vardı. Üstünü sarmaşık kaplamıştı ve

bu sarmaşık o kadar kalın ve sağlamdı ki, güvercinler orada geceliyordu. Yapı kare biçimindeydi ve piramit şeklinde bir çatısı vardı. Bu çatının tepesi açık gibi duruyordu ve onun da yukarısında, dört direk üstünde yine aynı piramit biçimli ikinci, minyatür bir çatı daha yükseliyordu. Bana söylendiğine göre yapı, bir tahıl ambarı veya depoymuş ve birkaç yüzyıllıkmış. Artık kullanılmıyordu; kimse-
nin oraya girdiğini görmedim. Güzelliği ve geçmişe ait bir şey olmasının hatırına korunuyordu.

Yine çimenliğin karşı tarafında, yukarıdaki yapıya yakın sayılabilecek bir yerde kaba, eski çiftlik evi üslubunda bir başka yapı daha vardı. Duvarları köylülerin topladığı molozları akla getiren tuğla, çakmaktaşı ve başka taşlara ait ufak tefek parçalardan yapılmıştı. Elli yıllık kaddı ve malikânenin ek binalarından biri – çevreye uyması için böyle “pitoresk” bir hava verilmiş, duvar tenisi veya benzer bir oyun oynamaya mahsus bir yapı olarak inşa edilmişti. Belki de içeride gerçekten bir süre duvar tenisi oynanmıştı. Ama –“ön kapı”sı temelli kapalı, paslanmış demir çatısı yer yer bel vermiş, pencerelerinin bazı camları düşmüş haliyle– ne şimdi bir işlevi vardı ne de uzun yıllar bir iş görmüştü. Çay kenarındaki yüzer ev gibi; ot bürümüş meyve bahçesindeki iki katlı, konik saz damlı çocuk evi gibi.

Malikânedeki yaşam başkalaşmıştı; çalışanlar azalmıştı. Bir zamanlar büyük konağın kaynaklarına ve çalışanlarına ayak uydurmak istercesine dallanıp budaklanan ihtiyaçlar kalıcı olmamıştı. Malikânenin de kendine göre yıkıntıları vardı.

Tahıl ambarı ile uydurma çiftlik evinin arasında ve malikâne duvarının ilerisinde bir kilise bulunuyordu. Başta benim için kilise, kiliseydi; Trinidad’da gördüğüm Victoria Dönemi’ne ait gotik mabetlerden edindiğim fikre göre belli bir üslupta inşa edilen, pencereleri belli bir

şekle sahip bir yapıydı. Fakat o köy kilisesi her gün gözümün önündeydi; çok geçmeden –talihli yalnızlığımın yeni dünyası etrafımda baştan biçimleniyordu– onun restore edildiğini, mimari bakımdan şu uydurma çiftlik evi kadar yapay olduğunu anladım. Bunu anladınız mı artık görüyordunuz; kilise kendi ruh halini, Victoria-Edward dönemleri restoratörlerinin ruh halini yansıtıyordu. Kilise benim gözümde “kilise” olmaktan çıkmış, Victoria-Edward dönemlerindeki refah ve güvenliğin bir devamı olmuştu. Evimin eklentisi olduğu malikâneneden farksızdı; çevredeki birçok büyük konaktan farksızdı.

Kilise, Ortaçağ’dan öncesine giden tarihî bir alanda kuruluydu; öyle deniyordu. Fakat şimdiki haliyle mabette o dönemden kalan hiçbir şey yoktu. Ne bir çakmaktaşı kırıntısı; ne gotik pencerelerin etrafında yontulmuş bir silme. Belki inancın kendisi bile eski değildi.

Muazzam bir emekle bu ovayı bir kabristana çeviren ve kutsallığını yüzyıllarca koruyan insanların hayatlarını ve dinî dürtülerini tasavvur etmek nasıl zorsa, bin yıl önce bu topraklardaki –bana o kadar yakın, hemen çimenliğin karşısında ve uydurma çiftlik evinin ilerisinde duran– ilk Hıristiyan kilisesinde ibadet eden insanların ruh haline, korkularına, arınma ihtiyaçlarına nüfuz etmek de öyle zordu ve aynı arazide dikilip aynı havayı (ama artık gündoğumları ve günbatımları aynı değildi: uçakların kuyruk izleri hiç eksik olmuyordu) solumak bunu değiştirmiyordu.

Uydurma çiftlik evi, restore edilmiş kilise. O da uydurma mıydı, yani restore edilen kilisenin dini? Restore edenler, eskilerin korkularını paylaşıyorlar mıydı? Yoksa bu din bambaşka bir şey; tarih duygusu, sürekliliğe dair bir güven, kalıcı bir iz bırakma duygusunun bulaştığı bir şey miydi?

Tepedeki rüzgâr siperinde seyir noktasından aşağıya,

ovaya baktığınızda batıya doğru Stonehenge'i, doğuya doğru da Amesbury kasabasının girişini görüyordunuz. Avon Irmağı, Amesbury'nin içinden geçiyordu. Bu noktada artık genişleyip sığlaşan ırmağın kıyısında da şapeller ve manastır kiliseleri vardı. Bugün küçük modern evleri, dükkânları ve garajlarıyla askerî bir kasaba olan Amesbury eski bir yerleşimdi. Sadece otuz kilometre ötede, Winchester'da bulunan Camelot Kalesi'ndeki Yuvarlak Masa dağılınca Kral Arthur'un karısı, Lancelot'un âşığı Guinevere, buradaki bir rahibe manastırına çekilmişti. Stonehenge yolundan Amesbury'ye girmeden hemen önceki bir tabela, gururla kasabanın ne kadar eski olduğunu ilan ediyordu: bir arma eşliğinde MS 979.

Amesbury'deki şapel ve manastır kiliseleri de, kendi evimin çimenliği karşısındaki kilise de o tabelayı oraya koydurtan duyguyla restore edilmişti: Tarih de din gibi, ya da dinin bir uzantısı gibi insanın kendi kurtuluşu ve şanına ait bir fikir olarak tezahür ediyordu.

Gelgelelim, Amesbury kasabasının tabelada belirtilen MS 979'daki kuruluşundan öncesine giden ve gururla ilan edilmeyen bir bulanıklığı vardı. O tarihten beş yüz küsur yıl önce Roma ordusu, İngiltere'yi terk etmişti. Stonehenge'se Romalıların gelişinden çok önce yapıлып harabeye dönmüş, geniş mezar alanı kutsallığını çoktan kaybetmişti. Yani onca harabe ve restorasyonuyla yörenin tarihi, boşluklarla veya karanlık yok oluşlarla kesintiye uğrayan ışıklı bir platoydu adeta.

Biz de hâlâ tarihle aydınlatılmış öyle bir platonun üstündeydik. Amesbury, Kuruluş MS 979. İnsanın doğru olanı yapma dileği olarak tarih, şan, din – kişisel şan bakımından bir aşınma olmakla beraber bu fikirler hâlâ vadi ve civarındaki bazı insanların şahsında yaşıyordu; yeni evlerle bahçeler de o bakımdan geçen yüzyıldaki ve bu yüzyıl başındaki büyük malikânelerin küçük birer

benzeri gibiydi. Çoğu başka yerlerden geldikleri halde bu insanlar kendilerini hâlâ halef ve mirasçı olarak görüyorlardı. Vadimize yeni gelenlerin çoğu böyle bir tarihi miras ve haleflik düşüncesiyle restore edilmiş kiliseye gidiyordu. Kilise böyle insanlar için restore edilmişti; onların ihtiyacını karşılıyordu.

Bu yönüyle onlar, ömrü boyunca vadide yaşamış olan Bray'den farklıydılar. Bray, kiliseye hiç gitmezdi ve gidenlerin de gitme sebebini küçümserdi. Kilise müdavimleri, hayatının çoğunu tepenin öbür yanındaki evinde geçirmiş olan ve gücü kuvveti yerindeyken mevsimleri kendine ait törenlerle kutlayan Jack'ten de farklıydılar. Jack, pazar sabahları bahçesinde çalışır, öğlen birahaneğe gider, öğleden sonra yine bahçesinde çalışmaya devam ederdi.

Kilise, tarihî bir alanın üstündeydi. Orası kesin. Avlunun ilerisinde; kilise, çakmaktaşıdan eski avlu duvarı ve duvarın öbür yanındaki ağaçlar tarafından az çok gizlense de mandıraya ait ahır ve diğer binalar seçilebiliyordu. Onlar da tarihî bir arazide mi kuruluydu? Buna da inanmakta zorlanmazdım. Böyle yerlerde dünya hiçbir zaman tamamen yeni değildir; daha öncesine ait mutlaka bir şeyler vardır. Kiliseden öncesine giden kutsal bir alan veya ziyaret yeri, çiftlikten öncesine giden başka bir çiftlik, ormanlık yerden geçen nehrin eskiden sığılaştığı bir yerde önce *walden*, sonra *shaw*, sonra da Walden-shaw. Sulak çayırlar ile çakmaktaşı meraların arasında bir mezra; nehir-anayol üstündeki birçok mezradan biri.

Vadiye yeni gelen, İngiltere'nin bu tarihî bölgesinde bulunduğu neredeyse kusursuz ıssızlıkla yabancılığından sıyrılma şansına erdiği için kendinden geçen biri olarak her şeye bir mükemmellik gözüyle bakıyor, her şeyi mükemmelen evrilmiş görüyordum. Fakat bakmaya daha

yeni başlamış, toprak ve topraktaki hayat etrafımda daha yeni biçimlenmeye başlamışken değişimler de başladı. Ve ben eski fikirlere sarıldım –ölüm, çit, birinin taşınması gibi– bulduğum mükemmelliği bozan, değiştiren, tehdit eden şeyler karşısında kapıldığım üzüntüyle mücadele edebilmek için, yozlaşma değil ama, akış ve değişimin değişmezliği fikirlerine sarıldım.

Arazisinde yaşadığım konağın kırk-elli yıl önce, yapının daha yeni, aile hayatının canlı, eklentilerin işlevsel ve bahçenin bakımlı olduğu Edward Dönemi'nde mükemmel haline ulaştığı söylenebilirdi. Fakat imparatorluk çağına ait olan o kusursuzlukta bana yer olmazdı. Konağın yapımcısı ve bahçenin tasarımcısı o dünya görüşleriyle ileride benim gibi birinin bu arazide yaşayacağını, şu yerin –evim, evimin çimenliğini çeviren alımlı boş yapılar, arazinin kendisi, yabani bahçeler– şimdiki halini kusursuz bulacağını, planlanmamış bir güzelliğin içinde yaşadığını düşüneneceğini tasavvur edemezlerdi. Köhnemenin bu halini seviyordum. Bende bir budama, bir ayıklama, bir düzeltme veya yeniden yapma isteği uyandırmıyordu. Bunun böyle sürmeyeceği belliydi elbet. Ama geçici de olsa mükemmeldi işte.

Oluş ânında bile haraplığın imkânını, kesinliğini görmek: benim mizacım buydu. Bu mizacı kısmen çocukluğumun Trinidad'ındaki ailevi şartlara borçluydum; yaşadığımız evlerin biraz harap ve yıkık olmasına, çok kere taşınmamıza, genel bir belirsizlik içinde oluşumuza. Belki bu duyarlık daha derine iniyordu ve bana atalarımın mirastı, beni ben yapan tarihle gelen bir şeydi; yalnızca dünyayı insanların denetimi dışındaki bir yer olarak düşünen Hindistan değil, fukara Hintli atalarımın geçen yüzyılda iskân edildikleri Trinidad'daki sömürge plantasyonları ve –ideal halini şimdi yaşadığım Wiltshire malikânesinde bulan– malikânelerin de verdiği bir şey.

Elli yıl önce bu malikânedec bana yer olmazdı; şimdi bile burada bulunmam biraz tuhaftı. Fakat beni buraya yalnızca tesadüfler atmamıştı. Daha doğrusu, beni bu malikâne arazisindeki restore edilmiş kiliseyi gören köy evine getiren tesadüfler silsilesinde belirgin bir tarihî çizgi vardı. İngiliz İmparatorluğu içinde Hindistan'dan Trinidad'a göç etmek bana anadil olarak İngilizceyi ve belli bir öğrenim imkânını vermişti. Biraz da bunların etkisiyle belli bir çizgide bir yazar olmak istedim ve İngiltere'de yirmi yıldır sürdürdüğüm edebiyat mesleğine bağlandım.

Beraberimde taşıdığım tarihin yanı sıra gördüğüm öğrenim ve hırsıla gelen benlik bilinci, şansını zaten yitirmiş bir dünyaya açıldığım duygusunu bana aşılarmıştı; İngiltere'de beni şiddetle yabancı hissettiren bu duyguydu. Şimdi de çelişki –veya talih– bu ya, şu köhneyen malikâne arazisinde yaşamak, yürüyüşlere çıkmak bu yabancılık duygusunu ve alınganlığımı dindirdi; sulak çayırların yanındaki yabani bahçede ve meyvelikte bulduğum maddi güzellik hem mizacıma kusursuzca uydu, hem de Trinidad'daki çocukluğumda İngiltere'nin maddi yönü hakkında sahip olabileceğim tüm olumlu fikirlerle örtüştü.

Bana söylediklerine göre malikâne arazisi bir zamanlar devasa idi. Bu büyüklüğünü biraz da imparatorluğun zenginliğine borçluydu. Fakat sonra yavaş yavaş unutulmuş. Dallı budaklı aile başka yerlerde tutunmuş. Vadide artık yalnızca ev sahibim yaşıyordu ve o da kendisine bakacak hizmetkârları olan yaşlıca bekâr bir adamdı. Yıllar önce tutulduğu bir illete bazı bedensel engeller de eklenmişti. İletin ne olduğu hakkında tam bilgi sahibi değildim, ama bunu bir tür uyuşukluk gibi, miskinlik gibi Ortaçağa ait bir keşiş hastalığı olarak yorumluyordum: o büyük güvence, dünya nimetlerinin

aşırılığı onu böyle yakalamıştı. Uyuşukluk onu yalnızca yakın dostlarına kapısını açan bir münzeviye çevirmişti. Yalnızca meralardaki değil, malikâne arazilerindeki yürüyüşlerimde de bu kadar yalnız kalabilmemi buna borçluydum.

Ev sahibime büyük bir sempati besliyordum. Rahatsızlığını anlayabildiğimi hissediyor, kendi durumumun öbür yüzü olarak görüyordum. Onu bir başarısızlık örneği olarak düşünmüyordum. Başarı veya başarısızlık gibi kelimeler böyle durumlar için geçerli değildi. Ancak büyük veya insanca değeri hakkında yüksek bir fikre sahip bir adam elindeki arazinin müthiş ederini göz ardı edip yarı köhneliğin içinde yaşamaktan hoşnut olabilirdi. Arazisinde dolaşırken emperyal çöküş üstüne tefekküre dalmıyordum. Daha çok bizi bir araya getiren tarih silsilesine hayret ediyordum – o konağında, ben köy evinde; bahçesinin yabaniliği (bana söylenenlere bakılırsa) onun da zevkine göre, benim de.

Malikâne topraklarındaki hayatımın geçici olduğunu ve çok süremeyeceğini biliyordum. İlerisini görmek zor değildi: Bir otel, okul ya da vakıf, konağı devralıyor ve harabeye dönen yerlere, büyük bir zevkle yürüdüğüm ve yetişkinlik hayatımda ilk kez olmak üzere kendimi doğal dünyayla uyumlu hissettiğim, bilgim arttıkça bu uyumun arttığını gördüğüm yerlere çekidüzen veriyor. Buranın da, sürü yolunun da değişmesi fikri tüylerimi ürpertiyordu; üzüntüyü hafifletmek için eski, belki de atalarımdan gelen duyguları, şanını yitirmiş bir dünyada yaşadığımızla ilgili duyguları beslemem, akış halindeki bir dünya fikrine tutunmam –Tanrı'nın sağ elinde yaratılış davulu, solunda yıkım alevi– bu yüzdendi.

Bu ikisini –endişe ve akış fikri– bir hafta veya daha uzun bir süredir dengelemişken kilisenin ve kilise avlusunun ilerisinden bir buldozer veya benzer bir şeyin sesi

geldi. Gürültü titreşimler halinde toprakta yol alıyordu; pencerelerin dışarıda tutabileceği gibi bir ses değildi bu.

Kilise avlusunun arkasındaki inek ahırları ve mandıra binaları –yürüyüşlerimin sonunda manzaranın ayrılmaz bir parçası oldukları, çok doğal ve doğru durdukları için pek de dikkat etmediğim kırmızı tuğla ve kiremit yapılar– yıkılıyordu. Ahırlar gidince ortalık kel ve sıradan bir görüntü aldı; arkadaki sulak çayırlar ve nehir kıyısındaki ağaçlar savunmasızca meydana çıktı. Çatı kiremitleri bir yığın yapıldı (yıkılmadan önce binalar ne kadar eski, kiremitler şimdi ne kadar yeni görünüyordular). Ve meydana çıkan manzara, bu sefer duvarları tahta çitlerden yapılmış olan ve çatı mahyasının hemen altındaki metal veya ahşap tabelada imalatçının adı yazılan geniş prefabrike bir barakayla çabucak tekrar kapatıldı. (Bir veya iki önceki sahip veya yöneticiler tepenin öbür yanındaki eski çiftlik avlusunun kenarında, Jack’in evine yakın sayılabilecek bir yerde buna benzer, ama duvarları tahta çitadan olmayan bir ambar dikmişler, sürü yolundaki siyah naylon örtüyle örtülü köy evi biçimli saman yığınının yerine orada saman saklıyorlardı – eski saman yığını artık çürüyüp gitmiş; parlaklığı ve direnci kalmayan, rüzgârda savrulduğunda hışırdamayan siyah naylon örtü eprilmiş, dokusu solan gül yaprakları gibi çok yaşlı insanların tenine dönmüştü.)

Değişim! Yeni fikirler, yeni bir üretim. Mandıra avlusunun girişindeki yol kenarında önceleri süt yayıklarının konulduğu ahşap bir platform vardı – süt kamyonu veya kamyonetin sütü kolayca alabilmesi için yüksekteydi bu yayıklar. Fakat artık yayık olmayacaktı. Soğutmalı tanklar olacaktı ve sütü de tankerler alacaktı.

Tepenin üstündeki metal duvarlı ambarın yanında prefabrike bir inek ahır daha kuruluyordu; onun yanında da modern bir sağımevi. Bu sağımevi ya da sağım “sa-

lonu" (tuhaf sözcük) mekanik görünürlü bir şeydi. Eğimli arazide kurulu beton zemini, bir platformu andırıyordu. Borular, kadranlar, ölçüm aletleri vardı; ve dışkıya batmış sığırları ağıllara veya bölmelere kapatan adamlarda fabrika işçilerinin hoyratlığı seziliyordu.

Bu adamlar sağımevine parlak renkli arabalarıyla geliyorlardı (tepede renkler meraların yumuşak yeşiline, kahverengisine ve tebeşirine, kışın kel ağaçların bulanık karaltısına karşı daha bir belirgindi). Park halindeki arabaları gören sağımeviyle ambarı ve yeni prefabrike ahırın tepenin üstünde küçük bir fabrika sanabilirdi.

Sağımevi makine sesleri ve elektrikli bir uğultu yayarken yeni prefabrike ahır, dışkı kokuyordu. Temel hafriyatının bir bölümü sağımeviyle asfalt yol arasına boşaltılmıştı; atık alanı olan bu arazideki gür ve yeşil çimenlerin arasında ayırkotaları ve yabancı buğday bitmişti.

Parlak renkli arabalar, sağım makinelerinin uğultu ve tıslamaları (dışkılı halleriyle bile inekler makinelerden geçen nesnelere indirgenmişti), stillerinin, kot pantolonlarıyla gömleklerinin, bıyıklarıyla arabalarının üstüne titreyen endişeli genç adamlar... Bütün bunlar başımıza gelen yeni, abartılı şeyin değişik yüzleriydi.

Günde iki sefer süt tankeri asfalt kaplamalı yoldan inleye inleye tepeyi çıkıyor, yeni sağımevinin soğutmalı süt tanklarını boşaltıyordu. Yeni çalışanların çiftlik traktörleri ve motorlu araçları, rüzgâr siperine bitişik kır yolundaki yürüyüşümü bazen anayoldaki yürüyüşlere çeviriyordu; trafiğe karşı dikkatli olmam gerekiyordu.

Anayolda pembe duvarları ve saz çatısı, çatının sırtında hasırdan yapılmış sülün olan ev, baştaki kişiliğini biraz daha kaybetti. Halbuki ilk gördüğümde ne kadar şirindi, tam bir kartpostal gibiydi; güllerden çiti ve ıslıl ıslıl küçük pencereleriyle başından beri tanıdığım bir şeye benziyordu. Mandıracı da sevmiş olmalıydı, bundan

eminim; ama ilk gördüğümde bende de olduğu gibi, o güzelliği herhalde kırsal kesimin doğal hali olarak görmüş; evleri, içinde yaşadığı evleri bile ömrü boyunca başkalarına ait mekânlarmış gibi düşündüğünden, ailesiyle birlikte yerleştiği yeni eve bir borcu olduğu duygusuna kapılmaksızın, belki geldiği şehirde yaşadığı mekândaki gibi burada da yaşamaya kalkmıştı. Bahçeye leğenler, tencereler, tavalar, kâğıt parçaları, teneke kutular ve boş koliler bırakılmıştı; mandıracı ve ailesi ayrıldıktan sonra bile o eşyalardan bazıları hâlâ oradaydı.

Çitin bir bölümü kaldırıldığı için mandıracının yerine yeni gelen çiftin arabası, anayoldan içeride park edilebiliyordu. Yeni gelenler için araba önemliydi, evden daha önemli. Genç insanlardı bunlar, çocukları yoktu; evi de yeni bir tarzda ele alıyorlardı. Bir barınaktı burası, geçici bir iş için geçici bir barınak, hepsi bu. Kadın her fırsatını bulduğunda ön bahçede güneşleniyordu; ön kapı belki o yüzden çoğu zaman açıktı. Çok rahatsız ediciydi ön kapının o açık hali.

Duygu veya umutlarınızı taşıyabileceğiniz (veya taşımayı göze alabileceğiniz) bir yer olarak değil, bir barınak olarak ev; yeni çiftin saz damlı eve karşı tavırları, toprağa karşı takınılan yeni genel tavırla örtüşüyordu. Yeni çalışanlar için toprak, işlenecek bir şeyden ibaretti. Ve makineleriyle onu, tabiatın tüm sapmalarını düz çizgi veya kademelendirilmiş eğrilere çevirme niyetindeymişler gibi işliyorlardı.

Bir gün bir traktör, genç otların serpildiği ve şimdiden epeyce gürleştigi bir çayırdaki ağır, geniş bir silindiri çekiyordu. Görünüşe bakılırsa otların sapını kırıyor ve yeşilin iki tonuyla çizgili bir çimenlik etkisi yaratmak istiyorlardı. Neydi bunun anlamı? Sorduğum zaman genç adamın kafası karışır gibi oldu. Belki dediğimi anlamamıştı. Çıkaramadığım bir şeyler geveledi – bu arada stil

adına ne varsa hepsini bozdu (ve bana Jack'in kayınpe-
derinin boğulur gibi konuşmasını, gırtlaktan boğuk ses-
ler çıkarmasını hatırlattı: "Köpek? Köpek. Sülünleri kay-
gılandırır.") Adamın sözlerini çözdükten sonra bile ne
demek istediğini anlamadım. Daha güçlü büyümelerini
sağlamak için sapları ezdiklerini söylüyordu.

Başka bir gün başka bir adam, silindirini "Wiltshire
taşları"nı içeri bastırmak için kullanıldığını söyledi, böy-
lece otlar, biçme makinelerine zarar vermeden biçilebi-
lecekti. "Bir Wiltshire taşı," dedi adam –ve Wiltshire taş-
larıyla günlük yürüyüşlerimi yaptığım meralar hiç tah-
min edemediğim kadar büyük bir önem ve şeytanlığa
büründü– "o makinelerden birine binlerce poundluk za-
rar verebilir."

Yeni bir makine özellikle dikkatimi çekiyordu. Rulo
pasta biçimli dev saman balyaları yapıyordu bu makine,
deyim yerindeyse, dev saman ruloları. İnsanlarca kaldırı-
lıp açılmayacak kadar büyük olan bu rulolar yine bir
başka etkileyici makine, dev bir akrebin kuyruğu gibi de-
mir kıskaçları olan bir makine tarafından işleniyordu. Ru-
lolar eski çiftlik yapılarından uzakta, toygारlarla mezar
tepeciklerinin olduğu ve üstünden Stonehenge'in umul-
mayacak kadar yakından görüldüğü tepenin hemen al-
tındaki sürü yoluna açılan çitle çevrilmemiş, çakmaktaş-
larıyla dolu bir vadide –iki kat halinde, destansı bir kışa
karşı yapılan bir saman yığnağı gibi– depolanıyorlardı.

Yani saman üç ayrı yerde depolanıyordu: şimdi sözü-
nü ettiğim yerdeki pastaya benzer rulolar; eski çiftlik av-
lusunun kenarında, yeni saman ambarındaki altın renkli
dikdörtgen balyalar; ve sürü yolunun düzleştiği kesimin
ortalarında, yine dikdörtgen balyalardan oluşan şu çürü-
müş saman yığını. Pastaya benzer ruloların ne anlamı var-
dı? Geleneksel balyalara göre daha mı üstündüler? Bunu,
hayatımın bu perdesi kapandıktan sonra, ancak yılların

ardından öğrenecektim. Balya makinelerinin sıkıca teptiği balyaların sığırlar için elle dağıtılıp yayılması gerekiyormuş. Dev rulolarınsa yuvarlanarak açılması yetiyordu; bir makine bunu dakikalar içinde yapabiliyordu.

Ne incelik! Ama belki de ölçekte –çiftçiliğin ölçeğinde– bir yanlışlık vardı. Belki zamanın hiç bu kadar değerenmemesi, gün geçtikçe kıymete binmemesi gerekiyordu. Belki rutinler bu kadar şaşmaz olunca işler fazla kolay ters gidebiliyordu. Halkalardan birinin kopması, ki insan teşebbüsleri daima hataya açıktı, tüm işleyişi bozabilirdi.

Yeni çiftliğin yaptığı her şey büyüktü. Tepenin eteğinde, kır yoluna bitişik rüzgâr siperinin tam karşısında ve köy evlerinden pek de uzak olmayan bir yerde kocaman bir silaj çukuru açıldı. O çukurun eski moda olan bir yanı vardı, o da siyah naylon örtüyle kaplı olmasıydı ve o örtüyü sıkıca kapalı ve yerli yerinde tutmak için kullanılan şeyler de bildiğim kadarıyla zaten hep bu amaçla kullanılmış olan şeylerdi: eski lastikler. Muazzam sayıda eski lastik alındı. Onlardan yığın yığın kullanılmış olmalı; vadi tabanındaki sürü yolunda, eskiden Jack'in kazlarının olduğu yerin hemen karşısında sayısız lastik vardı.

O lastikler, yanları kalaslarla takviye edilmiş yeni, derin silaj çukuru, çukur hafriyatının oluşturduğu setler ve dipten sızan koyu kahverengi silaj katkı maddesi, Jack hayattayken kazlarla ördeklerin dolaştığı sürü yolunun bu kesimine biraz çöplük havası vermişti.

Eski çiftlik çalışanlarında yabancılarla ilk karşılaşmanın temkinli, ölçüp tartan halini suskun bir güler yüz, traktörleriyle tarlalarda saatlerini yalnız geçiren insanların taşralı cana yakınlığı izlerdi. Taşraya düşmüş şehirli-ler, büyük işyerlerindeki şehirli-ler gibi olan yeni çalışan-larsa böyle insan canlısı değillerdi. Vadiye kalıcı olmak üzere gelmemişlerdi onlar. Kendilerini yeni bir işi ve

mesleği olan insanlar olarak görüyorlardı; neredeyse gezici tarım işçileri gibiydiler; göçebe insanlardı. Onlardan epey gelip giden oldu.

Jack'in karısı taşındıktan sonra o eve yerleşenlerin hiçbiri bana bir kere olsun gülümsemedi. Kadın ilk gelen komşular hakkında, onların eski ev bahçeleri yerine çimenler ve atlarla ilgilenen "züppe"ler olduklarını söylemişti. Bazı gelen gidenler olduktan sonra Jack'in evine de o tarife uyan insanlar yerleşti.

Sera; bir katalogdan beğenilip alınmış gibi duran ve bir zamanlar içindeki bitkilerle yeşil olan sera boş, camları toz ve yağmurla kirlenmiş, ahşap çerçevesi aşınmıştı. Günün birinde orayı yıkınca beton temel veya zemin meydana çıktı. Onca vakit alan işleriyle teferruatlı bahçe de düzlendi. Geriye kalan artık fazla ilgi istemiyordu. Artık fidanları tarha koymak yoktu; alıç ağacının dibini bellemek yoktu; yazın hezaren çiçekleri yoktu. Bahçe düzlendi, ama Jack'in muntazam kalın bir gövdeden bir öbek oluşturacak şekilde budadığı iki-üç gülle iki-üç elmayı bıraktılar. Toprak yeni baştan çimlendirildi. Üstü derli toplu, altı çamurlu ve dağınık olan ve bahçeyle tekerlek izli çiftlik yolu arasında yarım ya da çeyrek engel oluşturan çit, çitlikten çıkıp ağaca dönüşmeye başladı.

Bir atık alanının ortasında dikiliyor gibi duran evlerin önü arkası artık hiç belli değildi. Bu haliyle insanları ve tavırlarını yansıtıyordu. Çiftçiliğin yeni tarzını, toprağı nihayet tüm kutsallığından koparan mantığın uç noktalara götürülmesini yansıtıyordu – gül çitiyle bir zamanlar o kadar şirin görünen anayoldaki saz damlı pembe köy evine barınak gözüyle bakan insanların orasını ev olmaktan çıkarması gibi.

Belki de bu yalnızca benim bakış açımdı. Sürü yolundaki düz kesimin açık ve çitsiz halini kısa bir süreliğine de olsa görmüştüm. Daha ilk yılımda ortadan bir çit

çekilmiş ve o çit orada kalmıştı; ama ilk halinin resmi aklımdaydı. Mevsimlere aşinalığımı Jack'in bahçesine bakarak, orada gördüklerimi nehirde ve nehrin malikâne tarafındaki kıyısında olan bitenlere ekleyerek kazanmıştım. Ama bakmanın başka yolları da vardı. Bahçesinin kenarı boyunca devam edip sonra birdenbire kesilen anlamsız bir çite öyle ihtimam gösteren Jack'in başka bir şey gördüğü kesindi.

Belki Jack'in evindeki yeni insanların küçük çocukları da başka türlü görüyorlardı. Salisbury'deki bir ilkokula gidiyorlardı bu çocuklar. Öğleden sonra gelen otobüs onları anayolda bırakıyor, anneleri arabayla gelip alıyordu. Öğle sonrası yürüyüşlerimde annenin arabası geçsin diye sık sık kenarda durmak zorunda kalıyordum. Kenara geçip durmamı hiç dikkate almıyordu; arabasıyla bir anayolda gidiyormuş ve geçiş hakkı onunmuş gibi davranıyordu. Ben de onun neye benzediğini hiçbir zaman algılayamadım veya iyice göremedim. Kadının kişiliği benim için arabasının rengi ve biçiminde, tepeden yukarı veya aşağı hızlanışında, çocuklarını almaya gidişinde veya onlarla dönüşünde ifade buluyordu.

O çiftlik evlerinde daha önce yaşayan çocukların otobüsten indiklerinde arabayla karşılandıklarından şüpheliyim. Vadi tabanında geçirdikleri günlere ait –o süre ne kadar kısa olsa da– ne görüntü kalacaktı şimdikilerde? Hangi müthiş manzaralar, geniş sürü yolundan aşağı inip meraların çıkmaktaşı yamaçlarından yukarı çıktıkça boşluğa ait hangi anılar?

Tepeden inen asfalt kır yolunun dibinde, silaj çukurunun karşısında az kullanılan, patika olduğunu bile belli etmeyen, ot bürümüş daracık bir iz vardı ve buradan meraların arasındaki bir çöküntü boyunca ilerleyerek küçük, metruk ve harap, belki geçen yüzyıldan kalan ama pek de kendini göstermeyen bir çiftlik binasına ula-

şılabiliyordu. Jack'in eski evindeki çocukların okul ve otobüsle bağlı olmadıkları bir cumartesi öğleden sonra orada oynadıklarını gördüm. Tarihöncesi çocuklar gibi büyük bir ıssızlık içindeydiler. Ama silaj çukurundan artan lastiklerin (bazılarını güya kürek çektikleri sallarak kendilerine oyuncak edinmişlerdi); içlerinde parlak sarı çiçekli, açık yeşil ayırkotlarının bittiği hafriyat molozlarından beyaz tümsek ve tepeciklerin; inşaat artığı beton blokların arasındaydılar, o başka.

Arkadaşlığın tuhaf yolları var. Malikâneye bakan kırklı yaşlardaki Mr. ve Mrs. Phillips çiftini katı ve kendi hallerinde, kapanmış oldukları malikânedeki işlerine razı, boş vakitlerini başka bir şehirdeki eski arkadaşlarıyla geçiren ve o hayatlarında çok daha serbest davranan insanlar olarak düşünüyordum. Derken yöreden bir arkadaş edindiler ve bir süre, bu arkadaşlığın benim malikâne arazisindeki hayatımı tehdit ettiğini sandım.

Çimenlik bahçemin karşısında, ne çiftlik evi ne de duvar tenisi kortu olan "çiftlik evi" biçimli kapalı kort duvarının dibinde; çakmaktaşı, kırmızı tuğla ve taş parçalarının hesaplanmış bir karışımından yapılan o duvarın dibinde üç yaşlı armut ağacı vardı. Bu ağaçlar, bir zamanlar özenle budanmış ve bakılmıştı ve şimdi bile hâlâ duvara tutturulmuş olan ana dalları değişik bir görüntü veriyor, onları kollu büyük şamdanlar gibi gösteriyordu. Mevsimler, dalları farklı şekillerde süslüyor ve evimden görünüşleri her zaman doyurucu oluyordu. Ağaçlar meyve veriyordu. Her zaman şaşırtıcı; her zaman birdenbire olmuş gibi. Ama benim için onlar yenecek meyve değildi; yalnızca malikâneye ait olduklarından değil, resmin bir parçası olduklarından da.

Malikânenin parlak günlerinde arazilere, meyvelige ve duvarla çevrili bostana on altı bahçıvan bakıyormuş.

Bana öyle demişlerdi. On altı! Bugünlerde fidanlık işletmedikçe birinin on altı bahçıvan bulması veya maaşlarını ödemesi mümkün mü? O günlerde civar mezra ve köyler ne kadar farklı; küçük evlerde çalışan ne çok insan olmalıydı!

Yaşadığım köy evi vaktiyle bahçenin bürosuymuş. Artık bahçeyle bostanla hiçbir işi olmayan ben yaşıyordum orada. Ve malikânenin yalnızca bir bahçıvanı vardı. Bahçıvan, yöntemli çalışıyordu. Malikânenin arkası ve yanıyla evimin önündeki çimenlikleri bahar başında bir çim biçme makinesiyle çok kısacık kestikten sonra yazın da ikişer-üçer kez biçiyordu. Bahar başında ayrıca yabancı otlar bitmesin diye malikânenin araba yoluna, evimin çevresindeki mıcırli eski yola ve henüz çimene teslim olmamış öbür patikalara ilaç döküyordu. Bakımsız ağaçların kof boğumlarında baharları yavru kuşların cıvılda-dığı ve ağaçların kendi başına büyümeye devam ettiği, doğru zamanda çiçeklendiği, meyve verdiği, meyvelerini düşürüp eşek arılarını üstüne çektiği eski meyvelikteki yüksek çimleri ve kalın saplı ayrıkotlarını da ağustos sonunda olmak üzere yılda bir kere biçiyordu. Sonbaharda ayrıca büyük bir yaprak toplama faaliyeti oluyordu. Onun dışında, yılın büyük bir bölümündeki başlıca uğraşı evimin arkasındaki patikadan yüksek bir duvarla ayrılan bostan ve çiçek bahçesindeydi. Düzen işe yarıyordu. Bahçenin yabancı bölümleri vardı; sulak çayırlar bataklık bir bölgeydi; ama kalan kısımlara bahçıvanın gösterdiği –çok değilse bile düzenli ve yöntemli– ilgi burasının elden geçtiğini göstermeye yetiyordu.

Bahçıvanın adı Pitton'dı. Ona başından itibaren "Mr. Pitton" diye hitap etmiştim ve sonuna kadar da öyle devam ettim.

O yıllardan birinde, "çiftlik evi" biçimindeki kapalı kort duvarındaki armut ağaçlarından konuşurken bana

“içeri” zarfının belirteç olarak yeni bir kullanımını gösteren Pitton olmuştu. Armutlar olgunlaşmıştı. Kuşlar meyveleri didikliyordu. Onca işinin arasında fark etmemiş olabileceğini düşünerek bunu belirttiğimde Pitton, fark ettiğini, armutların hep aklında olduğunu, “onları içeri alması”nın¹ an meselesi olduğunu söyledi. Armutları içeri almak... bunu sevdim. Onunla oynadım, tekrar ettim ve Pitton’ın kelimeyi o şekilde bir daha kullandığına şahit olmasam da ikisi arasında bir bağ kurdum.

Sonra (kitabın devamında okuyucunun ayrıntılı olarak öğreneceği üzere) Pitton’ın gitmesi gerekti. Malikâne artık ona ödeme yapabilecek durumda değildi. Ve vaktiyle on altı kişilik bir ekipken bundan sonra kadrolu bahçıvan olmadı. Duvarla çevrili bostandaki sebzelere bakacak, çimleri biçecek, araba yolu ve patikalardaki ayırıkotlarına ilaç dökcek, armutları *devşirecek* ve armut ağaçlarının dallarını kortun duvarına tutturacak kimse kalmadı.

Rüzgâr, ağaçlardan birinin üst dalını duvardan kurtardı. Ağacın gövdesi öne doğru eğilerek duvarda hayalet gibi koyu yeşil bir karaltı oluşturdu; dallar sarktı; ağaç kırılacak gibi göründü. Ama kırılmadı. Çiçeklendi ve yaz gelince duvarın dibinde, Pitton’ın vaktiyle ilaç döktüğü patikalarda tablo gibi etkileyici görünüşleriyle pekâlâ güzel bulunabilecek ayırıkotları serpildi: değişen şeffaflıkta, değişen yaprak ebatlarında yeşilin türlü tonları. Onların üstünde de armudun narin beyaz çiçekleri sonunda ağır meyvelere döndü. Kuşlar ilgi göstermeye başladı. Artık armutları –resmen– toplayacak kimse kalmamıştı.

Derken bir pazar günü, yatak odamın penceresinden ilginç giysili bir adamın armutlara kıymet biçer gibi

1. *Pick in* ifadesi kullanılıyor. (Ç.N.)

baktığını, sonra da alt dallardaki meyveleri ihtiyatla topladığını gördüm.

Malikâne arazisine değişik zamanlarda yabancılar geliyordu. Pitton oradayken bazı insanları içeri alıyordu. Phillips'lerin, yani konaktaki çiftin de kendi arkadaşları ve ziyaretçileri olurdu. Bir de muhtelif işler için zaman zaman tutulan başka insanlar ve çok nadiren ev sahibimle ilişkili kişiler vardı. Bu ilginç giyimli adamsa bambaşkaydı. Ama onun bir yağmacı, oradan geçerken armutları toplayan rastgele biri mi; yoksa malikânenin veya malikânece onaylanmış insanların kullanımı için aldığı yetkiyle meyveleri *devşiren* biri mi olduğunu bilmemin imkânı yoktu.

Adam ilginç giyinmişti. Askerî kamuflaj desenli giysiler, pantolon, tunik, yuvarlak siperli şapka. Giysiler ordunun ihtiyaç fazlası diye elden çıkardığı şeyler, en azından bunları satan mağazaların vitrinlerindeki şeyler değildi. Kesiminde, kamuflaj desenlerinde ve yumuşatılmış renklerinde belli bir hava vardı ve giyimin böylesi nedense bir gizlenme amacı hissettiriyor, adamın oraya izinsiz girdiği, tehlikeli biri olduğu izlenimini uyandırıyor.

Adam ağaçlara bakar ve ihtiyatlı elleriyle alttaki armutlara asılırken fark edilmekten tedirginlik duymuş gibi arada bir –yüzü hâlâ kamuflajlı yaka ve şapka tarafından gizlenerek– malikânenin avlusuna doğru dönüyordu. Fakat sonra kapalı tenis kortunun yanındaki odunluktan, Pitton'ın odunluğundan merdiveni aldı ve onu duvara dayayarak tepeden başladı, yöntemli hareketlerle aşağı inerek, kuşlara hiçbir şey bırakmamacasına, o askerî giysileriyle kova kova armutları topladı. Belliydi ki onları *devşiriyordu*, üstelik yaşlı ağaçlardaki armutları, malikâneneden Mr. ve Mrs. Phillips'in oluruyla devşiriyordu.

Başlangıçta arkadan birinin belirmesini beklermiş gibi tereddütlü, kendinden emin değil görünüyordu.

Beklediği kişi merdivendeyken geldi; ancak ondan sonra adam tatmin olmuş gibi kendini armutlara verebildi.

Gelen kişi bir kızdı, daha doğrusu genç bir kadın; bu kadını gözüm ısıırıyordu. Çimenlikte, pencerenin tam karşısından geçti. Phillips'ler hiçbir zaman pencerenin önünden geçmezlerdi; açık çimenlikte mahremiyetime saygı duyarlardı; kapalı tenis kortuyla armut ağaçlarının oradaki patikadan yürümeye özen gösterirlerdi. Bu kadın geçip gitmiyordu; çimenlikte başıboş gezinmeye gelmişti. Kısa boylu ve geniş kalçalıydı; dar kot pantolonu adımlarının yavaşlığı ve küçüklüğünü daha bir belli ediyordu. Ortalarda gezme serbestliğini yeni kazanmış ve bu serbestliğin tadını henüz çıkarmaya başlamış birine benziyordu.

O da sıradışı giyinmişti. Anormallik üst giyimindeydi: Önünde, göğüslerinin hemen altında düğüm yaptığı gömleğinin uçları karnını açıkta bırakıyor ve mevsime biraz ters kaçıyordu.

Gözüm ısıırıyordu. Onu tanımıştım. Saz damlı evin harap bahçesinde güneşlenirken gördüğüm kadındı. O köy eviyle, arabayla, açık duran ön kapıyla onu öyle ilişkilendirmiştim ki, daha açık olan bu ortamda görünce yeni biri sanmıştım. Çadırdaki kamuflajlı adam da çiftlikte çalışan kocasıydı.

Bir pazar öğleden sonra buraya, malikâne arazisine gelmişlerdi; uzunlamasına kat yeri olan daracık kottan yan yatmış birer tepeymiş gibi dışarı fırlayacakmışçasına duran kalçalarıyla kadın çimenlikte geziniyor; kocası armutları, belki de duvarı tasarlayan kişi tarafından yapının dibine dikilen yaşlı ağaçların –vaktiyle özenle bakılan ve yılların ihmalinden sonra hâlâ o ilk zamanlardaki bakımın izlerini taşıyan ağaçların– olmuş meyvelerini topluyordu.

Karnı meydanda olan kadınla askerî kamuflajlı adam, bir şekilde Phillips'lerin dikkatini çekmiş olmalıydılar.

Belki kadın iyi anlaşıyordu, belki adam; belki (Phillips'ler on-on beş yıl büyüklerdi) karşılıklı bir tür çekim olmuştu. Karnı meydanda olan kadın bu ilişki için önemli olmuş olmalıydı; ne olursa olsun, onun desteği veya gayreti olmadan dördü arasında bir bağ kurulamazdı.

Özellikle harap bahçedeki alüminyum iskeletli şezlongda yatarken gözüme ilişen halinden, bu kadını merak etmiştim. Bende tutkunun merkezinde olduğu, acı verdiği izlenimini uyandırmıştı; halen ona sahip olmasına izin verdiği adama güzelliğiyle acı çektiren bir kadın; bunun farkında olan bir kadın.

Uzaktan edindiğim bu izlenim, onu çimenlikte daha açık ve daha yakından görünce pekişti. Dar beline, dolgun dudaklarına, uyluklarının ve üst kollarının sıkılığına, büstiyere benzer üst giyimiyle biraz açıkta kalan ve biraz da düz görünen kassız et halindeki göğüslerine; şehvet uyandıran bu haline şimdi de açık renkli istikrarsız gözlerindeki –ateşten ziyade– dik bakış, altdudağı daha kalın görünen ağzındaki açgözlü ifade ve üstteki ön dişlerinin arasındaki belirgin açıklık eklenmişti. Cinselliği onun için değerliydi, başka her şeyden daha değerliydi.

İşte burada, malikâne arazisindeydi. Ve ona rağmen kendi bahçesindeymiş gibi, kocasının tarımsal işiyle birlikte yerleştikleri –ve o yüzden gerçek bir ev olarak görmediği– şu saz damlı evin çer çöp ve sıkışıklığından birkaç adım ötede zevkine daha uygun bir ortam bulmuş gibi bir hali vardı.

Bulduğu yeni eğlenceye kendini alıştırmaya çalışır gibi ağır ağır bir yukarı bir aşağı yürüyordu. Askerî kamuflajlı adam da karısı artık orada yanında olduğu için içi rahatlamışçasına, ona bakmak için arkasını dönmeden, merdivende dikilerek armut topluyordu.

Belki Phillips'lerle “şehirli” insanlar olarak, taşrada çalışan ama taşra ahalisinden ayrı hayat süren insanlar

olarak yakınlaşmışlardı. Şehirli ama kendi özel stil ve gururlarıyla dördü de hizmetkâr, malikânenin arazi ve ayrıcalıklarını paylaşan, konukseverliğin alışverişini yapan insanlar.

Dört kişiden hangisinin bu ilişkiden daha çok fayda sağladığını bilemiyordum. Kaybedecek en çok şeyi olan Les'ti; traktör kabininin yalnızlığında uzun saatlerini karısından ayrı geçiren, belki de ağaçlardan ve bir rüzgâr siperinden yoksun büyük bir meranın genişliğinde işindeki fiziki tekdüzeliğinin yansımasını gören, orada ağır ağır bir ileri bir geri giderken şüphesiz aklı sık sık saz damlı evdeki kadına takılan tarım işçisi.

Malikânenin ihtişamı, arazisi, bahçeler, nehir... Bunlar taşrada bulunan şeylerden karısına sunabileceklerinin bir yüzüydü; başkalarının güzel bulduğu vadideki, tablo gibi gördüğü –ama yalnızca başka bir hayatı, başka kaynakları, kendilerine verilen nimetler hakkında başka fikirleri olan insanların böyle gördüğü– saz damlı köy evindeki hayatın ıssızlığına katlandığı için bir ödül.

Brenda, beni tedirgin ediyordu. Bana pek aldırdığı yoktu. Saygı duyulacak şeyler hakkında kendi fikirleri vardı ve yaşayışımla –küçük bir köy evinde orta yaşlı bir adam– işim (ne iş yaptığımı öğrendiyse) o fikirlere uymuyordu. Bu noktada o, işverenlerine baktıkları gibi bana da “sanatçı” gözüyle bakan ve daima korumacı davranan Phillips'lerden ayrılıyordu. Burada artık bir kuşak farkı vardı. Ama ortak çıkarlar bir yana, ilişkilerinin temelinde zaten bu fark yatıyordu: Gençlerin stil ve pervasızlıklarından büyüklerin gözü kamaşıyordu.

Phillips'ler, tatile çıkacakları veya bir gün izin kullanmak isteyecekleri zamanlar, malikânede çalışması için hazırlıyorlardı Brenda'yı. Bir süredir uygun birini arıyorlardı; hem uyumlu hem de tehdit olmayacak birini, bir arkadaşı. Genç çifti, Phillips'lere bağlayan şey, Brenda

için malikânede yarızamanlı hafif bir iş imkânı, şu küçük yabancı arazinin, bahçelerin, meyvelerin, nehir kıyısındaki yürüyüşlerin ona kalması ihtimaliydi.

Bireyselliklerine, stillerine, cilt ve saçlarının niteliğine o kadar düşkün, o kadar meraklı olan Brenda ile Les gibi insanları anlamak; bir yandan o kadar mağrur ve gösterişçi olan insanların yüreklerine, ruhlarına veya kafalarına ait bir köşede birkaç kademe aşağı inip hizmetçiliğe bu kadar hazır olmalarını anlamak kolay değildi. Dördü de hizmetçiydi. Tüm ihtirasları –o ihtirasları iğdiş etmiş olması gereken– bu şartlara tâbiydi. Ama bu belki de benim önyargım, benim ham duyularımın bir eseri idi. Sonuçta ben bir sömürgeci, hizmetçiliğin daha umutsuz bir durum arz ettiği bir plantasyon ülkesinden geliyordum.

Les, baskı altındaydı. Çiftlikteki işinden ve çok büyüyen girişimin geleceğindeki belirsizlikten dolayı baskı altındaydı; işletme başarısız olursa yoluna devam etmek, kendine başka bir yer bulmak zorunda kalırdı. Güzelliği besbelli ona eziyet veren Brenda'ya olan saplantısından dolayı baskı altındaydı; kadına sahip olmak yetmiyor, ona sürekli olarak kaybedebileceği şeyleri hatırlatıyordu. Phillips'lerle giderek bağımlılık halini alan ilişkilerinden dolayı da baskı altındaydı.

Malikânedeki imtiyazının sürmesini istiyordu; bunu önemseyen Brenda'nın malikâne arazisinden yararlanmayı sürdürmesini istiyordu. Bunun için de bazı bakımlardan kendini Phillips'lere amade kılması, kendi işinden sonra biraz da onlara hizmet etmesi gerekiyordu.

Çeşitli çimlikleri biçmek gibi zahmetli bir iş yapıyordu. Cumartesi ve pazarları çekiç ve testeresiyle sulak çayırda dereciklerin (çürüyen yapraklarla kararmışlardı) üstündeki köprüleri onarmaya girişiyor, nehir kıyısına kadar inen bir patikadaki engelleri kaldırıyordu. Du-

varla çevrili bostanda sebze yetiştirilen birkaç evleği canlandırmaya bile çalıştı – eskiden elenmiş ve çok defalar bellenip gübrelenmiş toprağıyla yabani otlardan bir cangıla dönen patikaların arasındaki bostan genel olarak baştaki düzenlenişini epey belli ediyor; tel örgülerle kümeslere, kaba ağaç işleriyle küvetlere, Pitton gittikten sonra bostandaki türlü işlerde çalışmış insanların bıraktığı artıklara rağmen yıllarca gördüğü bakımın (armutlar gibi) intizamını bir ölçüde hâlâ koruyordu.

Les, çiftlikteki işinden sonra akşamları bu bostanlarda çalışıyordu. Ne takat! Gelgelelim, geç saatteki bu bostan işi beni rahatsız etmeye başladı. Sulama için kullandığı fiskiye de cabası; suyun akışı evimden geçen eski madenî borularda tiz bir titreşime neden oluyor, fiskiye çalışırken evim tıslayıp uğulduyordu.

Pitton ile halefleri, bahçe hortumu ve fiskiyeği gün içinde kullanırlar ama bunların sesi günün gürültüsü içinde kaybolurdu. Akşamın sessizliğindeyse –taşranın eski sessizliği (çevredeki kasabaların göğe yansıyan elektrikli aydınlığına rağmen) o kadar katıksız bir sessizlik ki, kapının önüne çıktığımda bazen on-on bir kilometre ötedeki Salisbury istasyonuna girip çıkan trenlerin sesini işitebilirdim– boruların tıslaması aldırış edilmemesi imkânsız bir şekilde açıkça duyuluyordu.

Hiç yapmadığım bir şeyi yaptım. Malikânedeki Mrs. Phillips'e telefon açıp şikâyet ettim. Savunmaya geçmesini ve arkadaşlarına karşı korumacı davranmasını bekliyordum; ama beni şaşırtarak itiraz etmedi. Akşamleyin tıslayan boruların verdiği rahatsızlıkla ilgili yakınmalarımı dinledi ve fiskiyeği kendi gidip kapatacağını söyledi. Sahiden de dediğini yaptı; eve aniden çöken –başta kafanın içinde veya kulaklarda bir çınlama, ağustosböceklerinin gürültüsü gibi gelen– sessizlik adeta bir cennetti.

Köy evindeki hayatımı bana ne tesadüfler bağışla-

mıştı! Ne tesadüfler onu korumuştı! Oradan aldığım hazzı altüst edip beni başka yerlere sürmeye yetecek şeyler ne küçüktü! Akşamın ilerleyen saatindeki bir fıskiye'nin gürültüsü; Brenda'nın penceresinin önünden fazla sık geçmesi; dışarıdaki çimenlikte çok fazla yabancı'nın serbestçe gezinmesi; malikânenin hizmetçi odalarına çok fazla ziyaretçinin gelip parti yapması yeterdi.

Mrs. Phillips uyumlu davranmıştı. Ama bundan sonra onunla aramızda bir soğukluk doğacağını, Brenda ve Les'le uzun süredir biriken soğukluğun da iyice su yüzüne çıkacağını tahmin ediyordum. İşte böyle bir ruh hali içindeydim; değişimin kaçınılmazlığını kabul edişim, eşyanın vadesince sürdüğüne dair düşüncem böyleydi; kendi kendimi terbiye ederek, "Eh, hiç olmazsa şunu bir yıl yaşadım,"; "Hiç olmazsa şunu iki yıl yaşadım," dememin bendeki sonuçları böyleydi; malikâne arazisindeki hayatımın temelli değiştiğini kabullenmeye hazırdım.

Halbuki ne Mrs. Phillips'le ne de Mr. Phillips'le bir soğukluk oldu. Les'le bile en ufak bir gerginlik olmadı. Hatta o güne kadar çok az muhatap olduğum Les, arkadaşça bir jestle bana yaklaştı. Üstelik bunu hemen ertesi gün yaptı.

Fıskiye'nin normalde açıldığı –ve mutfak kapımdan, güney göğünün akşam manzarası önünden ve evimin arkasındaki küçük patıkaya bitişik duvarın üstünden hipnotize edici bir şekilde kâh belirip kâh kaybolarak, paralel kavisleri kâh genişleyip kâh daralarak savrulan suyu görmem gereken– saatte, tam o sırada mutfak kapımı çaldı. Kapı teknik olarak arka kapıydı; ama evime girip çıkmak için ondan başkasını kullanmıyordum.

Kapının üst tarafındaki camlardan gördüm Les'i. Başı açıktı. Kamuflajlı şapkası (kamuflajlı giysisinin bir uzantısı) elinde, bana bir kapta sebze getirmişti. İkram jesti zarıftı, klasikti; ayrıca gülümsüyordu. O sahne ak-

lýmda kaldı: zayıf, avurtları çökmüş güneş yanığı bir yüz; bir eliyle tuttuğı şapka, iki elin birlikte uzattığı sebze kabı; gülümsemesi.

Aklımda kalan bir başka şey de adamın güzel olmamasıydı. Bunu da ancak fark ediyordum; çünkü fiziğine, duruşuna, giyimine bakarak onun yakışıklı olduğunu zannetmiştim. İri kemikli bir çenesi vardı; dişleri kötüydü ve gülümsemesini berbat ediyordu; cildi bozuktu. Fakat görüntüyü kurtarmak için elinden geleni yapmıştı. Şık kesimli saçları yumuşaktı, yeni yıkanmıştı. Neden sıradışı veya zarif şapkalar giydiğini şimdi anlıyordum. İşe yarıyordu; bir mesafeden bakınca şapkalarıyla düzgün görünüyordu. Onda Brenda'yla ilgili olarak sezdiğim endişeyi de artık biraz anlıyordum; Brenda'nın tavrı, hâlâ minnet duyulan kadınlara özgü tavrı da biraz daha açıklık kazanmıştı.

Phillips'ler tatile çıktıklarında onların işini Brenda devraldı. Kadın, Phillips'lerin yerine taşındı. Les saz damlı evde kaldı.

O sırada birkaç günlüğüne oradan gitmem gerekti. Döndüğümün ertesi sabahı mektuplarımı almak için malikâneye gittim. Evde olmadığım zamanlar postalarım onlar sahip çıkıyorlardı; Phillips'lerle anlaşmamız böyleydi.

Malikâne avlusunda mutfak kapısının zilini çaldım. İçeriden müzik sesi geliyordu. Brenda'nın gelmesi epey sürdü.

Uzak bir odada olmalıydı. Phillips'lerin yaşam alanı şıktı. Oturma odasının taş terası, elli yıl veya daha uzun bir zaman önce düzenlenen ve kocaman ağaçları, çiçek tarhları, yaşlı gül ağaçları ve bahçe heykellerine ait eski örnekler olan bir arka çimliğe açılıyordu: uzakta sulak çayırların bataklığı, nehir ve öbür tarafta yine çayırlarla mera. Phillips'ler, bu taş terasa kuşların beslenmesi için

masalar koymuş ve baştankaralarla öbür kuşların gagala-
dığı çan biçimli yemlikler asmışlardı.

Brenda özenle giyinip süslenmişti. Kot pantolon ve bluz; boyalı dolgun dudaklar ve kirpiklerde, rahatsız edici mavi gözlerinin dik bakışını vurgulayan bir makyaj; Phillips'lerin yerinde müthiş bir aylaklığı da akla getiren bir görüntü. Hem hizmetçi hem hizmetçi değil; bana pek al-
dırır bir hali yoktu. Mektuptan haberi olmadığını söyledi.

Arkada (bana söylendiğine göre) Phillips'lerin içini yaptığı veya yaptırdığı malikânenin dev mutfağı vardı. Büyük bir ocakla birçok dolabı olan sıcak, davetkâr bir mutfaktı bu; kalın duvarlardaki derin pencere boşlukla-
rında küçük pencereleri vardı ve elektrikli lambaları açıktı; ferahlık ve emniyet veren, kapıların koridorlara ve geniş odanın başka bir geniş odaya açıldığı bir yer.

Mrs. Phillips, döndükten az sonra bana telefon edip malikânede beni bekleyen çok sayıda mektup olduğunu söyledi. Onları almak üzere mutfağa girdiğimde Brenda'nın bana mektup gelmediğini söylediğini aktardım. Mrs. Phillips duyduklarına bozulmuş gibi görünmüyordu. Ne bir açıklama, ne bir yorum; yalnızca başıyla belli belirsiz bir onaylama. Daha önce aldıklarının üstüne gelen yeni bir haberi sindirir gibi bir hali vardı.

Ayrıca Mrs. Phillips'in Brenda hakkındaki fikrini değiştirdiği –tatilde yerine bakması için denediği öbür insanlarda olduğu gibi– mutfağına ve yaşam alanına bir yabancıyı kabul etmemek için bir kez daha bir neden bulduğu duygusuna kapıldım. Dördü arasındaki ilişkinin başlangıcında Brenda kilit şahsiyet olmuş olabilirdi. Ama artık daha önemli olan Mrs. Phillips'ti.

Brenda, malikânede görünmez olunca şaşırmadım. Ama bir gün Mrs. Phillips'in verdiği habere hazırlıklı değildim.

"Michael Allen'la İtalya'ya kaçtı," dedi.

Michael Allen, bir merkezî ısıtma müteahhidiydi. Yeni sayılabilecek bir işi olan genç bir adamdı. Büyük konaklarla iş yapmaya alışmış, her şeyi enine boyuna düşünmeye alışmış, ama şehir merkezlerinde pahalı yerler tutmanın ve eski günlerin kalabalık kadrolarını çalıştırmanın giderleriyle beli bükülen eski merkezî ısıtma ve sıhhi tesisat firmalarının modası geçmiş yöntemlerinden avantaj sağlamıştı.

Michael Allen'ı, malikânenin kazanı patladıktan sonra –kazanla ilgili bir şey yapmaya geldiğinde– tanımıştım. Ona, evimde tıslayan boruları sormuştum. O enerjik tavrıyla bana bunun da, öbür sorunların da tek çaresinin tüm tesisatı, köhnemiş madenî boruların hepsini değiştirmek olduğunu söylemişti. Kendinden emin halini, yürüyüş tarzını, evime nasıl geldiğini hatırlıyordum: Biraz çalımli olduğunu söyleyebilirim. Taşralıydı ve övünmeyi seviyordu. Konuştuğumuz kısa süre içinde birçok şeyle böbürlendi; benim hakkımda hiçbir şey sormadı. Altı kişi çalıştırdığını söyledi; kırk yaşında emekli olmaya niyeti vardı.

Büyük şehirlerde, mesela Londra gibi bir yerde Michael Allen gibilerin gerçek birer kişiliği yoktur; onların kişiliği nadiren bir etki bırakır ve önem taşımaz. Onlar veya çalışanları sokaklara çıkar, işlerini yapar, sonra yine sokaklara dönerler. Kayıptırlar; isimleriyle bilinmezler; daha çok telefon numaraları ve faturalarıyla bilinirler. Vadideyse aynı türden birinin evinize girmesi, sosyal bir hadise olmaya daha müsaittir. Bu insanların vasıflarını daha iyi okursunuz ve daha çok iletişim noktası bulursunuz: köyü veya kasabası, bazen komşuları, okulu, aile geçmişi, iş yaptığı evler ve insanlar, ikinizin de gittiği dükkânlar ve aldığı hizmetler.

Michael Allen övünmeyi seviyordu. Kendini bir gayret ve hırs timsali olarak görüyor ve o yüzden başka-

larının yakındığı durgunluktan etkilenmediğini söylüyordu. Kendini bir maceracı olarak, kendi işlerini kuracak cesaret veya ruha sahip olmayıp başkalarının yanında çalışmaya razı olan insanların genelinden birkaç kade-me yukarıda görüyordu. Görünüşü fena değildi; modaya uygun bir bıyığı vardı. Ama o karşılaşmadan aklımda daha çok şu yersiz gururu ve böbürlenmesi kaldı; bir de çalımını, bana ve evime iyilik yapıyormuş gibi neredeyse aldırılmaz bir edayla gelişi.

Minibüsünü bazen Salisbury’de görüyordum. Bir-iki kere de onu ve minibüsünü Safeway süpermarketinin önünde gördüm. Michael bundan –minibüsünü araba gibi kullanırken görülmekten– hoşlanmıyordu. Minibüsünü Brenda’yla Les’in evinin önünde gördüm; bir de malikânenin avlusunda. Ama buna şaşırmıyordum. Minibüsünü (yerel esnaftan bazılarının minibüsleri gibi) vadide bir aşağı bir yukarı giderken görmeye alıştım; bazı zanaatkârlar hiçbir zaman boş durmuyordu.

Ama İtalya! Michael’la Brenda, eski günlerin hangi romantik düşüncesiyle oraya gitmişlerdi? Hangi film veya televizyon programına kapılarak? Yoksa kendini emniyete almak isteyen Michael, oraya zaten paket turla mı gitmişti? Ama yurtdışına gitmek zaten başlı başına tutkunun kısa ömürlülüğünü göstermiyor muydu? Altı çalışanından, mahalli şöhretinden, yanında ve arkasında adı yazılı minibüsünden nasıl vazgeçebilmişti? Yalnızca şöhretine ve kariyerine değil, eski yaşantısına da dönmek istemesi an meselesi değil miydi?

Nitekim öyle oldu.

Brenda tekrar ortaya çıktı. Ama malikânede değil. O defter kapanmıştı. Les’se daha Brenda kaybolmadan önce malikâneye gelmeyi bırakmış; bostandan, hafta sonları elde çekiç uğraşmaktan, arazilerde değişik işler yapmaktan vazgeçmişti. Durumu düzeltmek için onca

aba, onca yürek ve el emeği ziyan olmuştu; malikâne onu yiyip bitirmişti. Ziyanlık; ama malikânenin verdiği şeyler de vardı: Haz vermişti, Les'e yabani topraklarında haftalarını geçirmenin özgürlüğünü vermişti. Tıpkı Les ile Brenda saz damlı köy evine yerleşmeden önce, taşra hayatı ve görünüşteki gizliliğinin şehirli mandıracıya – günlerin güzelliği hakkında– sahici yeni bir bakış açısı vermesi gibi.

Artık malikâne geçmişte kalmıştı ve Les yine –ona hiç romantik gelmeyen ve artık şüphesiz en kahırlı yerlerden biri olan– saz damlı evine çekilmişti; traktör kabınınin yalnızlık ve gürültüsüne, meraların engin yamaçlarını inip çıkmaya, kh kara, kh kahverengi, kh beyaz olan toprakla tozu, sürdüğü tarlaların görünüşteki ıssızlığını seyretmeye çekilmişti. Onu, en iyi anlarından birinde görmüştüm: o klasik jestle ve katıksız iyi niyetli gülümsemesiyle, sevdiği kişiden bir parça sevgi gören ve onun birazını etrafındaki insanlara dağıtan bir adamın gülümsemesiyle kapımda belirerek sebzeleri uzatırken.

Dönüş –yalnızca İtalya'dan değil, İtalya'dan köy evine dönüş– Brenda'nın zoruna gitmiş olmalıydı. Hele ki malikâne arazisinde yarı kraliçeler gibi yaşadıktan, oturma odasından çimenliğin, heykellerin, yaşlı ağaçların ve nehrin nefis manzarasını gören Phillips'lerin yerinde iki hafta boyunca kraliçeler gibi yaşadıktan sonra. Güzelliğine çok güvenmişti; çok güvenmiş, üstüne daha da güvenmişti.

Mrs. Phillips, Brenda için, "Michael, ona tekmeyi bastı," dedi. O kadar.

Michael! Adını kullanması Mrs. Phillips hesabına yeni bir bağı, yeni –veya eski– bir gelişme olarak adamın halinden anlamasını, bir zamanlar Mr. ve Mrs. Phillips, Brenda ve Les ile Michael Allen, hepsinin katıldığı "şe-

hir" hayatından –birahane, kulüp veya otel barı– doğmuş bir şeyi işaret ediyordu.

Sonbaharın epey ilerlemiş olması iyiydi. Artık Brenda'nın kendini birilerine göstermesi, arsızlığını ve hayatın devam ettiğini ispatlaması gibi bir sorun olmazdı. Ön kapısını kapatıp içeride kalabilirdi; tıpkı Les'in traktörüyle çıkıp kabininin renkli plastiği gerisinde saklanabilmesi gibi.

Bu şehir insanlarını vadiye getiren tarım kuruluşu, bilmediğim birtakım sebeplerden ötürü kan kaybediyordu. Bu tür teşebbüsler, ordunun kara veya hava tatbikatlarının bizde bıraktığı izlenimlere benzer: Çok şey görür ama pek azını anlarız.

Les'in başka bir iş aradığı söyleniyordu. Brenda'yla onu koyu kırmızı küçük otomobilleri içinde üç-dört kere yolda gördüm. Arabaya bahçede yer açmak için tel çitin de, yeşil çitin de bir bölümünü kaldırmışlardı. Saz damlı ev, gerçekten de geçici bir barınakmış meğer. Ona duygusal olarak yatırım yapmak yazık olurmuş, Les'in akşamları ve hafta sonları malikâne arazilerinde harcadığı emekten de daha yazık.

Malikâneye gelmez olduktan sonra onları arabalarında ilk gördüğüm zaman Les, bana selam verir gibi oldu. Brenda'daysa hiçbir hareket yoktu. Belki benim mektuplarım yüzünden Mrs. Phillips'le aralarında mesele çıkmış –Mrs. Phillips mektupları gerekçe göstermiş– ve beni affetmemişti. Onları gördüğüm sonraki karşılaşmalarda hiçbir şey olmadı. Kısa tanışıklığımız geride kalmıştı.

Bir de gördüğüm bir minibüs vardı, merkezî ısıtma işine ciddiyetle koşturan Michael Allen'ın minibüsü. Kasaba başarısı! Michael bunun nasıl bir şey olduğu hakkında bir fikir vermişti. Ama İtalya! O minibüsle, minibüsün yanlarına ve arkasına, üç yerine birden yazılı o isimle romantizmi kim bir arada düşünürdü? O minibüs-

sü ne zaman görsem Mrs. Phillips'in sözleri aklıma geliyordu: "Michael, ona tekme bastı." Başkalarının da duymuş olması gereken o sözlerle Les ve Brenda'nın yaşamaları ne zor olmalıydı!

Günler kısaldı. Porsukağaçlarının altından geçerek anayolu malikânenin araba yoluna ve evime bağlayan güzergâh öğleden sonra dörtte artık o kadar karanlık oluyordu ki, öğle otobüsüyle alışverişe gittiğim Salisbury'den dönüşte durakla ev arasındaki kısa yürüyüş için el feneri almam gerekiyordu.

Taşra karanlığı! Büyük hadiseler neredeyse gizlice olup bitiyordu. Ve onlardan biri de tepesinde hasırdan yapılmış bir sülün olan saz damlı evde cereyan etti.

Bana haberi Mrs. Phillips verdi.

Olaydan iki gün sonra, "Brenda öldü," dedi.

Ve sükûnetini koruyan bir görüntüyle, "Les, cinayet işledi," diye ekledi.

"Onu, Les öldürdü," diyeceğine daha resmî bir ifadeyle, "cinayet işledi." Olaylar büyük olunca resmî, hatta içi boş kelimeler kullanıyoruz.

Armut toplarken çimenlikte nasıl göründüklerini düşündüm: Parlak tüylü iki kuş gibiydiler. Mutfak kapısında bana sebzeyi uzatan tatminkâr âşığın, armağan veren mutlu adamın yüzünü düşündüm. Sonra İtalya'yı ve Michael Allen minibüsünün para kazandıran işlere koşmasını; Les, kırmızı arabasıyla yeni bir iş aramak için koştururken öteki adamın ününü yaymasını düşündüm.

Ne kadar zordu topu topu birkaç yüz metre ötedeki somut eylemi, ortamı, eylemin kesinliğini, cesedi hayal etmek. Sorulabilecek en masum soruyu sordum. "Onu nerede öldürmüş ki?"

"Evin içinde. Cumartesi akşamı."

Cumartesi akşamı! İçkili ve asabi bir akşam mıydı? Onları hiç öyle düşünmemiştim.

Mrs. Phillips, Brenda için, “Onu kışkırttı,” dedi.

“Kışkırttı,” sözü de bana teknik geldi, “cinayet” kadar teknik bir kelime. Cinsel çağrışımlar uyandırıyordu. İtalya firarisi, cinsel olarak kışkırtmıştı. Geriye utanç içinde dönmemişti. O kışkırtmıştı, o dürtmüştü. İtalya başarısızlığının acısını çıkarmak için Les’i ne çok “kışkırtmış” olmalıydı! Neyi tahrik ettiği hakkında bir fikir sahibi olmadığını düşünmek zordu. Ve Les yok etme eylemine giriştikten sonra –mutfak bıçağı kullanmış– çabucak dönüşü imkânsız bir noktaya gelmiş olması gereken bu eyleme giriştikten sonra, aklının bir köşesinde bunların hepsinin geri alınmasını ve düzeltilmesini dilemiş olsa bile, çılgınlık geçip can çıkıncaya kadar kim bilir nasıl hamle etmiş olmalı! Hepsi de bahçesi harap haldeki şu küçük, saz damlı köy evinde.

İşçi arılar ölünceye kadar çalışır. Onlar ölünce öbür arılar leşlerini kaldırıp atar, kovanı temizler. Arılar, çalışkan ve temizdir çünkü. O ev de böylece rahatsızlık vermeksizin, pek fazla insanın haberi olmaksızın, otobüstekiler bile bilmeksizin, vaktiyle orada sürdürülen kıymetli hayattan, orada yaşatılan kıymetli tutkulardan arındırılıp temizlendi.

Kadın onu “kışkırttı” – hüküm buydu. Ve tüm kalpler dirinin, hayatta kalanın, kocanın yanındaydı; tersi olsaydı kadının yanında olacakları gibi. Kendini fazla belli etmeyen polis işini sessizce, neredeyse olayın kendisi kadar gizli saklı yaptı. Haberlerin devamı için yakın komşulardan çok, haftalık yerel gazeteye bakmak gerekiyordu. Zaten komşular çok az şey görmüştü ve eşlerden ne birini ne de öbürünü suçlamak istiyorlardı. Herkes Brenda ile Les’in anısı etrafında birleşmiş, çok yakınlarındaki bu hadiseye neredeyse bir aile trajedisi gibi yaklaşıyordu.

Geriye bir formalite kalmıştı. Brenda’ya ait eşyaların toplanması gerekiyordu. Birkaç hafta sonra, kışın yerini

bahara ve bahar boralarına bırakmasından önce Brenda'nın ablası geldi, artık kimsenin oturmadığı, önünde koyu kırmızı otomobilin durmadığı evden Brenda'nın eşyalarını aldı.

Ölünün eşyalarını toplamak; eski dünyaya ait bir şey gibiydi, kutsallık fikrinin bir yüzü, saygın bir defin sürecinin bir boyutu, ölüyü şereflendirmek gibiydi ve bir merasim gerektirdiği hissini uyandırıyor. Ama öyle bir şey olmadı. Ölen kadının eşyaları pratik kaygılarla toplanıyordu. Mrs. Phillips'le küçük bir fatura hesabını kapatmak üzere malikânenin mutfağındayken Brenda'nın ablası da uğramış olmasa haberim olmayacaktı.

Mrs. Phillips, Brenda'nın ablasını tanıyordu. Bu da Phillips'lerin "şehir" hayatının, malikâne ve köy dışındaki hayatlarının bir başka belirtisiydi. Brenda'nın kardeşi niçin geldiğini söyleyince Mrs. Phillips, olduğundan da ciddileşti. Ben de duygulandım. Ve tanıştırdıktan sonra hepimiz Mrs. Phillips'in meralarla nehri, sulak çayırırla bahçedeki büyük titrek kavakları, eski taş terası, ayaklı vazoları, yosunu, alacalı kayayı, kuşların çan biçimli yemliklerini, çamaşır iplerini gören oturma odasına geçtik – konak bahçelerinin görkemiyle arka bahçelerin ev halini birleştiren manzaraya buradaki ilk günümde (yağmur ve sisin arasında), nerede olduğumu bilmeksizin ve ne gördüğümü pek anlamaksızın Phillips'lere uğradığımda şahit olmuştum. Ondan sonra aynı manzarayı bir tek Noel zamanı (yurtdışında olmadığım yıllarda), hediyelerimi vermek üzere Phillips'lere geldiğimde görüyordum.

Abla tam olarak Brenda gibi değildi. Daha şişmandı. Şişmanlığında ve tombulluğunda kilolu olma halinden çok hastalığı veya klinik bir durumu akla getiren bir nitelik vardı. Brenda'nın kalça ve uyluklarındaki ağırlık başkaydı; onun o hali bir şımarıklığı, güzelliğiyle gösterişli zevklere hak kazandığı ve rahatına düşkünlüğünü

sürdürebileceği duygusunu akla getiriyordu. Fakat sonra ablanın yüzünde Brenda'nın dolgun dudaklarını ve yabani gözlerini, o özelliklerin şişkin tende nasıl kaybolduğunu veya başkalaştığını fark ettim; artık nefes almakta zorlanan bu enkazın tenini, kız haliyle ona bir potansiyeli olduğunu düşündürtmüş olması gereken teninin pürüzsüzlüğünü ve ten renginin saflığını da fark ettim. Kız kardeşlerin talih pek de yüzlerine gülmemiştii; güzelliğın nimeti onlar için ayrı ayrı birer işkenceye dönüşmüştü.

Brenda'nın ablası güneye doğru, Salisbury ile Bournemouth arasındaki küçük, yeni sayılabilecek bir kasabada; ne şehir, ne taşra, ne sonunda düşeceğini sandığı türden ıssız bir yerde yaşıyordu.

Phillips'lerin oturma odasındaki ziyareti bir an yalnızca ziyaret amaçlı gibi görünmüştü. Fakat sonra niye geldiğini aniden hatırlar gibi oldu.

"Her şeyi saklamak istiyorsunuz. Sonra bir anda her şeyi atacağınız geliyor," dedi. Sesi çatladı; gözleri sulandı. "Çok az şey bıraktı. Sadece giysileri var. Onlara çok titizlenirdi. Ama giysileriyle ben ne yapabilirim?"

Husumet yok, kızgınlık yok, intikam istemek yok.

"Les'e fazla geldi. Onunla nasıl baş edeceğini bilemedi."

Mrs. Phillips konuşmasına izin verdi.

"Brenda onun eşcinsel olduğunu bile düşünüyordu. Biliyor muydunuz? Bana her sabah saçını yıkadığını söylemişti. Akşamları işten sonra değil; ıslak saçla yatmak istemiyormuş. Ama sabahları. Oğlum Raymond da öyle. Umarım sırf bu yüzden onun eşcinsel olduğunu düşünmezler. Raymond, okuldaki kızlar için yıkıyor saçını."

Les'i giyinip süslenmeye özendirenin Brenda olduğunu, giyim kuşamını onun seçtiğini sanmıştım hep. Şimdi ablanın verdiği haber, bana daha yalnız ve çaresiz bir adamı çağırıyordu.

“Hayatından çok fazla şey bekliyordu,” dedi. “An-nem savaştan önce küçük bir askerî lojmanda yaşarken, babamın büyük işler yapmasını beklerken neler çektiğini beynimize işlemişti. Ama biz hep öyle kaldık. Küçük askerî lojmanda yaşamaya devam ettik.”

Bize anlattığına göre biraz fabrika tecrübesine sahip basit bir asker olan babasına savaşın başında bir anlık bir ilham gelmiş. Uçakların kuyruğuna silah takmanın yeni bir yolunu bulmuş ve basit bir askerken yetkililer birkaç aylığına onunla ilgilenmişler. Fakat yalnız değilmiş; onun gibi değişik fikirleri olan daha niceleri varmış.

“Durmadan Savunma Bakanlığı’na gidiyordu. Savunma Bakanlığı, Savunma Bakanlığı, o kelimeleri hep duyuyordum. Bugün bile gazete ilanlarında görsem, o kelimeleri okusam aklıma aynı şey geliyor.”

Abarttığını sanmıyorum. “Savunma Bakanlığı” sözünü kullanma biçimi, ortalama insanların o kelimelerin başına eklemek isteyecekleri tanımlığa başvurmaması yeterince inandırıcıydı ve sözcükleri bilerek kullandığını gösteriyordu.

Fakat babası bir şey olmamış. Silahlar değişmiş; uçaklarda başka düzenlemelere gidilmiş veya yerlerine başka uçaklar gelmiş ve asker, sıradan bir asker olarak kalmış. Ama kızları annelerinden bir zafer rüyasıyla birlikte genel bir karamsarlığı, bir umma isteğini ve umut beslemenin tedirginliğini miras almışlar. Asabiyetin, hüsran duygusunun, kendine zarar vermenin yatkınlığını buradan almışlar. Hepimiz atalarımızın başına gelenlerin etkilerini yaradılışlarımızda taşıyor gibiyiz, sanki daha doğmadan evvel birçok yönümüzle programlanıyoruz, hayatımızın taslağı yarı yarıya çıkarılıyor.

Brenda’nın ablası, “Konuşamayacağım. Benim durumum da çok iyi değil,” dedi.

O da –nihayet dünyaya açılıp küçük askerî lojman-

dan çıkabildiğinde– önceleri muazzam zengin ve iyi giyimli görünen bir inşaatçıyla evlenmiş. Ama sonra görüntü değişmiş; adam dara düşmüş ve şansını denemek için Almanya’da iş kurunca durumu iyice bozulmuş; derken Brenda’nın ablasının vaktiyle kapıldığı gibi, haline tavrına kapılan genç bir kadınla ilişkiye girmiş. Sonunda evi terk ederek karısını ve çocuğunu bırakmış.

Bildik hikâye... Kadın böyle dedi ve dramı güya hafifleterek anlattı. “Bu sefilin de tabii en son haberi oldu.” Artık tek derdi oğluydu; tüm ilgisi ondaydı; kendini onunla sınırlamıştı.

Yani, bunu bu şekilde ifade etmese de, hayatında belli bir kalıp vardı. Babasının yerine kocası gelmiş, kocasının yerini de oğlu almıştı. Hayatı, kendini tekrar etmişti; aynı hayatı veya aynı hayatın değişik türevlerini yaşamıştı. Ya da başka bir açıdan bakınca, yaşayabileceği hayat tercihleri ve tutkularıyla neredeyse başlar başlamaz sona ermişti; babası, annesi ve herhalde kaç nesil boyunca ataları için sona erdiği gibi.

Brenda’nın ablası kendiliğinden konuşmaya başlamıştı; histerisi de böylece açığa çıktı. Dolayısıyla Mrs. Phillips’in muhteşem manzaralı oturma odasında baştaki sükûnetine, hatta resmiyetine rağmen onu hasta biri olarak, Brenda’ya göre aile geçmişinin, aslında büyük bir hadisenin yokluğundan ibaret olan o geçmişin izini üstünde daha çok taşıyan biri olarak görmek mümkündü. Ayrıca onda yalnızca Brenda’nın dış görünüşünü hatırlatan yanların çokluğunu değil, onun bazı hırslarını da –o hırsların öbür yüzünü de– görmek mümkündü. Değişik değişik hırslar ve o hırsların nice kökleri, onların kurbanı olan insanlar tarafından bile hiç anlaşılmamıştı.

Derken, teni hâlâ pürüzsüz olan, teninin rengi hâlâ kusursuz olan histerik kadın, resmiyetini tekrar takındı. Ziyaret bitmişti. Buraya gelmesini gerektiren işleri yap-

malıydı; geriye çok az şey bırakan kız kardeşinin eşyalarını toplayacaktı.

Oturma odasından çıktı. Bir koridor; kalın duvar, taş pencere söveleri, kocaman mutfağın kapısı. Mrs. Phillips bizi revaklı girişten uğurladı.

Malikânenin avlusundan çıkıp pürüzlü, taşlık araba yolunda yürürken Brenda'nın ablası, oturma odasındaki güven duyan halinden ansızın sıyrılıp, "Mrs. Phillips'i bir daha affedeceğimi sanmıyorum," dedi.

Üzüntülüydü. Anayola kadar onunla yürümeye başladım. Porsukağaçlarının altında ilerlerken bana Brenda'nın İtalya'ya kaçmasından söz etti.

Michael Allen, havayoluyla gitmişti. Brenda trenle. İngilizceyi çok az işittiği, insanlarla çok az konuşabildiği o yolculukta ne yaptığını çok düşünmüş ve korkmuş. Roma'ya vardığında artık Michael'ın yanına gitmemeye karar vermiş. Bir otele gidip yerleşmeyi ve Leslie'ye haber göndermeyi, hatta onu çağırmayı düşünmüş. Birkaç gün yetecek kadar parası varmış. Tren istasyonuna yakın bir otele giriş yapmış. Evde, saz damlı köy evinde telefon yokmuş. O da malikâneye telefon edip mesajının Leslie'ye iletilmesini istemiş.

Fakat hiçbir şey olmamış; Leslie'den haber çıkmamış. Sonra Brenda gururunu bir yana bırakarak (aralarında kavga olmuş) Jack'in eski evindeki insanlara –hafta içi her gün öğleden sonra çocuklarını almak için otomobiliyle tepeyi hızla çıkan ve bana hiç gülümsemeyen kadına; Jack'in bahçesini dümdüz eden kadına– telefon açmış. Ama Leslie'den yine haber çıkmamış. Bu arada parası bitmiş. Yapmamaya karar verdiği şeyi ondan sonra yapmış. Sonunda Michael Allen'a gitmiş ve hepimizin bildiği üzere, adam onu kovuncaya kadar yanında kalmış.

Döndüğünde kendini mağdur, kızgın, eşcinsel ola-

rak, eksik bir erkek olarak gördüğü veya görür gibi yaptığı adama sataşmaya hazır hissediyormuş. Roma'daki tren istasyonuna yakın otelde ona bir süre heyecan ve dayanma gücü veren romantik dürtüyle (bir tarafta zor durumdaki kız, tehlikedeki kız, öbür tarafta istekli âşık) küçük düştüğü duygusuna kapılmış. Leslie, onu almak için her şeyi yapmalı, her şeyi satmalıymış. Ama ondan bir haber çıkmamış.

Brenda'nın ablası, "Mrs. Phillips haberi Leslie'ye ulaştırmadı. Dört-beş gün sonra ulaştırdığında da Brenda otelden ayrılmıştı ve Michael'ın yanındaydı. Unuttuğunu söylemiş. Başka işlerin araya girdiğini söylemiş. O kadar önemli olduğunu bilmediğini söylemiş. Ama ben- ce kasıtlıydı," dedi.

Brenda'nın ablası, Jack'in eski evinde yaşayan kadındansa zaten bir beklentisi olmadığını söyledi. Ama bu olay, öğleden sonraki otobüsten inen çocuklarını almak için tepeyi hızla çıkan bu kadına –ve arabasının şekliyle rengine– benim gözümde yeni bir kişilik kazandırdı.

Aynı yazın ilerleyen günlerinden birinde eski çiftlik yapılarının ve Jack'in eski evi ve bahçesinin –tabiatın daima yenilendiği Jack'in dünya görüşünde yeri olmayan atık ve harabelerin, o harabelere eklenen sürü yolunun karşısındaki, yıllar önce eski bir çöplüğü gizlemek üzere dikilmiş gümüş renkli huş ağaçlarının tutuşturulan ateş- ten zaman zaman alev aldığı yakma çukurunun– yanın- dan yürüyerek geçtikten sonra; o günlerden birinde çift- likle yayıldıkça yayılan atıkların yanından geçip, şimdi- den kararmaya ve yeni sürgünlerle nefis bir şekilde yeşil- lenmeye başlayan rulo pastaya benzer saman balyaları- nın yığılı olduğu yere doğru çıktıktan sonra –pek de gençliği kalmayan– genç ağaçların arkasından büyük bir ateşin sesini duydum.

Ağaçların gerisinden gelen sesi duydum; ağaç göv-

delerinin siyahlığı arasından, ısı dalgalarının etkisiyle yamuk yüzeyli bir camdan bakılıyormuş gibi görünen tarladaki alevleri ve dumanı gördüm; sıcağı hissettim; ardından, şaşırtıcı bir hızla yükselerek gür bir çatırdamaya dönen bir gürültünün içinde kaldım. Yirmi beş yıl önce Güney Amerika'nın kuzeydoğusundaki yaylalarda kulağıma gelen başka bir sesi hatırladım: büyük bir çağlayanın sesini. Su, ateş... büyük bir velveleyle aynı sesi çıkarıyorlardı. Ve şu ezici gürültünün içinde meralarda yürürken anlık bir sezgiyle bütün maddenin bir olduğu duygusuna kapıldım.

Dönüş yolunda –ateş çabucak sönmüş, bitmiş, ağaçların gerisindeki tarla kül olmuştu– hem o günkü hem de daha sonraki yürüyüşlerden dönüşte, boş evin saz çatısının penceresi altındaki kalın yosun tabakası, doğal olmayacak kadar parlak görünen ve bir zamanlar sazlara güzellik katan o yeşil kısım, gözümde sade ottan fazlasını simgeler hale geldi.

Ne kadar sessizdi o ev şimdi; bir zamanlar çiti ve yazın açan sayısız küçük gülleriyle bir şirinlik abidesi olan o küçük bahçe şimdi ne kadar haraptı.

Ve tepenin öbür yanındaki vadinin tabanında, otlaklı eski bir tarla yolunun ucundaki küçük çukurluk arazide baştan aşağı kararmış ve paslanmış küçük metruk çiftlik binasının orada gördüğüm, ıssız meraların suskunluğunda bir cumartesi veya pazar öğleden sonra gördüğüm çocuklar –sarı çiçekli üç-beş yabani otun filizlendiği ağarmış molozların ve silaj çukuruna ait lastiklerin arasında oynayan Jack'in eski evindeki çocuklar– ne kadar sessizdi.

Jack'in vadiye bir bütün olarak bakışı belki orada sürecekti; gözüme batan bozulmaların olmadığı bir bakış; yetişkinlerin dimağında serpiyen çocuk bakışı.

Vadiyi ve sürü yolunu bozulmayan bir yer olarak

görenler de vardı. Bir gün eski çiftlik yapılarının, huş ağaçlarının dibindeki yeni çöplerin, kireç ocağındaki ateşin yanından geçip genç koruluğa doğru çıkarken uzakta birini gördüm.

Yürürken yalnızlığa alıştım. Böyle bir yerde uzaktan birini görmek ve on-on beş dakika sonra onunla karşılaşma beklentisine girmek hem bu süre zarfındaki yürüyüşün hem de dönüş yolunun zevkini bozabilirdi (karşılaşılan kişi genelde arabasını anayollardan birine kavuşan sürü yolunun uzak ucuna bırakmış olur ve dolayısıyla aynı yolu muhtemelen geri yürürdü). O yüzden bana doğru yaklaşan birini görüyorsam yürümekten vazgeçip geri dönmeyi tercih ediyordum.

Fakat bu sefer öyle yapmadım. Yaklaştığım kişinin orta yaşlı bir kadın olduğunu fark ettim. Bayağı ufak tefekti. Uzaktan, özellikle de arkasında gökyüzü varken heybetli biri zannetmiştim; insanlar boşlukta daha bir kendilerini gösterir. Yan yana gelmeden hemen önce verdiği selam samimiydi, açıktı; durup konuştuk. Kadın Shrewton'da çalışıyormuş. Amesbury'de yaşarken şimdi ikimizin de yaptığı yürüyüşü düzenli olarak yapıyormuş. Bu sefer geyiklere bakmaya gelmiş. Demek böyle bir ortak yanımız da vardı. Geyiklerin nasıl bir daire çizdiklerini çıkardığını söyledi; hayvanların anayolu aşağı yukarı nereden geçtiklerini biliyordu. Üç yönden kalabalık anayollarla, üstelik o yönlerden birinde bir de askerî atış sahasıyla çevrili bir bölgede bir geyik ailesinin yaşayabilmesi, sahiden olacak şey değildi.

Kadının gözlerinde bozulmadan eser yoktu. Meralar, yürüyüşler, geyikler: Doğal dünyanın mucizeleri orada eskisi gibi hâlâ varlığını sürdürüyordu.

Eski kâhyanın gözlerinde de bozulma yoktu. Onu bir gün sürü yolunun yokuşa vurduğu tarafta, bir yanda ağaçlıklarla öbür yanda ağaçsız bir tarla veya otlığın ol-

duğu, sırt hattında toygalarla mezar yükseltilerinin olduğu tepeye varmadan evvelki yerde at binerken görmüştüm. Land Rover'ıyla teftiş devriyelerine çıktığı eski günlerde nadiren bu kadar uzağa gelirdi. Ama artık emekliydi ve dilediği gibi gezinebilirdi; üstelik keyfine bakmanın bir başka işareti olarak at üstündeydi.

At yer yer kır ve kestane benekli, nefis rengi olan iri bir hayvandı. İdaresi zor bir hayvanmış. Kâhya evlenerek Gloucestershire'da yaşamaya giden kızının hediye ettiğini söyledi. Konuşması bunun üstüneydi: kızı (atlarla arası çok iyiymiş) ve hediye ettiği at (böyle bir hediye, kızına hiç yük olmamış).

Kâhyanın tarihî sürü yolunun en kenarındaki banliyö evi; tertipli bahçesi; kızının büyüyüp evden ayrılması ve şimdi aylak günler... Adam için zaman ne çabuk geçmişti! İnsanlar için zaman ne çabuk geçiyor! O kadar çabuk ki, normal bir zaman diliminde birbirini takip eden iki-üç faal hayat döngüsünü görmek ve kavramak mümkündü.

Onunla karşılaştığımda bunu düşünmemiştim ama. Zor bulduğu atıyla ona rastladığımda –konuşmak için biraz da rahatlayarak attan inmişti– bazılarının doğru söylediğini –faal veya bedensel bakımdan hareketli bir yaşantının ardından emekli olanların hızlı yaşlandıklarını– düşünmüştüm. Sahiden yaşlanmıştı; beli bükülmüştü; yürüyüşü odun gibiydi (ona ilk rastladığımda ve köylü “tipi”nin bir örneği olarak düşündüğümde, “köylü yürüyüşü” sandığım yürüyüş tarzı).

Adamın faal döngüsünün, eylem süresinin kısalığı hakkındaki diğer düşünce, malikâneyi ve evimi bıraktıktan, hayatımın o faslı kapandıktan sonra artık istediğim gibi hareket etme ve eyleme imkânına tam olarak sahip olmadığımı, herkese kendine göre bir takat verildiği ve o takat tükendi mi yapacak bir şeyin olmadığını düşünme-

ye başladığım sırada oluştu. Bu düşünceler oluştuğunda kâhyayı ve huysuz atını görmemin, adamla aramdaki yaş, hareketlilik ve beklenti farkını görmemin üstünden uzun yıllar geçmiş değildi. Fakat orta yaş ve orta yaşın getirdiği takatsizlik bazı insanlara aniden çöküyor; benim de orta yaş hissetmem, o zamanlar eski kâhyada gördüğüm ihtiyarlık kadar ani oldu.

Eski kâhyanın çiftlikteki yeni insanlar hakkında bir şeyler söylemesini isterdim. Böylece ben de onun yöntemini ne kadar beğendiğimi –çevrede gördüğüm tarımsal faaliyetleri anladığımdan değil, kendi geçmişimden birine bir armağan olarak– açıklayabilirdim. Ama adam oralı değildi. İçimdeki dayanışma duygusunu dışa vuramadım. Gerçi zaten dışa vurmasam da olurmuş. Çünkü yeni işletme, iki amansız ve kurak yazın, evimin önündeki yaşlı portakalı öldürecek kadar amansız iki yazın ardından nihayet, esrarengiz (en azından benim için esrarengiz) bir şekilde battı.

O kuraklıklardan biri sırasında –otobüstekilerden ve Bray’den– suyun sığırlara getirilmeyeceğini, sığırların suyu olan bir yere, belki de Galler’e nakledileceğini haber almıştım. Yeni işletmenin boyut, tarz ve ünü o derecedeydi. Öyle bir şey oldu mu, olmadı mı; yoksa bu yörede çıkan abartılı bir şayia mıydı, bilmiyorum. Zaten çok geçmeden bir önemi kalmadı. İşletme iflas etti. Ve bu iflas bile –büyük olmasına, onca insanı etkilemesine, nihayetinde onca dönüm arazinin görünüşünü etkilemesine rağmen– sanki sessiz sedasız oldu.

Gelişmeleri öğrenmem biraz zaman aldı. Makineler yerindeydi; inekler yerindeydi; adamlar arabalarıyla yokuşu inip çıkıyorlardı; büyük kamyonlar metal duvarlı ambardan tahıl almaya geliyordu. Fakat sonra iflasın izleri yavaş yavaş kendini göstermeye, merkezden el ayak çekilmeye başladı.

Ambarın yanındaki prefabrik inek ahırının kapıları önden ve arkadan açılıp içerideki dışkı ile saman temizlendi; lekeler çıkmasa bile içerisi –inek bölmeleri, oluklarıyla beton zemin, güneş ışığını birçok farklı açıyla şerit şerit yayan ve ahıra içeriden bir aydınlık veren duvardaki tahta çıtalar– açık, temiz ve boş kaldı. Yeni sağımevi yıkıldı. O yeni yapılan sağım salonunun beton platformu –geriye bir o kalmıştı– tepenin eteğinde hâlâ yepyeni, hâlâ kullanılmamış görünüyordu. Bana Jack’in serasını hatırlatıyordu; ondan da geriye bir beton döşemesi kalmıştı.

Burada da yapının ölçeği yine fazla büyük, insanlara göre fazla azmandı. İhtiyaçlar büyütülmüş, dal budak salmış ve arkada bir harabe kalmıştı. Sonunda belki de sökülüp satılacak bir inek ahır; mutlaka satılmış olması gereken bir süt sağma makinesinden geriye kalan beton zemin. Sağma makinelerinin uğuldayıp tısladığı, kadrınların türlü şeyleri kontrol altında tuttuğu, üstüne başına dışkı bulaşmış ineklerin belirli zamanlarda demir parmaklıklı bölmelere kapatıldığı, çobanın bağirtısına doğru (süt sağma merasimindeki yegâne insan izi) tepeye yürüdükten sonra makinelere süt vermek için tuhaf bir sükûnetle bekledikleri o zemin şimdi açık manzarada ne kadar küçüktü.

İnekler de sonunda ortadan kayboldu. Hiç olmazsa bazıları satılmış olmalıydı; ama satılsın veya satılmasınlar, başlarına gelecek şey, vakitlerinin geldiğine hükmedildiğinde olan şeyden hiçbir zaman farklı olmayacaktı: Üstü kapalı bir kamyonetle düzenli olarak bölük bölük mezbahaya götürülüyorlardı zaten.

Yamaçlarda gökyüzüne karşı başları aşağıda otlayan veya yanlarından geçen adama ürkek bir merakla bakan inekleri görmüştüm. Çocukluğumda Trinidad’dan bildiğim konsantre süt kutularının üzerlerindeki inek çizimlerine benziyorlardı: Benim için sonuçta romantizmin kalbinde bir şeydi onlar; bir çocuğun uzaktaki güzel bir yer-

le ilgili fantezisi, meralarda gördüğüm zaman baştan beri bildiğim bir şeye benzeyen şeyler... İri gözlerini, onlara leziz bir şey getirdiğini veya hoşlanmaya alıştırıldıkları bir şeye doğru götürüleceklerini sanarak yürüyen adamın peşinden –otlaklarının sınırı dahilinde–topluca usul usul koşturmalarını görmüştüm. İri, nemli ve siyah burunlarını, ağır pervaneler gibi salladıkları kulaklarına geçirilen madenî keseciklerdeki sinek kovucuları görmüştüm. Gördüğümüz şey, gözümüzün önündedir. Tasavvuru daha zor olan, gerçekdışı görünen görmediklerimizdir.

Sütü, buzağılayan inekler vermesine rağmen ortalıkta, çok hasta olanlar –saman üstünde siyah beyaz veya kahverengi beyaz gevşek çuvallar gibi küçük, ana rahminden henüz çıkmış körpelere benzeyen yaratıklar–hariç, buzağı görünmediğini fark etmem biraz zaman almıştı. Buzağısıyla dolaşan inek yoktu. Ne Gray'in "Elegji"sindeki gibi otlaklarda döne döne böğüren sürüler ne "Terk Edilen Köy"deki gibi, gün biterken yavrularına kavuşmak için böğüren "ağırbaşlı" sığırlar.¹

Bu dizelerde bir zamanlar ifadesini bulan müstesna güzelliğin tasviri, konsantre süt kutusundaki ineklerin fikriyle eşleşiyordu. Müstesna güzellik, çünkü (şiirdeki "ağırbaşlı"yı –nefis, yerli yerinde bir sözcük– iyi bilmeme, sığırların geceye hazırlanma merasiminden haberim olmasına rağmen) büyüdüğüm adada böyle sürüler yoktu. İklim ve otlaklar buna müsait değildi; ada şekerkamışı yetiyecek bir hale getirilmişti. Ama sığırlar vardı. Köylerde yaşayan diğerleri gibi benim ailemde de süt için, sevgi için, din için birer-ikişer inek bakan bazı kimseler vardı.

1. Birinci gönderme, İngiliz şair Thomas Gray'in şaheseri *Elegy Written in a Country Churchyard* (1751, Bir Köy Avlusunda Yazılan Eleji); ikinci gönderme, İrlandalı şair ve romancı Oliver Goldsmith'in şiiri, *The Deserted Village* (1770). (Ç.N.)

Biz, Arilerdeki ineğe tapınma âdetinin; insan hayatının onsuz zorlaşacağı, bazı iklim ve diyarlarda imkânsız olacağı sağmal ineklere tapınma âdetinin son halkasıydık. Bu tapınma, büyükbabalarımızın kırsal Hindistan'dan getirdikleri bir şeydi; ben çocukken bu fikre hem kendisi için hem de çağlar öncesine giden geçmişimizle bağından dolayı saygı gösterirdik. Yeni buzağılayan bir ineğin ağız sütü, bizim için neredeyse kutsaldı. Çok besleyici olan bu süttten özel bir tatlı yapılır ve ineğin sahibi tarafından eş dost ve akrabalara, dinî bir merasimle takdis edilmiş bir adakmışçasına, çok küçük porsiyonlar halinde gönderilirdi.

Bizim (belki de Gray veya Goldsmith'in sığırları gibi) birkaç ineğimiz meralardaki sağlıklı, iri hayvanların yanında zavallı kalıyordu. Ama meralardaki bu hayvanlar, güzelliklerine rağmen, çocukken can attıklarını düşündüğüm insanların hürmeti ve kesintisiz ilgisinden yoksundu. Parmaklıklarla çevrili otlak veya meralardaki bu ineklerin butlarına numaralar işleniyordu. Ne doğumlarında ne ölümlerinde bir kutsallık vardı; sadece üstü kapalı kamyonet. Ve bazen de, vaktiyle Jack'in evinin arkasındaki virane, yosunlu avluda olduğu gibi, insan destekli dölleme veya gebeliğin ters gittiğinin hatırlatıcıları –hepsi sağlıklı çıkmış hayvanlardan ayrılarak birkaç günlüğüne o avluya kapatılan, inek kalıbının bitişme yerinden inek malzemesi sızmış gibi ortalarından sarkan et ve tüy fazlalıklarıyla (onlarda da Friz ineklerindeki siyah beyaz desenler) şu garip sığırlar– görölüyordu.

Sığırların ortadan kaybolmasıyla –hayatıyeti yoldan geçen kişiye belki değişmez ve rutin görünen– çiftliğin çevresindeki meraların eski ve yeni patikalarıyla yollarına bir boşlukta durma, bir askıda kalma hali çöktü. Büyük bir faaliyet yaşanmıştı ve şimdi her zamankinden de çok harabe vardı.

Arazisinde yaşadığım ve onca odası kapatılmış olan malikâne; malikânenin bahçeleri; ormana dönen meyvelik; oradaki konik saz damlı, sazları çürüyen, rutubetlenmiş kamışlardan kalın bir tutamın bir yerinden kaydığı ve aşağıdan bakınca çapraz kesilmiş bir izlenim uyandırdığı çocuk evi; ne kapalı tenis kortu ne de çiftlik evi olan duvar tenisi kortu; çifte piramit çatılı eski tahıl ambarı...

Restore edilmiş kilisenin ilerisindeki eski çiftlik binaları yıkılarak yerine yapılan, girişteki yuvarlık dışbükey gümüş aynalarıyla bir zamanlar gelip geçen araçların trafiğini hatırlatan ve şimdi boş kalan prefabrik ahır. Saz çatısı yeşil yeşil lekelenen ve çatısındaki hasırdan yapılmış sülün lime lime olan, bahçesi çöplüğe dönen pembe ev. İlk gördüğümünden beri epey serpilen çam ve kayın ağaçlı rüzgâr siperiyle tepenin doruğundaki yeni ambar ve tahta çıtalı yeni ahır. Aynı tepenin dibinde, duvarları kalın kalaslı, kalasları katran ruhuyla leke leke olmuş yamaca dayalı silaj çukuru; bu işin ticaretini yapan insanlardan yüklü miktarlarda satın alınmış ve her yere saçılmış, onca yollarda onca mesafe almaktan aşına aşına kabaklaşmış lastikler ve tümsekler halindeki kireçtaşı beyazı, çimen ve yabani ot bürümüş hafriyat molozu.

Üstelik bunlar daha eski harabelerle yan yanaydı. Tepenin eteğindeki ot kaplı patikanın ucunda, en sağda, belki de geçen yüzyıldan kalma küçük, eski çiftlik binaları ve Jack'in evinin arkasındaki onca eski veya çok eski çiftlik binası. Sürü yolunda arı kovanları; ev biçimli eski saman yığını; ilk gördüğümünden beri on yıl daha yaşlanmış olan yüksek ağaçlarla çevrili ve onların altında kalan, harap duvarlardan ibaret eski taş ev... Yoluna devam eden nebati doğa, yerinden oynayamayan taş.

Öbür yana doğru olan, eski kâhyanın Land Roverlı "rota"sından uzaklaşan yürüyüş yolunda: korulukla -ağaçları ne kadar büyümüştü!- toygâr tepesi, gökyüzüne kar-

şı meraların sivilceleri gibi görünen kadim mezar yükseltileriyle toygarların tepesi arasındaki açıklıkta hâlâ yığılı olan pastaya benzer kocaman saman ruloları: o saman ruloları da artık sürü yolunun öbür ucundaki, lime lime naylon örtünün altında sahiden de toprağa dönen eski balyalar kadar toprak karası olmuştu. Ottan samana, samandan toprağa.

Kendi vadem de doluyordu; malikâne arazisindeki köy evinde ve vadinin bir bölümünde geçirdiğim, görme ve öğrenme bakımından ikinci çocukluğum gibi olan, ilkinden o kadar uzakta ikinci bir hayat gibi olan zamanım sona eriyordu.

Daha başından beri kendimi böyle bir akıbeta hazırlamaya çalışmışım. Nehir kıyısındaki ilk baharın ihtişamı ve şaşkınlığı üstüne –yeni serpilten kamışlar, suyun billur gibi berraklaşması (oralardan öğrendiğim tabirle “tazelenmesi”) ama ne kadar berraklaşsa da kıyıda, özellikle ağaçların altındaki gür ve körpe yeşilliğin yansıdığı yerde zeytin mavisine çalması ve bir derinlik yanılsaması yaratması– öyle bir baharın üstüne, “En azından burada bir bahar gördüm,” diyecektim. Sonra, “En azından burada bir bahar ve yaz gördüm,” dedim. Sonra: “En azından bir yıl gördüm.” Ve yıllar geçtikçe bu böyle sürdü. Ta ki zaman iç içe geçip sıkışincaya ve tecrübenin kendisi değişmeye başlayincaya kadar; yeni mevsim artık gerçek anlamda yeni olmaktan çıkıncaya, yeni tecrübeler getirmekten çok eskiyi hatırlatır hale gelinceye kadar. Yılları ilerisi için saklar, sayar, saymaktan ve biriktirmekten zevk alır hale gelmişim.

Bir sonbahar öğle sonrası Jack’in eski evinin ve virane eski çiftlik avlusunun yanından yürürken nefes borum biraz tıkanır gibi oldu. Köşeyi dönüp çiftlik avlusunu geçinceye ve kayın ağaçlarının altındaki eski metal

parçalarını, tel yumağını ve tahta atıkları geride bırakıncaya kadar tıkanıklık geçti. (Yakma çukuruna yakın huş ağaçlarını kastetmiyorum; onlar yolun öbür tarafındaydı. Bu kayınlar çiftlik avlusunun kenarında, artık olgunluk çağına gelmiş, aşağı dalları yere çok yakın olan büyük ağaçlardı ve yazın düşürdükleri nefis, gür ve kuşatıcı gölge bana, George Borrow'u ve onun *The Romany Rye* [Çingene Çavdarı] ile *Lavengro* romanlarındaki gezinmelerini düşündürüyordu.) Kayınlarla çiftliği geçince, çimenli yolun aşına yalnızlığında yine rahat rahat nefes alıp vermeye başladım. Çiftlik avlusunun orada, havadaki bir şeyin neden olduğu bir tahriş, geçici bir alerji, diye düşündüm ve eve döndüğümde üstünde durmadım. O akşam yine tıkandım. Jack'in evinin yakınında yaşadığım şeyin bir devamı gibiydi; ama bu sefer geçmedi ve iki-üç saat içinde ciddi olarak hastalandım.

İçimde gençlik adına ne kaldıysa (ve epey de kalmıştı) alıp götüren, gücümü kıran ve nekahet döneminde haftalar geçtikçe, aylar geçtikçe beni orta yaşa sürükleyen hastalık buydu.

Aynı süreç malikâne evindeki hayatımın da sonunu getirdi. Buradaki meralar, yaylalar, nehir ve kıyı boyu; buradaki coğrafya basitti. Sular meralardan nehre doğru süzülüyordu. Yağmurdan sonra rüzgâr siperinin yanındaki kaplamalı yolda, asfaltın bittiği yerle çimenlerin kenarı arasında akarken yakından incelediğim taşlı küçük derecikler oluşuyordu ve bunlar aşağıdaki anayola, sonra yolun yüzeyi üstünden veya arkların içinden nehre yöneliyordu. Bu küçük ama kâh bayat kâh taze kayın palamuduyla yüklü derecikler yağmurdan sonra mutfak kapımın önünden akar ve akış yolu boyunca, neredeyse enkaz diyebileceğim kayın palamudu atıkları bırakırdı. Evim soğuk olurdu. Sevdiğim yekpare taş duvarları soğuğu içeride tutardı. Evi şemsiye gibi örten kayınlar da

güneşi geçirmezdi. Yazları bile içerisi hiçbir zaman ısınmazdı; yaşlı portakal ağacının öldüğü şu yaz kuraklığında bile akşamları evi ısıtmam gerekmişti.

Çevrenin güzelliği ve buraya duymaya başladığım sevginin büyüklüğüyle, tanıdığım hiçbir yerle kıyaslanamayacak kadar büyüklüğüyle vadide gereğinden çok kalmıştım. Sağlığım bozulmuştu. Ama buna o zamanda, şimdi de aldırıldığımı söyleyemem. Bir tür alışveriş her zaman vardır. Benim için bu alışveriş, bir yazarın yetenek ve özgürlüğüne karşılık, yazarlık hayatının zahmet ve hayal kırıklıklarına, evimden uzak olmaya karşılık; bu kayba ve kendime ait bir yerimin olmamasına karşılık Wiltshire'daki bu ikinci hayatın nimeti, deyim yerindeyse ikinci ve daha mutlu bir çocukluk, ormandaki güvenli eve dair çocuk rüyasının gerçekleşmesinin getirdiği tatminle birlikte doğal şeylerin bilgisine ikinci kez (ama bir yetişkinin algısıyla) ulaşmak oldu. Fakat bir yandan da evin soğuğu, güzelim nehir kıyısının nemi ve sisi vardı; akciğeri sonradan veya doğuştan zayıf insanları vuran hastalıkları vardı.

Yürüyüşlere tekrar başlamam biraz zaman aldı. Büyük bir kitap üstünde çalışıyordum. Bu tür işlerin bir safhası olur ki, tüm kuvvetler birdir: İster zihinsel kuvvet olsun ister bedensel, hangisini kullanırsanız diğerinden de götürür. Ve ben kendimi yeterince toparlayınca gücümün çoğunu kitaba verdim.

Bu arada ne yazık ki gitmeye de hazırlanıyordum. Birkaç kilometre ilerideki kuru bir merada iki viran köy evini onartıp tek bir konuta dönüştürüyordum. Evler seksen yıl kadar önce, adı da kendi de eski olan tarımsal bir mezranın yerine inşa edilmişti. Eski mezra kaybolmuştu; bazı parsellerde birbirine yakın birkaç düz alan, küçük yeşil sahanlık veya taraça dışında geriye bir şey kalmamıştı. Yaptırdığım tadilat sırasında –civar hep ha-

fif eğimli yeşil yamaçlık olduğundan– kireçtaşından başka bir şeyin çıkmasını beklemediğim yerlerde eski tuğla duvarlar ve temellerle, eski helaların kara toprağıyla karşılaştım.

İşçi evlerinin duvar ve temelleri... Nesiller boyu tarım işçileri yaşamıştı burada. Yüzyılın başlarında eski mezranın temel ve kalıntıları üstüne inşa edildikten sonra şimdi benim onarttığım iki köy evinde kaç nesilden işçi ve başka başka insanlar yaşamıştı. Şimdi dışarıdan biri olarak arazinin görünüşünü biraz da ben değiştiriyor, başkalarının yapıp ettiklerini gördüğüm halde ben de muhtemel bir harabe yaratıyordum.

(Nitekim oraya taşındıktan sonra yaşlı insanlar daha önce yaşadıkları veya ziyaret ettikleri evleri görmeye geldiklerinde utandım. Hatta bir keresinde –bir ayağı çukurda olan ve çocukken çoban dedesiyle burada bir yaz geçiren çok ihtiyar bir kadın, o günlerde kaldığı eve bakmak için torunuyla geldiğinde binayı o kadar değişmiş buldu ki, yanlış yere geldiğini sandı– orada yaşamıyormuş gibi yaptım.)

Başka bir yere taşınmış, bu defteri kapatmış olmalıydım. Ama ilk hayatımla bağlarımı kopardıktan sonra, o kopuşun yirmi yıl ardından beklenmedik bir şekilde ikinci bir hayata kavuşma şansını bulduktan sonra çok da uzağa gitmeye isteksizdim. Bulduğum şeyi bırakmak istemiyordum. Malikânedeki köy evinde bulduğum şeyi yeniden yaşamak istiyordum.

Hasta düştükten belki dokuz-on ay sonra bir gün eski rotamda yürüyüşüme çıktım. Eskilere eklenecek yeni bağlantılar vardı şimdi. Ve sanki öyle bir ruh haliyle çağırmışım gibi, rüzgâr siperinin yanındaki yamaçtan inmeye başlar başlamaz, vadi tabanında daha önce bildiklerimin hepsinden daha büyük bir değişim olduğunu fark ettim.

İçlerinden birinde Jack'in oturduğu yan yana üç köy evi tek bir meskene dönüştürülüyordu. İşin çoğu bitmişti. Üç kulübe dışarıdan görüldüğü kadarıyla kocaman bir oturma odasına çevrilmiş ve bu büyük odaya yeni alan veya odalar eklenmişti. Evin çatısı yerine yerleştiriliyordu: sarıya çalan kırmızı renkte yeni kirişler. Tasarım zarif değildi. Ama ferah ve rahat olacaktı; her pencereden sürü yoluna, meraların yamaçlarına, huş ve kayın ağaçlıklarına, çayır patikalarındaki sıra sıra çakaleriği ve alıçlara ait insanı sersemletecek kadar güzel ve yeşil manzaralar görülecekti.

Eski çiftlik yapılarının çoğu ortadan kalkmıştı. Ama arkadakilerden bazıları hâlâ yerindeydi ve onlardan biri de, bir zamanlar arabalardan çuval veya balyaları kaldırmak için makara ve iplerin tutturulduğu şu çıkıntılı metal köşebendi ve yüksek yükleme penceresi olan eski ambardı.

İnşaatçılar çatıda çalışıyor, arduvazları süratle yerleştiriyorlardı. İnşaatçının adını taşıyan minibüs sürü yolunda, eskiden Jack'in kazlarının dolaştığı yerdeydi. Tamamlanmamış, boş, yankılı inşaatın içinde bir yerde gü-rültüyle radyo çalıyordu. Şehirli inşaatçılar, şehirli çiftlik çalışanlarından da sevimsizdiler.

İnşaatçıların eline düşen bir ev ne kadar savunmasız görünüyor, mahrem bir oda kuru bir mekâna dönünce kutsallığından ne çok şey kaybediyor. Jack'in evi (içini o güne kadar görmemiştim) iç duvarları ve ara katı olmayan katıksız bir inşaat alanına dönmüştü ve şu haliyle, sürü yolunun ilerisindeki koca akça ağaçları olan taş duvarlı harap ev gibi, bomboş bir alandı. O boşluğun içinde bir yerde Jack, hayatının en gözü pek kararını vermiş, son Noel'ini sürü yolunun bittiği yerden çok da uzak olmayan birahanedeki arkadaşlarıyla geçirmek için ölüm döşeginden kalkmıştı. Ardından ölmek için –kim bilir

hangi illet, hezeyan, teslimiyet veya belki de iç huzuruy-
la- döndüğü boşluk da yine orasıydı.

Bu yeni inşaatı yazın, beyaz kireçtaşı tozu içinde di-
kilirken görmüştüm. Ama kışın ortalığın çamur ve su
olacağını, vadi tabanına karış karış çamur ve su çökece-
ğini biliyordum. Jack'i bronşit ve zatürree yapan nemin
kaynağı buydu. Fakat artık ıslaklığın ve nemin icabına
bakmışlardı. Jack'in bahçesi ve kaz alanı olan, bitişikteki
evlerin bahçeleri ve çimenlik arsaları olan arazinin tama-
mı beton kaplanmış, yeni büyük evin ön avlusu haline
getirilmişti.

Jack'in arkadaki serasının beton zemini görünmü-
yordu; orası da büyük evin yeni iç mekânına katılmıştı.

Böylece evin kendisi nasıl Jack'in hayatı ve ölümün-
den arındırıldıysa, baktığı topraklar da sonunda yok ol-
du. Ama bahçesindeki onca betonun altında elbette bazı
tohumlar, bazı kökler varlığını sürdürecektir ve günün bi-
rinde o beton kaldırıldığında (bir gün elbette kaldırıla-
caktı o beton; yeryüzünde hiçbir konut kalıcı değildir)
belki Jack'in bir çalıda, bir çiçekte veya bir sarmaşık bit-
kide korunan anısı tekrar hayata dönecekti.

Bir zamanlar, belki yüzyıllar boyu köy evlerinin ve
çiftlik işçilerine, köy çalışanlarına ait barınakların olduğu
bu toprak parçasında o büyük evin yapılmasıyla bir dön-
gü de tamamlandı.

Nehirde karşıya geçiş imkânı tanıyan sığıklar bo-
yunca herhalde birçok mezra, çiftlik çalışanları ve ço-
banlara ait yerleşimler vardı. Bu mezzarlar küçülmüştü;
makineleşmeyle birlikte daha da küçüldüler. Emeğe du-
yulan ihtiyaç azaldı ve sonunda kimse koyun bakmaz
olunca çobanlara bile ihtiyaç kalmadı.

Malikânenin bahçesi ve ormana dönen meyveligi
kısmen böyle ortadan kalkmış mezzarlık bir alanı kaplı-
yordu. Eski bir arazi parçasının bu şekilde imarı sık sık

tekrarlanmış olmalı. Waldenshaw köy veya mezrasının birbirini yineleyen sözcüklerden oluşmuş adı –nicedir başka dillere kaynamış iki ayrı kabile dilinde aynı anlama gelen (orman veya koru) kelimeler– bile, sırf bu ad bile denizaşırı işgalcileri, tablo güzelliğindeki şu nehir boyunda ve sulak çayırlarda yaşanan kadim savaşları ve toprağın el değiştirmesini haber veriyordu.

Bu tarih tekerrür etmiş, deyim yerindeyse yayılım göstermişti: Victoria ve Edward çağlarındaki malikânenin, bahçelerle müstemilatın zenginliği çoğunlukla imparatorluktan, yurtdışındaki girişimlerden beslenmişti. Malikânenin toprakları öğle sonraları yaptığım yürüyüşlerdeki birçok dönümü kapsıyordu. Fakat o ihtişam bir nesil sürdü. Aile başka yere taşındı; onca mülkten geriye yalnızca malikânenin kendisiyle çevresindeki arazi kaldı; çiftlikler ve öbür araziler başkalarına geçti. Onca dönüme yerleşen başkaları köylerde ya da çalışan insanlarla dolu olan mezraların yerinde yeni büyük evler yaptırdılar. Şimdi de sürü yolu üstündeki son köylü veya çiftçi evleri elden çıkmıştı. Vaktiyle ancak tarımsal barınak olmaya uygun görülen yerler –çiftlik yanı, yollardan ve hizmetlerden uzak– artık arzulanır hale gelmişti. Çiftlik kalmamıştı; anayoldan uzak kalmak bir nimet olmuştu. Böylece, değişimin mahiyet ve doğası bu ya, geçmişin üstüne bir perde çekildi.

Vadiye geldikten kısa bir süre sonra değişim fikrini, bulduğum kusursuzluğun her an dağılabileceği ihtimalini kabullenmiştim. Bu düşünce, tanıdığı olduğum güzelliğe, mevsimlerin geçişine bir burukluk katıyordu. Her ilkbahar, her sonbahar bir fotoğraf makinesi alıp sürü yolunu, akça ağaçların altındaki harabe evi, Çingene arabasını, çiftlik yapılarını, Jack'in eviyle bahçesi ve kaz alanını çekmek için kendime söz verdim. Ama yürüyüşlerimde bir kere bile yanıma bir makine almadım; belki de

onların maddi bir kaydının olmamasından olacak, değişimin burukluğu, benim için daha da keskin bir hal aldı; çünkü eskiye ait şeyler çok geçmeden yalnızca kafamda kalıyordu.

Kendi güvensiz geçmişimden dolayı –Hindistan taşrası, Trinidad sömürgesi, ailevi şartlar, hırslarımın heybetiyle bağdaşmayan müstemleke küçüklüğü, yazarlık mesleği için kendimi köklerimden koparmam, elimde çok az bir şeyle İngiltere’ye gelmem ve güvenebileceğim şeylerin hâlâ çok az olması– böyle bir geçmişten dolayı dünyaya daha hassas, daha alıngan bir ruh haliyle düşmanca baktığımı düşünüyordum.

Benim gözümde Jack, bu toprağa daha sağlam bir şekilde kök salmıştı. Fakat onu aynı zamanda geçmişten gelen bir şey, bir kalıntı, makinemle o fotoğrafları çekmeye kalmadan silinip gidecek bir şey olarak da görüyordum. Fakat Jack hakkındaki fikirlerim yanlıştı. Tam olarak bir kalıntı sayılmazdı o; kendi hayatını, kendi dünyasını, neredeyse kendi kıtasını kendi kurmuştu. Ama o kadar zevk aldığı ve yararlandığı o dünya, başkalarının da rahat bırakamayacağı kadar kıymetliydi. Ve ancak o öldükten, yerine gelen şehirli işçiler gittikten sonra anladım, ancak ondan sonra anladım, tüm bu insanların çalıştıkları veya üstünde yaşadıkları toprakla bağlarının aslında nasıl da pamuk ipliği kadar ince olduğunu.

Jack toprakla bağının inceliğini görmezden gelmiş, bir bataklıkla virane bir çiftlik avlusunun kenarında başkalarının gördüğünü görmeyerek bir bahçe yaşatmıştı; mevsimlerle beraber hareket etmiş ve onlarda sevinç bulmuştu. Her yer çepçevre harabeydi ve daha köklü bir biçimde olmak üzere, her yer çepçevre değişiyor, gelişim ve yaratış döngülerinin kısılalığını hatırlatıyordu. Ama o asıl esrarın hayatta ve insanda olduğunu sezmiş ve dine benzer bir tutumla bunun önceliğini göstermişti. Haya-

tının en gözü pek ve dindarca yanı, ölme şekliydi: En sonda bile hayatın ötesinde olana değil, hayatın kendisine öncelik vermişti.

Vadideki vadem, malikânedeki köy evi ve çevresinde, mevsimlere ait özel işaretlerin içinde, meralarla nehir kıyısındaki yürüyüşlerle geçirdiğim ritmik vade dolmuştu. Uzağa taşınmadığım halde böyle –bana bağışlanan ikinci hayatın sona erdiğini– hissediyordum. Onarttığım köy evleri aynı otobüsün güzergâhı üstündeydi; giderek artan bilet fiyatına yolcusu giderek azalan otobüsün.

Bir gün orta yaşlı bir kadın bana seslendi. Otobüsteki bazıları benimle konuşuyordu bazıları da on iki yıl sonra bile hiç konuşmuyordu.

“Jack,” dedi kadın. “Jack’in karısı.”

Birdenbire yüzünü ve afacan gözlü, kadavra suratlı babasını hatırladım.

Kadın, Jack hakkında hep böyle uzak, bambaşka birinden, birlikte yaşamaktan çok tanıdığı birinden söz ediyormuş gibi konuşurdu.

“Saçım yüzünden tanıyamadın,” dedi.

Saçını elledi. Kısaydı saçları.

“Jack uzun halini severdi. Topuz yapmamı isterdi,” dedi.

Jack hakkında ilk defa böyle bir şey duyuyordum. Uzaktan bakınca sakalı, dik duruşu onu (benim hayallerimde) bir romantik gibi, ilk sosyalistlerden biri gibi gösteriyordu; belki kendinden büyük birine özenip sakal bırakmıştı. Belki sahiden bilinçli olarak öyle bir hayat yaşamıştı. Belki kendince bir despottu; karısına uzun saç ve topuzdan başka bir de usandırıcı gelen bir stili ve hayat tarzını dayatmıştı.

Kadın artık başka bir vadideki küçük bir kasabada belediye konutlarından oluşan bir sitede oturuyordu.

Orayı seviyordu; evini, komşularını. Uzun yıllar yaşadığı yerde büyük bir evin yapılmasını garipsiyordu – o kadar. “Şu yaptıkları şey çok acayip değil mi?” diyordu.

Taşınmak, Jack’in karısına iyi gelmişti. Hayatını küçük bir başarı öyküsü olarak görüyordu. Babası bir ormancı, bir çeşit avlak bekçisi, Jack de bir çiftlik çalışanı ve bir bahçıvanken o yarı yarıya kasabalı bir kadın olmuştu.

Benim için köy evinde, malikâne arazisinde bir döngü vardı; çiftlikte, çiftlik yapılarının arasında bir başka döngü; Jack’in karısının hayatında bir başka döngü.

İkinci bölüm

YOLCULUK

Jack ve eviyle bahçesi hakkında yazabilmek için vadede ikinci bir hayat yaşamış olmam, doğal hayata ikinci kez uyanmış olmam gerekiyordu. Ben vadiye yerleştikten, malikâne arazisindeki köy evine taşındıktan daha birkaç gün sonra bu hikâye bir yanıyla –ama bir yanıyla– zihnimde uyanmıştı bile.

O sıralar evde daha önce oturanlara ait kitaplar ve bazı mobilyalar duruyordu. Kitapların arasında çok küçük, ortalama küçük kitaplardan bile daha küçük ebatta, birkaç sayfalık bir kitapçık vardı. “Küçük Sanat Kitaplığı” dizisinden çıkan kitapçık Giorgio De Chirico’nun erken dönem tabloları hakkındaydı ve ressamın ilk gerçeküstü eserlerine ait on küsur röprodüksiyonu işliyordu. Çok küçük olan röprodüksiyonlara bakınca tablolar teknik olarak merak uyandırmıyordu; düz, sığ görünüyorlardı. İçerik bakımından da bir derinlikleri yoktu: yarı klasik, yarı modern bir sahnede tesadüfen bir araya gelmiş birbiriyle ilgisiz motiflere –sukemerleri, trenler, sıra kemerler, eldivenler, meyveler, heykeller– orada burada güya gizemli kolay dokunuşlar serpiştirilmişti: bir tabloda, sözgelimi, köşeden dönerek yaklaşan saklı birinin fazla büyük gölgesi.

Fakat o tablolardan biri, belki adı *Gelişin Bilmecesi*

olduğu için, dikkatimi çekti. Bu adın dolaylı, şiirsel bir yolla kendi tecrübelerimden bildiğim bir şeye gönderme yaptığını hissediyordum; sonradan, bu gerçeküstücü tabloların adının Chirico değil, savaşta aldığı yaraların üstüne 1918’de genç yaşta gripten ölen ve ölümüyle Picasso gibileri üzüntüye boğan şair Apollinaire tarafından verildiğini öğrendim.

Tablonun kendisinde, yani *Gelişin Bilmecesi*’nde ilginç olan şey –belki yine adından dolayı– onun hafızamda değişikliğe uğramasıydı. Resmin orijinali (aslında “Küçük Sanat Kitaplığı” kitapçığındaki röprodüksiyon da) beni hep şaşırtıyordu. Klasik bir Akdeniz, eski Roma sahne – ya da bana öyle geliyordu. Bir rıhtım; arka planda, sur ve kapıların (başka yerden kesilip yapıştırılmış gibi) gerisinde bir Antikçağ gemisine ait direğin üst kısmı; her bakımdan metruk bir ön planda, ikisi de sarıp sarmalanmış iki kişi: biri belki yoldan geliyor, öbürü belki liman şehrinin yerlisi. Issızlık ve gizem duygusu uyandıran bir sahne: Gelişin bilmecelerini anlatıyor. Apollinaire’e anlattığı gibi bana da bunu anlatıyordu.

Ve Wiltshire’daki malikâne arazisinin kış boşluğunda, hiçbir şeyi açıkça seçemediğim şu sisli ve yağmurlu ilk dört günde, Chirico’nun tablosundaki o sahne hakkında belki bir gün yazmak isteyeceğim bir hikâyenin fikri doğdu içimde.

Hikâye klasik çağlarda, Akdeniz’de geçecekti. Anlatıcım açık yazacak, dönem üslubuna veya kendi çağına ait tarihî açıklamalara girmeyecekti; henüz açıklığa kavuşturmam gereken bir sebeple, başka yerden kesilip yapıştırılmış gibi duran surları ve kapılarıyla şu klasik devir liman şehrine gelecekti. Rıhtımdaki sarıp sarmalanmış iki kişinin yanından geçecekti. O sessizlik ve ıssızlıktan, o boşluktan geçip bir kapı veya geçide varacaktı. Oradan içeri girecek ve kalabalık şehrin hayatı ve gürültüsü onu

yutacaktı (gözümde Hindistan'dan bir çarşı sahnesi canlanıyordu). Geliş amacı –aile işi, öğrencilik, bir dine veya tarikata giriş– onu, insanlarla ve maceralarla karşılaştıracaktı. Evlere ve tapınaklara girecekti. Yavaş yavaş hiçbir yere varmadığı duygusuna kapılacaktı; amacını yitirecekti; gerçekte kaybolduğunu anlamaya başlayacaktı. Maceracılığı yerini telaşa bırakacaktı. Kaçmak, rıhtıma ve gemisine dönmek isteyecekti. Ama bunu nasıl yapması gerektiğini çıkaramayacaktı. Müşfik insanlarca ayartılarak gafilce katıldığı dinî bir ayinde asıl kurbanın kendisi olduğunu öğrendiği bir sahne hayal ediyordum. Buhranlı bir anda bir kapıya varacak, onu açacak ve kendini geldiği rıhtımda bulacaktı. Kurtuluş yakındı; dünya aslında hatırladığı gibiydi. Ama bir şey eksikti. Başka yerden kesilip yapıştırılmış gibi duran surlarla kapıların üstünde geminin ne direği ne de yelkeni görölüyordu. Antikçağ gemisi gitmişti. Yolcu yolun sonuna gelmişti.

Bunu tarihî bir hikâyeye olarak değil, hayal gücümü serbestçe dolaştırdığım bir kurmaca olarak düşünmüştüm. Araştırma yapmayacaktım. Deniz, yolculuk ve mevsimlerle ilgili işaretler için belki Vergilius'tan, Roma İmparatorluğu'ndaki şehir ve vilayet örgütlenmesinin uyandırdığı izlenim için İncil'den ve "Elçilerin İşleri"nden yararlanacaktım; ruh halleri ve kadim din algısını Apuleius'tan alacaktım; toplumsal çevrenin ipuçlarını bana Horatius, Martialis ve Petronius verecekti.

Klasik Roma dünyasını hayal gücümün içinde yaşama fikri bana cazip geliyordu. Burası içinde bulunduğum çevreden çok farklı bir şekilde güzel, berrak ve tehlikeliydi; bir hikâyeden çok bir ruh halini anlatan öykünün o sırada yazdığım kitapla hiçbir benzerliği yoktu. Zahmetli bir kitaptı bu: Sekiz-dokuz aydır uğraştığım halde daha taslağını bitirememiştim.

Kitap eskiden sömürgeyken bağımsızlığını kazan-

mış, beyaz ve Asyalı yerleşimcilerin de yaşadığı bir Afrika ülkesinde geçen bir öykünün çevresinde dönüyordu: aniden patlak veren, sömürge düzenini ve basitliği bir anda altüst eden kabile savaşlarının olduğu bir zamanda iki beyazın bir günlük bir araba yolculuğunun hikâyesi. Afrika bu iki beyaza bir fırsat vermiş, onları geliştirmiş, potansiyellerini ortaya çıkarmıştı; fakat artık genç değillerdi ve şartlar onları tüketiyordu. Kitap şiddet doluydu; içindeki olaylar bakımından değil, duygu bakımından şiddet dolu.

Kitap korku hakkındaydı. Tüm şakalar, bu korkunun altında eziliyordu. Ve yazdığım yerde vadiye çöken sis; erken bastıran karanlık; nerede olduğumu bilmemek... vadinin yaydığı tüm bu belirsizliği ben Afrika'ya taşıyordum. Fakat bu Afrika hikâyesinin yaratıcı zorluklarıyla karanlığı arasında bana bir nevi ferahlık veren, tehlikeli bir klasik devir şehrinde son bulacak güneşli deniz yolculuğuyla bir Akdeniz öyküsü olan *Gelişin Bilmecesi*'nin zaten yazmakta olduğum hikâyenin bir benzeri olduğu o an hiç aklıma gelmedi.

Bunun aynı zamanda beni aşağı yukarı bir yıldır huzursuz eden bir rüya ya da kâbusa bir hikâye bulma, bir tutarlık kazandırma girişimi olduğunu da düşünemedim. Bu rüyada her seferinde, rüya öyküsünün can alıcı bir ânında, ancak kafamın içinde bir patlama olarak tarif edebileceğim bir şey oluyordu. Her rüya beni insanların huzurunda, sokakta, kalabalık bir odada veya başka bir yerde sırtüstü dümdüz yere seren bir patlamayla sona eriyordu; ayakta dikilen insanların ortasında kendimi utanç verici bir şekilde –rüyadan uyandığımda kendimi nasıl yatar vaziyette buluyorsam o şekilde– yerde buluyordum. Patlama kafamın içinde o kadar gürültülü, o kadar yankılı, o kadar yavaş oluyordu ki, beynimin mucizevi bir şekilde hâlâ düşünüp akıl yürütebilen yanıyla

hayatta kalmamın mümkün olmadığını, aslında ölüyor olduğumu, bu seferki, bu rüyadaki patlamanın, sonunda rüya oldukları anlaşılan öbür rüyalar nasıl bitmiş olursa olsun, öldürücü olduğunu, kendi ölümümü bilincim yerinde olarak yaşadığımı ve ona şahit olduğumu hissediyordum. Ve uyandığımda, beynimden gerçekten bir şey boşalmış gibi, başımda sarsıntılı bir tuhaflik duyuyor, kendimi tükenmiş hissediyordum.

Bu rüya, kâbus ya da içsel dramı –belki anlık bir çalkantının etkisiyle beynim, insanların önünde yere çöktüğüm sokağın, kafenin, partinin, otobüsün saliselik resmini çiziveriyordu– bir yıl veya daha uzun bir süredir yaşıyordum ve buna entelektüel yorgunluk veya üzüntüye benzer bir şey sebep oluyordu.

Çok yazmış, çok emek isteyen işler yapmıştım; okul günlerinden beri ama az ama çok baskı altındaydım. Yazıdan önce okul vardı; yazmaya yavaş yavaş başlamıştım. Ondan önce Oxford vardı; ondan önce de Oxford bursu için çalıştığım Trinidad'daki okul. Yazma mesleğine uzun bir hazırlık! Derken yazar olmanın (hayal ettiğim gibi) ulaşılan ve karar kılınan bir hal –bir yeterlik veya muvafakiyet, ün veya tatmin hali– olmadığını öğrendim. Mesleğin kendine has bir çilesi vardı: Bir yazı parçasına nasıl emek harcarsam harcayayım, o yazının yaratıcı zorluğu veya doygunluğu nasıl olursa olsun, geçen zaman beni hep ondan uzaklaştırmıştı. Zaman geçtikçe evvelki emeklerimin benimle alay ettiği duygusuna kapılıyordum; artık temelli olarak mazide kalmış bir dinçlik devresine aitti sanki onlar. Boşluk duygusu, huzursuzluk hep tekrar birikiyordu; bir kez daha yalnızca iç kaynaklarımdan çekip çıkaracağım yeni bir kitaba başlamam, beni yiyip bitiren aynı çarka yeniden girmem gerekiyordu.

Sonunda çöktüm. Yılmıştım ve yılgınlığım, vadiye gelmemden bir süre öncesine rastlamıştı. İki yıl boyunca

doğduğum yerle ilgili bir tarih kitabı üstüne çalışmışım. Kitap büyümüştü; (belli bir boyutu aşan) büyük kitapları yazmak küçüklere göre daha zor, daha yıpratıcı olduğu için ben de onun büyümesine direnmişim. Fakat sonra anlattığım şeyin heyecanına kapılmaya başladım. Tarihçi insani olaylardan soyut ilkeler çıkarmaya çalışır. Benim yaklaşımım bunun tersiydi; belgelerin arasında geçirdiğim iki yıl boyunca insanın hikâyesini elimden geldiğince tekrar kurmaya çalıştım.

Büyük bir uğraştı. Basit ve kısa sayılabilecek bir paragrafın ayrıntıları için on-on iki vesika gerekiyordu (neredeyse kişisel anılar gibi, onları da hafızamdan çekip çıkarıyordum). Ama beni kitabın hikâyesi, bu hikâyenin temas ettiği konular ayakta tutuyordu: keşifler, Yenidünya, keşfedilen adaların insandan arındırılması, kölelik, bir plantasyon sömürgesinin kurulması; devrim fikrinin doğuşu; bu şekilde yaratılan toplumlarda devrimden sonraki kargaşa.

Yoğunlaştırılmış yüklü bir eğitim gibiydi o iki yıl. Ve yazdıklarına öyle güveniyor, hikâyemin azametine öyle inanıyordum ki, önceki kitaplarımla on iki yılda ulaşamadığım okuyucuları bu yolla bulacağımı sanıyordum. Aptallıktı. Kitabın nasıl karşılanacağını bilmeden İngiltere’de kendime yarattığım küçük hayatı dağıtarak ayrılmaya, özgür bir adam olmaya hazırlandım.

İnsanlık tarihini öğrendiğim ve kaleme aldığım o uzak adada yaşarken yıllar boyunca İngiltere’ye gelmenin hayalini kurmuştum. Ama buradaki hayatım tatsız tuzsuzdu ve genel olarak vasattı. Müstemleke alınganlığını olduğu gibi yanımda getirmiş, başlangıçta çoğunlukla gençlik ve toyluğun, bedensel ve cinsel yetersizliğin, işlenmemiş yeteneğin getirdiği bir durum olan bu hassasiyeti geride bırakamamışım. Öyle olunca da, yurdumdayken nasıl İngiltere’de yaşamamın hayalini kurduysam,

İngiltere'deyken de yıllarca oradan ayrılmanın hayalini kurdum. Ve şimdi, ilk gelişiminden on sekiz yıl sonra artık bunun zamanının geldiğini düşünüyordum. Binbir emekle kurduğum hayatı dağıtarak gitmeye hazırlandım. Aldığım ve kademeli olarak onarttığım evi sattım; mobilyalarım, kitaplarım ve kâğıtlarım depoya gitti.

Felaket, dört ay sonra geldi çattı. Siparişi veren yayıncı o kadar güvendiğim, beni o kadar yoran kitabı seve-
medi. Birbirimizi yanlış anlamıştık. Yayıncı yalnızca adı-
mı biliyordu; çalışmalarımın mahiyetinden haberi yoktu. Ben de onun bana olan ilgisini yanlış anlamıştım. Bana ciddi bir yazar olarak yaklaşmış, ama sonuçta turistik bir kitap, benim yazdığımdan çok daha basit bir çalışma iste-
mişti; hem daha çok hem de daha az romantik, hem daha çok hem de daha az insani bir şey. Ortada kalmış-
tım. Ve İngiltere'ye dönmekten başka çarem kalmadı.

Bu yolculuk –yeni bakış açımı görmeye gittiğim adadan ve kıtadan, kısa bir süre önce hakkında yazdığım Yenidünya'nın köşesinden Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'ya, oradan İngiltere'ye yaptığım dönüş yolcu-
luğu– on dokuz yıl önce, neredeyse çocuk yaşta bir genç-
ken yazar olmak üzere İngiltere'ye, bu amacın bir anlam taşıdığı bir ülkeye yaptığım yolculuğun öyle bir taklidi ve parodisiydi ki, acımasız gülünçlüklerin hepsi, istesem de istemesem de gözüme batıyordu.

Gözyaşı veya hiddete gelemeyecek kadar derin –ve başımın patladığı rüyayla kısmen ifadesini bulan– bir üzüntüyle Afrika öykümü, üç-dört yıl önce Afrika'day-
ken küçük bir fikir kırıntısı olarak aklıma gelen öyküyü yazmaya başladım.

Yazar olarak günbegün içinde yaşadığım Afrika kor-
kusu; Wiltshire'ın bilinmezliği; İngiltere'ye dönmenin acımasızlığı ve ikinci bir başarısızlığın dehşeti; zihinsel bitkinlik. Jack'in evine ve ötesine doğru yürüyüşlere çı-

kan adamın ruhunda tüm bunlar iç içe geçmişti. Yalnızca bir gözlemci, yerini kaybetmiş bir adam değil; kullanılmış, oyuncak olmuş bir adam.

Gelişin Bilmecesi'yle uyanan şu gemi hikâyesi, şu Antikçağ rıhtım hikâyesi işte böyle bir duygusal yükün etkisiyle yazarın aklına bir rahatlama, bir gamsızlık faslı olarak geldi; hayatının ne kadar büyük bir bölümünün, ne kadar çok yanının o uzak –hâlâ bir öykü fikrinden ibaret– hikâyede saklı olduğundan haberi olmaksızın, masum bir fikir olarak geldi. Ama zaten bazı hikâye ve olaylar o yüzden yazarlarda çağrışım yapar veya onlar üstünde bir izlenim bırakır; yazarlar bazen o yüzden ta-kıntılı bir görüntü sergiler.

Her gün öğleden sonra yürüyüşlere çıktım. Kitabımı bitirdim. İstenen değişiklikler doğrultusunda kitabı yeniden kurarken paniğe kapılmadım. İyileşmeye başlıyordum. İyileşmekten fazlası. Bu vadide ve evimin olduğu malikâne arazisinde bir mucize gerçekleşmişti. Umulmadık bir yerde, tam bir yabancı olduğum İngiltere'nin kadim kalbinde bana ikinci bir şans verildiğini, hiçbir yerde yaşamadığım kadar zengin ve dolu, yeni bir hayat verildiğini gördüm. Ve başlangıçta uzak olmaktan, saklanacak bir köşe bulmaktan başka bir şey aramadığım bu yerde en iyi işlerimden bazılarını çıkardım. Seyahat ettim; yazdım. Dışarı çıktım, evime yaşantılar getirdim; yine yazdım. Yıllar geçti. İyileştim. Çevremdeki hayat değişti. Ben değiştim.

Derken, Jack'in eski evinin yanından geçtiğim –Jack çoktan ölmüştü– bir öğle sonrası nefes borum tıkanır gibi oldu. Birkaç saat sonra o tıkanıklığın haber verdiği ağır bir hastalığa tutulmuştum. Ve birkaç ay sonra hastalığı atlattığımda fark ettim ki, artık orta yaşlı bir adamdım. Çalışmak daha zor gelmeye başladı. Yeni işler almaya is-

teksiz olduğumu gördüm; artık çalışmak istemiyordum.

Vadiye geldiğimde gördüğüm rüyalar bitkinlik ve mutsuzluğun kışkırttığı rüyalar –başımın patladığı, kesin ölümlü rüyalar– iken artık uykuda bizzat ölüm fikrinin kendisi geliyordu. Önceki rüyalarda olduğu gibi bir sahne veya öykü olarak ölüm değil; insanın en zayıf ânında, uykusunda ona yaklaşan, yüreğini arayıp bulan bir kasvet olarak, her şeyin sonu olarak ölüm. İnsan hayatı ve çabasının sıfırlayıcısı olarak her sabah gözümü açtığım bu ölüm fikri beni o kadar kuvvetten düşürüyordu ki, dünyayı tekrar gerçek olarak görmeye, tekrar insan olmaya, tekrar iş yapmaya dönünceye kadar bütün günüm geçiyor, aydınlık saatlerin tamamını harcıyordum.

Eskiden tükenmenin rüyası; şimdi nihai hiçlik hakkındaki gayriihtiyarı düşüncelerden beslenen dermansızlık. Yürümeye çıkan, vadideki insanlara ve olaylara tanıklık eden adamın başına bunlar da gelecekmiş.

Sanki yazarlık mesleği, bana geçici bir tatmin dışında bir şey veremiyordu. Öyle ki, Chirico'nun tablosunu gördükten ve şu öykü fikri zihnimde uyandıktan yıllar sonra *Gelişin Bilmecesi*'ndeki hikâyenin bir başka türevi, bu sefer kendi hayatımda cereyan ediyordu.

Aslında çok zaman önce bir yolculuk olmuştu tabii; tüm öbür yolculukların tohumunu atan ve şu klasik dünya fantezisini dolaylı olarak besleyen bir yolculuk. Bir yolculuk olmuştu; bir de gemi.

Bu yolculuk on sekizinci doğum günümünden birkaç gün önce başlamıştı. Bir yıl boyunca o yolculuğu yapamayacağımdan korkmuştum. Yani yolculuğun kendisinden önce onun endişesiyle yaşamıştım. Beni, Venezuela'nın kuzey kıyısı açıklarındaki kendi adam olan Trinidad'dan İngiltere'ye götüren yolculuk.

Önce bir uçak; dönemin alçaktan uçan dar, küçük,

sıkışık koridorlu uçaklarından. İlk şaşkınlığımı ve keşfimi orada yaşamıştım: çocukluğumun coğrafyasını çok yüksekte olmasa da havadan görmek. Yer hizasından bakınca –yol kenarı manzaraları– ne kadar yoksul, ne kadar düzensiz, ne kadar barakalarla, pis su oluklarıyla, çıplak ön avlularla, amber çiçeğinden dağınık çitlerle ve derbeder arka bahçelerle dolu gelmişti bana. Oysa havadan bakınca mantığın ve büyük desenlerin coğrafyası gibiydi; yukarıdan bakınca uçsuz bucaksız görünen, en kenarlar dışında insanlara neredeyse yer bırakmayan şekerkamışı tarlalarının düz çizgileri, düzeni, dokunmuş halıyı andıran yapısı; bilinmeyen engin bataklıklar, daha ilginç, süt-lü bir yeşile çalan suya kara gölgelerini düşürmüş mangrov öbekleriyle yemyeşil bataklık ağaçları; dağ sırasının ormanlık zirveleri, çukurlukları ve vadileri; yol kenarındaki kargaşanın tamamını eriten keskin hatları ve desenleriyle, kamuflaj gibi haki ve koyu kahverengi desenleriyle kitaplardan çıkmışa benzeyen bir coğrafya, gerçek bir ülkeye ait bir coğrafya. Öyle ki, neredeyse ilk kalkış ânından, daha havalanma ânından itibaren çocukluğumun coğrafyası özlediğim bir şeye, hiç görmediğim bir şeye dönüşmüştü.

Ve dakikalar içinde deniz. Tennyson'un şiirindeki gibi kırış kırıştı. Güneşte ışıldıyordu; maviden çok gri ve gümüşiydi; yine Tennyson'dan bir bölümdeki gibi, kaynaşıyordu. Öyle ki, o güne kadar tüm hayatım boyunca yaşadığım dünya yine hiç görmediğim bir şeye dönüşmüştü.

Sonra küçük uçak, bulutların hemen üstüne çıktı ve Porto Riko'ya kadar o şekilde, bulutların hemen üstünden uçtu. Beş yıl önce belki de daha küçük bir uçakla Jamaika'ya yolculuk yapan birinden, bulutlara yukarıdan bakmanın ne kadar güzel olduğunu işitmişim. Yani bu güzelliğe ve tecrübeye hazırdım ama yine de aklım başımdan gitti. Bulutların üstünde değişmeyen şey, gü-

neş! Bulutlar o kadar katışıksız, o kadar saf. Bakakalmıştım ve elimden başka bir şey yapmak gelmiyordu; o güzelliği tümüyle içime almak, böyle bir tecrübenin sonuna geldiğimi hayal etmek imkânsızdı. Çok az insanın gördüğü şeyi görmek! Algılanmadığında bile bulutların üstündeki dünya hep oradaydı, insan havsalası yukarıda çağlar öncesine –ve sonrasına– kadar uzanabilirdi (bazen aşağıda günbatımlarında uzanabildiği gibi).

Uğuldaya uğuldaya Porto Riko'ya kadar gittik. İkinci sularıydı. Henüz birkaç saat geçmesine rağmen bir başka ülke. Yolculuk! Başka bir dil; Beyaz Zenci karışımı insanlar, melezler; ama benim geldiğim yerdekilerden biraz daha farklı melezler.

Bir Zenci vardı hangarda. (Daha doğrusu bana hangar gibi geldi; havaalanı terminali denebilecek bir yer yoktu; ne kadar lüks olsa da hava yolculukları o günlerde hâlâ ancak temel ihtiyaçları karşılıyordu.) Küçük uçaktan inmişti. Ona, Trinidad'dan mı olduğunu sordum. Tabii ki oradandı. Biliyordum. Onu uçakta görmüştüm. Ama sordum işte. Neden? Arkadaşlık mı? Buna ihtiyacım yoktu. Davranışındaki sahteliği fark ettim. Hangar kılıklı terminalde başka bir uçaktan inen veya başka bir uçağı bekleyen ve o günün *New York Times*'ini okuyan bir adam vardı. Şu koca dünya, yaşadığım küçük adanın dışında başından beri hep vardı – bulutların üstünde güneşin, algılanmadığında bile, hep orada olması gibi. Ve o dünya artık menzilimdeydi!

Sekiz saat –Yoksa on üç müydü?– boyunca karanlık gökyüzünde New York'a doğru devam ettik. Hiçbir şeyin tat vermediği, ışığın bile (zannımca) hayatı öldüren bir nitelik kazandığı Trinidad'daki hayattan saatlerce uzakta –ilk defa bir başkente gelen bir köylü gibi– bir harikalar dünyasında yaşıyordum. Bu dünyanın var olduğunu başından beri biliyordum; ama sadece bir bilet

fiyatına ona ulaşabileceğimi görmek yine de akıllara durgunluk vericiydi. Fakat harikalarla beraber, bir peri masalındaki gibi, bir tehlike sezisi de vardı. Küçük uçak, gecenin içinde uğuldaya uğuldaya ilerledikçe New York fikri ürkütücü bir hal almaya başladı. Şehrin kendisinden çok oraya ulaşma ânı: O ânı kafamda canlandıramıyordum. Yolcu paniği yaşıyordum.

Yanımdaki kadın yolcu İngiliz'di. Yanında çocuğu vardı. Onları ancak o şekilde görebiliyordum: İngiliz kadın ve çocuğu. Başka nasıl düşüneceğimi bilemiyordum.

Günceme bir şeyler yazacaktım. Bu amaçla ön kapağındaki cebe zarf konulabilen, sayfaları çizgili küçük ucuz bir defter almıştım. Bir de o günlerde ciddi insanların –özellikle Trinidadlı memurların– kullandıkları cinsten leylak rengi bir sabit kalemim vardı. Ucunu yalayınca rengi parlak oluyordu; kuruyken rengi donuktu. Defterle kalemi, bu yolculuğa yazar olmak için çıktığımdan almıştım ve artık başlamak gerekiyordu.

Hostesten kalemimi açmasını istedim. Bunu biraz da hava yolculuğunun lüksünü tatmak için yapmıştım. Uçak küçüktü küçük olmasına ama havayolu şirketinin ilanlarına göre, birçok ufak tefek hizmet sunuyordu. Hostesten istediğim şey bir meydan okumaydı ve hayret, beyaz bir Amerikalı olan ve gözüme neşeli, alımlı ve yetişkin görünen kadın isteğimi ciddiye aldı, kalemimi güzelce açılmış olarak getirdi ve on sekizimi doldurma iki hafta olan bana, efendim, diye hitap etti.

Böylece ben de günceme yazmaya başladım. Ama yazmaya değer şeylerin birçoğunu; birkaç yıl sonra, not aldığım şeylerden çok daha önemli olduğunu düşüneceğim şeyleri dışarıda bıraktım. Trinidad havaalanındaki büyük aile vedalaşması, asfalt uçak pistinin kenarında küçük bahçesi olan küçük bir ağaç eve benzeyen havaalanı binası yoktu sözgelimi.

O aile vedalaşması –insanların işe gitmediği, bir günlük kazancından olduğu ve yolcuyu uğurlamak için uzun mesafeler kat ettiği törenlerin bir örneği olarak (başka bir çağa, başka bir kıtaya, başka bir yolculuk biçimine ait olan ve yolcu için, tıpkı büyük dedelerimizin ve birçoğumuzun Hindistan’a dönmemesi gibi, belki hakikaten bir daha dönüşün olmayacağı) veda– katıldığım son büyük Hindu ya da Asyalı töreniydi. Ayrıca burada maksat gerçekte veda etmekten çok kendini göstermek, büyük bir kabile etkinliğinde hazır olmak, kabile üyeliğini teyit etmektir; hem de sülalenin çeşitli kolları arasında artık derin ayrılıklar olmasına ve şu ya da bu tarafın konuşmalarında şimdiden bir üstünlük taslama eğilimi veya sosyal gerilim sezilmesine rağmen (veya bundan dolayı).

Pan American World Havayolları’nın küçük uçağındaki zarif hostesin açtığı sabit kalemiyle yazar günceme bu olayı nakletmedim. Sebeplerden biri, olayın yazdığım ortama, o büyülü ve harikulade ortama çok uzak olmasıydı. Bir diğeri, asfalt uçak pistinin ucundaki ahşap yapının çevresinde küçük öbekler halinde dolaşan gergin insan topluluklarıyla o merasimli vedayı bir fikir olarak yazar güncesine ya da kendimi hazırladığım yazarlık tecrübesine yakıştıramamamdı.

Kuzenim ile onun havaalanında verdiği öğüdü de yazmadım – yaşadıklarımın mahiyetini anlamak için çaba göstermeye başladığım birkaç yıl sonra kesinlikle yazacağım bir şeydi oysa.

Bu kuzen yarım akıllı değilse bile kesinlikle kalın kafalı olan, daha on beşinde mi ne yaptığı küçük göbeği sonradan da hep koruyan, her nasılsa –gramer bilgisi olmaksızın, İngilizceyle veya başka bir dille bir bağ kurmaksızın– gazeteci olmayı becermiş bir arkadaştı. Bana iyi niyet beslediği yoktu. Hatta belki art niyetliydi; belki –katıksız bir kötü kalplilikle değil ama kişiliğine uygun

olarak gönülsüzce ve ailevi bir nefretin getirdiği basit bir güdüyle– bana büyü yapmaya bile kalkışabilirdi.

Fakat toplanmamıza vesile olan gidişim ya onu duygulandırmıştı ya da duygulu davranması gerektiğini hissetti. Ve birkaç kişinin (bazılarını tanımadığım halde) ağlamayı bile başardığı havaalanındaki kalabalık vedada bu kuzen yanıma gelip bir gazeteci olarak en yüksek makamların, havaalanı müdürünün, Pan American World Havayolları yöneticisinin veya bizzat Tanrı'nın ona verdiği bir sırrı aktarır gibi, "Uçağın arka tarafında otur. Orası daha güvenli," diye fısıldadı. (O günlerde deniz ve hava yolculukları hâlâ maceralıydı. Kuzenim uçağın arka tarafında oturmamı söylerken belki haklıydı. Ama belki de –ve daha büyük ihtimalle– onun bu öğüdü, kazalarda uçakların balıklama düşerek yere baş aşağı çakıldığı şeklindeki çocukça, çizgi romanlardan kapılmış bir fikre dayanıyordu.)

Bu kuzeni ve onun öğüdünü de uçak günceme yazmadım; çünkü öğüdün manasızlığı daha epik bir dünya görüşü ve daha epik türden bir kişisel macera hakkında olan çalışmamın yapısına uygun görünmüyordu. Belki veda törenini ya da kuzenin öğüdünü yazmak aklıma bile gelmemişti; bu temaları reddetmek gibi bir ihtimal zaten doğmamıştı.

Kişisel maceraydı tamam ama öyle olduğu halde asıl konu hakkında, yolculuğun ve yalnızlığın şimdiden kişiliğimde meydana getirmeye başladığı değişim hakkında yazacak bir durumda değildim. Değişimin emareleri çok belli belirsizdi. Beş yıl sonra aile vedalaşmasının ve kuzen öğüdünün malzeme olarak önemini açıkça görecektim. Ama kişiliğimdeki değişimlerin, ya da o değişimleri işaret eden –o ilk günkü maceranın minik kesitleri olan– küçük emarelerin fark edilir boyutlara ulaşması için daha çok yıl geçmesi gerekecekti.

Küçük uçağımızın uzun saatlerden sonra, ikinci vakti ilk molasını verdiği Porto Riko'daki hangar kılıklı terminalde şu Zenci vardı. Işık şimdiden değişmiş, dünya değişmişti. Gözümde dünya, sömürge olmaktan çıkmıştı; insanlar, hatta şu Zenci bile başka bir değer kazanmıştı. Harlem'e gidiyordu Zenci. Birkaç saat önce evde, arkadaşlarının arasında kiskanılacak bir adamdı; yapacağı yolculuk, kelimelerle anlatılamayacak kadar göz kamaştırıcıydı; şimdi halterci omuzlarına dar gelen (bizim oralarda halter çılgınlığı vardı) ve bir başkasına ait olduğu hemen anlaşılan saman sarısı ceketi içinde bir Zenci idi. Şimdi o ceketi (Trinidad'da ılıman kuzeye giden yolcunun alameti) içinde blöfçü rolünü oynuyor; saygın olduğu, Amerikan Zencisi olmadığı, uçağın ve beyazların onu korkutmadığı mesajını veriyordu.

Eğitimli bir adam, evde olsam merak edip ilgileneceğim biri değildi. Halbuki burada onunla ilgileniyor, bir yakınımış gibi onu sahipleniyordum. Neden? Arkadaşlık adına yaptığım jestler, daha o an bana sahte geliyordu. O şu sıkı, saygın ceketi içinde bana olanca mesafeliğiyle karşılık veriyordu; iyi ki de öyleydi; çünkü onunla arkadaşlık etmeyi, sohbet etmeyi aslında istemiyordum. Yine de o jestleri yapmıştım. Dayanışma duygusuyla mı, savunmasızlık duygusuyla mı öyle hareket ettiğimi sorarlardı, tam tersi, derdim, büyük bir heyecan içinde olduğumu ve o an her şeyi sevdiğimi, o olağanüstü günün ikinci yarısında o âna dek gördüğüm her şeyin bana yeni ve harikulade geldiğini söylerdim.

Düğmeleri ilikli Trinidadlı adam soğuk görünüşlüydü, bakışları sakindi, yüzünün rengi bir gerginliği ele verir gibi donuk ve cansızdı, parlaklıktan yoksundu. Onu kendi haline bıraktım. Kendi başıma durdum. Işık sarardı, karardı. Sonra yine havalandık.

Küçük uçak uğultuyla durmadan gidiyordu. Böyle

bir yolculukta bu kadar tekdüzelik beklemezdim. Yaptığım en hızlı yolculuk olmasına, deniz yolculuğundan çok daha kısa sürdüğünü bilmeme rağmen buna “sıkıcı” demek ne abartı olurdu, ne ukalalık.

Yanımda şu çocuklu kadın vardı. Kadının İngiliz olduğunu söylemiştim. Daha önce onun yaşında bir İngiliz kadınla hiç karşılaşmadığım için –aslında daha önce yalnızca bir kere bir İngiliz kadınla karşılaşmıştım– kişiliği, zekâsı ve eğitim durumu hakkında bir fikir yürütemiyordum. Çocuklar beni ilgilendirmiyordu, çocuklu kadınlar da ilgilendirmiyordu. Fakat tüm ilgisini çocuğuna yönelten bu kadınla nedense arkadaş olmak için bir istek duyduğumu fark ettim.

New York’a muz götürüyordum. Muzlar kesekâğının içinde, sanırım yerdeydi. Köylülerin eski seyahat âdetlerinden miras yol azığı; uçaktaki ve New York Otel’indeki ikramlara karşı samimi bir Hindu güvensizliği. Muzların kokusu artık duyulmaya başlamıştı; uçağın sıcağında saatler geçtikçe olgunlaşıyorlardı. Kadına onlardan ikram ettim. Birini çocuğu için mi aldı? Hatırlamıyorum. İkram ettim ya, önemlisi bu. Ama gerçekte bu kadının ne arkadaşlığını veya sohbetini istiyor ne de çocuğuyla ilgileniyordum.

O günü iple çekmeme ve sahici bir heyecan duymama rağmen yolculuktan korkuyor muydum? İnsanlarla temas kurmaya çalışmam yalnızlığa –çünkü hayatımda ilk kez yalnızdım– bir tepki miydi? New York’tan korkuyor muydum? Hem de nasıl. Şehir, vardığımda ne yapacağım, varışımın maddi ayrıntılarını hayalimde canlandıramamam, geceyi nerede nasıl geçireceğim... Uçak yol aldıkça içimde beliren endişeler bunlardı.

Kişiliğimdeki bir değişime şahitlik ediyordum; ama bir tema olarak farkında olmadığımdan günceme bununla ilgili bir şey yazmadım. Yani günceyi yazan kişiyle

yolcu arasında, insanla yazar arasında bir uçurum daha o zaman açılmaya başlamıştı.

İnsanla yazar aynı kişiydi. Ama yazarın en büyük keşfi zaten budur. Bu senteze ulaşmak zaman –Ve ne çok yazmak!– aldı.

Macera, özgürlük, yolculuk ve keşfin ilk günü olan o gün insanla yazar, tecrübe isteğinde birleşmişlerdi. Fakat günün tecrübelerindeki nitelik beni kişiliğimin bu iki yanını ayırmaya yöneltiyordu. Yazar, yani yazar olmak üzere yola çıkan oğlan eğitilmişti; okul eğitimi almıştı; kendini adamak üzere yola çıktığı mesleğin asaleti hakkında yüce fikirler besliyordu. Fakat yazarın yalnızca bir parçası (ama büyük ve etkili bir parçası) olduğu insan, o insan –toplumsal bir varlık olarak– hiçbir bakımdan işlenmemişti.

Asyalı-Hintli topluluğunun köy âdetlerine yakındı o insan. Sabahki havaalanı vedalaşmasında olduğu gibi, halkının törenselliklerine içgüdüsel bir anlayış ve yakınlık duyuyordu. Taşra Hindistanı'yla arasında topu topu iki-üç nesil olan –Yenidünya plantasyon sömürgesindeki– halkının yol yordamına yakındı. Fakat başka bir yanı daha vardı: Halkının yaşantısına ve törenlerine gerçek anlamda katılmıyordu. Üstelik resmî okul eğitimi almanın yanında bir de şüpheciydi. Sülale içindeki mutsuzluğuyla geniş insan kümelerine güven besleyemiyordu.

Öz dilinin yarısını bile anlayamadığından, dinini ve dinî ayinlerini kavrayamadığından gizemini koruyan; zaman ve mekân bakımından Hindistan'ın uzağında kalmış bu yarı Hintli dünya, adamın bildiği yegâne toplumsal dünyaydı. Okulun dışında, kitaplarla sinema filmlerinin beslediği tasavvur gücünün dışında sahip olduğu tek şey buydu. Önyargı ve arzularını köylü dünyasından almıştı; Hindistan'ın bağımsızlıktan önceki ve sonraki siyasi durumuna ilgi duyuyor, tutku besliyordu. Ama Trinidad'daki topluluğu hakkında çok az şey biliyordu; ona

ait olduğu için onu anladığını düşünüyordu; ona göre topluluğun hayatı, ailesinin sürdüğü hayatın bir devamıydı. Başka topluluklar hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Irkların yan yana olduğu o sömürge ortamında o da kendi devrinin önyargılarını paylaşıyordu. Kara cahildi. Hiç lokantaya gitmemiştii, yabancı ellerin yaptığı yemekleri yeme fikrinden tiksiniyordu. Ama yine de yabancı bir ülkede hayatının amacını gerçekleştirmenin hayalini kurabiliyordu.

Macera arıyordu. İlk gününde buldu da. Fakat aynı anda cahilliğiyle de karşı karşıya geldi. Bu cehalet yazarı, yazarın arzusunu zedeliyor, onunla alay ediyor, yazarın takınmak istediğı kişiliğı saçma bir hale getiriyordu. (Zarîf, bilen, şaşırmayan bir kişilikti bu. Somerset Maugham gibi. Ya da –daha isabetli bir benzetmeyle– Harlem’e ve yapay cazibenin bambaşka bir fikrine doğru giden, ödünç alınmış dar ceketiyle Porto Riko’daki şu hangar kılıklı terminalde dikilen Trinidadlı Zenci gibi.)

New York’a gece geç vakit nasıl vardığımla ilgili anılarım silik. Şimdi kendimi zorlayarak düşününce bazı ayrıntılar açıklık kazanıyor: çok aydınlık bir bina, göz kamaştırıcı ışıklar, küçük bir alanda küçük bir kalabalık, kadın bir görevli çok keskin “Amerikalı” aksanıyla bazı yolcuların adlarını okuyor.

Bana bir mektup vardı. İngiliz Konsolosluğu’ndan birinin beni karşılaması gerekiyordu. Fakat uçak o kadar gecikmişti ki adam evine dönmüş, bana da yalnızca adıma yer ayırılmış olan otelin adının yazılı olduğu mektubu bırakmıştı. Bana kol kanat germesi gerekiyordu. Onun yerine beni şehre giden taksicinin insafına bıraktı. Taksici beni aldattı, benden fazla para aldı; ne kadar kolay kandığımı görünce de üstümde kalan birkaç doları (bavulumda sakladığım çok az, üç-beş dolar daha vardı) bahşiş diye aldı. Bu fenalık içime o kadar işledi ki, hafı-

zam onu çok geçmeden bulandırdı; sonra da uzun yıllar yok saydı.

Taksiciyi konuşkan bir adam olarak hatırlamayı yeğledim, ne de olsa taksiciler konuşkan insanlardı. Dediklerini hatırlamak için hafızamı zorladım. ("Ne kadar hurdamız varsa Japonlara sattık, onlar da hepsini gerisin geri tepemize indirdiler.") Bir de kitaplardaki ya da filmlerdeki Zenciler gibi konuşan ve üstümde para kalmadığı için (otelde rastlamış olmalıyım) bahşış veremediğim Zenci'yi ("Bu şe'ir asla uymaz" veya "Bu şe'ir mümkün diil uymaz, adamım.") hatırladım.

Konuşkan taksici, acayip konuşan Zenci... Onları tanıdığımı hissettiğim, okuduğum ve önceden bildiğim şeyleri doğruladıklarını hissettiğim için onlara değer verdim. Gerçekten yolda olduğum ve New York'a ayak bastığıma beni inandırıyorlardı. Üstelik aşinalıklarıyla son derece somut, yazmaya son derece uygundular. Fakat ikisinin de bana yaşattığı utanç (taksicinin hırsızlığı, benden de bir karakteri oynamamı ve ona bahşış vermemi isteyen Zenci'nin beklentisini yerine getirememek) işi bozuyordu; böylece ikisi de yirmi yıl hafızamdan silindi.

Sabahki aile vedalaşması binlerce kilometre uzakta kalmıştı: geçmişime, müstemleke geçmişimle köylü-Asyalı geçmişime veda. Derken, hemen ardından, coşku: tarlalarla hiç görmediğim dağların manzarası; kıpırtılı, kırış kırış denizin kaynaşması; sonra bulutların yukarıdan görüntüsü ve dünyanın başlangıcına ait düşünceler, başı ve sonu olmayan zamana ait düşünceler; güzelliğin tüm yoğunluğuyla tecrübesi. Sonra belli belirsiz bir panik; hatta paniğin rolü; derken benliğin giderek küçüldüğü duygusu. New York'taki Wellington Oteli'nin küçük karanlık bir odasında bastırılmış, yarı doğru güncenin yarı samimiyetle yazılması. Ve daha şimdiden bir kaybolma, gerçekte tam olarak yüzleşememe, engin boyut-

larını yakaladığım dünyanın geceleyin yine küçücük kaldığı duygusu.

New York'ta yanımda hâlâ biraz muz vardı. Uçakta birazını yemiş, birazını da suçluluk duygusuyla ama haklı olarak bırakmıştım (havaalanı yetkilileri onu büyük ihtimal benden alırlardı). Bana kızarmış, daha doğrusu yarı kızarmış bir tavuk da vermişlerdi: ailemin beslenmemle, murdarlıkla ilgili köylü, Hintli, Asyalı korkularını bir günlüğüne bile olsa erteleme girişimi. Ama ne bıçağım, ne çatalım ne de tabağım vardı ve otelin bunları verip vermeyeceğini bilmiyordum; böyle geç bir saatte bunların istenip istenmeyeceğini bile bilmiyordum.

Koku, yağ, uzun bir günün sonundaki bu taşkınlık... Hepsinin tadını, kokusunu alarak tavuğu çöp sepetinin üstünde yedim. Günceme, yazarlara yaraşır en azametli şeyleri yazmıştım. Ama güncenin yazarı günün sonunu bir köylü gibi, karanlık odasında gizli gizli yedikten sonra öğününe ait keskin kokulu delilleri nasıl saklayacağını düşünerek özüne dönen biri gibi getiriyordu. Artıkların hepsini çöp sepetine boşalttım. Ardından bir banyo veya duş yapmak istedim.

Duş –bir lüks olarak– kendi odamdaydı. Ortak bir duş kullanmayı istemezdim. Musluklardan biri SICAK diye işaretlenmişti. Böyle bir incelik hiç görmemiştim. Trinidad'daki büyük sıcakta hep normal ısıdaki suyla, yani musluk suyuyla banyo yapar veya duş alırdık. Ama sıcak duş! Ilık bir şey bekliyordum, annemin bazı önemli günlerde bana (kovada, aromatik ve şifalı hintleylağı yapraklarıyla) hazırladığı sıcak banyo suyu gibi. Gelgelelim, Wellington Oteli'nin sıcak suyu ona benzemiyordu. Sıcak dediği sıcaktı. Kendimi duştan dışarı atarak haşlanmaktan kıl payı kurtuldum.

Büyük gün sona eriyordu. Yatağa girer girmez kendimden geçtim –özel yeteneğimdi bu ve yirmi yıl bo-

yunca beni yalnız bırakmayarak birçok buhranı atlatmamı sağladı— ve uykumun tamamını alıncaya kadar hiç uyanmadım.

Hafızam, otel odasının gündüz haline, uykudan uyandığım haline ait hiçbir şeyi korumamış. Belki yaşadığım bir utanç onu kararttı. Evden ayrılalı daha yirmi dört saat olmadığı halde mahcubiyetler üst üste birikmeye başlamıştı: Gelişmiş benlik duyguma şimdi başka bir benlik duygusu, bundan böyle yıllar boyu tüm izlenimlerime, hatta en yüce olanlarına bile çerçeve oluşturacak bir alınganlık ve hassasiyet ekleniyordu. Nitekim sabahki izlenimlerim, yitirmeyerek —önceki akşam yaşadığım utançlar, gelişimi izleyen mahcubiyetlerden sonra— romantizme büründürdüğüm izlenimlerim de böyleydi.

Aşağıda, Wellington'ın lobisindeki gazete büfesi, yaşanan bir binada küçük bir dükkân olarak bu romantizmin bir parçasıydı: Benim için yepyeni bir şey, basbayağı büyüleyiciydi. Satış yapan boylu boslu kır saçlı, zannımcı bir öğretmen kadar iyi giyimli, resmî duruşlu ve eğitilmiş görünen adamdan bir paket sigara aldım. (Adamın kirli ve bakımsız görünmeye özellikle dikkat eden, kibre kapılmamak, haset ve kem gözü savuşturmak için kirli olmanın daha iyi olduğunu düşünen taşra köylerindeki Hintli bakkallarla hiç alakası yoktu. Yelek, haki şort ve takunya giymiş olarak “salon”larından hiç çıkmayan ve kart, bir deri bir kemik, afyonkeş görüntülerine rağmen mutlu siyah cariyelerden veya ifadesiz suratlı, düz göğüslü Çinli karılarından çocuk üstüne çocuk peydahlayan Çinlilerle de hiç alakası yoktu.)

O boylu boslu, kır saçlı adamdan bir paket Old Gold aldım. Tütünden anlamadığım, markalar arasındaki farkı bilmediğim için daha çok isimlerden gidiyordum. Trinidad'daki dükkânlarda yalnızca yerel veya İngiliz sigaraları satılırdı; Amerikan üslerinden gelen Ameri-

kan sigaraları gayriresmî yollardan tek tük satılır ama dükkânlarda asla bulunmazdı; Amerikan isimleri olan onca seçenek arasından bir paket Amerikan sigarası alabilmek olağanüstüydü. On beş sentlik fiyatı da öyle, üstelik bir kutu kibrit de hediyesi. Daha ne olsun!

Şu yumuşak Amerikan sigaralarının şehveti yok muydu? Selofanı, markanın adı, sigaraların ana hatlarını veren paketin kâğıdı: paketin tepesinde selofanı açmanızı sağlayan ince kırmızı kâğıt şerit: o nefis koku. Sigara başından beri estetik bir tecrübeydi benim için. Tutuşan tütünün tadına hiçbir zaman aldırılmazdım; dolayısıyla bağımlı olduğumda tam olmuştum. Ve eğer daha memlekette bile defalarca sigarayı bıraktıysam bunun nedeni, endişeyle geçen son bir yıl içinde aylar boyu kendime bazı şeyleri, hatta bir ara yemeyi bile (gizlice) çok görmem, beni İngiltere'ye ve Oxford'a götürecek olan bursu yitirmek istemememdi (gerçekte Oxford'a gitmekten çok, Trinidad'dan çıkıp koca dünyayı görmek ve yazar olmaktı istediğim). Bir gününü bile doldurmamış yolculuğun hamurunda işte böyle tutkular, böyle özlemler vardı.

Gazete büfesindeki öğretmen kılıklı, kır saçlı adamdan *New York Times*'in iki gün önce Porto Riko'da gördüğüm sayısını da aldım. Gazetelere meraklıydım ve bunun da dünyanın en önde gelenlerinden biri olduğunu biliyordum. Fakat meğer bir gazeteyi ilk defa okumak bir saattir oynayan bir filme girmek gibiymiş. Gazeteler dizilere benzer. Anlamak için onlara bilgiyle yaklaşmak gerekir; ama o bilgi de yine ancak orada bulunur. Bana yabancılık hissettirmişti gazete. Fakat ön sayfanın en dibinde bana hitap eden, çünkü benim de yaşadığım bir tecrübeyi anlatan bir haber vardı. Haber, hava durumu hakkındaydı. Anlaşılan hava, temmuz sonu için olmayacak derecede serin ve kapalıydı, o kadar olmayacak derecede ki, bunun için haber yapmaya değermişti.

Gazete olmasaydı havanın mevsimsiz gittiğini bil-
meyecektim. Ama ışığın etkileyiciliğini görmek için ga-
zeteye ihtiyacım yoktu. Otelin içindeki ışık, dışarıdaki
ışık gibiydi. Dışarıdaki ışık da büyülyüdü. Bu ışığın, bo-
yutlarını anlamak için biraz da utanarak durup gözlerimi
yukarı kaldırdığım yüksek binalardan kaynaklandığını
sanıyordum. İçerideki ışık, dışarıdaki ışığa akıp karışıyor-
du: Burada ışık birdi. Trinidad'da sabahın yedi-sekizin-
den akşamın beşine kadar hava fırın gibi olurdu; dışarıda
olmak, o sıcağı ve rahatsızlığı hissetmek sıkıntıydı. Şu gri
gökyüzü ve gri ışık, gözleri kamaştırmayan ışık akla ten-
teli, korunaklı bir dünyayı getiriyordu. Dışarı çıkarken
sıcak çarpacak ve gözünüz kamaşacak diye tedirgin ol-
maya gerek yoktu. Ve korunaklı caddeleriyle, yüksek bi-
nalarıyla şehir, tuhaf şekilde yumuşak bir ışığa sahipti.
Bunu beklemiyordum; fotoğraflarda görmemiş, hiçbir
yerde okumamıştım. Sanıyordum ki New York sokakla-
rının renkleri bana Trinidad'ın "ölü" renkleri gibi, kuru
otlara, cansız sebzelere, toprağa, kuma, ölmüş bir dünya-
ya benzer cansız şeylerin renkleri gibi –renk bile değil-
görünecekti.

Yürümeye çıktım. Hafızamda yalnızca bir yürüyüş
var. Ama sanırım aslında iki; arada da bir taksi yolculuğu
(o gün öğleden sonra bineceğim geminin kalkış saatini
kontrol etmek için). Bavulumdaki para olmasa metelik-
siz kalırdım; hiç olmazsa bu tedbir işe yaramıştı.

Raimu'nun başrolünü oynadığı *Marius*¹ filminin
reklamını gördüm. Reklam, hareketli harflerle yapılmış-
tı. Hayatımda hiç Fransız filmi görmemişim. Ama Fran-
sız sineması hakkında çok şey biliyordum. Hakkında
okumuştum, hatta Fransız genel kültüründen soru gelir

1. Sir Alexander Korda'nın yönettiği, 1931 yapımı film. (Y.N.)

diye bir bakıma "incelemiş"tim bile. Aldığım eğitimin büyük bir bölümü böyleydi, soyuttu, bir hafıza testiydi: ünlü şehirleri ziyaret etme fırsatı verilmeyen birinin sokak haritalarını ezberlemekle yetinmesi gibi. Aldığım eğitimin büyük bir bölümü böyleydi: günlük konulardan apayrı, Ortaçağ'a ait keşişçe bir talim gibi.

Marius, Raimu. İsimler, "s" hariç, birbirinin anagramıydı sanki (benim keşişçe gözlemim, incelemem, ezberim). Ve eğer öğleden sonra olsaydı, binmem gereken bir gemi de olmasaydı giderdim; giderdim çünkü sinemada kendimi evimde hissediyor ve hayalen, hayatı en derinden yaşıyordum. Aslında –şu edebî ihtiras garabetinin yanında– kişiliğim basitti. Yenidünya'da doğduğum tarım sömürgesi hakkında çok az şey biliyordum. Yer değiştirilmiş bir köylü halk olan Asyalı-Hintliler insanlarımdan da yalnızca sülalemi tanıyordum. Kendimi bildim bileli hayatımı öğrenmeye, yukarıda bir fikir vermeye çalıştığım türden soyut şeyleri öğrenmeye adanmıştım. Sonra bu soyut şeyleri öğrenme fikri, başka bir ülkede bir edebiyat yaşantısı fikrine dönüştü. Bu da beni daha çok, daha umarsız, daha şiddetli öğrenmeye itti; daha da kabuğuma çekilmeye yöneltti. Gerçek hayatım, edebiyat hayatım başka yerde olacaktı. Bu arada evim, Trinidad'da o hayatın önden tadına bakar gibi sinemadaki hayal dünyamda yaşıyordum. Cumartesi öğleden sonraları, saat on üç otuzda başlayan özel tatil gösterimlerinin (başkalarının matinelere söz etmesi gibi biz de onlara "on üç otuz" diyorduk) ardından, karanlık sinemada üç saat kadar uzak diyarlarda vakit geçirdikten sonra kendi dünyamın parlak renklerine çıkmak acılı olurdu.

Ama Fransız filmi hiç görmemiştim. Trinidad'da hiç Fransız filmi gösterilmezdi. Belki gösterebilirlerdi İngiliz filmleri gibi belli bir ülkeye ait oldukları, uzaklardaki insanların hayal gücünü harekete geçiren Hollywood sine-

ması gibi evrensel değil de yerel oldukları için seyirci bulamazlardı. Fransız filmlerini kitaplardan, özellikle Roger Manvell'in *Film*'inden biliyordum. O kitaptaki tüm film karelerini biliyordum. Yazarın saygılı dili ve okulda uygarlığın ülkesi olarak Fransa'ya karşı içimde uyandırılan heyecanla o fazla ışıktandırılmış, kötü basılmış küçük fotoğraflarda olağanüstü erdemler görüyordum.

Şimdi de büyük maceramın daha ilk gününü doldurmadan, sinemanın ilan tahtasında *Marius* ve onun yaklaşık anagramı Raimu'yu görüyor, hakkım olan (aldığım eğitimle, mesleğimle, yetiştirilmemle, özlemimle, özverimle hak kazandığım) bir şeyi kıl payı kaçırdığımı hissediyordum; (aldığım sırada) henüz içine giremediğim, benim için ancak kısmen doldurabildiğim bir bulmacadan farksız olan *New York Times* gibi.

Bir kitapçı bulup içeri girdiğimde de hakkım olan bir şeyin beni teğet geçtiğine benzer bir duyguya kapıldım. Büyük şehirlerin, tıpkı Fransız filmlerini gösteren sinemaları olduğu gibi, kitapçıları vardı. Yaşadığıma benzer müstemleke şehir ve kasabalarındaysa kitapçılar olmazdı. Port of Spain'in sömürge dönemine ait eski meydanında –antika çatılar ve vaktiyle kırmızıya veya kırmızı-beyaz çizgilere boyanmış oluklu sacdan güneşlikler; eski ahşap doğramalar, tepe süsleriyle kafesli kalkan duvarlar, Victoria Dönemi'ne ait süslü demir işleri; o ahşapların, süslü demir işlerinin ve oluklu sacların yollandığı limanların uzaklığını bana çağrıştıran mimari– o eski meydanda okul kitaplarının, belki çocuk kitaplarıyla boyama kitaplarının da satıldığı mağazalar vardı ve orada bir-iki kısa raf Penguin Yayınevi'nden birkaç kitabın birkaç nüshasına, Collins Klasikler serisinden bir-iki kitaba (Kutsal Kitap'lara benzerdi) ayrılmıştı: Sömürge halkı için yapılmış ambarları akla getiren ve ancak en gerekli malların (artı cibinlikler ve Collins Klasikleri gibi birkaç

ihtisas kalemi) ithal edilip olabildiğince ruhsuz ve işlevsel bir şekilde depolandığı o mağazalar o günlerdeki mağazaların tümü gibi fena halde sıkıcıydı.

Fakat burada, New York şehrinde bir kitapçı vardı. Yolculuğumun amacı buymuş gibi girmem gereken bir yer. Kitapları seviyordum, iyi bir okuyucuydum; evdeki ünüm böyleydi. Ama bildiğim veya hakkında bilgi sahibi olduğum kitaplar sayılıydı. Babamın kitaplığındaki kitaplar vardı: Everyman dizisinden klasikler, din kitapları, Hinduluk ve Hindistan hakkında kitaplar. Bu sonuncular, Port of Spain'deki küçük bir çarşı sokağında Hint malları alıp satan bir tüccardan, çoğunlukla da Hint milliyetçiliği adına bir jest olsun diye alınmıştı; babam birkaçını okumuştı, ben hiçbirini okumamıştım. Okuldayken çalıştığım kitaplar, Merkez Kütüphanesi'nde gördüğüm kitaplar vardı. Ama aslında yalnızca klasik veya yerleşmiş isimleri, okulda çalıştığım Fransızca, İspanyolca ve İngilizce kitapları, bir de babamın beni tanıştırdığı çok şöhretli isimleri biliyordum.

New York'taki bu kitapçıya girince kendimi bilinmez isimler arasında buldum. Yazar olmak üzere yolculuğa çıkmıştım; ama girdiğim şu modern yazı ve yayın dünyası, hiç ilişkimin olmadığı bir dünyaydı. Onca yabancı, bilinmez isim arasında tanıdık, klasik, birörnek dizileri arandım; Port of Spain'deki karanlık sömürge mağazalarında aradığım şeyleri, kamyonların arasında eşek arabalarıyla at arabalarının ve el arabalarının beklediği Güney Rıhtımı'ndaki kabzımallardan gelen baharatların, nemli ham şekerin ve çeşitli yemeklik yağların sıcak kokularına sarınmış türlü ithal mallara (giyecek ve mangallar) bitişik yerde, top top kâğıtların ve yığın yığın defterlerin arasında aradığım şeyleri arandım.

Burası bir Amerikan dükkânıydı, daha yakından bildiğim İngiliz mallarıyla dolu bir mağaza değil. Ben de

Çağdaş Kitaplık dizisinde karar kıldım ve oradan “Güney Rüzgârı”¹ satın aldım. Yazar olma tutkumu bilen İngilizce öğretmenin tavsiyesiydi. Trinidad’daki mağazalarda bulmak için boşuna uğraşmıştım. New York’taki büyük bolluktaysa hemen el altındaydı. Bir yirmi sekizlik fiyatı ödedim ve benden sekiz-on yaş büyük olması gereken tezgâhtar, bana, *efendim*, dedi.

“Güney Rüzgârı!” Ama okunmadan kaldı. Okumak için gösterdiğim ilk çaba, sonraki çabalarımın aynısıyla sonuçlandı: Denis adlı genciyle, piskoposuyla ve Ne-penthe adındaki adasıyla bana bu kitabın yabancı olduğunu, bildiğim her şeyden çok uzak olduğunu, havsalamın dışında kaldığını gösterdi. Ama bir kitabın yabancılığı beni onu okumaktan alıkoysa da (“Güney Rüzgârı”nın birinci bölümünü hiçbir zaman geçemedim) takdir etmeme engel değildi. O yabancılık, o erişilmezlik bir sevdanın vaadi gibiydi – gelecekte bir zaman, bir yazar olmanın ödülü gibi.

Aldığım eğitimin o kadar büyük bir bölümü soyuttu ki, işte bu şekilde yaşayabiliyor ve hissedebiliyordum. Sözelimi klasik Fransız tiyatro edebiyatını, o edebiyatı üreten ülke ve saray çevresi hakkında hiçbir fikrim olmadan, Fransa’nın tarihî gerçekliğini kavrayacak birikimi edinmeden çalışmıştım ve giriş bölümlerinde ya da ders kitaplarında krallar, nazırlar, metresler ve din savaşları hakkında anlatılan her şeyi, peri masalı diye sessizce göz ardı etmiştim. Tecrübelerimin çok uzağında olduklarından onlara aklım ermiyordu; ben yalnızca yaşadığım adayı, kendi toplumumu ve müstemlekemizin âdetlerini biliyordum. Fransız ve Sovyet sineması hakkındaki kompozisyonlarımı, kitaplar ve makaleler okuyarak yazmış-

1. *South Wind*. İngiliz yazar Norman Douglas’ın 1917’de yayımlanan romanı. (Y.N.)

tım. Sanat ve mimarlığın büyük isimlerini de aynı şekilde öğrenmişim.

Dolayısıyla New York'ta ne kadar özgür biri olsam ve büyük şehirden ilk kitabımı alsam, bu yüzden de önemli ve tarihî bir ânı, romantik bir ânı yaşıyor olsam bile buna okul eğitiminin verdiği soyut tutumla yaklaşıyordum: zeki ve burslu çocuk artık öğretmenleri ve ailesine göre değil, kendi başına hareket ediyordu.

Fakat yolculuğumdaki ve büyük dünyadaki ilk yirmi dört saatin yaşattığı utançlarla, bu dünyadaki yalnızlığımın giderek farkına varmamla birlikte sevinç duygusunun da kaybolduğunu (artık kendi sahamda bir seyirci kitlem yoktu, hatta hiç seyircim yoktu) görüyordum. Kitapçıdaki genç adam, bana, efendim, demişti ve bu beklenmedik bir hoşluktu. Ama aldatıldığımı hissediyordum; daha önce hiç bilmediğim bir yere itildiğimi hissediyordum.

Coğrafyanın büyüğü manzarası üstünden; şekerkamışı tarlalarıyla ormanlık tepelerin ve vadilerin, kaynaşan denizin, güneşin yukarıdan aydınlattığı bulutların üstünden daha yirmi dört saat geçmemişti ve ben iki yanımla, insan ve yazar yanımla ikiye ayrılmaya başladığımı şimdi den hissedebiliyordum. Kendimden duyduğum şüphenin kıpırtısını hissedebiliyordum: Belki de yazar, soyut eğitimli, dikkatini bir şeye toplamaya kabiliyetli, ezberlemeye kabiliyetli bir insandan başka bir şey değildi. Üstelik bugün ve bu macera için ne çok çalışmışım! Yalnızlığın, büyük maceranın bir parçası olarak asla tahmin etmediğim bu yalnızlığın verdiği yeni suskunlukla daha ilk günden göz göre göre ikiye bölünüyor, ufalıyordum.

Ve o öğleden sonra New York'tan, numarasını yıllarca kafamda taşıdığım ama artık unuttuğum, romantizmle değil de utanç ve belirsizlikle özdeşleştirdiğim rıhtımdan birkaç günlük bir deniz yolculuğuna çıktım. Port of

Spain'den Porto Riko'ya, oradan New York'a havayoluyla. New York'tan Southampton'a denizyoluyla.

Bu deniz yolculuğu uzun bir süre –haftalarca, aylarca: on sekizlik bir oğlan için uzun bir süre– en değerli yazarlık malzememi oluşturdu. Tabii kendi gözümde. Ve Londra'nın Earls Court semtindeki bir pansiyonda, Oxford'daki yurt odamın kasvetinde ve tatillerde kaldığım odanın daha da büyük kasvetinde kopya veya Waterman marka kalemimle, ya da Londra'dan 10 pound'a aldığım çok eski daktiloyla (pahalı ama savaşın üstünden çok geçmediği için o günlerde yeni daktilolar kolay bulunmuyordu) yazdığım “Gala Gecesi” adındaki parçayı uzun bir süre el üstünde tuttum.

Metropol malzemesiyle yazdığım ilk parçaydı bu. Zekiceydi; tecrübeyi ve yolculuğu akla getiriyordu. “Gala Gecesi” – birçok gala gecesi görmüş birinin elinden çıkmış olabilirdi pekâlâ. Ne yaptığını bilen, isimlerin değerini bilen bir edayla büyük adları –New York, Atlantik, S.S. Columbia, Birleşik Devletler Denizyolları, Southampton (bu sonuncusu özellikle nefis bir isimdi)– kolayca telaffuz ediyordu.

Betimleyici yazının –bu bir öykü değildi– malzemesini oluşturan gala gecesi, Atlantik'te geçirdiğimiz son akşam gemide düzenlenmişti. Sabah, İrlanda'nın Cobh limanına uğrayacak, öğleden sonra Southampton'da demir atacaktık; diğerleri ertesi sabah Le Havre'da ineceklerdi. “Gala gecesi” denen şey, akşam yemeğinden sonra turistik mevki salonlarından birindeki bir dansı. Cinsel dürtünün tanıdık insanları, erkek ve kadınları içki gibi nasıl bulandırıp çarpıttığını görmek –deniz yolculuğundan bir sevgilim olmadığı için uzaktan, yaban hayatını inceler gibi seyretmek– beni rahatsız etmişti. Karşı cinsten hoşlansam da o sıralar bakırlığı bozulmamış biri ola-

rak tanıştığım kadınlardaki çarpıklığa şahit olmak özellikle rahatsız ediciydi.

Bana şiirden söz eden zarif bir kız vardı meselâ. Onu, kayda değer bir eğitim veya vasfı olmayan bir adamın refakatinde görmek, dizginleyemediği güçlerin eline düşmüş gibi gözleri nemli görmek şimdi ne kadar tuhaftı. O gözler beni tanımıyordu. Ve o zamana kadar arkadaş canlısı olan erkekler şimdi ne kadar mesafeli, ciddi ve dalgın olmuştu, başka zamanlarda memnuniyetle giriştikleri sohbetlere şimdi ne kadar tahammülsüzdüler. San Francisco'lu bir Ermeni vardı; savaşta Avrupa'daki muharebelere katıldığını söyleyen o adamla, savaştan ve askerlik hayatından konuşmuştuk. Bana gördüğü tek gerçek savaş filminin *Güneşte Yürüyüş*¹ olduğunu söylemişti. Ama bu sefer aklı bambaşka yerlerdeydi.

Sorun kısmen gala gecesinin aynı zamanda içkili bir gece olmasından kaynaklanıyordu; ve ben o güne kadar hiç içmemiştim. Bursu kazanabilmek için kendimi çalışmaya mahkûm etmişim; bir terslik olmasın diye kendimi çileciler gibi cezalandırıyordum.

Yazdıklarımda cehalet ve masumiyetimi, yoksunluklarımı (çileciliğim bunun ikiyüzlü bir belirtisiydi) ve hüsrانlarımı kaydediyordum. Ama "Gala Gecesi"nde, yazıyı yazan on sekiz yaşındaki oğlanın aklınca, bilmezlik ve yanılsama yoktu. Yani hem yazıda hem yazanda bir bölünme vardı. Bilen birinin nazarında yazı en az birkaç yerden kendini ele verirdi.

Yazının sonuna doğru dikkatimi geminin gece bekçisine veriyordum. Adam, dansın düzenlendiği salonun dışında duruyordu ve yanında dikilen kederli, talihsiz erkeklerle, kibar kızların hülyalara dalıp kendinden geç-

1. *A Walk in the Sun*. Lewis Milestone'un 1945 yapımı ABD filmi. (Y.N.)

tiği şu hafifmeşrep eğlence ânında bile kendilerine bir yolculuk aşkı bulamayan erkeklerle konuşmaya başlamıştı. Benim kadar bölünmüş bir adamdı bekçi, belki onu dinleyen öbür adamlar da öyleydi. Suskunluklarında bir burukluk vardı. Fakat bekçi kıpır kıpırdı; görmüş geçirmiş bir adam gibi konuşuyordu. Kırklarında, yapılı bir adamdı; nutuk çekenlerin takındığı duruşu takınmış, iki yanına doğru uzattığı elleriyle yaslandığı tırabzanı kavramıştı. Tasvir ettiği fenalıkların iyice belenmesini ister gibi cümlelerine es veriyor, doğrudan kimseye bakmadan dudaklarını birbirine bastırıyor, sonra kendi kendine konuşur gibi tekrar sözüne devam ediyordu.

Dediğine göre insanlar gemide üç gün sonra değişiyorlardı. Sadık eşler ve kız arkadaşlar, sadakatlerini yitiriyordu. Üç gün sonra, hiç şaşmadan. Erkekler, daha yeni veda ettikleri, kendilerini seven genç karıları olan erkekler bile saldırganlaşıp başka kadınlar yüzünden kavgaya tutuşuyorlardı. Bekçi, “Kaptanın birini, uluorta adam boğazlarken gözlerimle gördüm,” diyordu (daha doğrusu, “Gala Gecesi”nin birçok yazımında ona ben dedirtiyordum).

“Kaptanın biri”, “uluorta”, “boğazlamak” gibi söyledikleri bir yana, erkekler ve kadınlara dolaysız bakışıyla da (bakışındaki dolaysızlık ve bu dolaysızlığın ima ettiği katı hüküm bir bakıma rahatlatıcı; ama evrenselliğe yaklaşan hoppalığın bize yine de çok görülmesi son derece acılıydı) gece bekçisi filmlerdeki kişiler gibi konuşuyordu. Malzeme olarak benim için o yüzden o kadar kıymetliydi. Adamın söylediği sözlere ait silik (nemlendiğinde parlayıp mora dönecek olan) harflerin izini sert sabit kalemimle o yüzden tekrar tekrar sürüyordum.

“Gala Gecesi”nde metropol malzemesi anyordum; bu vasıflara sahip görünen insanlara tutunuyordum. Aslen Ortadoğulu olan ama Müslüman adına rağmen ta-

mamen Amerikanlaşmış, eğlence işinde olduğunu söyleyen bir adam vardı. Ünlü yıldızlar, filmlerini gördüğüm yıldızlar hakkında onları tanıyormuş gibi konuşuyordu; ona rağmen bu adamın niye turistik mevkide yolculuk yaptığını kendime sormak hiç aklıma gelmedi. Şu malum üç günün ardından adam, bana malzemesinin bir bölümünü okumuştı. “Malzeme”; daktilo edilmiş kısa ve basit fıkralarına öyle diyordu. Bu bana etkileyici, garip ve “Amerikan” geldi: böyle ufak tefek “malzeme” daktilo edilmeli, resmiyet kazandırılmalıydı. Bir başka etkileyici yanı da çizgi film işinde geçirdiği zaman hakkındaki konuşma tarzıydı. Birçok çizgi film de yaptıklarını söylüyordu adam: “Yapıyor ve paketliyoruz.” “Paketlemek”; o kadar bilgili, o kadar kendiliğinden, o kadar profesyonelceydi ki, kelime beni benden almıştı. Adamın “malzeme”si nasıl benim bir parçam olduysa dili de malzememin bir parçası oldu. Yaklaşımım iki yönlüydü: Yazar olarak adamın metropol bilgisini alıyor ve kullanıyor; ama aynı zamanda, Amerikalılığı su götürür –turistik mevkide yolculuk yapan– basit bir komedyenmiş, bir soytarıymış gibi (hedeflediğim yazı türünde ancak onun gibi birinin olabileceği türden bir soytarı), ben –boşlukta olan, aldığım müstemleke eğitiminin soyutlamalarından başka tutunacak dalı olmayan ben– ondan daha sağlam bir zeminde duruyormuşum gibi, onunla arama (gemide değil, “Gala Gecesi”nde) mesafe koyuyordum.

Malzemem arasında Selamet Ordusu’ndan iki kız da vardı. Avrupa’da bir yerdeki bir konferansa katılmaya gidiyorlardı; ama flört etmeye hazırlardı. Dindar kızlardaki bu işve, beni hayrete düşürmüştü; mahrumiyetle yoğrulmuş biri olarak, olmadık yerlerde acayıplikler görüyordum. Bir de Güneyli genç bir adam vardı. Komedyenle aynı kamarada kalıyordu. Kilolu, çopur yüzlü, göz-lüklüydü. “Gala Gecesi”nde –ve sahneyi defalarca tekrar

yazdığım için hayalimde temelli olarak– yeleş ve donuyla boy gösteriyor, ranzanın üst yatağında otururken tavan lambasının solgun ışığında bir yandan portakal soyuyor, öbür yandan kızlar, belki de Selamet Ordusu’ndaki kızlar hakkında konuşuyordu.

Gözlerini portakalına indirerek, “Ben ağır ama emin adımlarla yürürüm. Ne istediğimi bilir ve onu alırım, anlatabildim mi?” diyordu.

Bunlar benim için birer malzemeydi. Böyle yazarak, böyle şeyleri gözlemleyerek dünyayı bildiğimi dünyaya gösterebiliyordum. Şöyle demeye getirebiliyordum: “Bunları ben de gördüm. Ve bunları ben de yazabilirim.”

Fakat ilkinden kopuk başka bir anı daha vardı. “Gala Gecesi”nin bazı yazımlarında ona yer vermiş, bazılarında da dışarıda bırakmıştım.

Genç Güneyli “beyaz olmayanlar” hakkında konuşuyordu. “Bugünlerde koynuna girip seninle yatmak istiyorlar,” diyordu.

Bunu duyunca kafam karışmış, şaşırmıştım: bu kadar ırkçı hislere sahip birinin benimle böyle, bana ırkçı bir gözle bakmıyormuş gibi, konuşabilmesine. Ama ırk konusunun –iyi ve tanıdık bir konu olmasına, dünya hakkındaki bilgimi kanıtlayabilmesine rağmen– “Gala Gecesi”nde yeri yoktu. Rahatsızlıklarına, hassasiyetlerime, iki benliğimin ayrışmasına fazla yakındı. Bir yazar öyle bir kişiliği takınmak istemezdi; işleyeceği malzeme öyle olmazdı.

Ve yazar olmak üzere yola çıkmama, kendimi yaşadıklarına vermeme, yaşantı peşinde koşmama rağmen kendimi bunlara kapatıyor, anılarımdan kırpıp atıyordum. Beni kazıklayan havaalanındaki taksiciyi atıyordum – utancı fazla büyüktü; oteldeki Zenci’yi atıyordum.

New York’ta geçirdiğim günün bende yarattığı sevimsiz kaygıyı da yazar olarak itiraf edemezdim. At-

lantik'in öbür yanına olan gemi yolculuğu, katıksızca romantik olmalıydı; New York'taki o öğleden sonra gemiye binmek, katıksızca romantik olmalıydı. Ama romantizm aklımın sadece bir yerindeydi; aklımın başka bir yerinde başka bir şey vardı. Kamarayı başka biriyle paylaşmak beni tedirgin ediyordu. Atlantik'in öbür yanına olan yolculuğun bu yanı, aylarca kafamı meşgul etmişti. Kavgacı, itici veya cinselliği dengesiz biriyle aynı yere konulmaktan korkuyordum. Ufak tefektim ve kendimi bedensel olarak güçsüz hissediyordum. Saldırıya uğramaktan korkuyordum; insanların art niyetinden korkuyordum.

Benim için büyük bir endişe kaynağıydı bu. Ama gemiye bindiğimde sorun mucizevi bir şekilde çözüldü. Yine de "Gala Gecesi"nde, kafamdaki yazar fikrine ters düşmeden bunun hakkında yazamazdım.

New York'taki İngiliz konsolos muavini bir kişiye yer ayırtmış, ama New York'taki rıhtımdan gemiye binen kişinin İngiliz'e benzemediği görülünce kabin amirinin kafası karışmıştı. Bunu ancak şimdi hatırlıyorum – "Gala Gecesi" anılarımı o kadar iyi tırpanlamıştı. Onlar beni nereye koyacaklarına karar vermeye çalışırlarken birkaç saat ortada kaldığımı ancak şimdi, "Gala Gecesi"ne ait malzemeyi bir kenara bıraktıktan sonra hatırlıyorum. Gemi, rıhtımdan ayrılırken ben yersizdim, ortada kalmıştım, birkaç parça eşyama ne olacak, diye telaşlanıyordum. New York limanı ve şu ünlü ufuk çizgisine ait manzara ortada kalmanın endişesiyle bulanıyordu. Derken birinin aldığı bir kararla her şey olağanüstü bir çözüme kavuştu.

Bir üst mevkide tamamen bana ait bir kamara verdiler. Üstüne, o mevkiiyi gündüzlerimi geçireceğim ve yemeklerimi yiyeceğim turistik mevkiden ayıran kapının anahtarını da verdiler. Bulunmaz bir nimet. Daha o an endişelerimin çoğunu geride bıraktım. Bunun gelecek

için iyiye işaret olduğunu düşünüyordum. “Yolcu talihi” olarak gördüğüm bir devlet kuşunun başıma konduğunu düşünüyordum.

Fakat daha o gece uyurken beni uykumdan uyandıran bir patırtı oldu. Kamaranın tavan ışığı yandı. Sesler geliyordu. O zaman bildim, bildim ki yanıma birini koyacaklar. Mevkileri ayıran –o akşam birkaç saat bana ait çok özel bir eşya, neredeyse bir sır olduğunu düşündüğüm– kapının anahtarını “turistik”ten birine daha verecekler. Üstelik bir anda yanıveren ışık ve yüksek sesler ne kadar düşüncesizdi. Gözlerimi kapattım. Çocuk gibi. Büyü yapan biri gibi. Uyuyormuş gibi yaparsam, hiçbir şey bilmiyormuş gibi yaparsam belki hiçbir şey olmazdı ve içeri girenler belki öylece giderlerdi.

Fakat bir sorun vardı. İçeri getirdikleri adam sorun çıkarıyordu. Kamarayı istemiyordu. Sesini yükseltiyordu. “Beyaz olmadığım için beni, onun yanına veriyorsunuz,” diyordu.

Beyaz olmadığı için! Demek ki bir Zenci’ydi. Demek bana küçük bir getto ayrıcalığını uygun görmüşlerdi. Oysa ben ne bir Zenci’yi ne de bir başkasını yanımda istiyordum. Hele bir Zenci olmasını, tam da Zenci’nin söylediği nedenlerden ötürü, hiç istemiyordum.

İstediğim oldu. Işık söndü; kamaranın kapısı kapandı; içeri girenler dışarı çıktı. Ve Zenci hiç şüphesiz turistik mevkiyle aradaki kapıdan tekrar geçirilerek üç veya dört yataklı, ama yolcuların beyaz olduğu bir kamaraya yerleştirildi. Siyah adam için tatmin edici bir sonuç; ama nasıl bir bedel karşılığında, koca Atlantik’i aşan kaç günlük yolculuğun hangi gerilimleri ve gerginlikleri pahasına. Bir başkasının mahrumiyet ve dürtülerine kısacık şahit olmak bile beni ürkütmeye yetmişti. Ama şu Zenci’yi kamarama getirdikleri için utanmıştım da. Bütün o yüksek emellerime, bu macera için göze aldığım

onca Őeye rağmen insanların bende ancak bu kadarını görmesi –kendi hakkımda dűşündüklerimden, kendim için istediklerimden bu kadar uzak olmaları– beni utan-dırmıştı. Onlar kamaradayken gözlerimi utanętan kapalı tutmam da cabası.

O siyah adam, ertesi sabah turistik mevkinin oturma salonunda beni arayıp buldu ve özür diledi. Uzun boylu, iyi giyimli ve kaliteli, ince yazlık takımın altından kemikleri ve sivriliği sezilecek kadar –kemikli dizler, sivri kavalkemikleri– ince yapılıydı. Güzel konuşuyordu, kamarada olduğundan daha yumuşak sözlüydü. Onu turistik mevkinin kapısından geçiren kabin amirliğindeki adamların samimiyetle daha iyi ve daha az kalabalık bir kamara önerdiklerini sandığını söyledi. Ama beni görünce fikrini değiştirmiş. Benim küçük bir gettonun çekirdek elemanı olduğumu anlamış; Amerikalıları tanıyor-muş. Bana başka ne söyledi? Irksal heyecanından başka dikkat çeken bir yanı var mıydı? Bu konuya çok mu ta-kıntılıydı? Başka hiçbir Şey hatırlamıyorum. Onunla bir daha karşılaşıp karşılaşmadığımı hatırlamıyorum.

Bir gün güvertede bir kadın –genç, ama on sekizlik ben kadar değil– onun hakkında bana fazlasını anlattı: belli ki adam bazı yolcuları etkilemişti. Ondan anlayışla ve aynı zamanda bir tür beğeniyle söz eden kadının dediğine göre adam, Amerikalıların önyargılarından yorul-muştu. Almanya’da yaşamaya gidiyormuş. Karısı, Almanmış; askerlik hizmeti için Almanya’dayken tanışmış onunla; Almanları sevmiş. Tuhaf bir hac yolculuğu!

Porto Riko’daki şu dar ceketli Trinidadlı Zenci, Harlem’e gidiyordu. Buradaki Harlemlı veya Amerika’nın başka yerinden bir Zenci de Almanya yolcusuydu. İki-sinde de kendimden bir parça buluyordum. Ama köküm Asyalıydı ya, kendimle bir benzerlik kurmaya yanaşmı-yordum; ben yazar olmak için yolculuk yapıyordum.

Öbür ihtimali kabul etmek, öbür ihtimalle yüzleşmek fazla ürkütücüydü; insanı ve yazarı küçülten bir şeydi. Benim, olmak istediğim türden yazarların malzemesi arasında ırksal küçüklüğün yeri yoktu. Kendimi bir yazar olarak düşünürken yaşadığım bir şeyi kendimden saklıyordum; kendimi de yaşadığım şeyden saklıyordum. Yazar olmaya başladığımda bile uzun yıllar bunun rahatsızlığıyla baş edebilecek araçlardan yoksun kaldım.

Sabit kalemimle yazmaya devam ettim. Diyalogları not ettim. İçimdeki uzak, not alan ve bilen “ben”le.

Geminin pruvasında gece gündüz dikilen, önündeki kurşuni denizi seyreden bir adam vardı. Southampton’a nihayet indiğimde ayak bastığım toprak, beş gündür gittiğimiz istikamette hâlâ ilerliyor gibiydi ve o tatlı his kısa bir süre daha devam etti.

İngiltere’ye varmıştım. Yolculuğu gemiyle yapmıştım. Yolcu terminali yeniydi. Adı güzel Southampton, savaşta çok bombalanmıştı. Yeni terminal, geleceğe bakıyordu; oysa yolcu gemileri çok geçmeden geçmişte kalacaktı.

Atlantik’in kurşuniliğinden sonra renkler. Londra treninden görülen parlak renkler. İkinci ışığı. Uzun bir akşam alacakaranlığı; tropiklerde gece ve gündüzün az çok eşit bölünmesine alışmış biri için yeni, büyüleyici. Memlekette gece olacak bir saatte ışık, alacakaranlık.

Fakat Waterloo istasyonuna vardığımda artık gece çökmüştü. İstasyonun boyutu, peronların çokluğu, tavanın büyüklüğü ve yüksekliği hoşuma gitmişti. Işıklar hoşuma gitmişti. Evde kamusal alanların –daha doğrusu bildiğim okul, dükkân, büro gibi yerlerin– yalnızca doğal ışıktaki çalışmasına alıştığımdan tren istasyonunun geceleyin heyecanlı faaliyeti ve ıslıl ıslıl aydınlatılması hoşuma gitmişti. Elektrikli lambaların altında çalışan istas-

yon görevlilerini ve yolcuları dramatik kişiler olarak gördüm. İstasyon ışıkları tenteli bir dünyayı, geniş bir ev içini akla getiriyordu (daha önce New York sokaklarının getirdiği gibi).

Yolcu gemisinde beş günün ardından dışarıda olmak istiyordum. Özellikle sinemaya gitmek istiyordum. Londra'da sinemaların durmadan film gösterdiğini duymuştum; evde seanslar belli saatlerle sınırlıydı. Sürekli gösterim fikri –işleri metropolce yapmanın bir yolu olarak, kalabalık ve meşgul bir nüfus hakkında çağrıştırdıklarıyla– bana müthiş cazip geliyordu. Ama Londra için bile, Londra'nın metropol sakinleri için bile artık geçti. Doğruca Earls Court'a, Oxford'a geçmeden önce iki aya yakın bir süre için adıma ayırılmış olan pansiyona gittim.

Odam uzun, dar ve küçüktü; içerisi iri kara mobilyalarla karanlıktı; onun dışında da çıplaktı, duvarlarda bir şey yoktu. Columbia'daki kamaram kadar çıplak; New York'ta gece kaldığım Wellington Oteli'ndeki odamdan daha çıplak. Kalbim sıkıştı. Ama üst katlardan birinde olan pencereyden parlak turuncu sokak lambalarına ve ışıkların ağaçlardaki yansımalarına baktığımda bir yanımla da seviniyordum.

Geminin sıcak ve kauçukumsu kokusundan, kapalı kamaraların ve koridorların havalandırma kokusundan sonra sabahın kokuları yeniydi. Sütün baygın kokusu –taze süte pek alışkın değildim: Bizde Klim marka süttozu ve konsantre süt kullanılırdı. O koyu, tatlı süt kokusu is kokusuna karışıyordu; o kokunun üstüne de beklemiş kirin havasız, hamamböceksi kokusu. Sabahlar işte böyle kokuyordu.

Pansiyonun arkasındaki bahçe ya da avlu veya arsa yüksek bir duvarla sona eriyordu. O duvarın arkasında metro istasyonu vardı. Romantizm! Metronun sesi, sabahın çok erken saatinden itibaren hiç dinmiyordu. New

York'taki otelde Zenci'nin söylediği şey, şimdi tam karşımdaydı: uyku nedir bilmeyen şehir.

Banyo ve tuvaletler, her kattaki sahanlığın sonundaydı. Ya da belki iki katta birdi; inerken yukarı doğru gelen genç bir Asyalı görmüştüm – küçük ve ince yapılı, solgun sarı benizli, gözlüklü; kolları büyük gelen sabahlığı teferuatlı bir Asya işiydi; elleri, nakışlı geniş kol ağızlarının içinde kayboluyordu. Tıngırtılı bir, "Gün-aay-dın!"la alelacele yanımdan geçti. Siyamlı mıydı, Burmalı mı, Çinli mi? Garip, evinden uzak bir hali vardı – Londra'nın merakıyla, şehre gelme başarısının heyecanıyla dolup taşığım için kendimi henüz öyle görmüyordum.

Bodrum kattaki yemek salonuna doğru iniyordum. Pansiyon, yatacak yer ve kahvaltı veriyor, ben de kahvaltıya iniyordum. Binanın ön tarafında, metronun gürültüsüne karşı korunaklı, yalnızca titreşime açık yemek salonunda iki-üç kişi vardı. İçeriye bir sürü dik arkalıklı kahverengi sandalye konulmuştu; duvarlar, odamın duvarları kadar çıplaktı. Sütü is kokusu burada kuvvetliydi. Sabahı, dışarısı aydınlıktı ama zayıf bir elektrikli ampul yanıyordu; duvar sarımsı, parlaktı. Duvar, aydınlık, koku... Hepsi olağanüstü Londra sabahının birer parçasıydı. Tıpkı sokağa, tırabzanlara, kaldırıma çıkan dar ve dik merdivenin manzarası gibi. Bodrum katın ne olduğunu daha önce bilmiyordum. Trinidad'daki yapı tarzında öyle bir şey yoktu; bodrumları kitaplarda okumuştum ve güneşli aydınlık bir günde elektrikli lambanın yanması bana romantik görünmüştü. Bir romanın, bir kitabın dünyasına girer gibi hissediyordum; gerçek dünyaya girer gibi.

Sonrasında bir üst kata, daha doğrusu, bir üst katın misafirlere açık olan kısmına çıkıp etrafa bakındım. Salon sandalye ve koltuklarla, arkası dik sandalyeler, döşemeli, tombul alçak koltuklarla doluydu ve burada da duvarlar her yerde olduğu gibi çıplaktı. Burası oturma

salonuydu (bana aşağıda söylediklerine göre); ama havası o kadar durgundu, koyu renkli halıdan öyle bayat isli bir koku yayılıyordu ki, odayı kimsenin kullanmadığı hissine kapıldım. Evin banisi veya ilk sahibinin amaçladığından farklı bir şekilde kullanıldığı hissine kapıldım. Vaktiyle, belki savaştan önce özel bir konut olarak kullanıldığı ve (Londra'daki evler hakkında hiçbir şey bilmesem de) parlak günlerini geride bıraktığı hissine kapıldım. Londra'ya işte böyle bir şefkat, şehir hakkında böyle bir fikir besliyordum. Ayrıca diğer pansiyoncuları gördükçe –kıtadan ve Kuzey Afrika'dan Avrupalılar, Asyalılar, taşradan birkaç İngiliz– hepimizin bu büyük evde bir bakıma birer kampçı olduğu hissine de kapıldım.

Londra'nın turistik keşfine çıktığım günlerin akşamında çıplak pansiyona döndükçe onun ruh hali bana da bulaştı. Bu ruh halini gördüklerime veriyordum. Mimariyi anlayacak gözüm yoktu; Trinidad'da gözümü eğitecek hiçbir şey yoktu. Londra'da kaldırım görüyordum, dükkânlar, dükkân storları (hemen hepsinin dip tarafına "J. Dean", "Maker", "Putney" gibi markalar işlenmişti), dükkân tabelaları, birbirine benzeyen binalar görüyordum. Turistik keşiflerimde ebat aramaya çıkıyordum. Küçük bir adadan gelmiş biri olarak bulmayı umduğum şeylerden biri de buydu. Holborn Köprüsü ve Thames kıyısıyla Trafalgar Meydanı'nda büyüklüğü, kudreti buldum. Ve bu ihtişamın ardından Earls Court'taki pansiyona dönüyordum. Böyle böyle ihtişamın geçmişe ait olduğunu; İngiltere'ye yanlış zamanda geldiğimi; imparatorluğun kalbi İngiltere'yi (imparatorluğun uzak bir köşesinden gelen bir taşralı gibi) hayallerimde yarattığım şekliyle bulmak için geç kaldığımı düşünmeye başladım.

Yeni geldiğim bir yer hakkında ne büyük bir yargı! Ama o his zaten içimde taşıdığım bir şeydi. Trinidad'da-

ki Asyalı-Hintli topluluğumuzun büyükleri –özellikle İngilizceyi bir türlü öğrenemeyen veya yabancı ırklara alışamayan yoksullar– geriye dönüp baktıkları anılarında giderek yücelen bir Hindistan görüyorlardı. Trinidad’da yaşadıkları ve orada ölecekleri halde, yerlerinin orası olmadığını düşünüyorlardı. O duygudan bana da bir şeyler geçti. Gerçi ben Hindistan’a bakmıyordum, öylesi elimden gelmiyordu; bendeki hırs, beni ileriye ve dışarıya, İngiltere’ye baktırıyor ama yine de benzer bir yersizliğe yol açıyordu. Trinidad’da kendimi çok uzakta hissediyordum, orada geri çekilmiş olarak, deyim yerindeyse, olayların merkezinde bir hayata hazırlanıyordum. Üstelik çocukluğumun maddi çevresinde bu bekleyiş ve geri çekilme halini somut bir şekilde besleyen yanlar da vardı.

Trinidad’da, artık yapılmayan veya savaş ve nakliye-deki zorluklar yüzünden artık bulunmayan şeylerin reklamları arasında yaşıyorduk. (Amerikan dergilerindeki Chris Craft ve Statler otellerinin veya benzeri şeylerin reklamları başka, olmayacak kadar uzak bir dünyaya aitti.) Reklamların çoğu, eski ilaçlar ve “tonik”lerle ilgiliydi. Sac levhalara yapılıyordu bu reklamlar ve üzerleri sırlanıyordu. Dükkânlarda dekorasyon malzemesi olarak kullanılıyor ve satılık mallarla bir alakaları olmadığından, giderek satıcının mesleğine ait birer simge haline geliyorlardı. Sonraki savaş yıllarında Port of Spain’deki derme çatma yerleşim doğudaki sulak arazilere doğru genişlemeye başlayınca bu sac levhalardaki reklamlar bazen inşaat malzemesi olarak da kullanıldı.

Yani işaretlerin bir anlam taşımadığı veya ilk yapının verdiği anlamı yitirdiği bir dünyada yaşamaya alışmıştım. Bir film bile görmeden Fransız veya Rus sinemasını “çalışma” kabiliyetim gibi, aldığım eğitimin soyut ve keyfi doğasında da bu vardı; bir daha tekrar etmek gere-

kirse, bir şehri sadece yol haritasından öğrenmeye çalışan bir adam gibiydim.

Trinidad için geçerli olan şeyler başka yerler için de geçerli olmalıydı. Port of Spain'deki bazı müstemleke mağazalarının kitap bölümlerinde Penguin Yayınevi'nden çıkmış savaş dönemine ait ucuz kitaplardan –kenar boşluğu dar, nemli iklimimizde çabucak paslanan tel zimbalarla kabaca zımbalanmış, ama kâğıdının rengi, dokusu ve kokusu harika olan kitaplardan– bir-iki raf olurdu. Bu döneme ait bazı kitapların arkasında, Trinidad'da hiç bulunmayan ve artık imal edilmeyen (ilanlarda dediğine göre, savaştan dolayı) kimi İngiliz mallarına –çikolatalara, ayakkabılara, tıraş kremlerine– ait reklamların olmasını; savaş sürerken eski imalatçıların sırf marka isimlerini ve savaşın iyi sonuçlanacağı umudunu canlı tutmak için verdikleri o reklamları hiç garipsememiştim. O reklamlar bana hiç garip gelmemişti; bir parçası olmaya çalıştığım dünyanın romantik bir boyutu olarak, vaat içindeki bir vaat ve son derece romantik olarak görünmüştü.

Dolayısıyla Londra'da kendimi, içinde bulduğum dünyanın uğrunda çabaladığım kusursuz dünyaya göre noksan olduğunu düşünmeye hazırdım. Trinidad'daki çocukluğumda bu dünyayı çok uzağa, Londra gibi bir yere koymuştum. Şimdi Londra'dayken de o kusursuz dünyayı başka bir zamana, daha erken bir tarihe koyabiliyordum. Zihinsel veya duygusal süreçler aynıydı.

Metro istasyonlarındaki eski moda, kabarık harfli ağır otomatlar hâlâ duruyordu. Artık şekerleme veya çikolata vermeseler de belki on yıldır kimse onları oradan almaya zahmet etmemişti; bir evdeki bozuk veya yerine yenisi gelmiş ama atılmadan duran eşyalar gibiydiler. Earls Court'taki pansiyonumdan iki kapı ileride bomba düşmüş bir yer vardı; yolda bir çukur, bodrumun olması gereken yerde molozlar, içinde yaşadığım evinkine ben-

zer bir yemek salonu. Bunlardan şehrin her yerinde vardı. Başta onları görüyordum; sonra görmez oldum. St. Paul Katedrali'nin yanındaki Paternoster Row Caddesi'nin yerinde yeller esiyor ama yine de burası birçok yayıncının Londra adresi olarak kitapların kapak içlerinde boy gösteriyordu.

Londra'da cahilce ve keyifsizce dolaşıyordum. Büyük şehrin, yerinden fırlayıp beni ele geçirmesini beklemiştim; içinde olmaya müthiş bir özlem beslemiştim. Halbuki çok geçmeden, bir hafta veya daha kısa bir süre içinde büyük bir yalnızlığa kapılmaya başladım. O kadar yalnız olmasaydım, gemideki hayatımın bir benzerini sürseydim Londra ve pansiyon hakkında farklı düşünebilirdim belki. Ama bir başıyordum ve Atlantik yolculuğumun beş günündeki benzer bir çevreyi bulmanın imkânlarından mahrumdum.

Gerçi bir British Council vardı. Benim gibi yabancı öğrenciler için bir buluşma yeri vardı. Ama oraya ilk gittiğim akşam kendimi sohbet ederken bulduğum kızın korkulu bir takıntım olan ve savaşın daha da korkulu bir hale getirdiği (değişik zamanlarda uyguladığım perhizlerin bir başka açıklaması) bedensel acı hakkında konuşmak isteyeceği tuttu. Ben de işkence üstüne konuşmaya başladım ve yanlış olduğunu bile bile bunu sürdürdüm; sonunda kendimi bu kadar çarpıtmaktan (önce Porto Riko'daki Zenci'yle, sonra yanımdaki İngiliz kadınla muhatap olduğum New York uçuşundaki davranışlarımdan daha çarpık) öyle telaşa kapıldım ki, utancımın oraya bir daha ayak basamadım.

Dolayısıyla elimde sadece şu pansiyon ile İngilizlerin, muallaktaki Avrupalıların ve İngilizcede zorlanan birkaç Asyalı öğrencinin ilginç, karma ve sessiz arkadaşlıkları vardı. Çağdaş İngilizce kitapları daha çok okuyabilseydim, sözgelimi, romanlardan on bir yıl kadar önce tam

burada geçen "Hangover Meydanı"nı¹ okumuş olsaydım bile pansiyon hayatı benim için daha anlamlı olabilirdi. Öyle bir kitap civarı renklendirir, romantikleştirir ve daima kitaplardan kanıtlara ihtiyaç duyan bana daha keskin bir benlik duygusu kazandırır. Fakat aldığım eğitime rağmen okuduklarım yetmiyordu. Londra hakkında ne biliyordum? Charles Lamb'ın –bir ders kitabında– tiyatroya gitmekle ilgili bir yazısı vardı. Thames kıyısı hakkında –yine bir okul kitabında– *Lord Arthur Savile'in Suçu*'ndan² alınma iki-üç güzel cümle vardı. Ama Sherlock Holmes'taki Baker Caddesi, kuru bir isimden ibaretti; Somerset Maugham ile Evelyn Waugh gibilerin Londra'ya yaptıkları göndermeler de, okuyucunun çok şeyi bildiğini varsaydıkları için, zihnimde bir şey canlandırmıyordu. Bildiğim ya da hayalen sahip olduğum Londra, Dickens'tan öğrendiğim Londra'ydı. Bende şehri bildiğim yanılgısını uyandıran Dickens'tı – ve Dickens'ın çizimleri. O bakımdan, farkında olmasam bile, Dickens'ın Londrası'nı hâlâ gerçek sanan (ve ileride bu yönlerini duyacak olduğumda beni hayrete düşüren) Ruslar gibiydim.

Kendim de var gücümle yazmaya başladığım yıllar sonra Dickens'a baktığımda, Londra'nın anlatıcısı olarak onun benzersiz kudretini ve Londra hakkında yazan öbür yazarlardan farkını biraz daha iyi anladığımı hissedecektim. Uzaklardaki bir çocuk olarak Dickens'ı okuduğumda ve Londra'nın karanlığına onunla birlikte girebildiğimde, bunun biraz da kendi basitliğimi ona yüklemekten, kendi hülyalarımı onunkine yakıştırmaktan kaynaklandığını hissedecektim. Yüz otuz yıl önceki şehir, bana ne kadar yabancıysa ona da neredeyse o kadar yabancı

1. *Hangover Square*. Patrick Hamilton'ın yazdığı kitap, aynı isimle John Brahm tarafından 1945'te sinemaya da uyarlanmıştır.

2. Oscar Wilde'in dilimize de çevrilen bir öyküsü. (Ç.N.)

olmalıydı; onun dehası, bir yetişkin olduğu halde, tasvirlerini bir çocuğunki gibi yapmasındaydı. Mimari bir bilgi veya beğeni göstermemesindeydi; teknik kelimeler kullanmamasındaydı; koca caddeleri tasvir ederken sadece “eski moda” gibi basit sözcükler kullanmasındaydı; vasıfsız veya bilgisiz bir okuyucuyu rahatsız veya tedirgin edecek kelimeler kullanmamasındaydı. Çatıların oluklu sacdan ve çatı duvarlarının kafesli, pencerelerdeki panjurların yağmuru dışarıda tutup ışığı ve havayı içeri alacak şekilde tepeden menteşeli olduğu uzak tropikal diyarlardaki bir çocuğu tedirgin edecek kelimeler kullanmamasındaydı. Basit kelimeler ve basit kavramlarla basit kitaplar, yüzeyler, ışıklar ve gölgeler yaratıyordu Dickens: herkesin kendi malzemesiyle baştan kurabileceği bir şehir ya da hayal yaratıyor, bilmediği şeyleri tasvirleriyle yeniden yaratmak için bildiği şeyleri kullanıyordu.

Dickens için kurmacanın iyi yanlarından biri, kendi çevresini düş gücüyle bu şekilde zenginleştirebilmesiydi. Onun çocuksu bakışının bende, çocukça fikirlerimle, aldığım soyut eğitimle ve mesleğim hakkındaki gayet basit düşüncelerimle bende, o mesleği içimde yeşertmesini beklediğim şehri her yönüyle bildiğim yollu bir yanılsama uyandırması normaldi. (Ve bu arada, fantezi bu ya, büyüklük ve emperyal ihtişamla ilgili –ne Buckingham Sarayı’nın, ne parlamentosuyla Westminster’in, ne de hükümet binalarıyla Whitehall’ın verdiği, ama onların yerine benim Victoria Dönemi’ne ait büyük mühendislik çalışmaları olarak Paddington ile Waterloo metro istasyonlarından, Holborn Köprüsü ile Thames kıyı düzenlemesinden aldığım– XIX. yüzyıla ait diğer fikirlere de yer açıyordum.)

Londra’ya yakından tanıdığım bir yermiş gibi gelmiştim. Ama şehri –evlerin üslubu, hatta semtlerinin adı bakımından– yabancı ve bilinmez buldum; hiç beklenme-

dik bir yer çıkan pansiyonum kadar yabancı; New York'ta sırf oradaki kültürün hatırına satın aldığım "Güney Rüzgârı"ndaki İngilizlik kadar yabancı ve okunamaz. Bu yabancılıkla karşı karşıya kalınca duyduğum rahatsızlık çok büyüktü; bana sunabileceği meğerse çok az şey olan New York'taki kitapçıya girdiğimde duyduğum rahatsızlığın yanında kendimi çok daha küçük hissettiriyordu.

Baştaki o günlerde, vardığım ilk birkaç gününde başka bir şey daha oldu. Bir parçam olan ve yıllardır el üstünde tuttuğum bir melekeyi kaybettim. Hayal kurma nimetini yitirdim, istikbalin ve gideceğim o uzak yerin rüyasını görmez oldum. Trinidad'dayken en yoğun duyguları, belli saatlerdeki gösterimlerden önce görevli öğrencilerin gün ışığını engellemek için çifte kapıları kapattıkları ve yüksek ahşap pencereleri açık tutan uzun iplerin bağını çözdükleri sinemada yaşıyordum. O karanlık salonlarda, başka yerlerdeki bir hayatın düşünüyordum. Ama "başka"lığını onca yıl koruyan o yere geldikten sonra artık düşleri sürdürmenin imkânı kalmamıştı. Ve her ne kadar Londra'daki daha ilk gecemde namını işittiğim, benim için metropolce meşguliyetin ta kendisi olan şu kesintisiz gösterimlerin hatırına sinemaya gitmek istediysen de çok geçmeden sinema düşüncesi, film seyretmek için karanlık bir salona girme fikri yüreğimi daraltmaya başladı.

Sinema zevkini, yetişkinlik hayatımın bir habercisi olarak düşünmüştüm. Fakat aklımın sayısız kuytularındaki türlü utançlardan sonra artık bunun bir hayalden öteye gidemeyeceğini hissediyordum. "Hangover Meydanı"nı okumamıştım, öyle bir kitap olduğunu bile bilmiyordum; ama filmini seyretmiştim. Hollywood'un Londrası –belki başlıkların çağrışımları yüzünden– aklımda *Kiracı*¹ filmi-

1. *The Lodger*. John Brahm'ın yönettiği, Marie Belloc Lowndes'in aynı adlı romanından sinemaya uyarlanan 1944 yapımı ABD filmi. (Y.N.)

nin Londrası'na kaynamıştı. Artık biliyordum ki, bir hayal olmaktan öteye gidemeyen Londra'nın benim için bir değeri yoktu. Ve içimde o kadar kök salan sinema zevki, soyut çalışmanın çorak yıllarında beni ayakta tutan o sinema zevki artık bıçakla kesilir gibi benden alınmıştı. On-on iki yıl sonra sinemaya döndüğümde tanıdığım Hollywood artık ölmüştü, ona hayat veren benzersiz şartlar ortadan kalkmıştı; Amerikan filmleri de Fransız ve İngiliz filmleri kadar kendini önemsemeye başlamış, yerelleşmişti ve bir filmle aramdaki mesafe, bir kitap veya tabloyla aramdaki mesafe kadar açılmıştı. Düş kurmak artık mümkün değildi. Bir gündüz düşçüsü veya hayalperest olarak değil, bir eleştirmen olarak sinemaya gidiyordum.

Kayıt düşecek çok az şeyim vardı. Londra'daki dolaşmalarım macera üretmiyor, binalara veya insanlara karşı gözümü keskinleştirmiyordu. Hayatım Earls Court'taki pansiyonla sınırlıydı. Özel bir hayattı oradaki. Ama ben görmeyi beceremiyordum. Daha şimdiden çoraklaştığımı hissederken, tuhaflık bu ya, kendimi hâlâ bir yazar olarak düşünebiliyor ve bir yazar olarak hâlâ elverişli metropol malzemesi arayabiliyordum.

Metropol; ne anlıyordum bundan? Fikirlerim muğlaktı. Bazı yazarlarla boy ölçüşecek veya beni onlarla aynı hizaya getirecek malzemeyi anlıyordum. Bir de belli bir yazar kişiliğini sergilememi sağlayacak malzemeyi anlıyordum: Hindistan'da sofranın altından notlar alan *Hindoo Holiday*'in (Hindu Tatili) yazarı JR Ackerley gibi belki; her şartta mesafeli, şaşırmaz, son derece bilgili Somerset Maugham; bilgiyle dolup taşan ve cinselliği de iyi bilen Aldous Huxley; zarafet timsali, doğallık timsali olan Evelyn Waugh gibi. Onlar gibi bir yazar olmayı dileyen ben, Earls Court'taki büyük evin kiracılarında bir malzeme göremiyordum.

Londra'ya geldikten kısa bir süre sonra, bir pazar günü Harding'ler beni öğle yemeğine davet etti. Mr. Harding pansiyonun idarecisiydi, ama o zamana kadar ne onu ne de karısını görmüş sayılırdım. Onlardan çok soyadını nadiren kullandığım ve sonunda unuttuğum Angela'yı görüyordum. Angela İtalyan'dı, ülkenin güneyindendi. Yirmili yaşlarının ortasında ya da sonundaydı, ama hangisi olduğunu pek çıkaramıyordum. Benden en az on yaş büyüktü ve onu son derece olgun biri olarak görüyordum. Savaş döneminin tamamını İtalya'da geçirmiş, sonra da her nasılsa –arkadaşlarının çoğu gibi– kapağı Londra'ya atmıştı.

Angela'nın pansiyonda bir odası ve bir tür görevi vardı; ama o görevin ne olduğundan çok emin değildim. Bodrum kattaki yemek salonunda bazen kahvaltı servis ediyor, bazen de akşamları orada oluyordu. Bir de bazı akşamlar Earls Court istasyonuna yakın, Venezia veya benzer isimli bir İtalyan restoranında garsonluk yapıyordu; iki şilin altı pens veya üç şilin altı penslik yemekleri o servis ediyordu. Orada birkaç kere yemiştım. Mönüden anlamasam ve yemeklerini o kadar sevmesem bile garsonunu tanıdığım bir restoranda yemek yemek, bana tarifsiz bir zevk vermişti.

Angela, ailem dışında tanıdığım ilk kadındı. Onunla aramızda daha baştan itibaren bir rahatlık vardı. Onu çok çekici buluyordum ve –hâlâ bakir bir erkek olarak– yarı âşık sayılırdım. Onunla tanışık olmak, bir saman alevi gibi olsa bile, bana metropolce küçük bir heyecan yaşıyor, evden uzakta ve Avrupa'nın büyük bir şehrinde olduğumu hatırlatıyordu. Pansiyon; pansiyonun arkasındaki metro istasyonu ve hemen köşeyi dönünce çok peronlu istasyonun girişi; İtalyan restoranı ve tanıdık garson. Sahneyle sahne donanımları hoşuma gidiyordu; dramın bir parçasıydı bunlar; bir dakikalığına bir metro-

pol insanı olduğum duygusunu uyandırıyorlardı bende.

Angela, bana manevi destek oluyordu. Bana benden hoşlandığını söylüyordu; rengimin ülkesindeki bazı insanların rengi gibi olduğunu söylüyordu. Ama hayatında bir erkek vardı, İtalya'da savaş sırasında tanıştığı bir İngiliz. Sert, sıradan bir adamdı, şiddete başvurabilecek bir adam. Gerçi onu hiç görmedim; sevgilisini bu şekilde tarif eden Angela'ydı – biraz adamı suçlamamı, biraz da kendisine anlayış göstermemi ister gibi, ilişkilerinden kaçınılmaz bir şeymiş gibi söz ediyordu.

Tartıştıkları bir gece adamın hışmından korunmak için odadan ya da daireden, koşarken kaptığı bir manto dışında, çıplak kaçmak zorunda kaldığını anlatmıştı. Ondan sonra kendi başına yaşamaya karar vermiş. Earls Court'taki pansiyona o zaman taşınmış. Sevgilisi oraya gelmiyordu; en azından ben, onu hiç görmedim. Yabancı bir ülkeden miydi? Başkalarının söylediklerinden anladığım kadarıyla hapis yatmış olabilirdi. Ama bunu Angela'ya sormadım, o da bir şey anlatmadı. Sormam gerekse de ona olan duygularımdan ötürü bunu yapmak istemiyordum. Ne olursa olsun, sevgilisine bağlıydı. Üstelik bana manen destek olurken de ilginç şekilde iffetliydi. Kapısı bana açıktı; ama ancak başka ziyaretçileri de olduğunda beni oyunbazlığa kışkırtıyordu – şahitler huzurunda oyunbazlığım sorun olmazmış gibi. Kimse olmadığında daha mesafeli ve dikkatliydi.

İdareci Mr. Harding ve karısının verdiği pazar yemeğine gitmemin nedeni Angela'ydı – daha doğrusu, Angela'nın arkadaşı olmamdı. Mr. Harding'i neredeyse hiç görmemiştim. Ve o öğle yemeğinden –“metropol” malzemelerimden birini meydana getiren, neyin iyi malzeme olduğuna dair kendi görüşlerime uydurmak, benim gibi birinin yazmasına uygun hale getirmek için gerçeği değiştirerek yalnızca o yaz Londra'da değil, sonbahar

Oxford'dayken de aylar boyu saplantıyla yazdığım öğle yemeğinden– sonra bile, onca şey yazdıktan sonra bile ne adamın ne de karısının neye benzediğiyle ilgili bir izlenimim var.

Yemek zemin katta, evin arka tarafındaki büyük bir odada verilmişti. Kahverengi mobilyalara boğulup kimsenin pek uğramadığı öndeki oda “salon”du. Arkadaki oda, mobilyalarla o kadar dolu değildi; ama duvarları evin öbür odalarındaki duvarlar kadar yalıncı – savaş yüzünden eve bir afet musallat olmuş, bir yağma yaşanmış gibi. Anladığım kadarıyla bu arka oda, Harding’lerin pansiyon idarecileri olarak kullandıkları odalardan biriydi.

Yere kadar inen pencereler, metro istasyonuna kadar uzanan yüksek tuğla duvarla aradaki bahçeyi –daha doğrusu, bakımsız bir araziye– görüyordu. Bir ağaç vardı; komşu arsalardaki ağaçlar da görölüyordu. Metro istasyonunun oradaki tuğla duvarın gölgesinde yeşillik bitmemiştir. Bana çirkin gelmiyordu; renkleri seviyordum; çevrilmiş, gölgeli ve serin bir mekânın verdiği duygu hoşuma gidiyordu.

Harding’lerin başka arkadaşları da vardı. Mr. Harding yemeğin yıldızıydı. Sanırım sarhoştı. Kendini bilmemecesine değil ama içmeye bizden önce başladığı belliydi. Mrs. Harding –onu da gözümde canlandıramıyorum– ve Angela, yemek servisiyle ilgileniyorlardı. Mr. Harding konuşuyordu. Yıldız olmanın yanında komikti de; kim olduğunu iyi biliyordu ve tanıdığı insanlarla, şakalarına gülecek ve tavrından etkilenecek insanlarla çevrili birinin güveniyle konuşuyordu.

Yemeğe kadar evin başka bir yerinde mi içmişti, birahaneye mi gitmişti? Soracak veya tahmin yürütecek kadar bilmiyordum Londra’daki içme adabını. Birahaneler hakkında hiçbir şey bilmiyordum. Birahane fikri ho-

şuma gitmiyordu; insanların yalnızca içmeye gittikleri yerler olduğu düşüncesini sevmiyordum. Birahaneleri, Trinidad'da gördüğüm "rom evi" sarhoşluğuyla bir tutuyor ve Londra sokaklarındaki sıradan insanların sarhoş gördüler mi, bunu tiksindirici değil, komik bulmalarına hayret ediyordum. Tıpkı sofraya sarhoş oturan Mr. Harding'in konuklarınca küçümsemeyle değil, hoşgörü, hatta saygıyla karşılanmasına biraz hayret ettiğim gibi. Mr. Harding kendini dinletiyordu. Nasıl bir aksanı olduğunu bilemiyorum. Ama kulağıma filmlerdeki gibi iyi gelmişti.

Yemekteki en kayda değer olay, Mr. Harding'in bir anekdot anlattığı sırada yaşandı. O konuşurken Angela'nın kıkırdadığını ve Mrs. Harding'in aklı başında bir kadın rolü oynadığını hatırlar gibiyim.

Mr. Harding'in anekdotu ne hakkındaydı, hatırlamıyorum. Ama bir an geldi ve bilerek takındığı sarhoş ağzıyla odayı doldurarak ağır ağır, "Eşlerimden biri – Audrey, evet Audrey," dedi. Ardından doğruca Mrs. Harding'e hitap ederek, "Audrey'i hatırlıyor musun?" diye sordu. Ve ne gülen, ne gülümseyen, ne doğrudan Mr. Harding'e bakan Mrs. Harding, aklı başında kadın rolünü sürdürerek, "Audrey'i sevmiştim. Ne tatlı çocuktuk o," dedi.

Diyalogun burası, gözlerimi kamaştırmıştı. Bana çok seçkin, çok şehirli, bir film, oyun veya kitaptan çıkmış bir şey gibi –Londra'da aramaya geldiğim şeyin, bir yazar olarak beni tanımlamaya yarayacak malzemenin ta kendisi gibi– gelmişti. Ve Londra'daki pansiyonda da, daha sonra Oxford'daki okul dönemlerinde ve tatillerde de yaptığım birçok yazı denemesinde o pasaja yer verdim. Ona zemin hazırlayacak sosyal birikiminin olmasına rağmen; Mr. Harding'in sabahtan beri ne yaptığı, nereden geldiği ve öğleden sonra nereye gideceği hakkında –en basit ifadeyle– hiçbir fikrim olmamasına rağmen

men; o sözü sarf eden adamı doğru dürüst göremememe veya laflarını değerlendirecek durumda olmamama rağmen; savaşa mı katıldığını veya Earls Court'taki zamanını içerek mi geçirdiğini sormayı aklımın ucundan bile geçirmemiş olmama rağmen.

Fakat Mr. Harding ve diyalogdaki o pasaj hakkında yazmak için bir sahne vardı. Büyük bir Londra evinde bir pazar öğle yemeği. Bazı yazı denemelerinde konukları olduklarından daha iyi durumda göstermiştim. Kendi durumumu da daha iyi göstermiştim (fazla abartıya kaçmadan); o pasajı kulak misafiri olup kaydetmek beni de insan ilişkilerinde yazarlara yakıştırdığımı kadar "bilgili" yapıyordu. Dolayısıyla o pasaj, Mr. Harding ile Mrs. Harding'e ne kadar haz veriyorsa bir yazar olarak bana da aynı hazzı yaşıtıyordu.

Peki ya Mr. Harding? Daha eksiksiz bir kişilik için başka ipuçlarım var mı? Adam gerçekten anılarımdan silindi mi? Orta yaşlı, kel bir beyazlıktan ve konuşma tarzındaki kasıtlı bir miskinlikten fazlasını hatırlayabiliyor muyum? Mr. Harding, sofrasındaki on sekizlik gencin o sözleri el üstünde tutacak bir yazar olduğunu, kalıp odasına gideceğini ve onları not edeceğini biliyor muydu? Bilemezdi. Öyleyse bu seçkin tavır, bu oyun masadakiler içindi; Mr. Harding'in göze alabileceği bir şeydi. Ve geriye dönüp bakıldığında bu küçük çıkarım, Mr. Harding'i o zaman not ettiğimden daha ilginç biri yapıyor. Metropol tecrübesi ve malzemesi toplamak için, bir yazar duruşu takınmak için duyduğum heyecan; başka yazarlardan yarım yamalak bildiğim malzemeleri arama hevesim; bu tutku, hakikati kaydetme yeteneğimi gölgeliyordu. Halbuki aklım bu kadar karışık olmasa ve ben biraz daha eğitilmiş olsam o hakikat bende daha beraklık kazanabilirdi.

Harding'lerin diyaloguyla ilgili pasajı yazarken herke-

si olduğundan daha iyi durumda gösterdiğimi söylemiştim. Ama malikânedeki Mr. ve Mrs. Phillips'le olan tecrübelerimden, araba kiralama işi yapan Bray hakkında bildiklerimden sonra anlıyorum ki, Earls Court Pansiyonu'ndaki öğle yemeğinin o zaman bana gerçekte görünen hali bile biraz abartılıymış. Şimdiki halimle yemeğe katılanları birer hizmetçi, ortamı pespaye olarak görüyorum; hizmetçilerin hizmet edeceği soylular, savaşıyla beraber gitmiş ve geriye yabancıların doldurduğu yağmalanmış bir ev bırakmış olmalıydılar. Dolayısıyla muhtemeldi ki, Mr. Harding'in itinalı konuşma tarzı, içmeyi alışkanlık haline getiren birinin içtikten sonraki konuşması olmakla kalmıyor, bilenlerin nazarında onu ele verebilecek bir aksanı olduğu için, hizmetçinin yapay kibarlığını da gösteriyordu. Ama Mr. Harding yemekte güvendeydi. Seçkin ve zeki hali, İngiliz arkadaşları için tanıdık ve sevilen bir tiyatroydu; İngilizliğiyle ise orada hazır bulunan yabancıları, hem Angela'yı hem de beni basbayağı etkileyebiliyordu.

Mr. Harding'i o zamanki yazdıklarım da abartmış olabilirdim, ama göz ardı ettiğim yanları da vardı. Yazdıklarım da onu zekâsına paralel olarak büyütürken pansiyonun oluşturduğu fonu bastırıyordum. Ama gerçeği bazı yönleriyle bastırırken aslında daha fazlasını yapıyordum: Hafızayı da bastırıyordum. Ancak bu bölümü kaleme almak için o pazar yemeği üstünde düşünmeye başlayınca davetin özel olduğunu hatırladım. Niçin özel? (Yazdıklarım da buna hiç değinmiyordum.) Çünkü Harding'lerin evdeki son yemeği idi: Kovulmuşlardı. Yerlerini alacak isim de Angela'ydı. Dolayısıyla Mr. Harding'in alkollü hali, zekâ gösterisi ve "eşlerinden biri" hakkındaki yan oyunuyla Mrs. Harding'in, "Audrey'i sevmiştim," demesinde büyük ve takdire şayan bir meydan okuma da vardı. Ama aradığım malzeme o olmadığı için onu not etmemiştim.

Angela'ya gelince; yazdıklarım da haşin sevgilisi yüzünden gece vakti, çıplaklığını yalnızca kürk mantoyla örterek, odası veya dairesinden kaçtığına odaklanmışım. Kürk mantoyu biliyordum. Kalitesini değerlendirecek durumda olmasam bile (hâlâ değilim) benim için çekici bir cinsel mahiyet kazanmıştı o manto (geceleyin neredeyse çıırılçıplak kaçışını anlatan Angela'nın kendisi içinde şüphesiz öyleydi). Olaydaki cinsel ayrıntılar, cinselliğin bilgisine de işaret ediyordu; yazarın saflığını gizliyordu. Ama bu malzemeyle yapabileceğim çok az şey vardı. Hareket noktası olabilecek bir bilgiden yoksun olduğum yerde yazar olarak uydurmayı, icat etmeyi istemediğimden, bunu bir ihlal olarak gördüğümünden Angela'yla ilgili malzemenin sonu çabucak geldi.

Mr. Harding gibi Angela'nın da nereden geldiğini bilmiyordum. Londra'daki geçmişi, Earls Court Pansiyonu'nun dışında geçirdiği zamanlar benim için bir muammaydı. Londra'da yeni biri olarak sevgilisinin odası veya evindeki mobilyaları tahmin etmem; değil konuşma tarzını, aile geçmişini veya coğrafi köklerini bile hayal etmem mümkün değildi. Angela'nın İtalya'daki hayatı da benim için bir muammaydı. Oranın bir hikâyesi vardı (öyle bir şey aklıma gelmese bile). Ve o hikâyeyi öğrenmenin bir yolu da olmalıydı. Ona sorabilirdim. Ama sormayı hiç düşünmedim. O aşamaya gelmemiştim.

Sevgilisiyle nasıl tanışmıştı? Savaş günlerinde İtalya'da hayat nasıldı? Aile üyelerine ne olmuştu? Ya odasına gelen ve arkadaşları olan İtalyanlar, Maltalılar, İspanyollar ve Avrupa asıllı Faslılar... Onların hikâyeleri neydi? Bu insanlar kendilerini İngiltere'de ve Earls Court çevresinde nasıl bulmuşlardı?

Barındırdığı sakinlere artık fazla büyük gelen Londra'daki bir evde, korkunç savaşın bitmesinden kısa bir süre sonra su yüzüne çıkan Avrupa'nın insan enkazı –

pansiyonun gerçek malzemesi buydu. Ama ben görmüyordum. Belki yazar olarak soru sormamam gerektiğini düşünüyordum; belki yazar olarak, duyarlı ve bilen biri olarak gözlem yapmanın yeterli olduğunu veya olması gerektiğini düşünüyordum. Halbuki ortada sahipleneceğim bir konu vardı; sabit kalemimi iyi bir amaca koşabileceğim bir şey.

Çünkü 1950 Londrası'nda, XX. yüzyılın ikinci yarısında yaşanacak olan büyük insan hareketlerinin –özünde Avrupalıların Yenidünya'ya taşınmasından ibaret olan Amerika Birleşik Devletleri'nin iskânından daha büyük bir hareket ve kültürel karışımın– başlangıç noktasındaydım. Burada tüm kıtalar arasında bir hareket söz konusuydu. Earls Court, savaş öncesi veya başından itibaren on yıl içinde “Hangover Meydanı”yla alakalı görülebilecek tüm özelliklerini yitirecekti. Bu süre zarfında Avustralya ve Güney Afrika'dan gelen beyaz müstemlekelilerin Londra'daki bir yerleşimine dönüşecek, daha geniş çaplı bir insan karışımının öncüsü olacaktı. Londra gibi şehirler değişecekti. “Ulusal şehir” olma vasıfları kalmayacaktı: dünya şehirleri, modern Romalar olacak; benim gibi adalıların, hatta daha uzak dil ve kültürlerden insanların gözünde büyük şehirlerin nasıl olması gerektiğinin emsalini oluşturacaklardı. Yerkürenin tüm barbar halklarınca, orman ve çöl insanlarınca, Araplar, Afrikalılar, Malaylarca tahsil için, lüks mallar için, adap ve özgürlük için ziyaret edilen şehirler haline geleceklerdi.

Evden ayrılışımın ikinci haftasında, on sekizinde bir yazar olarak kayda geçecek çok az şey olduğunu düşündüğüm bir sırada müthiş bir konu bulmuştum; ama tabii göreceğim gözüm olsaydı. Büyük konular en iyi küçük dramlarla aydınlatılır; Earls Court Pansiyonu'nda, kimisi savaşta birçok dehşete şahitlik etmiş ve artık yalnız, yabancı, bazen aylak bazen de yarı suçlu olarak

Londra'da huzura ve sükûna kavuşmuş en az on-on iki erkek ve kadın avare, Avrupa ve Kuzey Afrika'nın birçok ülkesinden konuklar ya da Angela'nın arkadaşları sıfatıyla kendilerini bana amade kılıyorlardı. Bu insanların en büyük serveti hikâyeleriydi; üstelik bu hikâyeler, onlardan kolayca dışarı taşıyordu. Ama ben hiçbir şeyi yazmadım. Hiç soru sormadım. Hepsini sıradan şeyler gibi görüp daha uzak yerlerde arandım; yüzleri, giyimleri, adları, aksanları silindi ve artık hiçbirini hatırlamıyorum.

Daha dolaysız, daha önyargısız bir bakışım olsaydı; sırf gördüklerimi not etseydim; o günlerde daha sonraları –yaza yaza– kavuşacağım ve yanı başımdaki erkek ve kadınlara büyük ilgi duymamı ve onlarla nasıl konuşacağımı öğrenmemi sağlayan güven duygusu olsaydı; o güvenin bir kırıntısıyla bile önümde cereyan edenleri samimiyetle veya sadelikle bir kâğıda yazsaydım ne malzeme olurdu! Çünkü çok geçmeden, geldiğim zamanın Londrası hakkında bir kitap için profesyonel bir gözle malzeme arayacak ve çok az şey bulacaktım.

Hafızamda kalanlar, o ilk günlerde saplantıyla kaleme aldığım şeylerdi ve onların da çoğu Angela'nın cinselliği hakkındaydı: şu garip arkadaşlarının doldurduğu odasında sırtımız duvara dayalı olarak yan yana oturur veya uzanırken, elimi göğsüne bastırmama müsaade ettiğinde memelerinin verdiği his; ağzının biçimi; dudaklarının savaş dönemine özgü muhteşem kıvrımı; kürk mantosunun verdiği his ve giydiği önlüğün restoranda heyecan verici ve beklenmedik görüntüsü.

Angela'nın İtalya'daki geçmişi ve hayatı hakkında, sormayı bile akıl etmeyerek, hiçbir şey yazmadım. Sadece herkes aç kalırken semirdiklerini söylediği güneydeki İtalyan rahiplere karşı sövüp saydıklarını not aldım. Bunları, antiklerikal olduğu için not aldığımı şimdi hatırlıyo-

rum. "Antiklerikalizm"¹ – Trinidad Kraliyet Yüksek Okulu'ndaki öğretmenlerin yazdırdıklarından ve tavsiye ettikleri kitaplardan öğrendiğim, Avrupa tarihiyle ilgili soyut konulardan biriydi bu. Benim için soyut bir çalışma alanı olan Fransız veya Rus sineması hakkında nasıl kompozisyonlar yazabiliyordusam tarih için de aynısını yapabiliyor; kralları, saraylıları ve mezhepleri anlamadan, onlar hakkında, köklü ve büyük bir ülkenin idaresi ve toplumsal örgütlenmesi hakkında hiçbir fikrim olmadan Fransız tarihi hakkında kompozisyonlar yazabiliyordum.

On sekiz yaşında tüm bildiğim Orinoco Irmağı'nın ağzındaki küçük bir adanın küçük müstemleke dünyasından, hatta o adanın içinde, küçük Asyalı-Hintli topluluğumuzun içindeki ailemin dünyasından ibaretken –küçük dünya içinde küçük dünya– büyük dünya hakkındaki bilgim nasıl soyut olmasın idi? Kendi topluluğumu tanımıyor, öbürlerini hiç bilmiyordum. Tarih hakkında hiçbir fikrim yoktu; tarih gibi görkemli bir kavramı yaşadığımız adaya bağlamak kolay değildi. Devlet hakkında hiçbir fikrim yoktu. Ben yalnızca bir sömürge valisini, bir Yasama Meclisi'ni, Yürütme Meclisi'ni ve bir polis teşkilatını biliyordum. O yüzden tarih ve öbür toplumlar hakkında okuduğum neredeyse her şey soyut bir niteliğe sahipti. Onları ancak bildiklerime bağlayabiliyordum: Okuduğum her şey beni hayal âlemine götürüyordu.

1950'deki halim, yüksek imanlı Ortaçağ insanları olarak Yenidünya'ya ayak basan ilk İspanyol gezginler gibiydi; Tanrı'nın dünyasına ait harikaları görmek için yola düşmüş, ama sonra o harikaları çabucak sıradan şeyler olarak görmeye başlayarak, sorularını (ve açık bir id-

1. Kilisenin ayrıcalıklarına, mülklerine, var olan ya da olduğu iddia edilen toplumsal ya da siyasal nüfuzuna karşı çıkan ya da başka gerekçelerle ruhban zümresini hedef alan akım ve eğilimler. (Y.N.)

raki) ancak İspanya'dan ayrılmadan önce bulacaklarını bildikleri şeylere –altına– yönelten insanların hali gibi. Sahici merak, olgunlaşmanın sonraki bir evresinde gelişir. İngiltere'de ben henüz erken bir evrede, Ortaçağ İspanyollarının evresindeydim: Aldığım eğitim, edebiyat tutkum ve akademik uğraşlarım, İspanyol maceracı ve yolcularının iman ve tahammülüne karşılık geliyordu. Ve onca zahmetin ardından karaya ayak basan İspanyollar gibi ben de karaya ayak bastıktan sonra çok az şey gördüm. Orinoco veya Amazon ırmaklarından içeri doğru uzun, tehlikeli bir yolculuk yapan İspanyollar gibi benim için de kayda geçecek çok az şey vardı.

Öyle olunca Angela'nın İtalya'daki geçmişi hakkında not ede ede onun antiklerikal yönünü not ettim. O güne kadar soyut kalanların bir teyidiydi bu; beni heyecanlandırmıştı; çünkü zaten bulmayı beklediğim şeydi.

Avrupa'nın savaştan sonraki insan enkazı – kaçırdığım temalardan biri buydu. Ama buna bağlı bir tema daha vardı.

Harding'lerden pansiyonu devraldıktan kısa bir süre sonra Angela bir cumartesi günü, kendi deyişiyle “bir şey” göstermek için, beni yukarıda bir odaya çıkardı. Söylediği o “şey”i daha yeni fark etmiş gibi, o “şey”den Harding'ler sorumlu olabilirmiş gibi davranıyordu. Ama bu mümkün olamazdı: Angela'nın pansiyonla bağlantısı o kadar da yeni değildi.

Beni ikinci veya üçüncü katta bir odaya çıkardı. Büyük ve karanlık bir odaydı bu, benimki yanında küçücük kalırdı. Perdeler çekiliydi. Odada beklemiş kir ve idrarnın, yıkanmamış eski giysilerin, yıkanmamış eski bedenlerin kokusu vardı. Koku, odanın karanlığına tutunmuş gibiydi; karanlık onu ifade eder gibiydi. Yatakta ihtiyar bir adam vardı; kokunun kaynağı oydu. Yatağa bir baston dayalıydı. Angela yataktaki gölgeye, “Sana birini getirdim,” dedi.

Gölge oralı olmadı. Oyunbazca –üstelik Angela da bununla basbayağı eğleniyordu– yatağa dayalı bastonu alıp Angela’nın eteğini kaldırmaya çalıştı. Angela acayip bir şeye tanık olmam için beni ihtiyarın yanına çıkarmış, onun cinsel oyunbazlığını bana gösteriyordu; en azından ben öyle sayıyordum. Bana adam hakkında hiçbir şey anlatmadı, ben de sormadım. Sorular ancak şimdi aklıma geliyor. Salonun belki gerçek bir salon, yemek salonunun belki gerçek bir yemek salonu olduğu savaştan önce de adam burada mıydı? Savaş boyunca burada yaşamıştı da artık yaşlandığı için mi yerinden kalkamıyordu? Harding’ler ona yemek getirip götürmüştü ve Angela da şimdi aynısını mı yapıyordu? Tümünden pansiyonu çekip çeviren insanlara mı muhtaçtı?

Düşündüğüm gibi seksen yaşındaysa (gerçi on sekizimdeyken ihtiyarların yaşını tahmin edecek durumda değildim) 1870’te doğmuş demektir. Yani Dickens’ın öldüğü yıl dünyaya gelmişti; Lord Alfred Douglas’ın doğduğu yıl; Prusyalıların Fransızları hezimete uğrattığı yıl. Ya da başka bir açıdan bakılırsa, Mahatma Gandhi’nin doğduğunun ertesi yılı. Gençliğinde XIX. yüzyılın başlarına ait anıları olan insanları tanımış olmalıydı; Hint Ayaklanması’nı yakın bir hadise olarak bilen insanların arasında yaşamış olmalıydı. Şimdi, iki kıyııcı savaşın ardından, Gandhi ve Nehru’nun ardından Victoria Londra’sının, Londra’nın Victoria Dönemi’nde kurulan bir bölgesinin büyük evlerinden birinde son demlerine yaklaşıyordu. Şimdi, kim bilir neler görmüş olan buradaki evler, insanlara büyük geliyordu; büyük karanlık odadaki ihtiyar, evde yaşayan öbürleri gibi bir yabancıydı artık. Ve bu evlerin fonuna karşı, nerede olduklarından bile hemen hemen haberi olmayan –benim gibi, pansiyondaki öbür Asyalılar gibi, Angela ve öbür Akdenizliler gibi– yeni bir insan dalgası yükseliyordu.

İhtiyarı sonradan bir kere daha gördüm. Merdiven sahanlıklarından birinde ayaklarını sürüye sürüye dolaşıyordu. İhtiyar suratına tuhaf, komik duran bir huzursuzluk sinmişti. Belki yüzündeki et ve kasların belli bir biçimde katılaşmasından öyleydi; yaşla beraber sanki yüzü de çok hafiften kasılmaya başlamıştı. Bana baktığında tanır gibi görünmedi; şu sabitleşmiş gülümsemesi asılıydı yüzünde, o kadar. Adımlarına ve holden aşağı, sokağa kadar olan uzun yola kilitlenmişti. Yazdı, ağustosun sonu ama paltosu üstündeydi. Palto lacivertti ve kalın görünüyordu; vaktiyle ısmarlama yapılmış olmalıydı. Adam, uzun boyluydu; paltosu, adamın ısınmak için ihtiyaç duymasına rağmen, omuzlarına fazla ağır gibiydi. Bastonu elindeydi. Kokusu önünden geliyor, arkasından takip ediyordu. Herhalde kısa bir yürüyüşe çıkıyordu; bunun için uzun bir hazırlık gerekmişti anlaşılan.

Ziyaretçileri var mıydı? Parayı nereden buluyordu? Hiç sormadım. Oxford'daki ilk dönemin ardından Noel tatili için ikinci ve son kez pansiyona döndüğümde de onu sormadım; Angela da hiçbir zaman anlatmadı. İkinci gidişimde ihtiyarı hiç görmedim; onu merdiven sahanlığında kalın lacivert paltosuyla gördüğümden sonraki yaklaşık on iki hafta içinde herhalde ölmüştü. Geçmişle öyle bir bağ, geçmişe olan duyarlılığımla benim için o kadar değerli bir bağ yok olmuştu. Ve ona rağmen ihtiyarı hiç sormadım.

On sekiz yaşında henüz tavıma gelmemiş olmam veya ne yazacağımı bilmemem değildi tek sorun. Aldığım eğitimin –ve o eğitimin daha “kültürel”, daha cici kısmının– bende uyandırdığı düşünce nedeniyle yazar, duyarlık sahibi biridir; yazar, içsel gelişimi özümseyen veya gösteren biridir sanıyordum. Öyle olunca da, gariplik bu ya, Trinidad'da olmama rağmen XIX. yüzyıl sonu-

nun estetik akımlarına ve Bloomsbury'ye¹ ait fikirler, temelde imparatorluktan, servetten ve emperyal güvenceden üreyen fikirler bende kök saldı. Benim yorumladığım biçimiyle, öyle bir yazar olmak için hile yapmam gerekiyordu; kendimi başka biri olarak, kendi geçmişime sahip birinden farklı olarak yansıtmam gerekiyordu. Dolayısıyla yazan kişiliğin altındaki bu müstemleke kökenli Hindu benliği gizleyeceğim derken hem malzememe hem de kendime büyük zarar verdim.

Soru sormayı istemek, gerçek bir yaratıcı merakı –dedikoduların bir kulaktan girip öbüründen çıktığı düşüncesiz meraka karşılık yaratıcı merakı– canlı tutmak için halihazırda sahip olduğum bilgiye belli bir düzen vermem gerekiyordu. 1950'de öyle bir düzen, imkânlarımın dışındaydı. Kafamdaki yazar fikrinden dolayı gördüğüm her şeyi olağan karşılıyordum. Parlak bir öğrenci gibi her şeyi zaten bildiğimi sanıyordum. Yazar olarak ancak zaten bildiğim ve zaten okuduğum şeyleri bulmam gerektiğini düşünüyordum. Tabii çok geçmeden –“Gala Gece-si”nin ve Harding’ler ile Angela hakkında yazdığım sayısız yazının ardından– kaydedecek hiçbir şey bulamamaya başladım ve durmak zorunda kaldım.

Şeyler, nesneler, sabır. Trinidad'da Pan American World Havayolları'nın uçağına binerken yanıma aldığım küçük defter –klasör veya dosyalarınkine benzer kapağı-nın iç cebinde zarfları olan ucuz çizgili kâğıdıyla ucuz bir mal, beş sentlik şeylerin satıldığı dükkânın malı– işte o küçük defter, sabit kalemi gibi hâlâ yanımdaydı. Gelgelelim, ilk günün ardından sayfalarına gerçek bir heyecan

1. Bloomsbury Grubu. Londra'nın aynı adı taşıyan semti ve civarında yaşayan, aralarında Virginia Wolf'un ve John Maynard Keynes'in de olduğu sanatçı ve entellektüellerin oluşturduğu, XX. yüzyıl başından İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar varlığını sürdüren grup. (Ç.N.)

işlenmemişti. Küçük şeyler, sahte şeyler kaydedilmişti; hiçbir şey kaydedilmemişti; derken kenara konuldu. Kalem hayatta kaldı, kullanılmayı sürdürdü. O günlerde kurşun veya tükenmez kalem olsun, yazı gereçleri atılmazdı. Ve ancak su değdiğinde belirginleşen sabit kalemin kısıp güdük kalan haliyle bile edebî görevinin ötesinde de çok işler gördü. Mektuplar yazdı; satın aldığım ve birçoğu “Güney Rüzgârı” gibi olan kitapların, İngiltere hakkında “kültür” içerikli olan kitapların, okuduğum şeylerde rastladığım veya daha kültürlü olan öğretmenlerimin yazar olmak üzere İngiltere’ye gidecek bir oğlana tavsiye ettikleri kitapların ilk sayfalarına ismimi yazdı.

Trinidad’dan New York’a kadar uzun uçak yolculuğunda başlayan insanla yazar arasındaki ayrışma tamamlanıyordu. İnsan da yazar da küçüldü; yıllar süren hazırlıklar birkaç haftada boş bir çabayla sonlandı. Ardından, ancak bu sefer çok yavaş olarak, insan ve yazar tekrar yakınlaşmaya başladı. Aldığım soyut eğitimin hülyalarından sıyrılana kadar neredeyse beş yıl geçti – Oxford’un geride kalmasından bir yıl, Angela ile Earls Court’un görüş alanımdan çıkmasından çok daha sonra. O idrak bana neredeyse beş yıl sonra bağışlandı – bir yazar olarak malzememin ne olması gerektiğini bulmak için umutsuzca çırpındığım bir sırada, bir gün ansızın.

Anılarımdaki en basit şeyler hakkında çok basitçe ve hızla yazmaya başladım. Çocukluğumun bir bölümünü geçirdiğim, o aylarda aile yaşantısının ve evin güvenliği ve mesafesinden dikkatle incelediğim Port of Spain’deki sokak hakkında yazdım. Yazarken bilgi adeta başıma üşüşüyordu. Ve o bilgiyle, kendimi öylece kabullenmemle (öncesinde ne kadar zor, sonrasında ne kadar kolay ve tereddütsüz) merakım hızla kabardı. Başka işler yaptım; bu somut yöntemle, bana çok yakın olduğu için kolayca çıkarabildiğim işlerle kendimi tanımladım ve

konumun duyarlık değil, kendi içsel gelişmem değil, içimde sakladığım, içinde yaşadığım dünyalar olduğunu gördüm. Konum, evden ayrıldıktan iki hafta sonra Earls Court pansiyonunda kendimi gereğinden büyük bir evin içinde ve Avrupa'nın savaş sonrasındaki insan enkazı arasında bulurken –ben farkında olmadan– karşıma çıkan temanın bir türeviydi.

Sözünü ettiğim idrake ulaşana kadar insan ve yazar olarak –ikisi de aslında aynıydı– nasıl biri olduğumu bilmiyordum. En basit haliyle ifade etmek gerekirse: Komik miydim, ciddi mi? Aynı malzeme karşısında çok farklı ses tonları mümkündü veya takınılabilirdi, çok farklı tavırlar alınabilirdi. Büyük bir akıl sisinin içinden bende bir sokak fikri doğdu. Ve birkaç günde hepsi birden –malzeme, ses tonu ve yazma becerisi– birbirini bulup birlikte gelişmeye başladı.

O ilk ilhamla, benim için bir devir kapanıyordu. Ve 1956'da, ayrıldıktan altı yıl sonra artık eve dönebilirdim. Altı yıl! Deniz yolculuğunun insanlara dayattığı zaman aralığı buydu. Yurtdışına çıkmak sahiden veda etmek demekti. Ailenin Trinidad havaalanındaki büyük veda töreni, birçok bakımdan geleneksel olsa bile, çıktığım yolculuğun niteliğine gerçekten uygundu. İngiltere'de altı yıl!

Bundan böyle seyahatlerim daha sıklaşacaktı, yolculuklarım daha sıradanlaşacaktı. Ama eve yaptığım her yolculuk, oradan da İngiltere'ye her dönüşüm bir önceki yolculuğu belirleyecek, hepsine verdiğim tepkiler birbirinin üstüne binecekti.

1956'da İngiltere'den Trinidad'a buharlı gemiyle aktarmasız döndüm: havadaki ağır değişimi yaşarken, rüzgârın çıktığı bir gün, esen yel yumuşak ve ılık olduğu için bir önlem almama gerek olmadığını hoş bir sürprizle fark ettim; gemideki hayatın düzenini, gösterişli matbaada basılmış mönüleri, personelin serin havalara ait siyah

üniformaları çıkarıp sıcağa ait beyaz üniformalara geçmesini gördüm. Atlantik'te on üç günün ardından bir sabah sessizliğe uyandım; buharlı motorlarla geçen on üç gün ve gecenin ardından sessizlik, kulakları dolduran bir şey olmuştu.

Barbados'taydık ve kamaramdaki her lombozdan berrak, şaşırtıcı, nefis bir tablo görünüyordu: mavi gökyüzü, beyaz bulutlar, yeşil bitki örtüsü. Eve ilk dönüş yolculuğumda karaya yanaştığımız ilk yerde, reklam edilen ve beklenen şeyi görünce kendimi bir an turist gibi hissettim. Çocukluğumda bana yaşadığım adayı, yerel hayatı böyle çizip renklendirmeyi öğretmişlerdi; Port of Spain'de Frederick Caddesi ve Marine Meydanı'ndaki Zenci-Beyaz melezi biblocular, eski binaların cumbaları altındaki kaldırımlarda tezgâh kuranlar, Moore-McCormack Denizyolları'nın gemiden inen ve şehri bir saat kadar gezen ziyaretçileri için yerel hayatın resmini böyle yapıyorlardı.

Böyle bir bakış biçimine inanmıyordum. Bunun posterler için, Amerikan dergilerindeki reklamlar için üstünde anlaşılmış bir şey olduğunu düşünüyordum. Nitekim içimizden bir bölük karaya çıktığı zaman karşımızda bulduğumuz adanın lombozlardaki şu nefis tabloyla bir ilgisi olmadığını gördük. Barbados adası düzdü; şeker kamışı tarlaları ve insanlarıyla harap görünüyordu; yollar dardı; ahşap evler küçük, küçücüktü ve düz arazide, sanki insanlar adayı yüzyıllardır ekip biçmiyor, burada yaşamıyorlarmış gibi tünemişçesine, temelsizcesine duruyordu ve her yerde küçük çocuklar vardı.

Çocuklar siyahtı. Trinidad'daki gibi bir ırklar karışımı yoktu Barbados'ta; hele Trinidad'daki gibi Hintli veya Asyalı bir nüfus hiç yoktu. Ama İngiltere'deki altı yıldan sonra Barbados'u böyle birdenbire, on üç günlük deniz yolculuğunun ardından karşımda bulmak, bir kara par-

çasına çıkmaktan çok kendime ait bir yanımlı ve yaşanıp kapatılmış bir defter sandığım bir geçmişini tüm açıklığıyla görmeye benziyordu. O geçmişin küçüklüğü, o küçüklüğün utancı: Bir yazar olarak kolayca kabulleneceğim şeyler değildi bunlar. Bunlar “Gala Gecesi”, “Angela” ve “Londra’da Hayat”ın yazarı olarak temelli geride bıraktığımı sandığım şeylerdi. Sabah turumuzu (dolmuşta) tamamlayıp gemiye döndüğümüzde bu faslı kapattığımız için rahatlamıştım.

Sanki gemi çok güvenliymiş gibi; sanki ertesi sabah beni kendi adamda indirmeyeceklermiş gibi. Zaten oraya vardığımda her şeyin Barbados’taki boyutlara kadar küçüldüğünü görecektim. Ama Barbados’tan çok daha yoğun olmak üzere, artık orada bir kara parçasına değil, eski, kişisel bir burukluğa bakıyordum. Altı yıl önce –üstelik o yaşta altı yetişkinlik yılı yarım bir ömre bedeldi– Port of Spain’deki kavisli sokaklara, ahşap evlere, koca yapraklı ağaçlara, tek katlı dükkânlara, sabah ışığında ve ikinci ışığında Northern Sıradağlarının değişmez görüntüsüne kadar her şey gidişimin şanlı izini taşıyordu. Her şey ayrılışımın ve New York, Southampton, Londra, Oxford gibi şöhretli yerlere yapacağım uzun yolculuğun heyecanına bulanmıştı; her şey yazarlık kariyerinin ve metropol hayatının vaat ve hayalleriyle süslenmişti. Altı yıl sonraysa geride bıraktığımı sandığım dünya, beni bekliyordu. Küçülmüştü ve ben de onunla birlikte küçüldüğümü hissediyordum.

Yazar olarak başlangıcımı yapmıştım. Ama yazdığım kitapların ikisi de henüz basılmadığından önümü göremiyor, öbür kitapları göremiyordum. Altı yıl önce bir hayalin peşine düşmüş, kimseye karşı bir sorumluluğu olmayan bir oğlan çocuğuydum. Şimdiyse babam ölmüştü; borçlar vardı; ailevi yükümlülükler vardı. Ama kimseye fayda sağlayacak bir durumda değildim; kendime bile bir

faydam yoktu. Yeni keşfettiğim bir yetenekten başka hiçbir şeyim yoktu; yapabileceğim tek şey, kendime bakabilmemin tek çaresi –bir hayal ülkesi olmaktan çıkan, bir yazar olarak sıradaki kitapları beklerken radyo metinleri veya küçük gazetecilik işleri gibi tali yollardan geçinebileceğim bir yere dönüşen– İngiltere’de olmaktı.

Altı hafta sonra oradan ayrıldım. 1950’de İngiltere’ye gittiğim burs, dönüşümü de karşılıyordu; İngiltere’ye olan bu seferki yolculuğumunsa çok kıymetli parasını sınırlı tasarruflarımdan ben ödüyordum. Jamaika üstünden giden bir muz gemisine bindim. Kingston’da gemiden indim ve üç gün sonra Port Antonio’da muz yüklediği yerde onu tekrar buldum – yeşil bir sahilin, koyu yeşil bir bitki örtüsünün ve güvensizliğimden kaynaklanan kalp ağrısıyla manzaranın tadını çıkaramayışımın anısı. Ardından gemi beni kuzeye, İngiltere’nin kısalan kış günlerine götürdü.

Neredeyse insansız olan gemide kış mevsimine, çalkantılı kurşuni denizlere aldırmıyordum. Hatta kışı sırf dramatik yanından ötürü, sırf çocukluğumun tropik havasıyla farklılığından ötürü hâlâ seviyordum. Canımı sıkan karşı taraftaki belirsizlikti; “güzergâh”ımın iki ucunda da belirsizlik olduğunu bilmekti. Artık burs parası yoktu; Oxford’un bulanık, içimi ısıtan düşüncesi, yolculuğumun ucunda beni yazarlığın beklediği fikri yoktu; not almak yoktu. Angela yok, Earls Court Pansiyonu yoktu; metro katarlarının gürültüsü ile büyük şehir merkezinin beklentisi yoktu. Earls Court ve Victoria Dönemi’ne ait ihtişamının yerini artık Kilburn’daki gri, hatta kara renkli tuğladan işçi sınıfı pansiyonu ve herkesle aynı tuvalet ve banyoyu paylaştığım iki odalı yerim almıştı.

Gemide uzun boylu, iriyarı, yaşlıca bir adam olan bir İngiliz bira imalatçısı vardı. Bir başkasına söylerken duyduğum için bira yaptığını biliyordum. Küçük muz

gemisinin kütüphanesinden bir kitap alırken kabin amirine adını ve unvanını söylemişti; onu da duymuştum. Gemide birkaç yolcu olmasına rağmen unvanını vermişti. Bir biracı, üç-dört İngiliz kadın, Jamaikalı bir melez ve ben. Kadınlar aralarında kâğıt oynuyordu.

Altı yıl önce olsaydı biracıyla kadınları yakından incelerdim. Artık incelemiyordum. Yabancı olduklarından, tecrübelerime çok uzak olduklarından değil; konularım la belli bir bağ kurmuş bir yazar olarak artık İngilizlikle ilgilenmiyor, kitaplarda okuduklarımın ve 1950’de metropol malzemesi diye gördüklerimin bir teyidini aramıyordum. Kadınlardan biri, İngiltere’nin güney kıyısında pansiyon işletiyordu. Kendine bir *Karayip yolculuğu* armağan etmiş! Kelimeleri ağzından çıkarken duydum, gözlerinde gördüm; döndüğünde arkadaşlarına anlatırken onları işitebiliyordum: Tecrübenin kendisi, anlatacaklarının gölgesinde kalacak gibi görünüyordu. Kelimelerin onun için ve benim için değerleri nasıl farklıydı! Fyffes firmasından aynı muz gemilerinde seyahat etmemize rağmen –Cavina, Golfito, Camito– yaptığımız yolculuklar ne kadar farklıydı!

Dört yıl sonra benim için her şey –dünya, ruh halim, görüşüm, Atlantik’in kendisi– daha da değişmiş olacaktı. O dört yılda, sırf İngiltere’ye kışın yaptığım dönüşün telaş ve tedirginliğinden, büyük bir emekle önemli olduğunu hissettiğim bir kitap yazmıştım. Ve ilk gidişimin on yıl ardından adaya dönerken artık yepyeni bir güven, sonunda olmak istediği yere gelmiş bir adamın güveni vardı üstümde.

Ve o zaman gördüğüm, hissettiğim ve yaşadığım her şey –tepeler, her tarafa yayılan derme çatma evler, sıcak, radyo programları, radyo reklamları, gürültü, dolmuşlar– artık sevincin izini taşıyordu. Kendimi bildim bileli o coğrafya –müstemleke veya tatil yeri çağrışımlarıyla: sa-

hilleri, pazarlanan kadınları, hindistancevizi ağaçları, muz ağaçları, güneşi, iri yapraklı ağaçlarıyla– kaygının, telaşın ve çilenin coğrafyası olmuştu. Beni ben yapan eğitim daima bir yarıştı, başarısızlık korkusunun yok oluş korkusuna benzediği bir müsabakaydı. Çocukken kendimi hiç serbest hissetmemiştim. Şimdiki gibi öğle sonralarında, arabalı gezmelere çıkabildiğim veya öğle yemeğini ağırdan alabildiğim 1960'takinin tersine, kitaplara gömülmek zorundaydım; şimdiki gibi akşamlarda, sağa sola ziyarete gitmek veya sadece sohbet etmek varken burslu bir öğrenci olarak geç saate kadar ders çalışmak veya ezber yapmak zorundaydım. Soyut tahsilin acısını ancak çıkarabiliyordum!

Meslek hayatımın bu aşamasında özgürlüğümün, bir yazar olduğum ve yazarlıkla yaşayabileceğim gerçeğinin bayramını kutlayabileceğim en uygun yer herhalde telaşımı ve hırsımı besleyen, ilk hülyalarımı büyüten bu adaydı. Ve 1956'daki ilk dönüşümde nasıl oradan oraya dolaşmış, çocukluğum ve ilk gençliğimdeki yerlerin küçüldüğüne şahit olduysam bu sefer de aynı şekilde dolaştım ve gördüğüm yerlere kutlamanın sevinciyle, farklı zamanlarda farklı sebeplerle hissettiğim dehşetten onları arındırmak için dokundum. Çok uzaklardaki İngiltere'de bu coğrafyayı kitaplarımda yeniden kurmuştum. Fakat oradaki coğrafyada eksikler veya sapmalar vardı ve şimdi artık kurduklarımın aslını görüp onların tadına varabiliyordum.

Belirli bir başarıya ulaşmış ve belirli bir korkunun sonuna gelmiş olarak adayla ilişkim böylece nihayete erer gibi oldu. Bundan sonra geri dönmek için içimde hiçbir zaman belli bir arzu uyanmadı. Şu veya bu sebepten döndüğüm zamanlarda da adaya bir günde doyduğumu, hatta gına getirdiğimi hissettim. Vardığım günün sabahında havaalanından çıkarken renklere hayranlık

duyuyor ve uzun günler ya da haftalar kalmak isteyeceğimi düşünüyordum. Ama ilk günün ve ilk gecenin ardından, saat farkının verdiği sersemlikle şafaktan önceki ilk kalkışımın ve bahçedeki kolibrileri ilk görüşümün ardından huzursuzlaşıyor, yoluma devam etmek için sabırsızlanıyordum.

İnsanlarda bir yenilik yoktu; kendilerini çabucak ifşa ediyorlardı. Vaktiyle beni derinden üzen ırksal saplantıları, onları, gözümde basitleştiriyordu. Bu biraz da çocukluğumdan kalan yok olma korkusu –bir tarafın ya da diğernin, kendi tarafımın veya öbürünün basitliği içinde kaybolacağım veya yutulacağım korkusu– ile ilgiliydi.

Tuhaftı: mekânın kendisi, küçük ada ve insanları artık beni kendine bağlamıyordu. Ama bir yazar olarak bana dünyayı veren de ada –büyük dünyaya, uygarlık fikrine, Antikçağ fikrine karşı içimde uyandırdığı merakla; içimde hızlandırdığı onca kaygıyla– bu ada olmuştu: Bana, XX. yüzyılın ikinci yarısında önem kazanan temaları vermişti; “Gala Gecesi”, “Londra’da Hayat” ve “Angela”yı yazdığım sıralar, kelimeye yüklediğim anlamdan çok farklı bir şekilde de olsa, beni metropollü yapmıştı.

1960’taki ilk gezi kitabıma hem psikolojik hem de bedensel olarak –yazarlığımı kutladığım ve yukarıda tarif ettiğim ruh haliyle– kendi küçük müstemleke adamda başladım. Kitap ısmarlamaydı: hâlâ ayakta kalmış imparatorlukların kırıntıları olan müstemlekelerde, Karayiplier ile Güney Amerika Guyanalarında yolculuk yapacaktım. Yola, Avrupa’dan çıkan metropol seyyahına ait düşünceyi biliyor ve müthiş cazip buluyordum. Elimdeki tek rol buydu zaten; gelgelelim –bana çok yakın müstemlekeli-ler arasında bir müstemleke olarak– benzer bir eğitimi ve kültürü, aynı macera düşüncesini paylaştım bile öyle bir seyyah olamazdım. “İzlenimlerimi aktaracağım” bir metropol kitlesine sahip olmadığımın çok iyi farkınday-

dım. Seyyah yazar fikrinin cazibesiyle müstemlekeliler içinde müstemlekeli bir seyyah olmanın alınganlığı arasındaki kavga, yazmayı zorlaştırıyordu. Gezilerimi bitirmiş ve yazmaya hazır olarak notlarım ve güncelerimle Londra'ya döndüğümde de sorunlar çözülmüş değildi. Öyle olunca mizaha –kafa karışıklığını örtmenin bir yolu olarak hayatta olduğu gibi yazıda da sıkça başvurulan komediye, komikliğe, hiciv refleksine– sığındım.

Aynı yazı türünde daha fazla ürün vermem için kendimi daha yakından tanımam gerekiyordu. Çok geçmeden fırsat doğdu. İlk gezi kitabımı bitirdikten sonra bir yenisi için Hindistan'a gittim. Bu sefer İngiltere'den yola çıktım. Hindistan, İngiltere için özeldi; İngiliz seyyahların iki yüz yıldır yazdıklarının haddi hesabı yoktu, üstüne bir de roman yazmışlardı. Ben o türden bir seyyah olamazdım. Hindistan'a yolculuk yapmak benim için ne İngilizlerin bildiği, ne de Hindistan Hintlilerinin bildiği bir hayale yolculuk yapmak demekti: ben Hintli büyük babalarımın Trinidad'da baştan kurmaya çalıştıkları kırsal Hindistan'a, kısmen içinde büyüdüğüm "Hindistan"a, geçmişimizin bir anda kesintiye uğradığı ve aklımda yarım kalmış bir heves gibi olan Hindistan'a yolculuk yapıyordum. Burada yapacağım keşif için bana emsal olabilecek biri yoktu; ne Forster, ne Ackerley ne de Kipling'in bana bir yardımı olabilirdi. Kitabın yazımında bir yere varabilmem için her şeyden önce kendime kendimi açıkça tanımlamam gerekiyordu.

Dolayısıyla Trinidad'dan başlamak üzere bilgim de, öz bilgim de genişledi. Çocukluğumun bir bölümünü geçirdiğim Port of Spain'deki sokak; Trinidad'daki "Hintli" aile yaşantısını yeniden kurmak; Karayipler ve Güney Amerika sömürgelerine yolculuk; bunun ardından köklerimin özel ülkesi olan Hindistan'a yaptığım gezi. Merakım her yönde ilerliyordu. Her araştırma, her kitap

bildiklerime yeni şeyler katıyor, kendime ve dünyaya ilişkin fikirlerimi geliştiriyordu.

Ama Trinidad'ın kendisine, başlangıç noktasına, merkeze gelince; artık beni tutamıyordu. İçimde Atlantik seyahatiyle, iki hafta süren bir gemi yolculuğuyla, gemi yaşantısıyla, hava değişimiyle, her sabah saatleri geri almayla, denizin ve göğün rengiyle, dalgalarla ve denizin kabarmasıyla, gökkuşaklı serpintilerle, yunuslarla, Karayip sularına girildi mi geceleri gemi ışığında uçan ve sabahları bazen güvertelerde kayganca kanat çırparak ölmek üzereyken bulunan uçan balıklar ile Trinidad arasında bir bağ kalmamıştı. Artık ne Trinidad'a ne de başka bir yere yolcu gemisi kalmıştı; Trinidad artık bir havayolu durağı olmuş, havaalanında geliş ve gidiş sahneleri sıradanlaşmıştı. Çocukluğumun coğrafyasına bazen duyduğum özlemi de ilk varışın görkeminden, ilk şafağın güzelliğinden sonra yaşayacağım bıkkınlığı zihnimde tekrar canlandırarak kolayca dindirebiliyordum.

Sonra bir şehirler dizisi çıkarmak isteyen Amerikalı bir yayıncının kitap siparişini kabul ettim. Hem benim için kolay olacağını hem de yazacak fazla bir şey olmadığını düşündüğümünden kendi şehrim olan Port of Spain'i tercih ettim: keşfedilişi ve insandan arındırılmasının ardından Trinidad, XVIII. yüzyılın sonuna kadar iskân edilmemişti. Projeyi birkaç aylık bir uğraş, kitap suretinde bir gazetecilik işi olarak görüyordum. Fakat sonra hiç kaynak kitap olmadığını fark ettim. Tarihî gerçeğin kütüphanelerde bir yerde, yarı tanrısal muhafızlar eşliğindeki yarı tanrısal ciltler arasında saklandığı düşüncesi sanırım birçoğumuzda vardır. Fakat kitaplar maddi nesnelerdir ve bir ihtiyacı karşılamak üzere hazırlanır veya üretilir; Trinidad hakkında böyle yarı tanrısal kaynak eserler yoktu. Doğruca belgelere inmem gerekiyordu. Tam bir çileydi; ama sonra belgeler beni içine çekmeye

başladı ve içlerine girdikçe projeden vazgeçemez oldum.

Kitabın gerisindeki düşünce, yani anlatım çizgisi, Orinoco Irmağı'nın ağzındaki küçük adayı, büyük isimlere ve olaylara bağlamaktı: Kolomb, El Dorado'yu arayı; Sir Walter Raleigh. Ondan iki yüz yıl sonra köle plantasyonlarının gelişimi. Ardından devrimler: Amerikan devrimi; Fransız İhtilali ve Karayiplerdeki yansıması olan Haiti'deki Siyah Devrim; Güney Amerika devrimi ve onun büyük isimleri Francisco Miranda, Bolívar. Keşfedilmemiş kıtadan devrimin hilekârlığı ve kargaşasına; keşiften, Kolomb'dan ve onun 1498'de adanın güneyinde (bildiğim sahillerde, ormandaki tatlı su akıntılarının yol yol denize indiği ve sarı Orinoco'nun Atlantik'e karıştığı geniş sahillerde) gördüğü Kızılderililerin bereketli "bahçeleri"nden, Ortaçağ Avrupası'ndan kopup gelen bu adamın keşfinden XIX. yüzyılda İspanyol İmparatorluğu'nun dağılmasına kadar – anlatacağım öykünün tarihsel kapsamı buydu. Kapsanan sürecin bitiminde Trinidad, Güney Amerika ile Venezuela'dan ve İspanyol İmparatorluğu'ndan kopmuş, katıksız bir İngiliz Batı Hint sömürgesi, bir şeker ve köle adasıydı (yerli nüfus ortadan kalkmış, unutulmuştu). Birkaç yıl içinde de kölelik kaldırılacak, şeker değerini yitirecekti ve Yeni dünya'nın bu küçük köşesi, vaat ettiği umutların bir geçerliliği kalmayınca XIX. yüzyılda uzun bir müstemleke uyuşukluğuna gömülecekti. Bu arada İspanyol İmparatorluğu'ndan kopan devrim Venezuelası da kargaşalı yüzyılına girecekti.

Bu geç döneme ait belgelerde, içinde büyüdüğüm dünyanın ana hatlarını görebiliyordum. Asyalı-Hintli göçmenler XIX. yüzyıldaki uyuşukluk devrinde gelmişlerdi. Öğrenciyken bu uyuşukluğun sabit bir şey olduğunu; adayla, iklimle, ışığın mahiyetiyle bağlantılı olduğunu sanıyordum. Adadaki köhneliğin insan eliyle yaratıl-

dığı ve nedenleri olduğu, vaktiyle adada başka hayatların yaşandığı, coğrafyanın başka türlü olduğu hiç aklıma gelmemişti.

İspanyol devrinde Zenci bir kölenin Port of Spain’de başka bir Zenci köleyi öldürdüğü için yapılan duruşmasına ait –mucize eseri korunan– tutanağı okur ve evlerle, sokaktaki hayatla, arka avlularda –köle avlularında– yaşanan aşk ilişkileri ve kıskançlıklarıyla ilgili önemsiz ayrıntıları eşelerken iki yüz yıl önce, Port of Spain’deki o sokakta kendimi kolayca hayal edebiliyordum. İnsanları görebiliyor, konuşmaları ve aksanları işitebiliyordum. Port of Spain’deki o sokakta çocukluğumun bir bölümünü geçirdiğim sokağın –yaşantıları ve insanlarıyla ilk kitabımın konusu olan sokağın– kökenini görebiliyordum.

Çocukluğumda büyük bir dikkatle incelediğim Port of Spain’deki sokağın bir malzeme olabileceği İngiltere’ye gelişimden tam beş yıl sonra, “Gala Gecesi”, “Londra’da Hayat” ve “Angela” gibi “metropolce” yazı denemelerimin ardından 1955’te bir ışık gibi aklımda çaktı. O ışık bir ölçüde hâlâ yanıyordu. Yazılarımda hâlâ o aydınlanmanın anlamlarını keşfetmeye çalışıyordum. Ama hakkında yazdığım sokak hayatının böyle bir geçmişi olduğunu, çocukluğumda şahit olduğum sokak hayatının veya ona yakın bir şeyin Port of Spain’de 1790’da da var olduğunu öğrenmek beni şaşırtmıştı. Yani Trinidad hâlâ büyük ve eski İspanyol İmparatorluğu’nun bir parçasıyken; kölelik hâlâ yürürlükte ve kaldırılmasına daha kırk dört yıl varken; Fransız İhtilali hâlâ yeni ve Haiti’deki Siyah Devrim’e daha bir yıl varken.

Bu ilişkiler –İspanyol İmparatorluğu’yla ve Haiti devrimiyle ilişkiler– ben sokakta yaşarken aklıma gelmemişti. Okulda bölgeyle ilgili tarihî olayları (müfredat çerçevesinde) öğrenmem gerektiğinde bile onların hayal gücümü hareketlendirecek bir etkileri olmamıştı. Ba-

kımsızlık, bayağılık ve köhnelik –kümesler, arka avlular, hizmetçi odaları, hepsi bir arsada kurulu sayısız küçücük ev ve lağım çukurları– gözüme fazla yeni görünüyordu; Port of Spain'deki her şey, daha geçenlerde kurulmuş gibi geliyordu; hiçbir şey eski zamanları veya bir geçmişi çağrıştırmıyordu. Buna bir de bir çocuğun cahilliğini eklemek gerekiyor; bir de geçmişle bağları bir anda kopan, kendilerini bir anda Antiller ile Hindistan arasındaki uçurumda bulan göçmenlerin torunları olarak Hintli çocukların kendine özgü noksanlıklarını...

1950'de Pan American World Havayolları uçağının kalkış ânında tarlaların kahverengili yeşilli desenlerini görünce nasıl kendi adamın havadan fotoğrafları çekilmiş başka yerlerle benzerliğini görüp şaşırdıysam Londra'da Trinidad'la ilgili belgeleri okuyunca bu sefer de ait olduğum yerin eskiliği beni şaşırtmıştı. Ne basit şeyler! Adayı yerkürenin bir parçası olarak görmek, onun dünyayla ortak bir geçmişi olduğuna tanıklık etmek! Üstelik bu basit şeyler bana yepyeni bir keşif gibi geliyordu; Trinidad'da yol kenarından görünen manzaralara, tarım sömürgesini büyük bunalım yıllarının ve asırlık müstemleke uyuşukluğunun sonundaki haliyle, deyim yerindeyse, yer hizasından görmeye o kadar alışmıştım. Kitabı yazarken ada coğrafyası, duygu ve çağrıştırdıkları bakımından önceki kitapların coğrafyasına göre bambaşka bir hal aldı.

Başlangıçta altı ay süre biçtiğim uğraşlarım iki yıla uzadı. Konularımı belirlemeye başladığım andan itibaren beni ben yapan dünyaların ve kültürlerin bir kitapta sentezine ulaşmayı ummuştum. Öbür yazım şekli, yani bir dünyanın öbüründen ayrıştırılması daha kolaydı, ama bunun tecrübelerimin doğasına ters düşeceğini hissediyordum. Yazdığım tarihle umduğum gibi bir sentezi gerçekleştirdiğimi hissediyordum. Ama beni yormuştu.

Kitabı bitirmeden aylar önce İngiltere'deki günlerime bir son vermeyi düşünmeye başlamıştım; yorgunluk atacaktım, yalnızca yazmanın değil, İngiltere'de olmanın, bir yabancı olarak alınganlığımın da yorgunluğunu, toplumsal, ırksal ve mali güvensizliğimin de yorgunluğunu atacaktım; daha evden ayrıldığım gün kişiliğimde başlayan çarpıklaşmaya bir son verecektim; Pan American uçağıyla ömrüm boyunca yaşadığım adanın birkaç kilometre yukarısına çıkıp tarlalara, renklere ait hiç bilmediğim desenleri gördüğüm gün başlayan ve –birkaç kere dönmüş olmama, aralardaki başka yolculuklara rağmen– yıkıcılığı hiç bitmeyen o yolculuğa bir son verecektim.

Evimi sattım. Birkaç haftalık yazı işi vardı ve taşındığım evde üstüme büyük bir yorgunluk çökmeye başlamıştı. Günde iki banyo yapmaya alışmıştım. İlki, kahvaltıdan sonraydı ve geceleri aklımı yatıştıran, beni kelimelerle uğraştırmaktan, çalıştığım kitabın çeşitli yönleriyle ilgili sorunlara dalmaktan alıkoyan, bütün bu sorunların çözümsüz ve kaygılandırıcı tek bir tehdit halinde birleşmesinin önüne geçen (gündüz olunca yazıyla ilgili sorunların birer birer hallolacağını biliyordum) uyku hapının etkilerini atmak içindi. İkinci banyo, işle geçen günün sonundaydı. Yani sabah ve akşam on-on beşer dakikalığına sıcak suya gömülüydüm. Bir sabah, bir ırmak veya derenin dibinde akıntıyla sağa sola doğru sallanan bir cesetten farksız olduğum düşüncesi uyandı içimde. Sabah banyosundan vazgeçtim. Ama cesedin düşüncesinden kurtulmak kolay değildi. Ne zaman banyo yap-sam aklıma aynı şey geliyordu.

Sonunda kitabı teslim ettim; artık İngiltere'den ayrılabilirdim. Uzun vadeli planlarım yoktu. Yalnızca özgür olmayı düşünebiliyordum; kitap yazmak zorunda olmamanın özgürlüğünü, günleri istediğim gibi geçirme özgürlüğünü, oradan oraya gitme ve veda etme özgürlü-

günü düşünebiliyordum. Bir süre amaçsızca gezmeye, otel hayatı yaşamaya niyetlendim. Kısa bir süreyi de Amerika Birleşik Devletleri'nde –nihayet– geçirmek istiyordum. Ondan önce biraz gazetecilik işim vardı: o sıralar haberlere düşen Karayiplerdeki St. Kitts ve Anguilla adaları üstüne yazılar; bir de İngiliz Hondurası, namı diğer Belize üstüne bir yazı – Orta Amerika üstüne ilk çalışmam olacaktı bu.

Hepsinden önce kendi adama, Trinidad'a gittim. Eskiden yaşadığım yeri son iki yıldır kafamda kurduğum yeni biçimiyle, deyim yerindeyse, yerküreyle bağını tekrar kurduğum ve artık derin bir sevgi beslediğim biçimiyle görmek istiyordum.

Fakat ada, ırksal gerilimlerle diken üstündeydi ve devrim an meselesiydi. Trinidad hakkında yeni bir bakış açısına ulaştığım anda ada, benim olmaktan çıkmıştı.

Yaza yaza –bilgi ve merakın birbirini beslediği bir döngüyle– kendim ve dünyam hakkında yeni bir bakış açısına ulaşmıştım. Ama dünya olduğu yerde durmamıştı. 1950 Londrası'ndaki pansiyonda kendimi savaştan sonraki büyük nüfus hareketlerinin başlangıç noktasında bulmuştum; dünya dev bir ölçekte sarsılıyor, eski kültürler ve eski fikirler dev bir ölçekte çalkalanıyordu. Kendi yolculuğum nasıl beni değiştirdi ve Port of Spain'deki Kraliyet Yüksek Okulu'nda parlak bir okul çocuğu olarak hayal gücümün ötesindeki bir kararlılığın ve yeni fikirlerin arayışına çıkardıysa, yeni bir benlik fikrine duyulan ihtiyaç ve huzursuzluk da, kelimenin tüm anlamlarıyla geride bıraktığımı sandığım insanlar dahil, birçok insanı etkisi altına almıştı.

Porto Riko'daki Harlem yolcusu kaslı, halterci, spor ceketinin düğmelerini iliklemiş Trinidadlı Zenci; haline tavrına özen gösteren duruşuyla Almanya'da yaşamayı Amerika Birleşik Devletleri'ndeki hayatına tercih eden

S.S. Columbia gemisindeki diğer siyah... (Hintli ve Hindu olduğumdan, Hindistan'ın trajedi ve şanını tümüyle içimde taşıdığımından isteksizce de olsa) kısmen kendimi gördüğüm bu insanlar, kendi yolculuğumun yankılarını ve o yolculuğun gerisindeki özlemleri gördüğüm bu insanlar, 1950'de kendi başlarındaydı, savunmasızdı ve alıngandılar.

O günden sonra onlar gibi niceleri olmuştu. Hepsi yola çıkınca tatmin bulmuş –veya yara almış– değildi. Trinidad'a bu seferki dönüşümde siyahlar arasındaki alınganlık artık irinli ortak bir yaraya dönüşmüştü ve göz ardı edilebilecek gibi değildi. Dolayısıyla romantik bir bakış açısına kavuştuğum yirmi yıllık yazı hayatımın ardından Orinoco'nun ağzındaki adaya dönmek artık bana ait olmayan –bana ait olup olmadığını hiç düşünmediğim çocukluğumdaki şekliyle bana ait olmaktan çıkan– bir yere dönmekten farksız bir hale gelmişti.

O romantizm artık kişiseldi. Ada farklı insanlar için farklı anlamlara geliyordu. Dünya bilgisine veya geçmiş fikrine cevap vermenin farklı yolları, kendini ifade etmenin farklı yolları türemişti. Porto Riko hangarındaki Zenci ve Columbia'daki adam eski bir düzende yaşama isteklerini, diğerleriyle aynı muameleyi görme isteklerini, buna uygunluklarını dile getirmişlerdi. Yirmi yıl sonraya Trinidadlı Zenciler, Amerika Birleşik Devletleri'ndekilerin peşi sıra, artık ayrı olduklarını savunuyorlardı. Geçmiş basitleştiriyor ve duygusallaştırıyorlardı; benim gibi romantizminden ötürü onu sahiplenmek istemiyorlardı. Saçlarına yeni bir anlam yüklüyorlardı. Utanç ve rahatsızlık kaynağı olan, kölece bir nişane olan saçlarını artık saldırganca bir simge olarak görüyorlardı. Öyle olunca benim de romantizmimi korumak için –Trinidad'da daha önce de yaptığım gibi ama artık yeni bir yolla– seçici bakmam gerekiyordu.

(Aynısına Londra'da da ihtiyaç duymuştum. Yeni yazdığım tarih çalışmasında Zenci-Beyaz melezi erişkin olmayan bir kıza kanuna aykırı olarak işkence edilmesini emretmekle suçlanan adanın ilk İngiliz valisiyle ilgili bir hikâye de vardı. Davadaki tüm tanıklar, 1803'te Londra'ya getirtilmiş ve masrafları hükümetçe karşılanmak üzere yıllarca misafir edilmişlerdi. Onlardan biri Soho'daki Gerrard Caddesi'ne yerleştirilmişti. Evin kapı numarası belliydi; ev hâlâ duruyordu. Ama yazdığım sırada Gerrard Caddesi, Hong Konglu Çinlilerle doluydu: restoranlar, gıda ürünleri satan dükkânlar, kaldırımlarda kasalar. Orada geçmişî görebilir miydim? İmparatorluğun XX. yüzyıl sonuna ait bir kalıntısı olan Çin Mahallesi'nde başımı yukarı kaldırdığımda evet. Yukarıdaki düz cephelerde XVIII. yüzyılın sonundan kalma izleri görebiliyor, odaları hayalimde canlandırabiliyordum. Londra mimarisi hakkındaki bilgim Dickens'tan mühim hülyaların ilerisine geçmişti.)

Şimdi Trinidad'da –insanlar ve çılgınlık halini alan öfke bir yana– hayal gücümde son iki yıldır yarattığım coğrafyayı görmek, Kolomb öncesindeki adada yerli olanı görmek için göze çarpan neredeyse her şeyi, tropikal ve yerel olarak görmeyi öğrendiğimiz ve kartpostallardaki güzelliğin bir parçasını oluşturan neredeyse tüm bitki örtüsünü –hindistancevizi, şekerkamışı, hintkamışı, mango, begonvil, noelyıldızı... tüm bu bitki ve ağaçlar yerleşimlerle ve plantasyonlarla beraber adaya sonradan girmişti– görmezden gelmem gerekiyordu. Geçmişin coğrafyası ancak parçalar halinde varlığını sürdürüyordu. Onlardan birini görmek için Port of Spain'in dışındaki kurumaya yüz tutmuş mangrov bataklığına –kalın yeşil yapraklar, kara kökler, kara çamur–bakıyor, bakarken atıkların saçılı olduğu karayolunu, iki şerit arasındaki eğri büğrü ve örselenmiş çiti, yanan çöplüğü, yolun ileri-

sindeki tozlu gecekondu mahallesini, Northern Sıradağ-
larının eteklerindeki gecekonduları göz ardı ediyordum.
Gecekonduların arasındaki Laventine Tepesi'nden Paria
Körfezi'ne –boz ve kurşuni, asla mavi değil– ve oradaki
adacıklara doğru seçici bir gözle baktığımda kendimi
dünyanın başlangıcında hissedebiliyordum.

Kendimi görmeye zorladığım o manzara mahrem-
di, romantizmi mahremdi. Benim tarih görüşüm genç
Siyahları sokaklara döken ve bir başka sahte devrimle
tehdit ettiren görüş değildi. Olayların seyri, kitabımın
bittiği yerde bitmiyordu; devam ediyordu. İki yüz yıl son-
ra, fikrimce, başka bir Haiti meydana geliyordu: Yoz ol-
duğuna ve çok fazla acı taşıdığına hükmedilen bir dün-
yayı iyileştirmek yerine onu yerle bir etmek ve ona sırt
çevirmek isteniyordu. Yazdığım kitaptan sonra, iki yıllık
yüceltmeden sonra bu öfkeyi iki taraftan görüyordum:
Zencilerin, saçlarını uzatanların ve ne Siyah ne de Be-
yaz olan ve tehdidi daha çok hisseden Asyalı-Hintlilerin
tarafından.

İki hafta sonra benden istenen makaleler için St.
Kitts ve Anguilla'ya gittim. St. Kitts çok küçüktü, otuz
bin insan. Asyalı-Hintliler olmadığından benim için kişi-
sel bir güçlük yoktu. Oradaki Zenciler için herhangi bir
yabancıydım, siyah olmayan düz saçlı biriydim. Varıla-
cak hüküm bu kadar basitti. Kişisel güçlüklerin olmayışı,
adanın küçüklüğü ve coğrafyanın basitliğiyle burasının
geçmişi tereddüde yer bırakmayacak kesinlikteydi.

St. Kitts, İngilizlerin Karayiplerdeki ilk sömürgesi-
di ve İspanya'nın bölgeden çekilmesinden sonra kurul-
muştu. Bir kuyruk hariç, şeklen yuvarlaktı. Ortada yük-
selen dağın üst kısmı ormanlıktı; eşit hizadaki şekerka-
mışıyla kaplı yamaçlar da denizin kenarına kadar iniyor-
du. Adayı kıyıdan dar bir asfalt yol çeviriyor ve yol boyu,
kölelerin torunları olan işçilerin küçük evleri sıralanıyor-

du. Bu sadelik, bu bitki örtüsü, coğrafyadaki bu yapaylık, şeker ve köleliğin bir sonucuydu.

Kıyı yolundan uzak olmayan sığ, kuru bir su yatağındaki şeker kamışlarının içinde kayalar vardı. Bu kayalara çok kaba şekiller işlenmişti: Kızılderililerin işi: uzak geçmiş, kölelikten önceki dehşetlerin bir hatırlatıcısı. St. Kitts'te Kızılderililer yoktu artık; İngilizlerle Fransızlar üç yüz yıl önce onları öldürüp köklerini kurutmuştu; kayalar-daki kaba oymalar Kızılderililere ait yegâne anıydı. Menzil dahilindeki geçmişten ise bir İngiliz kilisesiyle onun avlusu vardı – tropikal bir ortamda. Porsukağaçları yok; onların yerine düz sağlam boz gövdeleriyle kral palmyesi olarak bilinen, ta tepeye kadar iyileşmiş yaralar gibi pür-tüklü kabartıları olan ve her kabartının kesilmiş bir dalın yerini belirlediği palmyeler. (Bir sömürge'deki bir İngiliz kilise avlusunun çağrışımları ile İngiltere'deki bir kilise av-lusunun çağrışımları ne kadar farklıydı!) Küçük kasabanın XVIII. yüzyıldan kalma, Afrika'dan yeni gelen kölelerin koğuşlarda dinlendirildikten sonra satışa çıkarıldıkları Pall Mall adlı ana meydanı da menzil dahilindeydi. St. Kitts'te bu geçmişin anıları yüz elli yıldır uykuya dalmıştı. Şimdiyse utandırıcılıktan çıkan anılar, Trinidad ve Amerika Birleşik Devletleri gibi örnekleri takiben canlandırılmış, siyasi bir uyarı olarak, müşterek bir duygusallığın ve öf-kenin söylemi olarak hizmet görüyordu.

St. Kitts'ten de küçük olan, yeşili ve verimi daha kıt olan Anguilla Adası'nda üç yüz yıllık köle sadeliğinin bir başka boyutu daha vardı. Anguilla'lılar kapkara değildi; kendi geçmişleri vardı; St. Kitts'tekilerden o geçmişleriyle ayrılıyorlardı. Anguilla'nın nüfusu –toplamda altı bin kadar– İngilizce adları olan birkaç Zenci-Beyaz melezi kabileden meydana geliyordu. Karayip Denizi'nde, büyük kıtalardan o kadar uzak, öbür adalardan bile o kadar uzaktaki bu yassı çoraklığa nasıl düştükleri hakkında, ta-

rihleri hakkında bilgileri çok muğlaktı; bazıları bir gemi enkazından söz ediyordu.

Bunların hepsini yazdığım kitabın etkisi, çok uzaklardaki İngiltere'nin belgelerinden keşfettiğim ve romanlarımı yarattığım tarzda neredeyse sıfırdan yarattığımı hissettiğim geçmişin büyümlü etkisi altında görüyordum. Ve aynı büyümlü etkisi altında daha sonra Belize'ye devam ettim. Bunun için önce Jamaika'ya geçmem gerekiyordu; Jamaika'dan haftada bir uçak vardı.

Ciudad de Guatemala'da mola verdim. Karanlık havaalanı binasında –uçak inişe geçerken görülen çamur rengi, kenarları çıkıntılı yanardağ ağızlarının (dev karınca yuvaları veya masallardaki gösterişli kuleler gibiydi bu dağlar, düz yüzeylerine öbekler halinde evler tutunuyordu) ilerisinde– havaalanı binasının bekleme salonunda kontuarların gerisindeki kısa boylu tombul kızların yüzleri ve cam bir kaptaki taze sebze ya da taze biber çeşnileri Orta Amerika'ya ilk kez ayak bastığımı, Cortés ve haleflerinin yakıp yıktığı topraklara ilk kez geldiğimi bana tereddütsüzce hatırlatıyordu. Kızlar, Çinli gibi görünüyordu ama Çinli değillerdi. Bu yarı aşinalık onları çok tuhaf, çok uzak gösteriyordu. Cam kaptaki doğranmış sebze çeşnileri... onlar da aynı tuhaflığın bir devamı gibiydi. Kùltürleri, hatta tarihî çağları yiyeceklerle birbirinden ayırt edebiliriz. (Eski Roma'nın yemekleri nasıldı acaba?) Ayrıca bir yerde okuduklarımdan, Montezuma'nın¹ sarayında kavanozdan içilen çikolatanın soğuk, acı ve baharatlı olduğunu hatırlıyordum.

Garip yemeklerin; kontuarların gerisindeki kızların Çinli ama Çinli olmayan yüzlerinin; mönülerdeki İspanyolca ama İspanyolca olmayan dilin; dışarıdaki peri masa-

1. İspanyollar Meksika'yı ele geçirdiğinde öldürölen Aztek İmparatoru. (Ç.N.)

lı volkanik kulelerin; yüksek, berrak ve ılıman havada olağandışı irilikte ve parlaklıkta yetişen sebze ve çiçeklerin kısacık ışığında Yenidünya'nın mucizevi niteliğini, İspanyol gaspının trajedi ve dokunaklılığını sezer gibi oldum.

Oradan Ciudad de Belice'ye uçuş kısıydı – İngiliz Hondurası olan Belize'ye, İspanyol İmparatorluğu'ndaki İngiliz cebine, İngilizlerin maun kaynağı müstemlekesine, Guatemalalıların Belize'de hak iddia etmelerinin asıl sebebine (yazımın konusu), yani Londra'daki mağazalarda satılan George Dönemi'ne¹ ait mobilyaların çoğunun kaynağına (Belize'de artık maun kalmamıştı; hepsi kesilmişti). Kıyı kesimindeki Zenciler, maun tomrukçusu kölelerin torunları olmalıydı. İç kesimde de Mayalar ve onların kudretli kalıntıları vardı. O kalıntılardan birinin gölgesinde bir Maya çocuğuyla tarihî eser hakkında konuşmaya çalıştığımda oğlan (kişisel duyguları her ne idiyse) kıkırdamaya başlamıştı. Kıkırdarken ağzını örttü; utanmış görünüyordu. Çok eskiye ait saçmalıklar için af diler gibi bir hali vardı; halbuki maun müstemlekesinde İngiliz sömürge mimarisinin adını hatırlatacak hiçbir şey yoktu ve tüm eserler Mayalara aitti. Kuzeydeki Meksika sınırına yakın bir yerde neredeyse hiç kazılmamış ve İspanyolların gelişinden yüzyıllar önce terk edilmiş koca Maya şehrini artık orman örtmüş, dik merdivenli yüksek tapınakların her biri yeşil birer tepe halini almıştı.

Londra'dan Trinidad'a, oradan St. Kitts ve Anguilla, Guatemala ve Belize kentlerine: zamanda geri gitmek, tarihin somut bir ifade takındığını görmek isteyen birinin planladığı bir yolculuk gibi. Bundan olacak ki, hayalini kurduğum ve belgelerden yarattığım dünyanın doğrulan-

1. İngiltere'de, I., II., III. ve IV.George'un kral oldukları 1714-1830 yılları arasındaki dönem. (Y.N.)

dığını görerek, bitmesinin üstünden haftalar geçtiği halde kitabımın coşkunluk halesinde yaşamaya devam ettim.

Kendime bir geçmiş armağan etmiştim; bir de geçmişin romantizmini. Kafamdaki eksikliklerden biri tamamlanmıştı; küçük bir uçurum kapanmıştı. Ve küçük adam her ne kadar Haiti anarşizmine benzer bir şeyin tehdidi altında olsa, bedensel olarak artık orada bulunmasam da Trinidad'la dünyanın kalanı arasında kurduğum romantik bağ, diğer kurmaca kitaplarımdaki hayalî dünyalarla kurduğum bağ gibi içimde sürüyordu.

Fakat yazdığım kitap hakkında Amerika'daki yayıncı veya temsilciden hâlâ bir haber yoktu. Artık yoluma devam etmem gerekiyordu. Baştaki plana bağlı kalacaktım; yani Amerika Birleşik Devletleri'ne gidip kitaptan almayı umduğum avansla bir süre seyahat edecektim.

Jamaika'dan ayrıldım. Şubattı. Kuzeyde hava fenaydı. Uçak Jamaika'nın öbür ucuna ulaştıktan kısa bir süre sonra tekrar Montego Körfezi'ne döndü. Orada saatlerce bekledik. Turistlere hizmet etmeye fazla alışıp onları hor gören asık suratlı, huysuz Zenci garsonların servis ettiği bir otel yemeği yedik. (On iki yıldan uzun bir süre önce endişeli, hatta neredeyse yaşlı bir zamanımda adanın öbür ucundaki Port Antonio'dan İngiltere'ye giden bir muz gemisine binmiştim.) Uçak ikindi saati tekrar kalktı ve hava kararana kadar durmadan uçtuk, gece boyu da devam ettik. Saatler boyu uçtuk. Yakıtımız bitene kadar uçtuk, sonra tekrar yakıt almak üzere Baltimore'a indik. Yolcuların uçaktan ayrılmasına izin verilmiyordu; Baltimore, resmî bir iniş noktası değildi. Yine havalandık ve bir süre daha uçtuk. Korsanların kaçırdığı yolcular gibiydik. On dokuz yıl önceki küçük Pan American World uçağının ağır ama çok ağır –ucuz not defterime her saat başı notlar aldirtan– uçuşu gibiydi. İnmemize müsaade etmeyen hava yüzünden, kar yüzünden gökyüzünde da-

ireler çiziyorduk. İnene kadar bu şekilde devam ettik. Nihayet indiğimizde de gece yarısını saatler geçmişti.

Ne bozuk para, ne de Amerika'daki telefonların değişik ses çıkardığının bilgisi. Ve o dehşetli soğuğa indiğim gün ya da ertesi gün kitabımın, kitabı ısmarlayan yayıncı tarafından olumsuz karşılandığını; kararın haftalar öncesinden, ben yirmi yıllık bir yazı mesleğinin sonunda geliştirdiğim romantik bakışla muhabirlik gezilerimde neşelenirken verildiğini öğrendim.

Bir gece kaldığım 1950'den beri New York'ta kısa sürelerle iki kez bulunmuştum. Ama sonraki vesilelerle gördüğüm şehir, Raimu'su, *Marius*'u ve "Güney Rüzgârı"yla, tenteliymiş gibi gri görünen gökyüzüyle ilk şehirden çok farklı olmayı sürdürmüştü. İlk gelişimdeki şehri aramak ancak o zaman –ilk gelişteki telaşın bir benzerini yaşarken– aklıma geldi. Ancak o zaman beni aldatan taksininin yaşattığı utancı, oteldeki Zenci'ye bahşiş veremediğim için duyduğum mahcubiyeti kabullenmeye başlayabildim.

Otelin adını hatırladım: Wellington'dı. İlk geldiğim gecenin dramatik hatırına günlük izlenimlerimi yazdığım antetli kâğıdı hatırladım. Bu antetli kâğıtta otelin adı, otel binası olduğunu sandığım bir çizimin yanında, geriye yatık harflerle yazılıydı. Otel hâlâ yerinde olabilir miydi? St. Kitts ve Anguilla hakkındaki yazılarımı *The New York Review of Books* dergisinde çıkaran arkadaşım Robert Silvers orası için, "Müzisyenlerin kaldığı bir oteldir," demişti.

Yine de kalabalık bir caddede işlek bir yer olan otele bir gün rastladığımda basbayağı şaşırmıştım. Ona zihnimde kazandırdığım mitsel nitelikte örtüşmesi için binanın arkeolojik bir yapı olması gerekirdi. Kaldırım hizasından bakınca, antetli kâğıttaki gökdelen çizimine rağmen, ne kadar mütevazıydı. Kapı, lobi, bunların hiçbirini

hatırlayamamıştım: otel, çocukluğun ilk dönemlerine aitmiş gibi, hafızadan çok hayal gücümde yaşamıştı. Her yerde bir karanlık izlenimi – sabaha karşı varmıştım, çok yorgun ve gergindim. O karanlıkta görüntülerden çok duyumlar: tavuğu çöp kutusunun üstünde yemem, haşlanmamak için kendimi duştan dışarı atmam. Anıdan çok rüya gibi ama aynı zamanda –benim için– yerli yerinde; çünkü o gün zaman ve mekân bir olmuştu. O günün sonunda zaman da mekân da beni geçmişimden ayırmıştı ve yazarın o gün başlayan yolculuğu bitmemişti.

Amerika Birleşik Devletleri'nde kitabın avansını harcamayı tasarlamıştım. Ama avans olmasa bile planımdan vazgeçmedim. Kendi cebimden harcadım. Göz göre göre kan kaybetmek gibiydi. Sonunda uzaklaşıp batıya gittim. Ve Kanada'nın Victoria şehrinde mobilyalı yepyeni bir daire tutup çalışmaya başladım. Yazarın hayatı: ruh hali nasıl olursa olsun kendini toparlayıp yeniden başlama zorunluluğu.

Özgürlük ve kayıp üstüne bir seriye başladım. Bunun fikri üç yıl önce Doğu Afrikada'yken, Kenya'nın Nairobi şehriyle Uganda'nın Kampala şehri arasında gün boyu süren bir yolculuğun öğle sonrasında aniden aklıma gelmişti; Afrika'nın o kesiminde yapmaya alıştığım uzun yolculukların coğrafyası ve coşkusuna denk düşen yaramazca ve komik bir düşünce olarak. Bir yazarın sermayesi olarak o an elimdeki tek fikir buydu. Ve bu fikir, yazdığım tarih kitabının duygusunu taşıyordu; hayal kırıklığının ve kendime dayattığım yurtsuzluğun, oradan oraya sürüklenmenin duygusunu. Deyim yerindeyse –ve daha önce defalarca başıma geldiği üzere– yarattığım kişilerden biri olmuşum.

Birkaç hafta sonra gücüm tükenmeye başladı ve yazamaz oldum. Yaptığım iş anlamsız gelmeye başladı. Yazarken kolayca geçen günlerim Victoria'da geçmez oldu.

Ve geçim için İngilizce yazan ama Amerika'da okuru olmayan biri olarak İngiltere'den başka gidecek yerimin olmadığı, İngiliz ağırlığından kurtulma arzusunun başarısız kaldığı, 1950'de adadan ayrılışımın –yurtsuzluk, oradan oraya sürüklenmek ve özlemekle ilgili tüm sonuçlarıyla birlikte– nihai bir ayrılış olduğu gereğıyle yüzleştim.

Victoria'dan Vancouver'a. Çok kısa etekli çok uzun boylu bir hostes: dehşetli bir hoppalık. Toronto, Londra. Uçakların bitmeyen, saatlerce süren uğultusu; yapmak istemediğim bir dönüşün evreleri. Yirmi yıl sonra ilkinin bir taklidi olan bir yolculuk yapıyormuşum gibi. Yirmi yıl önce şu yazar halimle, yeteneğini geliştirmiş ve adıyla kitaplar çıkarmış biri olarak kendimi bir anlığına görebilseydim kendimi mutlu addederdim. Gerçi mutlu olmasına mutluydum ama –aşka eşlik eden acı gibi– mutlulukla beraber gelen hayal kırıklığı korkunç bir yalnızlık duygusu da yaratıyordu.

Evim yoktu. Dolphin Square rezidansında bir daire tuttum. Her hafta yüksek sabit tutarlar halinde param parça parça eriyordu. Faturalar bir kadının elyazısıyla geliyordu: yuvarlak, zahmetsiz, yazının alt hizası neredeyse bir deniz kabuğunun tırtıkları gibi tertipli. Elyazısı her bakımdan huzurlu, cinsel olarak tatmin bulmuş, endişesiz bir kadını akla getiriyordu. Onun bu sükûnetine, hiçbir hırsının olmayışına gıpta ediyordum. Faturayı ödemek için aşağıdaki yazıhaneye gittiğimde onun oradaki –ücretli köleler gözüyle bakılabilecek kâtipler arasındaki– kadınlardan hangisi olduğunu, amansız talepleriyle huzurumu kaçırarak rakamları, ne kadar şanslı olduğunu belki de bilmeden, kimin yazdığını anlamaya çalışıyordum.

Yaz geçmişti. İngiltere'de on dokuz yıldan sonra ilk kez üşüyor, giysilerimin yetersiz kaldığını hissediyordum. Bu zamana kadar yaz kış benzer şeyler giymiş ve süveter,

sıcak içlik, hatta paltoya bile ihtiyaç duymamıştım. Ayazlı havaları, kısa günleri, öğle saatlerinde yanan elektrikli lambaları özlemiştim. Şimdiyse sıcak giysilere ihtiyaç duyuyor, bu ihtiyacın giderek büyüyen bir hal almasıyla artık kışı kış olarak, karanlık olarak hissediyordum.

Bir gün pencerenin altında bir yerde işçilerin sesini duydum. Birbirleriyle konuşmaya başladılar. Bir oyuna kulak verir gibiydim: farklı sesler, özenli diyaloglar, kişiler, cümleler, fikirler, caka satmalar, rol kesmeler, stil. Onca zamandır İngiltere'deydim, işçilerin kendi aralarında bu şekilde, dışarıda bu kadar gürültüyle bu kadar uzun konuştuklarına hiç şahit olmamıştım. Bana yabancı bir ülke gibi gelen bu yerde üstüme vazife olmayan şeyleri dinlemek biraz ürkütücüydü. Ben İngiltere'nin başka bir yüzünü –Oxford'u, radyo dünyasındaki insanları, yazarları– biliyordum. Ne zamandır yaşadığım ülkede böyle bir temasım olmamıştı hiç. Şu an kulak verdiklerime benzer işçiler hakkında bir şey okumamış, onlar hakkında film seyretmemiştim.

Sonunda Gloucester'da bir eve taşındım. Islak bir gündü. Tren istasyonundaki soğuk ve nem Severn Irmağı'nın yakın olduğunu işaret ediyordu. Gloucester, büyük katedrali sayılmazsa, küçük, vasat, sıradan bir şehirdi. Oraya gitmeyi tercih etmezdim. Ama en azından bir evim, barınacak bir yerim vardı; bana kucak açıyordu.

Ev, şehrin eteklerindeydi: içine konuldukları araziye değersizleştiren vasat evler: budanmış söğütler, sanayi atıklarının yüzdüğü küçük ve pis dereler – şehir varoşlarına ait söğütler ve derecikler. Öyle bir evi tercih etmezdim. Ama en azından bir evdi ve yaşamaya uygun olarak dayayıp döşenmişti. Bir atmosferi vardı. İnsanı itmiyordu.

İlk günün öğle saatinde kömür ateşi de vardı. Yere kadar inen pencereler kış için itinayla temizlenip bellemiş uzun dar bir bahçeye bakıyordu. Uzaklardan demir-

yollarına ait manevra garının –bu mesafeden tuhaf şekilde rahatlatıcı– sesleri geliyordu. Ev her bakımdan davetkâr ve iyiydi. Ve bu mütevazı ortamda kendimi korunaklı, yalıtılmış, bildiğim tüm yaralayıcı etkenlerden uzakta hissediyordum. Haftalardır ilk defa huzur bulmuştum.

O gün öğleden sonra mobilyaların eski ama bakımlı olduğu evin salonunda oturup Victoria’da başlamaya çalıştığım kitabın, özgürlük ve kayıp hakkındaki şu serinin daktilo metnine kaç haftadan sonra ilk kez baktım. Yazdığım sıra düşündüğümünden iyiydi. Metnin can bulduğu cümleyi bile gördüm – zihnin yoğunlaşmasından doğan, kelimelerin yarattığı ruh halinin özünden yükselen bir cümleydi. Victoria’da, belki yazının nasıl devam edeceğiyle ilgili endişelerden, belki aynı zamanda Victoria’dan sonra neyin geleceğiyle de ilgili endişelerden, bu mühim yaratıcı ânı gözden kaçırmıştım.

O iyi cümlenin geçerliğini görerek kelimelerin yarattığı tablolara, izini sürdüğü tablolara boyun eğdim. Afrika’nın ruh halini, cümlenin yazılışına kaynaklık eden ruh halini tekrar canlandırıp ona gömüldüm. Hikâyemin farklı evrelerinden parça parça konuşmalar işittim –ya da yarattım– serideki bu öykü bol diyaloglu olacaktı. Kısa notlar aldım. Ve ancak o ruh halinden çıktığımda, o yoğunlaşma halinden sıyrıldığımda ne kadar uzaklaşmış olduğumu anlayabildim.

Yeteneğimin kendini belli etmeye başladığı yazarlığın erken günlerinde, tedirginliğin orta yerinde tüm dikkatimi toplayıp yazabildiğim bir hüner geliştirmiştım (veya keşfetmişim); çok yüklenilen bir motorun çalışmayı kesmesi gibi bir anda her şeyden çekilebildiğim, şiddetli kaygı nöbetlerinden bile sıyrılabildiğim, dünyayı bir yana itip –sık sık zihnimde canlanan bir görüntü olarak– duvarla çevrili bir bahçeye veya alana girer gibi yazıya girebildiğim bir yetenektir bu (en az bir-iki saatlik

kesintisiz bir zamanım varsa – daha kısa süreler işe yaramıyordu). Yazmak bana güç veriyordu; endişelerimi yatıştırıyordu. Aynısını şimdi de yaşıyordum. Kitapla aramdaki mesafe kalkıyordu. Ağır ağır, günbegün yazmaya başlıyordum.

Yazın başladığım kitap kışın bana geri geldi. Kitap olmasa, günlük yaratıcı eylem olmasa o zor zamanları nasıl atlattırdım bilmiyorum. Bende her şey yazmakla başlıyordu. Beni İngiltere'ye yazmak getirmiş, İngiltere'den yazmak uzaklaştırmıştı; yazmak bana romantik bir görüş kazandırmış, hayal kırıklığıyla beni neredeyse yıkmıştı. Şimdi de yazmak –ve kitap– bana, her günüme lezzet ve imkân veriyor, geceden geceye elimden tutuyordu.

Gloucester'da bir hafta kadar kalacaktım. Fakat her şey bir yana, ortamın olumlu büyüünden de kopmak istemeyince neredeyse üç ay kaldım.

Gloucester'dan ayrılıp Wiltshire'daki vadiye yerleştiğimde önümde birkaç haftalık özgün yazı işi vardı. İlk dört gün yağmurlu ve sisliydi; çevreyi göremiyordum. Bana karşı, Afrika hakkında yazdıklarına karşı şefkatli olan Gloucester'daki evin salonundan sonra böylesi iyi bir geçişti. Böylesi kitap için, nazik ve kolay etkilenir bir safhadaki ilk taslak için iyi bir şeydi. Bir kitabın bu safhasında çevremde olan bitenler yazıya girebilir, anlatının duygusal ağırlığına sızabilir ve kitaba bir kez girdi mi çıkarması güç olabilirdi. O yüzden bir kitabın ilk yazımında dış etkenlerden uzak durmaya çalışırdım. Wiltshire vadisindeki sis de bunun için biçilmiş kaftandı.

Hikâyemin o aşamasında kafamda kurduğum bir Afrika'da, yüksek ve yağmurlu Ruanda platosuyla batı Uganda'daki nemli, taraçalı ve ekili biçili Kigezi Tepelelerini –ihtiyaçlarıma göre– harmanlayan masalsi bir coğrafyada yaşıyordum.

Trinidad'daki çocukluğumda okuduğum her şeyi ada

coğrafyasına, ada kırsalına, Port of Spain sokaklarına yansıtıyordum. (Dickens'ı ve Londra'yı bile Port of Spain sokaklarıyla bütünleştiriyordum. Kişiler İngiliz mi, beyaz insanlar mıydı, yoksa onları tanıdığım insanlara mı dönüştürüyordum? Bu rüyaları renkli mi yoksa siyah beyaz mı gördüğümüzü sormak gibi bir şey. Ama sanırım Dickens'taki kişilerde tanıdığım insanları görüyordum. Aklı-mın yarısı veya çeyreğiyle Dickens'taki herkesin İngiliz olduğunu bilsem de kafamdaki oyuncu kadrosunda ırklar karıştı.) Okuduklarımı Trinidad'a, bildiğim yegâne dünya olan tropikal ve çok ırklı müstemleke dünyasına yansıtma kabiliyetim ben büyüdükçe zayıfladı. Bu biraz artan bilgimin, öz bilincimin ve hayal gücümün işleyişinden duyduğum utancın bir sonucuydu. Ama aynı zamanda yazarların kendisinden de kaynaklanıyordu. Onların çok azında Dickens'taki evrensel çocuk gözü vardı. Nitekim 1950'de İngiltere'ye gelir gelmez o yeteneğim işlemez hale geldi. Gerçeklikle kuşatılınca İngiliz edebiyatı evrenselliğini yitirdi, çünkü hayal gücünün konusu olmaktan çıkmıştı.

Wiltshire'ın kışında, artık okuyucudan çok bir yazar olarak şimdi çocuk hayal gücünü tersinden işletiyordum. Afrikamın yalnızlığı, ıssızlığı ve tehlikesini çevremdeki topraklara yansıtıyordum. Dört gün sonra sis kalkıp yürüyüşe çıkınca da hikâyemdeki Afrika'dan bir şeyler gördüğüm çevreye ilişir gibi oldu.

Kel kayınlar ile yaşlı, budanmamış porsukağaçlarının som ve koyu yeşili arasında; çakmaktaşı ile tuğladan yapılma saz damlı köy evlerini (henüz çok açık görülüyorlardı) geçerek anayol boyunca, rüzgâr siperinin yanından tepeye, oradaki ahıra doğru yürüdüm. Rüzgâr siperindeki aralıktan Stonehenge'i gördüm: çok geniş bir manzara, mezar tepelikleri ve tümölüslerle beneklenmiş meralar. Tepeden aşağı, dipteki çiftlik yapılarına ka-

dar indim. Birine, Stonehenge yolunu sordum. Bana çiftlik yapılarını geçip sağdaki geniş çimenlik yola girmemi söyledi. Çiftliğin çevresi çamurlu, traktör lastikleriyle altüst olmuştu. Su ve havuzcuklarda gri gökyüzünün yansımaları vardı. Stonehenge'in daha yakından görülebileceği mezar tepelikli yamacı çıkan çimenlik yoldaki otlar yüksek, yaş ve dolaşıktı.

Başka bir gün anayolda ters yöne, Salisbury'ye doğru yürüdüm. Haritada gösterilen bir patika karşıma çıktı. Patika çamurluydu, çamuru derindi. İki yüz-iki yüz elli metre kadar sonra geri döndüm. (Dört yıl önce Uganda'da, Kigezi'de olduğu gibi: yağmurlu bir öğle sonrası arabadan inip taraçalı küçük tepelikleri, kulübeleri ve ikindi dumaniyle efsunlu bir manzarası olan bir köye girmek istediğimde kendimi hayvan dışkılarının içinde bulmuş, davetsiz gelişime şaşırان Afrikalıların sabit bakışları ve durmadan yaklaşmalarından tedirgin olmuş, arabaya dönüp yoluma devam etmek zorunda kalmıştım.)

Ondan sonra anayolu pek de keşfe çıkmadım. Haritalarda yer alan kamuya açık patikaları arşınlamadan bıraktım. Meralardan, ot bürümüş sürü yolundan, vadi tabanındaki çiftliği çevreleyen yürüyüş güzergâhlarından şaşmadım. Ve hem yaratış hem de yürüyüş ritmini bu şekilde kolayca sürdürebildim: sabahları yazıyla Afrika, öğle yemeğinden sonraki bir-bir buçuk saatte Wiltshire. Wiltshire –yürüdüğüm Wiltshire– bana Afrika'yı yansıtıyor veya iade ediyordu. Böylece insan ve yazar bir oldu; daire tamamlandı.

Hayalimdeki Afrika yalnızca kaynak ülkelerden, Kenya, Uganda, Kongo ve Ruanda'dan ibaret değildi; Afrika aynı zamanda romantik bir görüşle eve döndüğüm ve tehditkâr saçlarıyla siyahları gördüğüm Trinidad'dı. Bunun üstüne şimdi de Wiltshire. Ve başımın patladığı rüyada ifadesini bulan acı ve bitkinliğin yarattığı ülke.

Bir yıldan biraz uzun bir süre önce, Yenidünya hakkındaki kitabımın sonuna doğru beliren hayallerde, bir dere- nin dibindeki kamışların arasında hafifçe sallanan bir ceset olarak görüyordum kendimi (Trinidad'daki ilko- kulda kullandığımız *Nelson's West Indian Reader*'da gör- düğüm, Ophelia'nın boğulmasını işleyen Ön Rafaellocu resimlerdeki gibi bir dereydi bu ve Wiltshire'da evimin arkasındaki nehir de ona benzer bir şey çıkacaktı). Şimdi her gecenin bir yerinde, süratli bir rüyada başım patlıyor, bu sefer artık mutlaka ölmem gerektiği, bu sefer o bü- yük, bitmeyen gürültüye dayanamayacağım inancıyla beni uyandırıyor.

Her akşam kömür ateşiyle ısındığım taş evimin gü- venliğinde böyle bir Afrika şiddeti! Demek bu Afrika hayal gücüne adamakıllı işlemiştir. Beni dinlendirecek bir dayanak olarak, bir tazeleniş, bir kurtuluş vaadi ola- rak Chirico tablosu *Gelişin Bilmecesi*'nden mülhem ka- dim Akdeniz fikriyle hafiften oynama lüksünü kendime öyle tanıdım.

Boş rıhtım; Antikçağ gemisinin üstten biraz görü- nen direği; sur kapıları; pelerine sarınmış iki kişinin yü- rüdüğü uğursuz, büyüleyici şehir.

Kıyıyı gözden kaybetmeden iki gün boyunca yol almış- lardı. Üçüncü gün kaptan, güverte yolcusunu uyandırdı ve kıyıdaki şehri işaret etti. "İşte. Yerin orası. Yolculuğun bitti." Ama sabah pusunda şehre bakan, şehrin alelade atıklarını denizde kendilerine doğru süzülürken gören, şehrin ününe rağmen atıkların aleladeliliğini –çürük meyveleri, taze dal- ları, tahta ve odun parçalarını– gören yolcu korkuyla kasıl- dı. Kaptanın ona ikram ettiği acı bal liköründen bir yudum aldı; eşyalarını toplar gibi yaptı; ama gemiden ayrılmak istemiyordu.

Yine de inmesi gerekecekti. O şehrin kesilip yapıştı- rılmış gibi duran güneşe boyalı surları içinde başına nice

maceralar gelecekti. Gemiden bakınca o kadar klasik görünen şehir; ama içeri girince ne kadar yabancı, tanrıları ve kültleri ne acayip. Kahramanım sonunda bir firari olacak, oradan kaçıp daha temiz bir hava bulmak için yanıp tutuşan bir adam haline gelecekti. Umarsızca bir kapıdan geçip kendini yine rıhtımda bulacaktı. Ama rıhtım surlarının üstünden yükselen bir gemi direği olmayacaktı. Gemi olmayacaktı. Yolculuk –hayatının yolculuğu– orada bitmişti.

Hoş bir fantezi olarak kafamda canlandırdığım bu öykünün zaten yaşandığı ve hayatımın bir boyutunu oluşturduğu aklıma gelmemiştir.

Beni kuşatan coğrafyanın aslında bana kucak açtığını, benim için bu özelliği taşıyan ilk coğrafya olduğunu bilmemin imkânı yoktu: burada şifa bulacağımı; dahası, ikinci bahara benzer bir şeye burada kavuşacağımı; ilk dört günkü –meralarda yürüyüşlere çıkmaya başlamadan önceki– sisin benim için bir tür yeniden doğuş olduğunu bilmemin. İngiltere’de yirmi yıldan sonra mevsimleri nihayet burada öğreneceğimi; Trinidad’daki çocukluktan sonra belli doğa hadiselerini, ağaçlardaki yaprakları, çiçekleri, nehrin berraklığını belli aylara bağlamayı nihayet burada öğreneceğimi bilmemin. İleri bir yaşta, yabancı bir ülkede, hiç umulmadık bir şekilde bir coğrafyaya uyum sağlayacağımı, (ikisi de farklı türden acıların kaynağı olan) Trinidad veya Hindistan’da hiç olmadığı kadar yerimi bulacağımı bilmemin. Yazı yoluyla varacağım tüm kararların ve ulaşacağım samimiyetlerin içinde bulunduğum ortamın maddi huzuruyla yan yana gideceğini; kalben ve zihnen arınacağımı ve on yıl boyunca meralarıyla, höyükleriyle kendiminkinden o kadar uzak olan bu coğrafyayı pür dikkat çalışmanın ortamına çevireceğimi bilmemin imkânı yoktu.

Jack’in evinin yürüyerek yanından geçen adam gör-

düklerini ilk defa görüyormuş gibi çevresine bakıyordu. Edebî anıştırmalar aklına kendiliğinden düşse de o kendi gözleriyle görmeye alışmıştı. Yirmi yıl önce olsa bu kadar berrak göremezdi. Görseydi de kelimeleri veya üslubunu bulamazdı. Sadeliğe ve dolaysızlığa ulaşması çok zaman almıştı; bunun için birçok şeyi yaşaması gerekmişti.

Şimdiki kitabı uzun bir süre sonra düşünmeye başlayıp –her zamanki gibi malzememin, dünyalarımın bir sentezini yapmaya, bakış açımı geliştirmeye çalıştığım– geçmişte yaşamaya döndüm. Londra’da geçirdiğim ve Angela’nın pansiyonunda kaldığım ilk haftadan bir şeyleri ilk bölüm veya kısmı yazarken hatırladım. Yazarlık tutkum, toplumsal tecrübesizliğim ve kaygım o boş dönemin çoğunu bastırmış, anılarımın çoğunu hafızamdan silmişti.

Görülecek yerleri görmeye çıkıyordum. Turistlerin yaptıklarını yapıyordum. Ve günün birinde Londra’nın merkezinde bir yerde, belki de Thames kıyısında, S.S. Columbia’dan birini bir heykelin altında otururken gördüm. Adam, anıtın bir parçası gibi duruyordu. Koyu renk bir takım elbise giymişti; sıcak ağustos ayında küçük bir adam (ayrı ve havayı yazar daha sonra eşleştirecekti). Yorgundu. Gezilecek yerleri geziyordu ve herhalde yaptığı şeyden benim kadar habersizdi: seyahat en çok kafada olup biten bir zevkti, daha sonra anlatılacaklara ait bir şeydi.

Columbia’daki adamın bir kâhya olduğunu tahmin ediyordum. Belki öyle olduğunu bana gemide kendi söylemişti, belki de onu filmin birindeki bir kâhyaya benzettiğim için kendim uyduruyordum. Bana karşı biraz özensizdi. Columbia’daki gala gecesinde, dans salonunun dışındaki bizlere insan davranışlarının tuhaflıkları hakkında nutuk çeken gece bekçisinin dediği gibiydi. Gemide üç günden sonra kimsede sadakat kalmadığını söylemişti

bekçi; ama karaya çıktılar mı tekrar kendilerine gelirler ve gemi aşklarını, hatta tanışlarını unutularmış.

Kâhya, Fransa'ya gidiyormuş. Orada bir hafta daha -şüphesiz Paris: gezilip görülecek yeni yerler- ve ardından bir başka gemi onu Le Havre veya Cherbourg'dan New York'a geri götürecekti ve gezenti tatil hayatı sona erecekti. Evine geri dönecekti, otellerden ve her gün taban tepmekten, yorgunluktan ve garip yemeklerden kurtulacaktı. Ben de büyük bir arzuyla ona katılmak istedim. Yol arkadaşı olmak veya onunla konuşmak, evinde veya dairesinde kalmak istediğimden değil. O an onun olduğu gibi olmak, hareket halinde olmak istiyordum. Londra'ya daha yeni geldiğim halde oradan kurtulmak için can atıyordum. Ama eve dönmek değildi istediğim; orada hiçbir şey olmadığını biliyordum. O gün tek istediğim, özensiz kâhyayla laflamaya çalışarak, Londra'nın yabancılığında onunla tanışıklık iddiasına girilerek İngiltere'nin benim için de geçici olduğunu hissetmekti.

Yirmi yıl sonra vadiye ilk geldiğimde aklımda gelişen öyküdeki kişi gibi, gemide kalmak istiyordum.

Vadiye taşındıktan on yılı aşkın bir süre sonra, oradaki zamanım, malikâne evindeki zamanım, ikinci hayatım sona ermek üzereyken İngiltere'deki ilk haftamı bana kuvvetle hatırlatan bir şey oldu. Angela'dan mektup geldi.

Otuz yıldır ne ondan ne de onun hakkında bir haber almıştım. Adı bile artık tanıdık değildi; o ilk günlere dönüp düşündüğümde onu el yordamıyla aranmam gerekmişti. Fakat Angela'dan gelen bu mektup, birkaç kelime veya kısa bir nottan fazlasıydı. Uzun günler boyu ve el yazısından anlaşılacağı üzere, birçok farklı ruh haliyle sayfalar dolusu yazılmıştı.

Yuvarlak, akıcı, ince el yazısı kâh dik kâh italikti.

Hatlar kâh düz kâh çarpıktı; harfler kâh özenliydi kâh büyüyüp küçölüyor ve yarım bırakılıyordu. Ama temel bir duruş vardı yazıda: Yuvarlaklığı ve akıcılığıyla İngiliz kadınların elyazısıydı bu, harflerin yuvarlak hatları arada bir yassılaşıp eni boyundan fazlalaşıyor, yumurtaya benziyor, edilgin bir arzuyu çağırıyordu. Elyazısının İngilizliği şaşırtıcıydı; Angela sırf İngiltere’de yaşayarak bu yazıyı edinmiş gibiydi. Zarfta Buckinghamshire’daki bir şehrin posta mührü vardı: orta sınıfların taşra banliyösü.

Mektubun sonunda (parantez içinde) verilen soyadı İngiliz’di. Çok az kullandığım için İtalyan soyadını unutmuştum; ama bu İngiliz soyadı tuhaf görünüyordu, tanıdığım insana sanki pek gitmiyordu. Halbuki ilk tanıştığımız gün bana İngilizce bir isim takmıştı. Victor demişti. Hintçe veya Sanskritçe adımın zor olduğunu ve onu kullanmaya yeltenmeyeceğini söylemişti. Ve otuz yıl sonra adımı hatırlıyordu. *Sevgili Victor*. Şaşırmıştım. Ama belki de kimse bir hayranını unutmaz (başkalarının maddi hayranlığıyla geçinen çok ünlü oyuncular, dansçılar, sporcular ve eğlence dünyasındakiler hariç); üstelik bu, yaşlandıkça kendilerini âşıklarının ve maceralarının tekrar tekrar üstünden geçmek ve tek tek saymak zorunda hisseden kadınlar için daha da geçerli olabilir.

Sevgili Victor. İşe yaradı da: araya giren onca şehvete, bedenimi türlü şekillerde kullanmama rağmen Angela’nın bana verdiği isim, Londra’daki ilk zamanlarımın muamma ve sahte vaatlerini, onun garson giysileriyle kırmızı dudaklarını zihnimde canlandırdı; kürk mantosunun (anlattıklarına göre sevgilisinin haddinden fazla kabalaştığı bir gece onu üstüne geçirip odasından kaçmıştı) verdiği hissi bile hatırlattı; göğüslerinin verdiği hissi, başkaları da –arkadaşları, yerinden olmuş Avrupalı ve Kuzey Afrikalı insanlar– yanındayken odasında takındığı rahat-

lığı hatırlattı. Büyük bir cehaletle Angela'yı uygun bir malzemeye dönüştürmek için o günlerdeki teşebbüslerimi hatırlattı (o gün bugündür gerçek yazıyla çokça meşgul olduğum için bunu tamamen unutmaya çok yaklaştım). Onun hakkında, göğüsleri hakkında, kürk mantosu hakkında ne sık yazmıştım; kendimi ne sık anlatmıştım; herkesi olduğundan iyi durumda ne sık göstermiş veya göstermeye çalışmıştım!

Beni, radyoda duyduğunu yazıyordu; çok defalar beni dinlemiş, hatta televizyonda görmüş, ama bu zamana kadar beni rahatsız etmeyi aklından geçirmemiş. Kendini tekrar takdim ediyordu. Ve vaktiyle benim de yaptığım gibi geçmişini baştan anlatıyordu. Ben Oxford'a gitmeden önce "Kensington"daki "otel"i "işlettiği"ni söylüyordu. Earls Court Caddesi'ndeki İtalyan restoranı hakkında tek söz yoktu. "Bildiğini sanmıyorum ama buraya getirtene kadar İtalya'da ablamın baktığı bir kızım vardı. Biliyor musun Victor, bu kızım şimdi otuz beş yaşında yetişkin bir kadın ve konuşmalarından İtalyan olduklarını bile anlayamayacağın çocukları ve şirin mi şirin bir bebeği var." Mektubun ilk kısmı böyle bitiyordu ve tamamı da ancak sonlara doğru bozulan aynı tarzdaki tertipli, hızlı, güçlü bir elyazısıyla yazılmıştı.

Bundan sonra satırlar yamulmaya, harfler daha da yatıklaşmaya, boşluklar düzensizleşmeye başlıyordu: mektubun ilk kısmı üstünden epey zaman, belki günler geçmişti. "Senin hiç hoşlanmadığın biriyle çıkıyordum. Ve doğrusunu söylemek gerekirse Victor ona pek de aldırış etmiyordum. Savaş yüzündendi işte, o zamanlar her şey farklı görünüyordu, garip insanlarla ahbaplık ediyorduk. Rahiplerden nefret ediyorsun, dediklerine aldırıyorsun ve gençlerin cahil olduğunu biliyorsun."

"Çıkmak" – alışılmadık bir dil. Ondan beklenmeyecek bir ifade. Bir suçlu olan ve Angela'yı tanıdığım sıra-

larda muhtemelen hapis yatan, şiddete eğilimli bir adamla ilişkisini düşününce ne kadar zarif ve acayip, ne kadar eski moda ve ürkek. Savaş sürerken İtalya'da tanışmışlardı. İtalya'nın savaş ertesindeki kargaşasından sonra Angela, adamın peşinden seve seve Londra'nın –şehir hakkındaki bilgisi ancak benim kadar olsa bile– huzur ve düzenine gelmişti.

“Sen Oxford'a gidip ayağın otelden kesildikten sonra işler kötüye gitti ve bugünlerde gazetelerde okuduğun dayak yiyen eşlerden birine benzemeye başladım; ama bir eş değildim tabii. Seninki, otele de gelmeye başlamıştı ve aşırı davranışları yüzünden çok defa beni sepetleyeceklerini düşündüm. Ama sonra otele biri geldi. Tüvit ceketli, iri bir adamdı ve sabit düz bakışlarıyla ikinci sefer benimle konuştuğunda onu bizzat Tanrı'nın gönderdiğini düşündüm, Victor bilirsin pek dindar biri değilimdir, ama orada Tanrı'nın elini gördüğümü söylemeliyim. Katolik kilisesine gidip çocukluğumdan beri yapmadığım bir şeyi yaptım ve bir mum yaktım. Senin ki olanları duyduğunda kan dökmeye hazır bir halde soluğu otelde aldı, ne beklediğini bilmiyorum. Ama kiminle uğraşmak zorunda olduğunu görünce deliye döndü, içler acısı bir durumdaydı ağlayacak halde olması beni kendimden utandırdı. Kalite kalitedir, orada anladım, İngiliz centilmenini alt edemezsin Victor, İngiliz centilmenini tanımadıkça İngiltere'yi bildiğini söyleyemezsin. Seninki, kuyruğunu bacaklarının arasına kısıtıp uzaklaştı; ama sonra her zamanki bildik numaralarını çevirerek bana telefon etmeye şu tüvit ceketliye sayıp dökmeye başladı.”

Tüvit ceketli adam, Angela'yla evlenmiş; ama Angela onun da geçmişi veya hayatı hakkında peşinden İngiltere'ye geldiği adam hakkında bildiği kadarını biliyormuş. İtalya'dan kızını getirtmiş ve kocası ölene kadar

hep beraber Buckinghamshire'da yaşamışlar. Mektupta bu uzun ve mutlu yıllar çabucak geçiliyordu; Angela'ya mutlu yıllarını yaşatan adam neredeyse yoktu.

Mektubun çoğu kocasının, kurtarıcısının ölümünden sonra olanlar hakkındaydı. Çoğu, kızı hakkındaydı; sert sevgilisinin peşinden –çok da geçerli nedenlerle– Londra'ya gelebilmek için küçüklüğünde birkaç yıllığına İtalya'da bıraktığı kızı hakkında. Angela, onlarla beraber yaşaması için kızını Buckinghamshire'daki evine getirmiş, onu yerel bir okula göndermiş. Fakat kız büyüyünce bir anda annesine düşman kesilmiş. Erkek arkadaşları, Angela'ya göre, yanlış kişilermiş; sonra kocası da çok yanlış bir adam çıkmış, hapis bile yatmış. Kızı ve damadı, ona eziyet etmişler ve Angela'nın kocası öldükten sonra bu iyice çekilmez olmuş. Kendi çocuklarını da Angela'ya düşman etmişler; Angela'yı evlerine gelmekten men etmişler.

Mektubun içeriği büyük ölçüde bundan ibaretti. Yazılma sebebi geçmişten çok bu meseleydi. Angela'nın farklı zamanlarda, farklı ruh halleriyle, farklı istikrar derecelerinde, yerel okulda okumuş kızından ve kocasından kaptığı şüphe götürmeyen elyazısının farklı biçimleriyle kaleme aldığı mektup, bu mektuptu. Ve mektubun en zor okunan kısmı bu kısımdı. Bazen takıntılı insanlardan aldığım –bana gönderilen ama bana hitap etmeyen– mektuplara çok benziyordu. Onunla anlamlı bir ilişki kuramıyordum. Parça parça, sayfadan sayfaya atlayarak okuyordum.

“Ama şunu biliyorum ki Victor, küçük kız büyüyecek ve annesi farkında olmasa bile telefonu kullanmayı öğrenecek, o küçük kız, onu seven büyükannesine telefon etmeyi isteyecek. Adresim ve telefonum sende var Victor ama seninki bende yok, lütfen ara ve buluşup eski güzel günleri analım her şey gönlünce olsun.”

Bu mektubu, vadideki evimde okudum. Çevremi çok keskin bir duyarlılıkla hissediyordum; onun yabancılığını, kendi varlığımdan kopukluğunu hissediyordum. Bahçe duvarının ilerisinde, sulak çayırların başladığı yerde heybetli titrek kavaklar vardı. Üç taneydi; üçü birlikte dev bir yelpaze gibi duruyordu; onların serpilmelerini izlemiştim. Bir kış kopan fırtınalarda dev titrek kavaklardan ikisinin kırıldığını da gördüm; ikisinden geriye çıkıntılı, kel kütükler kaldı. Kütükler serpilerek kellikleri azaldı; güçlü dallar sürgün verdi. Kendimi böyle şeylere üzölmeyecek şekilde eğitmiştim; değişimin sürekli olduğu inancıyla yetiştirmiştim. Evin bir yanındaki manzarda, hızla büyüyen yabancı akçaağaçların ve budanmamış yüksek çitin ilerisindeki sulak çayırlar görülüyordu; öbür yanında yaşlı kayınlar, porsukağaçları ve anayola çıkan karanlık, gölgeli yol. Hiç not almamış olmama rağmen Angela'yı ve Earls Court'taki arkadaşlarını ilk gördüğümde akış halindeki bir dünyanın, taşları yerinden oynamış bir dünyanın sezgisine kapılmıştım. Öyle görünüyordu ki, ikimiz de zaten eski yollarımızın benzerlerini arşınlamıştık; ikimiz de dairesel yolculuklar yapmış, zaman zaman başlama noktalarımıza benzeyen yerlere dönmüştük.

Angela'yı görmeye gitmedim. Onu aramadım. Yaşadığı yere gitmek bedensel olarak beni zorlardı. Huzursuzluğu, istikrarsızlığı –belki başından beri var olan ve ağzının şekliyle rengini görmeyi yeğleyen heyecanlı bir genç olarak benim göremediğim; şüphesiz korkunç savastan ve Londra'da geçirdiğı, muhtemelen anlamlandıramadığı günlerden kaynaklanan istikrarsızlığı– benim için fazla tedirgin ediciydi. Ben zaten kendi dengemi zor koruyordum.

Ayrıca kendimi bir kitaba iyice vermiş durumdaydım. Aklım, yolculuklardan değil, XX. yüzyılın sonların-

da eski kesinliklerin kalkmasıyla huzuru ve emniyeti kaçan, kitaplı bir dinin zihni yatıştırıcı uygulamalarında sahte avuntular arayan uzak ülkelerdeki koca bir genç nesildehydi. Angela, beni geçmişe götürmüştü. Halbuki ben artık ne aklen ne de hayalen orada yaşıyordum. Kurduğum dünya ve bulduğum temalar, Angela hakkında yazmayı bıraktıktan çok sonrasına aitti.

Mektup çok geçmeden evimin çeşitli yerlerinde çeşitliğı yığınlar halinde biriken başka kâğıtların altında kaldı. Birkaç ay sonra onu istesem bile kolay kolay bulamazdım. Angela da bir daha yazmadı.

Düzenleme:
Ny.Ozlem

Üçüncü bölüm

SARMAŞIK

Ev sahibimle hiç konuşmadım. Ve kiracısı olduğum onca yıl, onu sadece bir kere gördüm, daha doğrusu görür gibi oldum. (Görür gibi olduğum bir başka vesile daha var; ama o daha kısaydı ve adamı daha uzaktan ve arkadan görmüştüm.) Bir öğleden sonra, anayolda, yürüyüşüm bitmek üzereydi ve o kadar hazırlıksızdım, karşılaşma o kadar kısaydı ki, ev sahibimin neye benzediği konusunda bir fikir bile edinemedim.

O gün Toygar Tepesi'nden tümölüslere doğru çıkıp Stonehenge'i daha yakından gören yolu kullanmamıştım. Daha düz araziden giden kısa güzergâhı tercih etmiştim. Tepenin dibindeki çiftlik avlusundan sürü yolunun geniş ve düz olan, bir süre önce dikenli telle boylamasına bölünen kısmına dönmüştüm.

Jack'i bir pazar günü, öğle vakti birahane faslından dönerken orada, geniş yolun açık olan kısmında görmüştüm – eski arabasıyla öbek öbek otların arasında, çalkantılı sulardaki bir çatana gibi paldır küldür ilerlerken. Ölmeden önceki Noel cumartesi, birahanedeki arkadaşlarıyla son bir akşam geçirmek için arabasını iki kez, bir gider bir de gelirken sürdüğü yol da o yoldu.

Dikenli telde Jack'in kayınpederinin geçiş yerlerinde kullandığı naylon torba tamponlardan bir-ikisinin

lime lime kalıntıları hâlâ duruyordu. Aynı yolun devamında Jack için tanıdık başka eski kalıntılar da yer yer görülebilirdi. Bir tarafta iki eğri sıra halinde otlara konulmuş boş, sahipsiz, gri arı kovanları; öbür tarafta, çalıların ve gümüş renkli huşların gölgesinde, bombeli tavanı ve rengârenk haliyle metruk ama hâlâ çalışabilir vaziyette görünen Çingene arabası. Aynı tarafta daha ileride, genç ağaçları geçince, yıllar geçtikçe kenarlarından erimeye başlayan ve parlaklığıyla hışırdama yeteneğini yitiren, solmuş bir gül yaprağı veya çok yaşlı birinin teni gibi incelik aşınan siyah naylon örtüsüyle köy evi biçimli eski saman yığını. Onun ilerisinde, arazinin sınırını belirleyen akçaağaçlarıyla, düzenli aralıklarla dikilip artık büyümüş olan ve ortamın gizemine katılan akçaağaçlarıyla duvardan ibaret esrarengiz ev kalıntısı. Dikildikleri zaman ve onu izleyen yıllar boyunca fidanlar veya körpe ağaçlar aralıklı görünmüş, geniş yolda etkileyici bir izlenim bırakmamış olmalıydı. Şimdiyse güçlü gövdelerdeki yeşilliğin uçları kavuşuyor ve en sıcak yazlarda bile otun bitemediği som, soğuk bir gölge düşürüyordu; taşlı olmasına rağmen harabenin etrafındaki toprak, koyunlar ezmiş gibi, daima nemli ve karaydı.

Sürü yolunun düz kesimi, akla eski tarımsal faaliyetleri veya eski tahkimatları akla getiren çizgilerin, kabartılı hatların, çentiklerin görüldüğü kel bir yamaçla birdenbire sona eriyordu. Ama yolun kendisi kıvrılarak tepenin dibinden devam ediyor, tepe de yüksek olmakla beraber manzaraya meydan vermediğinden gözü gökyüzüne yöneltiyordu. O damarlı, tarihî yamaçta hiçbir şey yoktu; ot bile yoktu. Bir su oluğu vardı, ama taşlı zemin ezile ezile kara çamura döndüğünden çevresinde çimen bitmiyordu. Zaman zaman danalar burada tutuluyordu (yaşlı göğün fonuna karşı görüldükleri üst yamaçta); üstü kapalı treyleri ve şehirdeki mezbahaya kıv-

rıla kıvrıla giden vadi yolundaki yolculuğu beklemekten başka yapacak bir şeyi kalmayan beyaz, sağlıklı, dolgun karınlı, her yaklaşıma dikkat kesilen danalar.

Yolun öbür yanında sürülmüş geniş bir tarla, yumuşak bir eğimle ormanlık alana kadar çıkıyordu. Böyle taşlı arazinin sürülmesi yeniydi (taşlar bazen iri ve ağır olabiliyordu). Bana söylendiğine göre tarlayı ancak savaşta, bu tip toprakları derinden sürmenin gerekmediği ve üstten taramanın yeterli olduğu (tabii suni gübrenin keşfinin yanı sıra) anlaşıldığı zaman işlemeye başlamışlardı. Tepedeki ormanlıkta av için sülün yetiştiriliyordu ve bu sülünler büyüdüğünde tüm vadiye yayılıyordu. Vadideki ilk haftamda yürüdüğüm ve sonradan çakaleriği olduğunu öğrendiğim ağaçlarla örtülü çamurlu patikada Jack'in kayınpederiyle karşılaştığım yer işte bu ormanlık alandı.

Sürü yolundaki tekerlek izleri burada derinleşiyordu; kenarlarda öbekler halinde yüksek otlar bitiyordu ve tekerlek izleri dar, çıplak, taşlıydı, içinde oynak mıcırlar vardı. Zordu yürümek burada; bileğinizi burkabilirdiniz.

Bir gün bu yolda –yabantavşanlarının beni hâlâ hayran bıraktığı ve her yürüyüşte onları aradığım ilk veya ikinci yılımdı– bir yabantavşanının kuru bir paçavraya dönmüş, yarı yarıya çürümüş ölüsünü gördüm. Bölge yabantavşanlarıyla ünlüydü; önceki yüzyıldan bir gezgin, William Cobbett, buradan uzak olmayan bir yerde bir keresinde bir tarla dolusu yabantavşanı görmüş. Tavşan avları hâlâ yapılıyordu; parayla tutulmuş adamlar hayvanları meralardan atıcılara, sürü yolundaki saman bal-yalarının gerisinde saklanan avcılara doğru sürdükleri tuhaf feodal faaliyetlerdi bunlar; aynı zamanda toprak sahipleriyle işçilerin ve civar köy ve kasabalardan insanların eski taşra içgüdüleriyle bir araya geldikleri, bir oldukları faaliyetlerdi. Yabantavşanı belki o avlardan birinde vurulmuştu; belki yaralı olarak bir köpeğin eline dü-

şüp sürü yoluna sürüklenmişti. Ölüp çok geçmeden işe yaramaz hale gelen, çok geçmeden eti kokan hayvan belki bir çiftlik çalışanı veya yoldan geçen biri tarafından merakla kaldırılıp incelenmiş, itilip derin tekerlek izine bırakılmış, kuruyup çürümeye terk edilmişti.

O ne güçlü arka bacaklardı! Cansızca katlanmışlardı. (Böyle bir iskeleti ya da bana onu hatırlatan bir şeyi on yıldan uzun bir süre sonra Trinidad'ın güneybatısı ile Venezuela arasındaki dar su yolunun ortasındaki kayalık yüksek bir adacıkta görecektim. Burası pelikanların ve diğer deniz kuşlarının yeri ama asıl pelikanların. Pelikanlar burada hem yaşıyor hem de ölüyordu. Adacığın orta kesimlerindeki çukurluklar kuş pisliğiyle lastik gibiydi; kayalık çıkıntılarda koca pelikan iskeletleri vardı; öleceklerini biliyormuş gibi kutsal bölgelerine gelmiş ve kanatlarını katlayıp buraya kurularak sanki ecellerini beklemişlerdi. İspanyolların Soldado, yani "asker", sonradan İngilizlerin de Asker Kayalığı dedikleri adacıktaki pelikan kemikleri, o yabantavşanının güçlü arka bacakları –kuru kürkün içinde kemikler– gibi görünüyordu.)

Sürü yolunun bir yanındaki tarihî kel yamacın yükselip dikleşerek geri çekildiği bir yerde, yine yolun aynı tarafında, bir otlak veya küçük bir çayırılık oluşturacak bir alan vardı. Burada bir havuz vardı; yüksek, dik yamacın eteklerine doğru birkaç yerde ağaçlar dikilmişti. Açıklaması olmayan küçük havuz, yamacın aniliği ve yüksekliği, oraya buraya serpiştirilmiş ağaçlar... Buradaki araziye bir tuhaflık, kadimlik, hatta kutsallık katıyordu.

Dik yamacın dibindeki çayır veya otlakta bulunan karaağaçların hepsi –vadinin her yerindeki karaağaçlar gibi– kesilmişti ve yer hizasının bir-iki karış üstünde eşit yükseklikte budanmış köklerden ibaret kalmışlardı. Çayırda bir-iki at vardı. Dizginsiz, geniş sırtlı hayvanlar belki de aşırı eğimli burunlarıyla ağır, ilkel ve bu ortamdaki

her şey gibi –havuz, çayır, karaağaç kökleri, her biri kusursuz bir gölge bırakan serpiştirilmiş ağaçlarıyla dik yeşil yamaç– simgesel görünüyorlardı. İlkel bir tabloda her ögenin kusursuzca, ayrı ayrı gösterilmesi gerekiyormuş gibi. Manzaranın basitliği ve berraklığı bir tür esrar uyandırıyordu: Ne bir yöndeki çıplak meralarla bir bağı vardı ne de öbür yöndeki gür nehir yeşilliği ve sulak çayırlarla.

Küçük evlerle bahçelerin önünden geçen (onlardan biri de eski kâhyanın evi ve İngiliz banliyölerindeki katıksızca andıran rengârenk bahçesiydi) tekerlek izli sürü yolu burada asfalt kaplanıyor ve ardından, gizemini süratle yitirerek, anayola kavuşuyordu. Bu yol hemen nehrin üstünde yükselen meranın yamacını keserek bir çıkıntı oluşturunuyordu. O pazar öğle vakti, içtikten sonra Jack'in kullanmamaya karar verdiği yoldu burası. Nehre dik bir yükseklikten bakıyordu. Sağda bir bent vardı. Ve onun ilerisinde, Constable'ın yüz elli yıl önce resmettiklerine benzeyen sulak çayırlar.

Antikçağ'dan sonra Constable ve daha yakın geçmiş. Jack'in evi ve eski çiftlik yapılarını geçip sürü yolunun öbür yanındaki Çingene arabasını gördüğümde ilkin belli belirsiz Augustus John aklıma gelmişti. Sonra (kitabı öğrenmemin ardından) araba, E.H. Shepard'ın, *Söğütlerdeki Rüzgâr*¹ için yaptığı çizim ve renkli illüstrasyonları hatırlattı – ve aynı zamanda onlara gerçeklik kazandırdı. Şimdi gördüğüme benzer bir nehir hakkında olan kitap hâlâ yeni ve çağdaştı. Arabanın –gayet iyi durumda görünen ve geçici olarak park edilmiş gibi duran arabanın– boyası da hâlâ o kadar canlıydı ki, günün birinde onun tekrar yola çıktığını ve sürü yolundaki dönemeci (mesela gümüş renkli huş ağaçlarının oradakini) alır al-

1. Kenneth Grahame, Çev. Bilgin Adalı, YKY, İstanbul, 2011. (Y.N.)

maz sürüp giden eski dünyaya karıştığını hayal etmek hiç zor değildi.

Sulak çayırların da aynı şekilde, Constable ile şimdiki zaman arasındaki mesafeyi ortadan kaldırmak gibi bir etkisi vardı: renkleri, fırçaları ve şövaleleriyle ressam, bize şimdi gösterdikleri kadar yakın ve çağdaş görünüyordu: Bir gün bir yere kurulmuş, su kanallarıyla budanmış söğütlerin resmini yapmıştı. Ressama dair bu fikir, ressamın bakışını kısacık bile olsa bu şekilde görebilmek, geçmişi olağan kılıyordu. Geçmiş, insanın uzanıp erişebileceği bir şey haline getiriyordu; maddi olarak onu önümüze koyuyor, içinde yürüyebileceğimiz bir şey yapıyordu.

Shepard ve Constable... onlar eski bir coğrafyaya kendi bakışlarını getirmişlerdi. Şimdiyse o bakışa başka bir şey, modern bir tablo biniyordu. Yüzyıllık kayınlar dar yolun iki yanını tutuyordu. Meranın bittiği yerde sıralanmış yetişkin kayınlar ile asfalt yol arasındaki yaprak kaplı yamaçta yüzlerce, binlerce genç kayın yükseliyordu; yolun aşağısından nehre kadar olan daha dik yamaçta da binlercesi daha. Yolun üstünü ışık vurmuş açık yeşilin, üst üste binmiş şeffaf yeşil yaprakların tüm tonları örtüyordu. Şehirdeki taksi sürücüleri, ziyaretçi gezdirecekleri zaman bu manzaralı yolu kullanırlardı.

Kayınlar, yüzyılın başında ev sahibimin babasının eliyle dikilmiş ve onun ihtişamının doğal –ve tükenmiş– bir nişanesi olmuşlardı. Bu ihtişam erken zamanlarda, Sanayi Devrimi'nin başladığı sıralarda oluşan aile servetinin, imparatorluk zamanlarında pekişmesi ve yayılmasından beslenmişti. Ailenin kökleri başka yerdeydi; şimdi de ailenin birçok kolu başka yerlerde serpiliyordu. Ama ev sahibim –ailesinin vaktiyle neredeyse tüm araziye ve evlerin çoğuna sahip olduğu– burada, nehir kenarındaki birkaç dönümde yaşamayı sürdürüyordu.

Yaptığım yürüyüşün bitiminde ev sahibimi ilk ve tek olarak gerçek anlamda kısacık gördüğüm yer de, kendisi doğmadan önce babasının diktiği ağaçların altındaki bu yoldu.

Şaşırtıcı bir karşılaşmaydı. Yol dardı, dönemeçliydi. Yolun bu kesimindeki kör dönemeçlerde tüm araba veya taşıtlardan tedirgin olduğum gibi bu arabadan da tedirgindim. Sonra gelenin malikâne arabası olduğunu –biraz gecikmeli– fark ettim; Mr. Phillips’e selam vermek üzere gözlerim onu aradı. Mr. Phillips gülümsüyordu. Dostane, mutlu bir gülümseme idi bu ve hem tavır hem de mizaç bakımından otoriter ve korumacı olan, dışarıda genellikle katı ve asabi bir ifade takınan biri için bana tuhaf gelmişti. O gülümseme, oradaki keyif ve rahatlık bana, bunun özel bir durum olduğunu ve yolcusunun özel olduğunu ifade ediyordu.

Ve o an Mr. Phillips’in yanında oturanın, ev sahibim olduğunu anladım; onun malikânedeki adam olduğunu, görmemeye alıştığım adam olduğunu anladım. Fakat –Mr. Phillips’in gülümsemesini ve yolun tehlikelerini unutarak– yabancıya gereken dikkati veremedim araba kaybolmuştu. Ev sahibimi, onun yüzünü kısacık görebildiğim tek an bu andı ve gördüğüm şeyden de pek emin değildim.

Bende uyanan izlenim yuvarlak bir yüzün, kel bir kafanın, bir takım elbisenin (ya da kahverengi bir takıma ait bir ceketin), cana yakın bir ifadenin izlenimiydi. En iyi hatırladığım şey –emin olduğum yegâne ayrıntı: hayal gücünün sağlayabileceği türden olmayan ayrıntı– bir elin alçaktan ağır ağır selam vermesiydi. Konsolun hemen üstünden sallanmıştı el, öyle ki, yoldan bakarken parmak uçlarının ön camın dip tarafından bir kavis çizdiğini görmüştüm.

Hiç karşılaşmamıştık. Mr. Phillips, ona kim olduğum-

mu söylemiş olmalıydı; benim onu fark etmeme kalma-
dan –birçok rahatsızlıktan biri olarak gözlerinin bozuk
olmasına rağmen– herhalde o beni görmüştü. Yanındaki
Mr. Phillips’le arabanın emniyeti içinde beni, benim onu
gördüğümünden daha iyi görmüş olmalıydı. Anlık bakışım
o kadar aceleydi, küçük telaş ve aşinalıkların peş peşe
sıralandığı hızlı bir ânın şaşkınlığına o kadar kapılmıştı
ki, gördüğümü sandığım ayrıntıların hayal gücümünden
esinlenip esinlemediğinden, kafamda zaten az çok kur-
duğum adamın resmini hayal gücüyle oluşturup oluşturma-
dığımından emin değildim.

Sallanan elin üstünde bir şefkat izlenimine kapıl-
mıştım. Ama akşam Mr. Phillips’le telefonda konuştu-
ğumda o izlenimi sorgulamak için nedenlerim doğdu. Ögleden sonra arabada gördüğüm keyifli gülümser hali-
nin bir devamıymış gibi bir kahkahayla, evet, arabada
gördüğüm adamın ev sahibim olduğunu söylemişti. Ve
ardından, bendeki şüpheyi doğrular gibi, “Arabadayken
her zaman güneş gözlüğünü takar. Yoksa midesi kalkıyor,
sonra da migreni tutuyor,” demişti. Peki madem güneş
gözlüğü takıyordu, o zaman ben nasıl gözlerinde cana
yakın bir ifade görebiliyordum?

Demek ki ev sahibimi kısacık görüşüm –beklenme-
dik derecede olağan birini kısacık görmek– ona daha da
esrarengiz bir hava katıyordu. Ayrıca adamın kendisin-
den çok, olayı hatırlıyordum: malikâneyi kuran ve ağaç-
ları diken kişinin oğlunun malikâne arabasıyla meranın
eteğinde, nehrin ve sulak çayırların hemen üstündeki
uçurumlu yolda kayınların altından geçişini. Öyle ki,
adamın kişiliği çevresinin, anayoldaki şu kayınların,
malikânenin daima kapalı duran ön kapısının ve arkada-
ki ormana dönmüş bahçesinin bir devamı olarak naza-
rımda daha da pekişiyordu.

Hayal gücüm, arabasından utangaç bir edayla el sal-

layan kahverengi ceket giymiş, cana yakın, yaşlıca bir adamın kısacık bir izlenimini uyandırmıştı. Bu resim – araba yanımdan geçerken bir çırpıda oluşan resim– benim kendi ihtiyacıma cevap veriyordu. Beni, yetişkinliğimde ilk kez olmak üzere, beklenmedik şekilde huzura kavuşturan toprakların sahibini nasıl görmek istediğimi gösteriyordu.

Resmin doğru olmadığını çok geçmeden öğrendim. Mr. Phillips'in o zaman da, başka zamanlarda da verdiği ayrıntılardan hayal gücümün kurmasına göz yumduğum daha farklı, hafif netameli diğer resim için de aynısı geçerliydi: Bu resimde güneş gözlüğü, şapkası ve düğmeleri iliklenmiş takım elbisesi içinde şişman, yuvarlak yüzlü bir adam, başka türlü asla göremeyeceği taşrada gezmeye çıkarılıyor; el etek çektiği dünyadan heyecan verici ama emniyetli (bir kulenin tepesinde, parmaklıkların gerisinde dikilip aşağı bakan bir çocuğunkine benzer bir emniyet) kısa görüntüler almaya çıkarılıyor; heyecan verici ama çok da heyecan verici değil, Londra değil sözgelimi; sadece kırsal kesim, çok iyi tanıdığı bazı insanların evleri ve hava güzelken öğle yemeği yemek veya saçını kestirmek için gittiği güney kıyısındaki bazı oteller. (Bir gün Mr. Phillips'in çok masumca verdiği bu son ayrıntı, hayal gücümün güneş gözlüklü ve normalde resmî giyimli münzevisine uzun ince saçlar eklemişti: ev sahibimin Mr. Phillips tarafından Victoria tarzı bir otelin lobisine çeke çeke götürüldüğünü, Mr. Phillips iki eliyle ev sahibimi sol kolundan tutarken ev sahibimin boşta kalan sağ eliyle körlemesine çevresini yokladığını görür gibi oluyordum.)

Gördüğümü sandığım adam da, icat ettiğim adam da; iki resim de onu tanıyan ve bazen ziyarete gelen Londralıların ev sahibim hakkında anlattıklarıyla örtüşmüyordu. Bana, deyim yerindeyse parça parça ulaşan adam hâlâ benden çok uzaktaydı.

Bugünlerde yürüdüğüm bu topraklarda el üstünde tutulmuş bir çocukluk. Ormana dönen meyvelerin soğuk gölgesinde iki katlı yuvarlak bir çocuk evi vardı ve sağlam yapılı, saz damlı olan bu ev, çevresindeki yeşillik gerçek ormanlardaki gibi kısmen boğulmuş ve çürümüş de olsa, bütünlüğünü az çok koruyordu. Alt kattaki odada, iki yanda duvara gömülü taşları ve beton raflarıyla gerçek bir şömine vardı; pencereless konik saz çatısı olan üst kattaki odaya merdivenle çıkılıyordu. Büyük boyutlu bir oyuncak evden fazlası, çocuk evinden azı: daha çok bir çocuk evinin yetişkin –hayal gücüne yer bırakmayan– yorumu.

El üstünde tutulan korunaklı çocukluğun ardından sanatsal yetenek vaat eden havai bir delikanlılık. O günlere ait fotoğrafları bana, Mr. Phillips de, babası hayatı boyunca malikânede çalışmış olan Bray de göstermişti. Bray, babasının uzun zaman önce malikâneden aldığı çakmaktaşı ve tuğla evde yaşıyordu; malikâneden bağımsızlığını kazanmakla ve bundan gurur duymakla, hatta malikâne ahalisine hizmet etmeyi reddetmekle beraber oraya ait birçok hatıra eşyası vardı ve onları göstermeyi seviyordu. Bahçeleri henüz olgunlaşmamış, henüz cılız arazide düzenlenen eğlencelerin bulanık siyah beyaz fotoğrafları; sulak çayırıldaki dereciklerin üstünde, yeni ahşap köprülerin parmaklıklarında kararsız bir ışıktaki (Gündoğumu mu, günbatımı mı?) oturan genç insanların fotoğrafları. (Fotoğraflarda –enstantane resimlerde– bir melankoli etkisi: hesaba katılmamış tüm ayrıntılarıyla beraber bir zaman aralığını yakalayan her enstantane, insanı müteakip zamanların seyrini düşünmeye zorluyor ve aynı vesileye ait iyi bir tablonun asla yapamayacağı tarzda ölümü hatırlatan bir nesneye dönüşüyor.)

Derken, orta yaşların başlarında, eğlencelerden ve ikinci savaştan sonra bir çeşit rahatsızlık, marazlı, de-

vamlı bir bunalım, neredeyse bir hastalık baş gösteriyor ve içine kapanmayla, saklanmayla, malikâneye çekilmeyle sonuçlanıyor, bir süre sonra buna bedensel bozukluklar ve –nihayet– yaşlılık ekleniyor.

Ben sosyal, sanatsal ve cinsel, her bakımdan onun zıddıydım. Aile servetinin XIX. yüzyılda imparatorluğun genişlemesiyle büyüdüğü, hem de muazzam büyüdüğü düşünülürse, aramıza bir imparatorluğun girdiği söylenebilirdi. Fakat bu imparatorluk aynı zamanda aramızdaki bağıdı. Benim Yenidünya'daki doğumumu, kullandığım dili, mesleğimi ve hırslarımı bu imparatorluk açıklıyordu; vadide, malikâne arazisindeki köy evinde bulunuşum son tahlilde yine bu imparatorlukla ilgiliydi. Öte yandan, ikimiz servet ve imtiyazın karşı uçlarındaydık –ya da karşı uçlarından başlamıştık– ve farklı kültürlerin merkezlerinde yer alıyorduk.

Earls Court Pansiyonu'nda yazmaya çalıştığım yirmi yıl öncesi olsa malikâne arazisinde ikamet etmek gözüme uygun bir "malzeme" gibi görünürdü. Ama bu sefer de imparatorluk bağı bana yük olurdu. Vadide yabancı bir ırktan olmak, bir insan (ya da çocuk) olarak bana eziyet verirdi. Yazar olarak da (o günkü şartlarda) ancak belirli yanlarımı –bilgiye, tecrübeye hevesli bir gözlemci olarak bile çok şeyi kaçırmama yol açan ve belirli türden bir anlatının özendirdiği bastırma ve gizleme güdülerinin aynısıyla– bastırarak o malzemeyi kullanabilirdim.

Fakat dünya değişmişti; devir başkaydı. Kabiliyetlerimi ve konularımı bulmuştum ve bunlar her dem açılıp geliyordu. Ayrıca malikâneye hayal kırıklığına uğramış ve yaralı olarak geldiğimden, dünyaya karşı uçtan başladktan sonra şimdi benim gibi saklanmak isteyen ev sahibime derin bir anlayış besliyordum. Kendimi, onunla akraba gibi görüyordum; malikânenin emniyetine, buradaki her şeyin üslubuna derin bir minnet duyuyordum.

Ev sahibimin inzivaya çekilmesini hiçbir zaman garipse-medim. O sıralar kendim için de aynı şeyi istiyordum.

Hırsın verdiği gururdan sonra hayatımı sadeleştirmek istiyordum. Malikâne arazisindeki köy evinde buldukla-rımla olabildiğince uzakta yaşamak, olabildiğince az şeyi değiştirmek istiyordum. Boş şeylerden uzak durmak istiyordum; o zamanlar benim için çok küçük şeyler bile –kül tablası almak gibi– boş olabiliyordu. Bir tütün tabakası işimi görürken neden özel bir kül tablası? Dolayısıyla malikânede gördüklerimle veya gördüğümü sandıklarım-la kendimi uyum içinde hissediyordum; aynı içe kapanma isteği bende de vardı. Ve her ne kadar insanların benzer hal veya tavırlara değişik sebeplerle ve farklı yollarla varabileceklerini, insanların birbirleriyle zıtlıklarını bilsem de, ev sahibimle kendimi bir görüyordum.

İmtiyazlar, aramıza giriyordu. Ama bana öyle geliyordu ki bu imtiyazlar, ev sahibimin aleyhine işliyordu. Varış ânındaki manevi durumum ne olursa olsun, kendimi kurtarmam ve sağlığıma dikkat etmem gerektiğini biliyordum; zamanı geldiğinde harekete geçmem gerektiğini biliyordum. Ev sahibimin imtiyazına gelince –evi, çalışanları, geliri, her gün çıkıp bakabileceği ve kendine ait olduğunu bildiği dönümleri– bu imtiyaz onu bastırıp atalete ve hiçliğe sürükleyebilirdi.

Dolayısıyla imparatorluğun ve imtiyazın ne kadar karşı uçlarında, ne kadar farklı kültürlerde başlamış olsak da, yeni kiracısı olarak, yüreğimde ona iyi niyet beslemem zor değildi.

Ev sahibimi görmemeyi hiçbir zaman tuhaf ya da edebiyat camiasından bir ziyaretçi olan Alan'ın demesiyle, “tüyler ürpertici” bulmadım. Onun beni görmeme arzusu, benim de onu görmeme arzumla örtüşüyordu. Müstemleke ve ırk kaynaklı eski “alınganlığım”ın bir kalıntısı; ama ortamın büyüsunü bozmaktan da çekiniyor-

dum. Ev sahibimi görmüş olsam, sesini duymuş, sohbetini işitmiş, yüzüne ve yüz ifadesine tanıklık etmiş olsam, kendimi onunla sohbet etmek ve kibar davranmak zorunda hissetmiş olsam bunun izini silemezdim. Ona boş, sinir bozucu ve saçma yanlarıyla bir “kişilik” yakıştırdım ve bu da beni yargılara –birini kabul etmeyi zorlaştırdığı gibi ilişkileri de zorlaştıran yargılara– sevk ederdi. Neyse ki ev sahibimin kişiliği benim için malikânenin ve arazinin gizeminde ifadesini buluyordu.

Malikâne arazisi beni eğitiyordu. Mevsimlere (daha önce anlattığım bir biçimde) alışık olmayan ve en azından mimariyle ilgili olarak, eşyaya belki de alelade bir gözle bakmaya, “olağan” yapıları belirli bir yerin doğal ifadeleri olarak görmeye eğilimli olan ben, gördüklerimi ancak zamanla anlamaya başlayabildim. Köy evimin, adına rağmen, basit bir yapı olmadığını ancak zamanla anlayabildim.

İki kot üstüne kurulu (yoldan sulak çayırlara ve nehre doğru hafif, kademeli bir eğim vardı) alçak, uzunlamasına bir yapıydı evim ve malikâne çimenliğinin ya da “yeşilliği”nin uzak yanında yer alıyordu. Ruh halim ne olursa olsun, ne kadar uzun ya da kısa ayrı kalmış olursam olayım –ister uzak bir ülkede verilen bir iş için aylarca uzak kalayım, ister Salisbury’ye gideyim veya öğle sonrası yürüyüşüne çıkayım– anayoldan sonraki kısa, karanlık yolun ucunda aniden beliren evimin ilk görüntüsü, beni daima sevindirir ve şaşırtırdı.

Anayola bağlanan bu yolun üstünü porsukağaçları örtüyordu; yaz gelince onlara bir de yeşil ve mor kayınların kat kat gölgeleri binerdi; yolun loşluğu içindeyken bile çimenlik bahçenin açıklığı ile evimin yumuşak sıcak renkleri fark edilebilirdi. Kayınların fonuna karşı uzun, alçak yapının görüntüsü beni sevindirirdi. Bir-iki kayının

kökleri, evin hemen duvarı dibinde bitmesine rağmen, her nasılsa, temellerde hiçbir oynama veya çökme olmamıştı. Ortamın doğallığı ve doğruluğu beni sevindiriyordu. Burada yaşıyor olmak da bir o kadar şaşırtıyordu.

Bunun bir taşra “doğallığı” olmadığını, köy evinin tam da bu etkiyi uyandırmak üzere tasarlandığını ancak zamanla anladım. Duvarlar kalındı, belki içi molozla doldurulmuştu; ama dış yüzeyin tuğla parçaları, çakmaktaşı ve sıcak sarı bir taştan hesaplanmış bir karışım olduğunu belli ediyordu. Evdeki tasarım ve niyeti görünce taşçılığın da usta işi olduğunu görmeye başladım. Günün birinde, bir yan duvardaki yüksekçe bir taşta inşaatçı veya tasarımcının baş harflerini fark ettim; soyadının başharfi onun ev sahibiyle aynı aileden olduğunu açıklıyor, yanında da 1911 tarihi okunuyordu.

O uzak yılın, Kral-İmparator Beşinci George’un taç giydiği yılın emniyetinde bir aile ferdinin oynadığı bir oyun. Olanı, olduğu gibi kabul etme içgüdüleriyle bu oyunbazlığı ve malikâne arazilerinin düzenlenmesinde oyunbazlığın payını fark etmem zaman aldı.

Porsukağaçlarından oluşan kısa bir perde benim evimi tek odalı, küçük, ahşap, solmuş siyah boz renkte boyasız bir yapıdan ayırıyordu. Evimden daha yüksek olan bu kare planlı yapı, gösterişli bir kır üslubuna sahipti. Duvarları kaba ve kalın keresteydi. Kerestelerin alt kenarlarında ağaç gövdesinin kabuğu korunmuştu. Yapının tamamı mantar biçimli taşların üstüne oturtulmuştu.

İnşaatçının –onun benim köy evini yapanla aynı aile ferdi olup olmadığını bilmiyordum– bu masalsı ev veya barınağı, çimenliğin ya da malikâne “yeşilliği”nin çevresindeki oyun yerleşimi veya köyü içinde bir ormancı kulübesi olarak tasarladığını düşünmüştüm. Ta ki üçüncü veya dördüncü yılımda bir yaz günü öğle yemeğinin ardından keyfini bulmuş olarak gelen bahçıvan Pitton,

bana aşınmış kapıyı açıncaya kadar. Yapı yıllardır kullanılmamış olmasına rağmen o kapı ne kadar kolay ve sağlam açılmıştı!

Ormancı kulübesi sandığım yapı meğer bambaşka bir şeymiş: bir ahır. Samanlığı bile vardı ve içinde hâlâ saman; duvarlardaki askılarda atlar için kullanılan iplerle koşum takımları ve kamçılarla eyer örtüleri; at kokusu; ve örümcek ağlarının altında gayet temiz ahşap yer döşemesi. Dışarıdan her şey solmuş, aşınmıştı. İçerideyse –kutumsu ahşap yapı dışarıdan görüldüğünden çok daha yüksek ve büyüktü– belli dönemlerde, özellikle de baharlarda ikişer-üçer haftalığına ortalığı kaplayan sığırcıklara rağmen her şey korunmuştu.

Ormancı kulübesini andıran bir ahır (hayalimi sürdürüyordum) ve çimenliğin karşısında çiftlik evine benzeyecek şekilde yapılmış, kaba görünümüne rağmen kendi eviminkiler kadar iyi düşünülmüş duvarlarıyla kapalı duvar tenisi kortu. Onun yanında kaba kerestelerden yapılmış atlı araba garajı. Sonra arkası kilise avlusunun duvarıyla bitişik olan sarmaşık kaplı, çakmaktaşıdan tarihî depo ya da tahıl ambarı. Bir başka deyişle, meralarla sulak çayırların ve kırsal açıklığın ferahlığı üstüne bir anda bir Ortaçağ kalabalığı ve sıkışıklığının kalıntıları ve hatırlatıcıları geliyordu. Ve sürü yolunun üstündeki eski kâhyanın bungalovu nasıl aşınmış, damarlı yamaçların kadimliğiyle yan yanaysa burada da kendi köy evimin, ormancı kulübesinin ve çiftlik evinin modern fantezisi Ortaçağ'la yan yana, onunla iç içeydi.

Fakat bir bütün oluşturunyorlardı. İşe yarıyordu. Benim de başta yaptığım gibi, hepsini olağan karşılayabilir ve bunları ülkenin bu taraflarındaki Edward Dönemi konaklarının ayrılmaz bir parçası olarak görebilirdiniz. Ya da masal dünyasına, çocuk hayalinin somutlaşmış biçimine, bir veya birkaç yetişkinin oynadığı bir çocuk oyu-

nuna –vaktiyle çok daha büyük olan bir mülkün bu köşesinde emniyet ve refahın böyle olağanüstü ve cömertçe ifadesine– dalabilirdiniz. (Trinidad gibi uzak yerlerde “mülk” kelimesi, ilk öğrendiğim zamanlarda, özellikle de bununla şekerkamışı çiftlikleri kastediliyorsa, ne görkem ne de zarafeti ifade ediyor; tersine, büyüklüğü ve aynılığı, kenarlarda da küçük hayatları ve küçük evleri çağrıştıırıyordu.) Nitekim bu oyunbazlığı –malikâne “yeşilliği”ni veya çimenliği çevreleyen oyuncak yerleşimdeki çocukça oyunu– fark edince ben de ona teslim olmuşum.

Ormancı kulübesinin oradaki “yol”un karşısında kendi başına duran ve evimin yan penceresinden de görülen, küçük bir kır evine benzer bir yapı vardı. Aslında bir odunluktu burası ve malikâne bostanının duvarına dayanıyordu; çatı mahyasına denk gelecek şekilde ortadan kesilen yarım bir kır evi şeklinde tasarlanmıştı, belli açılardan bakınca birer kapısı ve penceresiyle bir kır evini akla getiriyordu.

Bu yerleşim ve “yeşilliğin” çevresini dolaşan yolun iki yanında mantar biçimli taşlar sıralanmıştı. Bana söylendiğine göre bu taşlar yerel bir unsurdu. Farelere meydan vermemek için ambarları bu taşların üstüne kurmuşlardı. Ormancı kulübesi kılıklı ahırını da farelere karşı bu taşlar korumuştı. Buradaysa onların süslü, masalsı niteliklerinden yararlanılıyordu. Mantar biçimli her taş diğerinden farklı görünüyordu. Tepeleri farklı yontulmuş ve bazılarının tabanı kavisli oyulmuştu. Yıllar içinde mantarların birçoğu zarar görmüştü. Zamana dayanamayacak kadar narin birer düştüler. O derece ki, çoğu mantarın tepesi yok olmuş, ortada kalmamıştı; bazılarının tabanı bile yerle bir olmuştu. Fakat mucize bu ya, evimin kapısından çıkınca yol tarafında, bostan duvarının önündeki mantarların beş-altısı olduğu gibi korunmuştu: tepeleri farklı kalınlıklarda yontulmuş, pürüzlü

bir şekilde yontulmuş olan bu mantarların her birinin üstünde kışın küçük bir yosun ormanı yetişiyordu.

Kitabıma çalıştığım o ilk kış bu hülyalı tasarıma –malikânenin, “yeşilliğin” çevresindeki malikâne köyünün, malikâne bahçesinin çok yönlü hülyasına– dönüyor ve onun bana kucak açtığını hissediyordum. İlk baninin veya banilerin fantezisiydi bu; ev sahibime miras kalan ve ben içine girdikçe onun kişiliğini daha iyi yansıttığını düşündüğüm bir aile fantezisi.

Arazinin kalan kısımları –meyvelik, ana binanın arkasındaki bahçe, sulak çayırlar, nehir boyundaki patika– bunların hepsi sonradan, bahar bitimi veya yaz başında hasta düşüp sürü yolunda uzun yürüyüşlere çıkamadığım zaman geldi. O mevsimi bellediğim; çiçekler, ağaçlar ve nehirle bağlantılarını kurduğum zaman işte bu zamandı.

Kitabı bitirdikten sonra (Afrika merkezli olandan söz ediyorum) gazetecilik yapmak, para kazanmak, İngiltere dışında seyahat etmek ve manen tazelenmek üzere yurtdışına çıktım. Fakat benden istenen şeyler, beni tüketti; uçak ulaşımının olmadığı bir yere ikinci gidişimdi bu. Birçok iklimden geçen uzun ve ağır dönüş yolculuğunda hastalandım ve bir yerde dört gün, dört geceyi bir otel odasında ağırlı ve uykulu bir şuarsuzluk içinde geçirdim.

Vadiye ve köy evime döndüğümde henüz kendime gelememiştim. Ama buranın davetkârlığını, bana kol kanat germesini hissedebiliyordum ve evin çevresinde yetişen her şeyin sıradışı güzelliği (bana öyle geliyordu) beni duygulandırmıştı. Oturma odamın penceresi altındaki şakayıklardan özellikle etkilendim. Hem uykuda hem uyanırken kurduğum hayaller o gelişen, sıkı, yuvarlak, koyu kırmızı goncaların biçimleriyle sürekli oynuyordu.

Doktor hiçbir ciddi soruna rastlamadı; akciğer veya

kanda bir enfeksiyon yoktu. Yorgun olduğumu söyledi. “Savaş yorgunluğu,” dedi (üstelik askerî bir bölgedeydik).

Haftalar geçtikçe hastalığım sahiden öyle bir hal aldı; keyifsiz olduğunu söyleyemeyeceğim büyük bir yorgunluğa dönüştü; çocukken tropikal bir “humma” yüzünden, yağmur mevsiminin, coşkun ve dramatik havalar mevsiminin, düzenin kesintiye uğradığı, yağmurlar ve seller yüzünden, bunların sebep olduğu öksürük ve ateş yüzünden okula gidilmeyen günler mevsiminin serinliğiyle ilgili bir yüksek ateş nedeniyle –yazık ki çok seyrek olarak– yaşadığım küçük şuur bozukluklarındaki yorgunluk halini aldı. “Humma”ya tutulan bir çocuk olarak aynı şeyleri baştan tekrar yaşamayı, o halin yaşattığı algı çarpıklıklarını –olağanüstü pürüzsüzlük hissini (yalnızca dokunuşta değil, ağızda ve midede de) ve onunla birlikte seslerin ve gürültünün tuhaf şekilde uzaklaşıp heyecan vermesini– yine yaşamayı nasıl özlerdim. Hiçbir zaman istediğim sıklıkta humma olamadım. Büyür büyümmez onun yerini, iyi bir yanı olmayan tüketici illetler olarak bronşit ve astımın verdiği gerçek acılar aldı.

Fakat şimdi, bana kucak açan köy evimde çocukluğumdan beri ilk kez “humma”ya tutulduğumu zevkle hissediyordum. Yorgunluk –iş, yolculuk– sebep olmuştu: doktorun teşhisi sanki doğru çıkıyordu.

Bana kucak açan, kat kat kayın ve porsukağaçlarıyla anayoldan gizlenen köy evimde, son yirmi yılın emek ve gerilimlerinin üstümde yarattığı baskıyı hissetmeye başlıyordum; yazmanın, yazma tutkusunun getirdiği gerilimlerin baskısını; bir de onun üstüne, Pan American World Havayolları uçağının beni yukarı çıkardığı gün, Trinidad’daki çocukluğum boyunca çepçevre kuşatıldığım halde o âna kadar hiç görmediğim tarlaların desenlerini gösterdiği gün başlayan kişisel gerilimlerin baskısını.

Onca iş, onca gerilim, onca hayal kırıklığı ve iniş çı-

kış şimdi som bir kütle halinde kafamın içine çökmüştü. Ama bu sefer bir derenin dibindeki cesedin görüntüsü yoktu; uyanma mücadelesinin ardından beni sarsıntılı ve bitkin bir halde bırakan, kafamın patladığı rüyalar yoktu. Gerginliğin hepsi “humma”ya dönüşmüştü. Davetkâr evimde tekrar çocuk olmuştum. Yirmi yıl sonra nihayet, evden ayrıldığımda kafamda kurduğum hayalin bir benzerine ulaşmıştım.

Dışarı çıkacak kadar iyileştiğimde –ev sahibimin mahremiyetine tecavüz edebileceğim kaygısını bir yana bırakmamı isteyen Mr. ve Mrs. Phillips’in cesaretlendirmesiyle– ormana dönmüş bahçedeki baharı, bu ruh haliyle incelemeye başladım. Evimin oturma odasındaki pencerenin altında, ravent benzeri sapların ucundaki sıkı ve şişkin goncalı şakayığın şahsında başlayan ve benim o şakayığa bağladığım baharı.

Zaman zaman yurtdışına çıksam da İngiltere’deki yirmi yılımda binlerce şakayık görmüş olmalıyım. Salisbury’ye otobüsle gidebilecek takati bulduğumda göreceğim üzere, yaygın bir çiçekti bu. Vadiyi boydan boya geçerken, köy evi veya banliyö tipi irili ufaklı güneş vurmuş açık bahçelerde onların parlak ışıkla beraber hızla açıp solmalarını, yoğunluk ve derin renklerini yitirmelerini, vasıflarını çabucak kaybetmelerini izliyordum. O bahar daha önce binlercesini gördüğüm halde hiçbiri bende bir iz bırakmamıştı; hiçbirine “şakayık” adını iliş-tirmemiştim; onları yılın belli bir mevsimine, öbür çiçeklerin görünüşüne ya da başka tabiat olaylarına hiç bağlamamıştım. Nekahet dönemimdeki, köy evimin çevresindeki bu şakayıklar benim için ilkti ve benim için yeni bir hayatı temsil ediyorlardı.

Oturma odamın penceresi dışındaki öbek, evin kuzey yanındaydı; evimle ormancı kulübesinin arasındaki porsukağaçlarından perdenin gölgesinde bir başka öbek

daha vardı. İkisi de yavaş yavaş çiçekleniyor, biçimlerini koruyor, daha derin bir renk geliştiriyorlardı. Porsukağaçları ile kayınların altındaki yoldan bakınca bu şakayıklar, kenarlarından yabaniliğin taşıdığı yeşil fonda derin renkli iki nokta oluşturunuyordu.

Vaktiyle on altı bahçıvan varmış. Şimdi bir tek Pitton. Duvarla çevrili bostanda sebze yetiştiriyordu Pitton; aynı yerde malikâne ve ev sahibim için çiçek de yetiştiriyor ve mülkün bir yerinde ev sahibime ait bir çimenliğe bakıyordu. Viran bir arazinin ortasında ekilip biçilecek bölgeleri ayırıp güzelleştiren Jack gibiydi. Ama işlerinin çoğunu benim gözümünden uzakta yapıyordu. Benim gördüklerim daha çok yabandı; Pitton, mevsimi gelince orada bir-iki kere patikaların en incisini açardı – kendisi ve benim için, yeşilliği basbayağı biçer biçer. Biçer biçer bir yukarı, bir aşağı.

Pitton'ın bir giderek, bir gelerek açtığı bu patika, anayoldan gelen gölgeli yolun neredeyse tam karşısındaki çimenliğin ucundan başlıyordu. Patika, budanmamış ve artık neredeyse ağaçlaşmış yaşlı şimşirlerle çevrili bir açıklıktan geçiyor, açıklığın girişindeki şimşirler, bilerek oraya dikilmişler gibi, bir kemer halinde yukarıda buluşuyordu. Açıklık boştu, eskiden bir şey yetiştirildiğini veya çiçek tarhlarının olduğunu gösteren bir emare yoktu. Bir köşeye bir akçaağaç dikilmişti veya orada kendi kendine bitmişti (civarda gelişigüzel yetişmiş gibi görünen başka akçaağaçlar da vardı); artık körpelikten çıkan bu akçaağaca birisi –eski günleri ve sayısız bahçıvanı, saklı bir köşeyi güzelleştirmek isteyen ve buna hem zamanı hem de imkânı olan insanları hatırlatırcasına– bir mor salkım sardırmıştı.

Kışın burası, bazen kuruyan mısırlar kadar serpilen yabancı otların kuru saplarından ve ince uzun yapraklı

çim öbeklerinden geçilmiyordu. Etli, kalın ve yeşil saplar şimdi yine boy atmıştı. Ama onlara ve serpilen çime rağmen Pitton'ın bir yukarı, bir aşağı biçe biçe açtığı patikada yetişen çim, bakımlı bahçelerdeki çimler misali ince, gür ve aynı hizadaydı – yabanlık sadece yüzeydeymiş ve eski düzeni, güzelliği, mevsimsel bakımı belli etmek için bahçıvanın müdahalesini bekliyormuş gibi.

Malikâne bahçesinin devamı gibi görünüyordu burası. Ama Bray'den duyduğuma göre daha eskiymiş; zaten budanmamış şimşir çit de aynı şeyi düşündürüyordu. Bray, açıklık alanın, malikâneden önceki eve ait olduğunu söylemişti; ondan da önce orada bir rahibe manastırı varmış. Bu bilgi bana uçuk gelmedi. Ortaçağ'da her şey nehirlerin kıyısında olurdu; buradaki nehrin genişleyip sığlaştığı ve berraklaştığı birkaç kilometre uzaktaki Amesbury'de de bir manastır kilisesi, hatta belki Kral Arthur'un Yuvarlak Masası dağılınca Guinevere'in Winchester Camelot'tan gelip sığındığı rahibe manastırı vardı.

O halde bu açıklık da sonradan insansız kalmıştı; şu taş harabe, gölge yapsınlar diye dikildikleri evin çöküp dağılmasına aldırmayarak büyümeyi sürdüren, otsuz kara toprağa soğuk bir gölge düşüren akçaağaçlarla çevrili sürü yolundaki şu taş harabe gibi – uzaktaki o harabe gibi yüksek şimşirlerle çevrili, evimden birkaç adım ilerideki bu ıssızlık da (Bray haklıysa) başka bir çağa ait dindar, belki dünyadan el etek çekmiş erkek veya kadınların hava almaya çıktığı, tespih çektiği ve başkalarını, muhtemelen yarı mahpus insanları bolluk içinde yaşattığı; bir Ortaçağ köyünün yumağında korunmuş, köyün merkezi, kilise ve kilise avlusuyla durmadan akan nehrin, köylülerin verimli ağır kara toprağı zahmetle işledikleri nemli tarlaların ve sulak çayırların arasında kalmış bir yerdi.

Açıklığın öbür ucunda meyvelik vardı. Yaşlı, hatta

bozulmaya yüz tutan bu meyvelik daha da yaşlı orman ağaçlarının arasında kalmıştı; buradaki şimşirler dağınıktı; patikaya geçit veren yerdeki üst dalları bir kemer halinde buluşmuyordu. Sulak çayırların –çayırlar yılın bu zamanında biçilmiş olmuyordu, saman yapmak üzere kesilmiyordu, üstünde değil insan, sürü bile gezmiyordu– ilerisindeki nehir ve söğütler, yaz yeşilliği onları gözlerden saklayıncaya kadar, buradan görülebiliyordu. Nehre sulak çayırlardan kestirme gitmek söz konusu değildi. Tıkalı kanalları ve –Roma mühendisliğinden kalan küçük eserler gibi– eski kanal kapaklarına ait kalıntısıyla çayırları bu mevsimde daimi olarak su basardı.

Çayırları suya gömüp sudan arındırmanın sırları –su idaresinin nehri temizlemesi ve fazla uzayarak birbirine dolanan yosunları kesmesi gibi bir zamanlar sıradan ve mevsimsel görülen işler– söylendiğine göre, unutulmuştu. Sulak çayırlar bir zamanlar vadilerin zenginliği olarak görülürdü. Şimdi daha çok uçsuz bucaksız otlaklar kıymete binmişti. Meyvelığın ilerisindeki malikâne çayırlarında yetişen tek şey artık yabani sarı süsenlerdi – ve onlar da hiçbir zaman biçilmiyordu.

Şimşirlerle çevrili açıklıktan geldiğinizde meyvelığın bir yanı koruluk gibiydi. Burada birçok yaşlı orman ağacı vardı ve zemin yaban otlarından, ağaç döküntülerinden geçilmiyordu. İki katlı saz damlı çocuk evi doğru bir tercihle buraya kondurulmuştu. Baharda oraya giremiyordum. Yolu yoktu. Pitton buraya çok sonradan bir patika açtı ve bu seferkini biçe biçe dört kere gidip geldi: önce bahçe atıklarını taşıdığı el arabası için, sonra çocuk evinin arkasında, herkesin gözünden uzakta açtığı ot-yaprak-çiçek mezarlığına dökülmüş yaprakları götürdüğü kafesli büyük yük arabası için.

Bu yeşil mezarlığı veya atık alanını Pitton “bahçe korunağı” olarak tarif ediyordu ve bu saklı ama erişilebi-

lir “korunaklar”ın bulunması veya oluşturulmasında belli bir marifet de yok değildi. Pitton, kelimeyi böyle kullanıyordu: galiba iki-üç farklı yerde vardı onun bu korunaklarından. Çöplük, korunak: birbiriyle ilgisiz iki ayrı kelime.¹ Gelgelelim, Pitton’ın “çöplük” anlamında kullandığı “korunak” son derece ilginç bir şekilde ikisini de kapsıyordu. Pitton’ın “korunağı”, “çöplük” anlamına gelmekle kalmıyor, buna ilaveten dokunulmazlığı olan bir sığınak, bir saklanma, neredeyse saklambaç fikri veya bağlantısını, gözden ve akıldan efendice uzaklaştırılan şeyleri de içeriyordu. Pitton, çimenlik bahçeye düşmüş bir kayın dalı veya öbekler halinde topladığı çim kırıkları için, mesela, “Bunlar korunağa gidecek,” veya, “Şunları hemen korunağa götüreyim,” diyebilirdi.

Başta bunun sadece Pitton’la ilgili olduğunu sanmıştım. Ama sonra vadide epey yaygın bir kullanımı olduğunu fark ettim. Sözgelimi, Pitton’ın komşusu olan Bray’den aynı şeyi işittim. Belediye işçilerinin bir hafta kadar greve gittiği –ya da vadi boyundaki ağaçlara ve otobüs duraklarına ilıştırılmış küçük basılı ilanlarda denildiği gibi, işçilerin “sınai eylem” yapma kararı aldığı– zamandı. Bray, çöplerin toplanmayacağından bahisle, “Bu hafta korunak yok,” demişti. “Bunun arkasında kimin olduğu belli. Aramızdaki avamcılar. İsimde ve eylemde en avam olanlar.”

Kelimeyi Mr. Phillips’in babasından da duydum. Karısının ölümünden sonra ihtiyar, bazı cumartesi öğlenleri hem ziyarete gelir hem de arazide yürüyüş yapardı (Cumartesi Pitton’ın da izin günüydü). Sohbet etmek için bazen evimin önünde durduğu olurdu. Hayata bir nakliyecî çırağı olarak atılmıştı ve eski günler hakkında

1. İngilizce aslında sırasıyla; *refuse* ve *refuge*. (Ç.N.)

bilgiyle dolup taşıyordu. Anayolun kenarındaki bazı işçi evlerinin niçin o kadar dar olduğunu anlatmıştı. Eski fayton ve yük arabalarının işlediği yolların geniş olması gerekirmiş; kaplama yapılıncaya kadar yollar daralmış ve iki tarafta da bir süre kimsenin sahiplenmediği şerit halinde arazi parçaları kalmış. İşçiler bu arazileri işgal edip evlerini yapmışlar. Onların birçoğunda niçin mürver çitleri olduğunu ve çitlerin niçin yüksek tümseklerde bittiğini de öğrendim. Mürver hızlı büyümüş ve işgalciler hak iddialarını bu çitlerle desteklemiş. Üstelik çitler benim sandığım gibi yüzyıllarca yetiştirilen yeşillikten değil, geçen yüzyılın dayanıklı ev atıklarından dolayı yüksekteymiş. Çit tümseklerinin birçoğunun altında şişeler, madeni hurdalar ve eski ayakkabılar, insanların başka türlü kurtulamadığı ıvır zıvır varmış. Ve ihtiyar bunu, “Bilirsin, o günlerde korunaklar yoktu,” diye açıklamıştı.

Yine, yatak odamın tavan arasında koşuşturan ve bazen küçük çakıltaşlarını ileri geri sürüyormuş gibi sesler çıkaran farelerin icabına bakmak üzere tertipli, iyi giyimli ve endişeli bir adam gelmişti; ondan da bu kelimeyi işittim. Adam bana sıçanlar ve fareler hakkında bildiği her şeyi anlatmıştı. Sıçanlar dehşet vericiymiş; ama alışkanlık sahibi yaratıklarmış; belli “güzergâh”ları varmış ve yakalanabilirlermiş. Farelerse bir duvardaki küçük çatlak veya boşluklarda yaşayabilirlermiş; hiçbir zaman ışığı ya da daha özgür bir hayatı aramazlarmış; günde bir gram yiyecek, bir bisküvi kırıntısıyla yaşayabilirlermiş. Ama adamın aklı bana açıkladığı fare cehenneminde, azabında veya fare hiçliğinde değildi. Vaktiyle bunları zevkle anlatmış ve dinleyicisinden aldığı cevaplar hoşuna gitmiş olabilir. Artık ezberden konuşuyordu fare mütehassısı. Sağlığından endişe ediyordu; farelere zehir bıraktığı bir gün birdenbire kalp krizi geçirmiş. Ama daha çok işinden endişe ediyor, hükümetin veya yerel yönetimin kendi kü-

çük dairesini toptan kapatacağından ve fare-haşere işini özel şirketlerin taşeronluğuna bırakacağından endişe ediyordu. Tam o sırada, parmağını ithamla saplarcasına o kelimeyi –Pitton’ın “korunağı” iki yönlü ve kendisi için son derece münasip bir şekilde kullanması gibi– kullanıverdi: “Sırada ne var, biliyor musunuz? Sırada korunak var. Çok yakında genel bir korunak kalmayacak burada.”

Meyveliğe dönersek, oraya girerken bir yanda, henüz patika açılmadığı için yürüyerek ulaşamayan çocuk eviyle Pitton’ın korunağı vardı. Öbür yanda da malikânenin büyük bahçeleri, bir taraftan sulak çayırlarla bostan arasındaki, başka bir taraftan çayırlarla malikâne arasındaki boşluğu dolduruyordu.

Meyvelikteki yaşlı ağaçların budakları arasında kuş yavruları ötüşüyordu. Geçen yıldan kalma fındık kabukları –boz sincapların işi– meyvelikle büyük malikâne çimenliği arasındaki yürüyüş yolunu çıtır çıtır kaplamıştı. Fındıklı yol bostanın yanından ilerliyordu; fındık ağaçlarının narin ana dalları eski –ya da en azından Pitton’ın öncesine giden– bir hünerle yukarıda buluşacak şekilde bükülmüştü. Hızla büyüyen ısırgan ve yabangüllerinin arasında eski gül tarhlarının çevresini dolaşan taş patika hâlâ seçilebiliyordu. Sonra bakımlı çimenlik geliyordu. Ve Phillips’lerin dediklerine rağmen rahatsızlık vereceğim kaygısıyla burada ancak en kenarda, sulak çayırların dibinde yürüyebiliyordum.

Sulak çayırların ya da bataklıkların bir zamanlar bakımlı bahçe olan yerleri tekrar işgal ettiği belliydi. Bazı süs ağaçları, özellikle pembe alıçlar artık bataklığın içinde kalmış, buraya özgü bitki ve birikintilerle kuşatılmıştı. Bataklık bitkilerinin çoğu ve özellikle, vaktiyle belki de mızrağa benzer yapraklarının güzelliği için (Çin veya Japon hat sanatı gibi) dikilmiş olan kamışlar; bu bitkilerin birçoğu Pitton’ın açık tutmaya çalıştığı sulak çayırla-

rın kenarındaki patikayı –şekerkamışı yangınlarında yangın duvarını aşır ateşten oklar misali bitişikteki tarlaya fırlayan alevli küspeler gibi– atlamış ve çimenlikte çoğalmaya başlamıştı.

Çimenlik bahçe ta eve kadar hafif bir eğimle yükseliyordu. Ortada evden eski olması gereken her dem yeşil bir ağaç vardı. Mr. ve Mrs. Phillips'in yaşam alanıyla küçük terasları –terasta çamaşırlar– bir yanda, birkaç heykelin gerisinde kalıyordu. Ev eski değildi. Yüzyılın başında ama eski görünecek şekilde inşa edilmişti. Kendi evimden bakınca çimenliğin öbür yanındaki onarılmış kilise gibi, geçmişe özel bir değer atfeden, –inanılmaz derecede geniş bir imparatorluğun refahı ve gücüyle– ırksal, tarihsel ve kültürel bir üstünlük iddia eden devrin zevkine uygundu. Evin arkası gri bir izlenim bırakıyordu: Taşı alacalı ve küflü bir griydi.

Arka cepheye hiçbir zaman pür dikkat bakmadım. Mahremiyete tecavüz etmeyi istemiyordum. Bir sebep daha vardı. İçerideki düzeni, ev sahibimin –sınırsız zamanı ve boş, uzun günleriyle– hangi pencereden dışarı bakıyor olabileceğini bilmiyordum.

Fakat baktığında gördüğü şeyler, mükemmele yakındı: ön planda kocaman bir ağacı olan çimenlik, bir yanda orman ya da koruluk, çimenliğin ilerisinde söğütleri, kamışları, bambu öbekleri, kızılıcıkları ve suyu seven çalılılarıyla viran sulak çayırlar; nehir ve nehrin yeşilliği, onun ilerisinde yine sulak çayırlar, söğütler, su yolları ve su basmış otlaklar; bunların sabah ışığını ve yeterli bir mesafeden olursa akşam ışığını yakalayan hali; sonra yine çıplak meralar. (Ya mehtabın, meralar üstünde yükselmesiyle ay ışığının sulak çayırlardaki etkisi? Ayla aydınlanmış bir gecede nehrin ve sisin etkisi?)

Malikâneye bitişik topraklar sınırlı sayılırdı. Nehrin karşısındaki araziler başka bir toprak sahibine aitti. Ama

bir dizi rastlantı sonucu –sulak çayırların otlak olarak kullanımdan düşmesi, geçen yüzyılın sonunda tarımdaki makineleşmeyle birlikte küçük vadi köylerinin daha da küçülmesi, birçok çiftçi evinin ortadan kalkması, uzakta-ki çıplak meraların orduya geçmesi– gerek bunlar, gerek başka rastlantıların sonucu malikânenin arka tarafındaki manzara, yani benim içinde yürüdüğüm manzara Constable’ın günlerinden beri hemen hemen değişmemiş bir Tabiat’a aitti: evlerin olmadığı, Ortaçağ veya meraların sürülmesinden önceki çağlarda olduğu gibi tarım veya nehirle ilgili faaliyetlerin yürümediği, neredeyse bir Tabiat parkına ait bir manzaraydı. Üstelik bunların hepsi Salisbury ve Wilton gibi ünlü tarihî şehirlerin, Southampton ve Andover’daki modern kentsel kümelenmelerin, Victoria Dönemi’nin demiryolu kasabası Basingstoke’taki eski ve yeni kırmızı tuğlaların, kadim Winchester’ın merkezindeki katedrali çevreleyen kara tuğladan Victoria Gotiği halkanın birkaç kilometre uzağındaydı.

Köy evimin bir parçası olduğu oyuncak köy –patikasız koruluktaki saz damlı çocuk eviyle birlikte– daha geniş ölçekte tasarlanmış malikâne arazisinin yalnızca bir boyutunu oluşturuyordu. Ama ev sahibimin dışarı baktığında gördüğü türden mükemmellik kendi yozlaşmasını da içinde barındırıyordu. Bu mükemmelliğin başından beri öylece var olduğu sanılabilirdi. Sarmaşıkları, orman döküntüleri ve su basmış çayırlarıyla manzarada şüphe uyandıracak veya insanı işkillendirecek hiçbir şey yoktu; kişisel kusurları, hayal kırıklıkları ve hepsinden önemlisi, kendi emniyetinin bilgisiyle manen zayıf düşmüş birini harekete geçirecek hiçbir şey. Manzara sanki şöyle bir şey der gibiydi veya der gibi görünebilirdi: “İşte dünya. Tasalanmak niye? Müdahale etmek niye?”

Çimenliğin uzak ucunda yeni bir koru belirliyordu. Çitlerle ot bürümüş patikaların, yeşilin altında kalmış

yürüyüş yollarıyla ayaklı taş vazoların yer yer seçilebildiği ve hiçbir zaman keşfe çıkmadığım o koruda, çimenliğin uzak ucundaki o tarafta çok büyük bir sera vardı. Ahşap iskeleti som ve sağlamdı, o kadar sağlam ki, uzaktan bakınca iyi durumda ve hâlâ kullanılıyor gibi görünüyordu. Fakat camların ardındaki yeşil, seranın korunaklı şartlarında alışılmadık derecede boylanan yaban otlarının yeşiliydi – bir otlar cangılıydı burası ve cam panoların çoğu düşmüştü. Boyutu bir yana, bu serada bana (Trinidad'daki eski malikâneler, Fransız Karayipleri tarzı malikâneler hakkında bildiklerimle) zenginliği düşündürten bir şeyler vardı. Şu haliyle “fazla vurgulanmış”tı: tahtaları, beton zemininin derinliği (eğimli arazide iki kat), kapısı, menteşeleri, demir işçiliği... Her şey asgari gereklerden çok daha dayanıklıydı. İnşaatçıların inşaatları zenginler için –belki de zenginler onlardan öyle bir şey istemeden– yaptıkları tarzdaydı; dükkân sahiplerinin malikâneye en iyi mallarını gönderdikleri gibiydi. Yapının böylesinde fazlasıyla doyurucu bir yan vardı; her şey kendi başına yetip de artıyordu; her şey yıllara dayanacak şekilde yapılmıştı; kırılmalık yoktu, endişeye mahal yoktu.

Tepeden aşağıda Jack'in de bir serası vardı – evinin arkasında (belki önünde demek gerek) ve eski çiftlik avlusuyla karşı karşıya. O sera, televizyon ya da radyo dergileriyle verilen türdeki bir katalogdan bakılıp alınmış olmalıydı. Başından beri ne kadar narin görünmüştü o sera; tahta iskeleti ne kadar ince, ince camları, hatta beton zemini bile ne kadar kırılıyordu! Nitekim vadesi gelince beton zemin hariç (o bile sonra kayboldu) hiçbirisi kalmadı! Seranın ruhu oradan çabucak kovuldu! Oysa malikânenin serası, yirmi yıllık ihmalin ardından bile ayakta idi ve elli metre öteden hâlâ sapasağlam ve eksiksiz, ahşapları boyalı, kalın beton zemini çatlaksız, kapı

menteşeleri gıcırtısız görünüyordu. İçerisi bir günde temizlenir, bir haftada cangılın yerini düzen alır ve sera tekrar hizmete girerdi.

Büyük seranın içi ottu, dışı ot. Pitton'ın çim biçme makinesi ancak mevsimin sonuna doğru buraya uğrardı; o zaman da otlar, makinenin girdiği her yerde olduğu gibi, düz, eşit ve bakımlı çimenliklerdekine benzer görünürdü. Ama bu işlemden önce ısırganları, nemden serpilip odunlaşan çalıları kesip temizlemek, sulak çayırdaki kanal ve derecikleri aşıp nehrin kıyısına ulaştıran köprülerin ilkinde kadar yolu açmak gerekiyordu.

Çimenlik bahçenin öbür ucunda, sulak çayırın meyvelikle buluştuğu yerde, bataklık çalılarının ortasındaki bir oluğun içinden davetsiz misafirleri dışarıda tutacak bir dikenli tel geçiyordu. Bu tarafta yalnızca çalılar ve orman döküntülerine benzer şeyler vardı. Ama malikânenin eski yaşantısının sürdüğü günlerde kanalların üstünden tırabzanlı ahşap köprülerin geçtiği yer de burasıydı. Bu kanallar, söğütlerle dolduktan ve söğütlerin gündönümü fırtınalarıyla devrilmesinden sonra ormanlardaki dereciklere dönmüştü. Çürüyen yapraklardan ve çamurdan siyah görünürdü su, ama sonra yaprakların berrak temiz renklerini ve suyun gökyüzünü yansıttığını fark ederdiniz. Bu saklı siyah dereciklerde –öbür taraftaki sarı süsenli açık çayırlardan çok farklı olarak– bolca yabanördeği bulunurdu. İnsan yaklaşıncı ürkerlerdi, bu suları ya da bir söğüdün tıkadığı bir dere kolunu gamsızca sahiplenmeye o kadar alışmışlardı.

Sulak çayırlardaki derecikleri aşan köprüler yüksek standartlarda yapılmıştı; ama yıllar geçtikçe suyun içinde çürümüş ve yeşilliğin, yüksek saplı gür ısırganların, özellikle de söğüt kökleriyle dallarının içinde kaldıkça iyice çökmüşlerdi. Buradaki ilk bahar yürüyüşlerime ve keşiflerime ait birinci köprüünün karşı ucundaki ağır kapı

hâlâ duruyordu. Gerçi yeri süpürüyordu ama söveleri, nemden karanıp yeşillenmesine ve yüzeyi vıcık vıcık olmasına rağmen sağlamdı ve kapıyı çekip kapatmak, paslı bir mandalla tutturmak hâlâ mümkündü. Bir kapı olarak, bir engel olarak manası kalmamıştı. Yer in ve suyun hizaları değişmişti; sulak çayırların içinden geçen kuru bir patikayı örtmüyordu kapı. Çevresinden rahatça geçebiliyordunuz. Zeminde küçücük bir çöküntü vardı ve tek rahatsızlığı ısırganlar veriyordu. Gelgelelim, bu ısırganlar her yerdeydi.

Çayırdan geçen bu güzergâhın bir noktasında otlar, kamışlar, söğütler ve öbür yabancı yeşillikler o kadar yükseliyordu ki, nehir gözden kayboluyordu. Sonra, son köprüden itibaren –tahtalarının çoğu ya kırılmış ya da çürüyüp gitmiş olan ve tek parça olarak yalnızca o tahtaları vaktiyle birbirine tutturmuş paslı kocaman mıhlar kalan son köprüden itibaren– aniden çalıların öbür yanı açılıyor, çökmüş kayıkhanenin yanından geçen nehir kıyısındaki bakımlı patikaya ulaşıyordu.

Kayıkhanesi, muhteşem bir harabeydi. Kayığın veya kayıkların demirleme yeri bir derenin, sulak çayırdaki eski kanallardan birinin içindeydi. Kayıkhanenin oluklu sacdan sayvanı, derenin iki yanındaki kalın ahşap direklerle oturtulmuştu. Fakat dere ne kadar uysal görünse de –bir-iki metre derinliğinde, bir-iki metre genişliğinde– akıtacağı su, kestirilmesi çok mümkün olmayan bir Tabiat gücüydü; kendisinin de, kollarının da yatağı sürekli değişiyordu. Derenin genişlemesi veya yer değiştirmesi, kayıkhaneyi bir yandan çökertmişti. Yan yatmış açısı, çürüyen tahtalar, suyun siyah görüntüsü, paslanan oluklu sac Orinoco, Amazon veya Kongo gibi tropikal bir ırmaktaki bir harabeyi akla getiriyordu. Fakat bu harabeyi geçince başka bir Tabiat düzenine, başka bir toplumsal nizamı aitmiş gibi nehir kıyısındaki bakımlı patikaya ulaşıyordu.

Sulak ayırdağı köprüler balıkçılar için açılmış bu ferah patıkaya çıkıyordu. Nehrin kendisiyse uysal ve durgun durgun akıyordu. Tabiat'taki düzen duygusunu uyandıran insan eliydi, su idaresindeki sorumluların ve bu gibi insanların eliydi. Yoksa nehir kendi haline bırakılsa, malikânenin arkasındaki sulak ayır gibi, ormanlık bir viraneye dönerdi. Nehrin altüst olması için bir söğüdü -mesela bir fırtınada- devrilmesi yeterdi. Birkaç gün içinde kıyı şeridi bozulur, kolay geçiş imkânı kalmaz, dolaşık ve üstleri hareli, sütlü kahverengi köpüklü yosun ve posa adacıkları oluşurdu.

Nehrin rengi, kıyıda neyin yetiştiğine göre değışiyordu. Ve ölçeğı ne kadar küçük olsa bile bu kıyı değışkenlik gösteriyordu. Yüksek kamış veya otların olduğu yerde ağaçlar yükseliyor ve eğer kıyıda küçük girintiler, minik kovuklar da varsa su, koyu yeşile bürünüyor, derin ve esrarlı görünüyordu. Kıyının açık olduğu yerde su berraklaşıyor, yatağındaki beyaz kumu veya kireçtaşını ya da kıpırtılı yeşil yosunları belli ediyordu.

Nehir kıyısındaki yürüyüş güzergâhımda, sulak ayırdağı sarı süsenlerin yetiştiğı yerin tam karşısından da geçiyordum. Onun ilerisinde, evimin bir yanına düşen şimşir itli eski meyvelik vardı. Meyveliğın ve bostan duvarının üstünde kendi evimin çatı ve bacalarını görebiliyor ve kayınların altındaki o yerde yaşadığıma tekrar tekrar, hiç usanmadan hayret ediyordum.

Yürümeye iznim olan güzergâh bu noktadan az ileride sona eriyordu. Daha ötede başka bir toprak sahibinin arazisini kesen bir "devriye rotası" vardı; ama eğreti çitin üstünden geçmek kolay olmasına rağmen, oraya girmemeyi tercih ettim. Nehir burada bir büküm yapıyordu. Karşı kıyıdağı mera ağaçlıklı bir uçurumla ansızın kesilerek nehrin rengine nefis bir derinlik kazandırıyor ve geride daha geniş bir ormanın varlığını hissettiriyor-

du. Buradaki çıplak merada yeni bir kanal göze çarpıyordu; kireçtaşı araziden bir pınar kaynıyor ve suyu çabucak gürültülü bir şelaleye dönüşüyordu. Yeşilli beyazlı çıplak merası ve su idaresinin baktığı bir-iki metre derinliğindeki akarsuyuyla bu derli toplu, uysal, mülayim coğrafyada suyun öngörülemeyen gücünü hatırlatan bir şey daha. Yeni kanala bir kontrol kapağı olarak –insandan, şehir varoşlarından uzak bu yerde beklenmedik bir ayrıntı– eski oluklu sac levhalar konulmuştu.

Sular idaresi yakın bir yere genç alabalıklar bırakmış ve onlar da fazla uzaklaşmamıştı. Umulmadık derecede iticiydi bu balıklar; tedirginlikleri de, renkleri de sıçanlarinkini andırıyordu ve yine onlar gibi hızlı, sinsî ve sessizce karanlık yosunların gölgesine sığınıyorlardı.

On dakikayı ancak bulan nehir yürüyüşü bundan ibaretti; çoğu gün bir buçuk saat yürümeye alışkın biri için yürüyüş bile sayılmazdı. Fakat her zaman yeniydi; nehir de, gördüklerim de hep değişiyordu. Buradaki ilk baharımda mavi süsen görmüştüm. Sulak çayırın kenarındaki yabancı otlar ve ısırganların arasında tek başınaydı. Manzara beni kendimden geçirmişti; kendi bahçemi yapacak olursam aynı etkiyi yaratma isteği uyandırdı. Nekahet dönemimin sersemliğinde yine (kendime gelinceye kadar) ısırganların arasından o süsene kadar yürümeye başladım, gördüklerimin güzelliği çevrede değil de sadece o çiçekteymiş gibi.

Yabancı gül yatağında kokulu yaşlı güller vardı. Meğer ilk yazımda gördüklerim son olacakmış: Sıradışı ölümlerinde oradaydım. Mrs. Phillips sonbaharda onları budadı, kendi deyişiyle, “köküne kadar kesiverdi”; ve dibine kadar budanan o güllerin hepsi dikenli birer çalıya döndü.

Her yıl bahar veya yazın, papatya benekli çimenlik bahçenin üstünde açık mavi bir otun bir sis gibi süzüldüğü bir dönem olurdu. Bir de tabii nehrin kendisi vardı.

Aklı baştan alacak kadar güzel kamışları ve otları, hareket halindeki suyu ve değişken yansımalarıyla nehirdi bana, “Hiç olmazsa şunu bir yıl yaşadım,” sonra da, “Hiç olmazsa şunu iki yıl yaşadım,” dedirten. Üstelik bu, kendimi öbür bitkilerle uyum içinde hissetmemden, mevsimlerle tam anlamıyla aynı dalga boyuna girdiğimi düşünmemden çok önceydi.

Ve Jack’in evini geçerek meralara çıktığım baştaki yürüyüşlerde nasıl hep yaban tavşanlarının sıcak kahverengi kürkünü aradıysam, nehir boyundaki bu kısa yürüyüşlerde de beyaz kireçtaşlı nehir yatağındaki minik volkan biçimli somon yuvalarına, suyun karanlık olduğu kamışların gölgesindeki derin havuzlarda hareketsiz bekleyen turna balıklarına bakındım. Su sıçanına bakındım. Bu sıçanın, kürkünü silkindikten sonra, alçak dallarında güneşlenmekten hoşlandığı küçük ağacı biliyordum. Onu nehirden karşıya geçerken sık sık görüyordum; bir kere sinde o kadar derin bir uykudaydı ki, öldüğünü sanarak gidip başında dikilmiştim. Arkadaşlarının nehirdeki yuvalarına dalarken –sessiz çamur öbeklerini kaldırarak– çıkardıkları şaşkın cup seslerini sık sık işitiyordum.

Her kış ve bahar, malikâne bahçelerinde ve sulak çayırarda yeni tahribatlar yaratıyordu. Kanalların üstündeki köprüler iyice çürüdü. En sondaki (ya da en baştaki) kapı nihayet bir yıl kapanmaz oldu ve sonunda kendi çürüklüğünün altında çöktü. Nehir yatağı bir-iki metre yer değiştirdi ve sular idaresinin açık tuttuğu patikayı bastı; kanalları aşan tahtalar suyun altında kaldı. İki tahtalık yeni köprüler yapıldı: tahtaların biri yalın, öbürü, ayakkabılar ve su idaresinden görevlilerin el arabaları kaymasın diye, tel örgü kaplı.

Jack’in evini geçip meralara çıktığım uzun yürüyüşlerde olduğu gibi bu yürüyüşte de bozulma fikrinden çok (bundan çabucak kurtulmuştum) değişim fikri üs-

tünde duruyordum. Değişim ve akış fikri üstünde durup buna üzülmemeyi –derinden– öğrendim. Nice insan üzüntüsünün bu kolay gerekçesini elimden tersiyle itmeyi öğrendim. Bozulma fikri geçmişe ait bir ideali, bir mükemmelliği barındırıyordu. Peki on altı bahçıvan çalışırken vadideki evde yaşamayı bu kadar önemser miydim? Serpilen her bitki kaygıya, her başarısızlık acı veya eleştiriye sebep olurken? Burasının benim için en kıymetli hali bu değil miydi? Onca zaman önce başlayan yolculuğun ardından kendimi bulduğum yeri düşününce bunu başıma konmuş bir talih kuşu olarak görüyordum.

Derken bir gün malikânenin arkasında serbestçe yürür, bakımsız sulak çayırda yabani malikâne çimenliğinin kıyısında dolaşırken hiç umulmadık bir şekilde ev sahibimi gördüm.

Ev sahibimi ikinci görüşümdü bu ve bir üçüncüsü daha olmayacaktı. Üstelik bu da ilki kadar, babasının diktiği kayınların altındaki dar yolda giderlerken otomobilde Mr. Phillips'in yanında oturduğunu gördüğüm seferki kadar kafa karıştırıcıydı. O gün onu otomobilde açık seçik görememiş, dikkatimi ona vermeye doğru dürüst vakit bulamamıştım; araba geçip giderken bende Mr. Phillips'in daha kesin ve şaşırtıcı bir izlenimini bırakmıştı – efendisinin yanında hiç de aksi değil, tersine neşeliydi; daha çok bir menajer gibi, kendini bulmuş, görevlerini ve değerini iyi bilen biri gibiydi.

Ve tıpkı o ilk görüşte hayal gücüm nasıl ev sahibimin eksik izlenimiyle oynamış, onu kâh cana yakın, kâh Howard Hughes gibi bir münzevinin koyu gözlüğü ve uzun saçlarıyla suskun bir adam olarak göstermiş idiyse, şimdi de, onu görür görmez dönüp gittiğim ve bir daha arkama bakmadığım için (ben de onun kadar görülmek-

ten çekiniyordum), gözüme çarpan adamdan çok, o ânın şokunu hatırlıyordum.

Onu, uzak bir mesafeden, eski gül tarhının (diken, katmerli taçyaprakları, kokusu, leylak rengi gülleriyle o ilk yazın üstünden çok zaman geçmişti ve artık gülü olmayan yabani bir çalı yumağından ibaret kalmıştı) yanından geçip papatya bürümüş asıl çimenliğe adım atmak üzereyken görmüştüm.

Çimenliğin epey büyük bir kısmını gölgeleyen her dem yeşil ağaçla ihmal edilen kocaman sera ve evin bir yanını tutan, içinde küçük patikaların olduğunu gördüğüm, ama ev sahibimi rahatsız etme korkusuyla, tam da şu an başıma gelen şeyin korkusuyla hiç keşfe çıkmadığım koruluk arasındaki güneşli açıklıkta oturuyordu.

Sonradan düşündüğüme ya da zannettiğime göre, arkılığı çadır bezinden bir koltukta yüzünü güneye vermiş ve sırtı bana dönük olarak güneşleniyordu. Geniş siperli bir şapka giymişti. Şapka kafasının şeklini, kelliğini veya saçını gizlediği gibi koltuğun çadır bezi arkılığı da sırt ya da gövdesinin büyük bir bölümü gizliyordu.

Onu ilk görüşümden bir maddi ayrıntıyı –araba konsolunun hemen üstünden el sallamasını– iyi hatırlıyordum. O harekete utangaçlık yüklemiştim; hastalığının verdiği, (zannımca) büyük bir kendini beğenmişlikle el ele giden, görünmemeyi istememekten çok görüldüğünde alkışlanmayı isteyen, görüldüğünde harikulade ve ilgi çekici birisi olarak tanınmayı isteyen bir utangaçlık. O harekete bir merhamet de yüklemiştim.

İkinci görüşümden de yine sadece bir maddi ayrıntı açıkça aklımda kaldı: bacak bacak üstüne atması ve güneşte parlayan bükük dizleri. Şort giymişti; tombul uyluklarını sıkıca sarıyordu o şort. Ev sahibimin çıplak olma isteği ve kendi bedenini beğenmesi (Phillips’lerden ve babası uzun zaman önce malikânede çalışmış olan Bray’

den, ev sahibimin gençliğindeki yakışıklılığı hakkında kulağıma hikâyeler çalınmıştı), güzellik ve tene olan bu bakış şimdi ters bir gerçeklikle –kendini şımartmanın ve hareketsizliğin verdiği şişmanlıkla– el ele gidiyordu.

Mevsimin ne olduğunu bu ayrıntıdan –yabaniliğin ortasındaki güneş vurmuş açıklıktan, şişko bacaklardaki güneşin parlaklığından– çıkarabiliyorum. Soğuk havalarda odasından ayrılmadığını ve yalnızca hava güzelse dışarı çıktığını biliyordum elbette. Ülkenin en nemli kesiminde, vadi içindeki (öbür yürüyüş güzergâhımdaki manzara noktasından bakınca burasının tamamen sise gömüldüğünü sık sık görüyordum) bir nehir kıyısında kendisine doğuştan büyük bir ev ve geniş bir manzara bağışlanmıştı. Gelgelelim, içgüdüler Akdenizliydi, tropikaldi; güneşi seviyordu. Atalet, alışkanlık, dostluk, değerinin bilindiği bir yerde olma isteği – miras aldığı evde kalması belki bunlardandı. Başka arkadaşları ve sosyal bağlantıları olseydi, toplumsal değerini başkaları da bilseydi, onu esirgeyen şeyler başka yerlerde de olsaydı belki taşınırdı. Ama ev onun kendi ortamıydı ve başka yerde olmanın ancak hayalini kuruyor, kendince düşünüyordu.

Kiracısı olarak ilk yılımda bana Krişna ve Şiva üstüne şiirler yollamıştı. Şiirleri, Mrs. Phillips daktilo etmiş ve ardından eve gelip bana vermişti. Ev sahibimin hoş geldin jestiydi bu ve Mrs. Phillips de buna uygun davranıyor, jeste bir de şiire olan şaşırtıcı saygısını ekliyordu. Mrs. Phillips başka şiirler de daktilo edip getirdi. Ev sahibimle aramda canlı bir bağ oldu. Ev sahibimin şiir gönderme nezaketini böyle bir bağ kurmak amacıyla gösterdiğini sanmıyorum; ama uyandırdığı izlenim buydu ve bu durum benim köy evine yerleşmemi çok kolaylaştırdı.

Krişna ve Şiva! Öyle bir yerde, öyle bir nehrin kıyısında (Constable ve Shepard), öyle topraklarda! Ev sahibimin o tanrıları anmasında çağdaş kült veya modadan

eser yoktu. Ondaki Hint romantizmi daha eskiydi, hatta geçmişe ait bir şeydi, evi gibi miras alınmış, iktidar ve şanın –maddi doygunlukla ve düzenini koca bir yüzyıldan uzun bir süredir koruyan dünyanın aynı şekilde süreceği beklentisiyle– içten içe kendi sonunu hazırlamaya başladığı ihtişamlı imparatorluk günlerinden kalan bir şeydi. Ruskincilik,¹ sanayileşmenin hoyratlığından yüz çevirme, üst sınıflara özgü terbiye edilmiş, adeta paraya gark olmuş duyarlıklar, *The Yellow Book*², felsefenin duyumsallıkta, duyularda kaybolması... ev sahibimin Hint romantizmi bu dürtülerin hepsinden nasipleniyor ve kökleri İngiltere'ye, servete, imparatorluğa, şan fikrine, maddi doygunluğa, engin bir emniyet duygusuna dayanıyordu.

Ondaki Hint romantizmi –benimle, geçmişimle, hayatımla veya tutkularımla ilgisi yoktu bunun– yaşadığı çevreye uygun bir ruh haliydi. Onun Krişna ve Şiva'sı birer isimdi ve şiirlerinde Yunan tanrıları gibi boy gösteriyor, antik heykellerin rengine bürünüyor, kelimenin tam anlamıyla gece lacivertine, lakaytlığın rengine, duyuları çığırından çıkaran hazların vaadine boyanıyordu.

Boyalı heykellerle ilgili teşbih hoştu (bana eski bir şiir gibi gelmişti). Ayrıca Hindu panteonundaki yerli mavi tanrılar, şehvet düşkünü Krişna, uyuşturucu meraklısı Şiva hakkında (mavi, aslında Hindistan yerlilerinin koyu tenini temsil eder) da bir miktar bilgi seziliyordu. Gelgelelim –kimi Mrs. Phillips tarafından daktilo edilmiş, kimi çizimler eşliğinde bir sayfaya basılmış–

1. Ön Rafaelocuları esinleyen ve sosyal adaleti savunmasıyla, çevreye duyarlılığıyla öne çıkan İngiliz yazar, sanatçı, eleştirmen ve düşünür John Ruskin'in (1819-1900) fikirleri. (Ç.N.)

2. İngiltere'de 1890'larda çıkan ve biçimsel olarak Fransız dekadancılarıyla ilişkili görülen bir sanat ve edebiyat dergisi (Ç.N.)

sonraki şiirlerde benzer bir baş döndürücü duyusallık görünüşte geçen yüzyıldaki İtalyan gençlerine veya Joseph Conrad'ın romanlarında (görünüşte yine geçen yüzyılda) Peru, Malezya veya Brezilya limanlarına uğrayan genç denizcilere atfediliyordu.

Adamın fantezileri (şiirlere bakılırsa açıkça cinsellik yüklü olmaktan çok duyusal) hudutsuz ve odaksızdı: sıcağın bir bulanıklık, tanımlanacak olursa belki kaybolacak emanet bir şey: dışarıda, kendi dışında olan ve son tahlilde, hayatının erken evresinde başına gelen uyuşukluğun, şu ilginç ruh ölümünün bir boyutunu oluşturan bir şey. Evi, toplumsal kıymetinin bilgisi onun çapasıydı. Hastalığı ya da uyuşukluğunun iniş çıkışlarında değişmeyen şey, kim olduğuna ilişkin bu bilgiydi. Mrs. Phillips'le gönderdiği şiirlerin hepsi görkemle imzalanmıştı. İmzasında –boyutunun yanı sıra– çocukların imzasına benzer deneysel bir mahiyet vardı; kişiliğinin zevkine varan birini sezebiliyordunuz orada.

Ve şimdi evinin, ömrü boyunca bildiği evin arazisindeki güneş ışığı vurmuş bir açıklıkta, camları kırılmış ve yabancı ot bürümüş seranın bitişiğinde, bahçesinin bakımsızlığı içinde oturuyordu. Şişman sağ budu (üstteki bacağı görüyordum) şortundan taştı taşacak şekilde yarı çıplak, bacak bacak üstüne atmış olarak.

Arka bahçede ve nehir kıyısında dolaşmaya beni bizzat Phillips'ler özendirmiş, çimenliğin en ucunda, sulak çayırın kenarında yürümeme gereksiz bir incelik olarak burun kıvrımışlardı. (Kendi ziyaretçileri daha tedbirsizdiler.) Bana ev sahibimin kendi bölgesi olduğunu söylemişlerdi; evin uzak yanındaki koruluğun içinden geçen ot bürümüş patikaların sonunda bir yerdeydi bu bölge; o yüzden serbestçe yürüyebilirdim. Nitekim birkaç yıl yürüdüm de. Ev sahibim malikâne pencerelerinin birinden beni mutlaka gözlemiş olmalıydı. Ve öyle sanıyorum ki,

şimdi orada boy göstermesinde bir kasıt vardı. Ev sahibimin evden çıkması büyük olaydı. Sözgelimi, birinin onun için evden koltuğu çıkarması gerekirdi. Ne Mr. Phillips'in ne de karısının o gün onun arka bahçede oturacağını haber vermesi de belki onu –ne kadar asabi olduğunu, sinir bozucu olduğunu– bana “gösterme” isteklerinden kaynaklanıyordu.

Adamın evi, bahçesi, manzarası, adı. Ne görüyordu? Her ne görüyorsa benim gördüklerimden farklı olmalıydı. Onca mevsim o manzarayı ve nehri öğrenip sahiplen-dikten sonra neye uğradığımı şaşırılmış, birdenbire kendimi yabancı hissetmişim; Bray, bambaşka nostaljik bir ruh haline büründüğü bir gün (karısıyla ve kapı komşusu olan malikâne bahçıvanı Pitton'la bir süredir kavgalıydı), bana 1920'lerin bir sosyete dergisini gösterdiğinde ve ben orada, arka çimenlikle nehir arasındaki dere-ciklerden birini aşan bir köprünün tırabzanlarında oturmuş genç, güzel, toplumsal mevkilerinin bilincinde olan bir topluluğun fotoğrafını gördüğümde hissettiğim gibi!

Ne görüyordu? Arkalığı çadır bezi koltukta otururken. Sağlam yapılı serada boylanmış, cama dayanarak tepesi düzleşmiş otları görüyor muydu? Durumu düzeltmek fikri veya bozulma ve bakımsızlık fikri ona dokunuyor muydu? Bahçe yapılırken dikilen onca ağacın sarmaşıklarca boğulduğunu görüyor muydu? Sarmaşıkları görmüş olmalıydı. Mrs. Phillips bir gün sarmaşıkları sevdiğini ve onların hiçbir zaman kesilmemesi için talimat verdiğini söylemişti.

Bir ağaç devrildiğinde ne hissediyordu? Çok ağaç devriliyordu çünkü. Sulak çayırlarda büyük bir yabanilik hüküm sürüyor, orman döküntüleri her yeri kaplıyor, onca söğüt devriliyor, savunmasız kalan kamışlar karşı yakadaki çayırdaki bir haftalığına bir kanal daha açan kış selleriyle yere seriliyordu.

Çiçekleri seviyordu. Pitton, duvarla çevrili bostanın bir köşesinde onun için çiçek yetiştiriyordu. Ve duyduklarıma göre ev sahibim havalar ısınır ısınmaz çiçeklere hevesleniyordu. Bazen Pitton'ın yetiştirdiği çiçekleri bekleyemeyecek kadar sabırsızlanıyormuş. Kış inzivasını takip eden bu zamanlarda Salisbury ve başka yerlerdeki çiçekçilere gitmek istiyor, çiçek ve saksı bitkileri almak için sevdiği bazı peyzaj merkezlerine uzun yolculuklar yapılabiliyormuş.

Pitton'ın bana bildirdiğine göre bu çiçek keşiflerinden birinin dönüşünde ev sahibim pencerenin altındaki ve porsukağaçlarının dibindeki şakayıkları görmüş ve koyu gölgeler içindeki renk derinliği karşısında benim kapıldığım duygulara kapılmış.

Pitton –beni hoşnut etmek için– bunu bana anlatırken bir ikilem yaşamıştı. Sorun ev sahibimin “şakayık” kelimesini telaffuz etme biçimiydi. Pitton işverenine ihanet etmek istemiyordu.

“Sizin ve benim gibi ‘şakayık’ demiyor,” demişti. “*Şakâik* diyor.” Bu haliyle kelime “saik”le kafiye oluştuyordu.

Edward Dönemi'ne ait bu yapaylık hakkında, yapaylık olduğu bilinen bu yapaylık hakkında bir yerde –Oxford'da mıydı, Somerset Maugham'ın sayfalarında mı?– bir şeyler okumuş veya işitmiştim. “Saik”le kafiyeli *halâik*; “saik”le kayifeli *şakâik*. Pitton'ın sözünü ettiği bu yapaylık tuhaftı. Ev sahibimin kendi adına değer vermesi gibi, başka bir çağa ait sınıfsal bir ders gibi olan ve belli bir kesimin rozetini taşıyan bu yapaylık da devasız hastalığına, uyuşukluğuna rağmen varlığını sürdürebilmişti.

Ayrıca –bu yapaylık bir yana– çiçeklere beslediği beğeniyle kendi bahçesinin perişanlığını –pencerelerden içinde sık sık yürüdüğümü görmüş olması gereken perişanlığı– nasıl bağdaştırabiliyordu? Sahiden bir bozulma

görüyor muydu? Yoksa yeşillik durmadan serpildiği için sadece bir bereketliliğin mi farkındaydı? Ya da bu bozulmayı seviyor, orada kendi uyuşukluğunun rahatlatıcı bir yansımasını mı görüyordu?

Belki. Arazisindeki bir köy evine gelen ben de her şeyi olduğu gibi kabullenmiş, müdahale etmek istemiştim; sonra, buraya beslediğim sevgiyle bozulma fikrini bağdaştıramayınca, insanın kolayca kapılabileceği bozulma fikrinin üzüntüsünü yaşamak istemeyince onun yerine akışkanlığı, kesintisiz değişimi koymaya başladım; zamanla bakımsızlığın doruğa vardığı bir anda buraya geldiğim, on altı bahçıvanın yarattığı düzenin çok fazla olacağı, çok fazla gerilim ve kaygıya yol açacağı, ortamın gerçek güzelliğinin tesadüfi, maksatsız şeylerde –porsukağaçlarının koyu yeşili altında ağır ağır beliren şakayıklarda, yüksek ısırgan otlarının arasında tek başına duran mavi süsende, insanların uğrak yeri olmadığını öğrenince su kanallarının üstündeki çürüyen köprülerin orada, kamışların arasında yaşayan genç geyikte– saklı olduğu duygusu bende giderek daha çok yer etti.

Malikâneye içekapanık bir ruh haliyle gelmiştim ve fazla olumlayıcı jestlerin insanı nasıl güçten düşürebileceğini, o ruh halindeyken insanla nasıl alay edebileceğini anlıyordum. Ve öyle olumlayıcı olmama isteğiyle, her şeyi olduğu gibi kabullenme ve müdahale etmeme isteğiyle köy evindeki odamı koyu bir leylak rengine boyamıştım. Aklıma gelen iddiasız renkti bu ve iddiasızlığı da çocukluğuma dayanıyordu.

Port of Spain’de okuduğum ilkokul, ucunda mezarlık olan Victoria Caddesi’ndeydi. Neredeyse her öğle sonrası atların çektiği cenaze arabalarıyla yaşlı kafileleri, (Fransız İhtilali’nin Haiti ve öbür Fransız adalarındaki etkilerinden kaçan) XVIII. yüzyıl sonlarındaki Fransız yerleşimcilerimizin kâşif La Pérouse’un anısına, Lapey-

rouse adını verdikleri mezarlığın yüksek moloz duvarı önünden geçerken görüyordum. Cenaze arabalarını çeken atların üstünde siyah ya da leylak rengi filemsi bir tabut örtüsü olurdu. O yüzden leylak –erguvan– benim için hiçbir zaman iktidar ve şaşaanın rengi olmadı; ölümün rengi oldu. Köy evine geldiğim ruh halinde de bundan daha olumlayıcı, bundan daha hayat yanlısı bir renk, alaycılıktan başka bir anlam taşımayacaktı. (Sonraları o rengi yeni çevremın güzelliğı, cana yakınlığı ve sıcaklığıyla özdeşleştirecektim.) İnsan başkalarını anlamaya çalışırken kendisiyle onlar arasındaki ortak yanları arar; ondan olacak ki, kendi içekapanıklığımla ilgili bazı halleri ev sahibime de yakıştırmaya teşneydim.

Fakat belki de şiirlerinde olduğı gibi duygularında, duyusal tepkilerinde de bir tutarlılık yoktu. Yazı, güneşi, çiçekleri, sarmaşıkları seviyordu. Belki bir şeyleri düzeltmek için çaba gösterecek kabiliyetten yoksundu. Belki de sadece şımarıktı ve sarmaşıklarla fırtınalar bahçesini ne kadar dağıtırsa dağıtsın, görmeye değer bir şeylerin nasıl olsa bulunacağını; yazın nasıl olsa güneşin açacağını ve perişan bahçede oturabileceğı kadar bir açıklığın kalacağını düşünüyordu.

Sarmaşıklar bazı ağaçları o kadar kaplamış ve boğmuştu ki, onların cinsini çıkarmak –özellikle bilgisi kıt olan benim için– zor oluyordu. Devrilen bir ağacın kiraz olduğunu sonradan çıkarabilmişim. Sarmaşık örtüsünün arasından yer yer beliren çiçekleriyle tanımışım onu. Pitton’la Mr. Phillips, kirazın gövdesini zincir testereyle yuvarlak dilimler halinde kestiler; sarmaşığın örtüsünden kurtulunca o dilimler oyuncak gibi küçük kusursuz şeylere dönüştü. Bir kısmını şöminede yakmam için bana verdiler. Onları odunluğa (bostan duvarının önündeki yarım kır evi) koyup kurumaya bıraktım. Fakat kuruyunca hepsini yakmaya elim varmadı.

Dilimlerden bir tanesini zımparalayıp cilaladım ve bahçeden bir yadigâr olarak sakladım. Parlak kabuğuyla kurumuştı dilim; kabukla odun arasında çok az boşluk vardı ve ağır ağır kuruduğundan odunu neredeyse hiç çatlamamıştı. Testere izlerinin seçildiği bir odun olarak hiçbir özelliği olmayan, odunlukta toz kaplanınca belli bir rengi de kalmayan kiraz ağacı dilimi parlatılınca nefis bir şey olup çıktı. Halkalarını saydım. Kırk yedi tane vardı.

Kiraz ilk iki-üç yılında bir fidanlıkta serpilmiş olmalıydı. Dolayısıyla 1930 güzünde dikilmiş olma ihtimali vardı. İlk yirmi altı yıl iç kabuk sağlıklı bir hızla gelişmişti; odunun merkezi sarımsı renkteydi. Ama son yirmi altı yıl iç gelişim yavaşlamıştı; odunun özündeki hatlar birbirine yaklaşıyor ve dilimin dış tarafı koyulaşıyordu.

Bahçedeki kirazda saklı bitkisel hayatın şahsında ev sahibimin hayatıyla ilgili duyduklarımın doğrulamasını görür gibiydim. 1949 veya 1950'de –memleketim olan adadan ayrılıp dolambaçlı İngiltere yolculuğuma çıktığım, yazacak malzeme aradığım, olduğumdan çok daha bilgili bir yazar kılığına girdiğim (denediğim yazılarda), kendimi gerçek tecrübelerimden, gerçek tecrübelerimi de kendimden sakladığım 1950'de– ev sahibim dünyadan, o dünyaya ait bilginin fazlalığıyla el etek çekmişti. Sarmaşıklara dokunulmaması talimatını o zaman vermiş olmalıydı. O zamana kadar anne babasının düzenlediği bahçeye, her şeye rağmen, savaşa rağmen, iyi kötü bakılmıştı. Kiraz odunu dilimimin sunduğu delillere bakılırsa, dört-beş yıl sonra sarmaşıklar devreye giriyordu ve boğulan, nefessiz kalan ağaç bundan yirmi bir yıl sonra devrildi, bir hayatın artığı olarak bahçe döküntülerinin parçaları arasına katıldı.

Bir gün, sarmaşığın kiraz ağacını ele geçirdiği ya da oraya yerleştiği sırada, hâlâ genç yaşta sayılabilecek olan

ev sahibimdeki uyuşukluğun müzminleştiği sırada benim de Oxford'ı bitirdiğim aklıma geldi. Bir şey yapmam gerekiyordu, evden yazar olmak için ayrılmıştım, içimde de başka bir kabiliyet veya meslek uyanmamıştı; öyle olunca kendimi yazarlığa ayarladım – o kadar bilinçli oldu. Bu kararda bir sevinç yoktu. Hayatımın en donuk ve korkutucu yılıydı. Ve bir gün vadide çamlarıyla, kayın ve alıçlarıyla, yabangülleriyle rüzgâr siperinin yanından seyir noktasına doğru tepeyi çıkar, bana dünyada hiçbir yerin vermediği kadar sevinç veren o çevrede yürürken durduk yere, belki de sırf bunun heyecanını yaşamak için, yirmi beş yıl önceki halim olsa şimdi ne yaparım, diye düşünmeye başladım ve neredeyse tamamen unuttuğum bir telaşa, bu telaşın doğurduğu kaçıp saklanma isteğine kapıldım (param, işim, geliştirdiğim bir kabiliyet, akşamları bir kuzenimin tuttuğu karanlık ve çok rutubetli bir bodrum katından başka dönecek bir yerim yoktu; babamın önceki yıl ölümünden sonra psikolojik olarak bana bağımlı olan aileme sunabileceğim hiçbir şey yoktu).

Bir şekilde yazabilmişim. Bir şekilde –yirmi yıl sonra büyük bir şans olarak görülecek bir şekilde– dünyaya tutunabilmişim. Ve ev sahibiminkinin tersi olan yirmi yıllık bir yaşantının ardından, onun kendi hayatının döküntüleri olan bahçesinin döküntülerinde –ihtişamlı bir yanı her zaman olan o viranlıkta– teselli buldum.

Kendini daha basit biri olarak gören, adı için daha basit düşünen biri mülküne daha çok kıymet verir, değerini daha iyi anlayabilir ve kazancıyla başka bir yerde şık bir hayat sürebilirdi. Ama ev sahibim bildikleriyle olmayı tercih ediyordu. Başkaları onun taşınmasını tasavvur edebilirdi. Oysa belki kendi gözüyle görmeyi sürdürdüğü, hatta belki de –uzun süreyle yaşadığımız yerlerdeki evlerin ve dairelerin yavaş yavaş kararmasını bizim göz-

den kaçırdığımız gibi– bütün ve kusursuz olarak gördüğü evi ve bahçesinden uzakta bir hayatı düşünemiyordu.

Malikâne o kadar oturmuş, oradaki düzen o kadar yerleşmiş görünüyordu ki, bozulmanın yeniliği insanı şaşırtıyordu. Bunu görmeyi öğrenince başka yerlerdeki bozulmanın da farkına varmaya başladım. Sözelimi, evimin hemen yakınındaki küçük seralarda.

Küçük fidanlıklar olarak düşünülen bu seralar, alçak tuğla duvarlıydı ve kuzey duvarları güneydekinden kırkelli santim yüksekti. Ahşap çerçeveli büyük cam panolardan yapılan kapakları, menteşeyle daha yüksek olan kuzey duvarına tutturulmuştu, yani cam kapaklar güneşe meyilliydi. Bu kapaklar güçlkle kaldırılmış olmalıydı. Malikâne arazisindeki birçok şey gibi onları da yüksek vasıflı –ağır camlar, som ağaç çerçeveler– yapmışlardı. Küçük limonluklar bir zaman sonra kendi haline bırakılmıştı ve ağır kapakları yüksek bostan duvarına dayamışlardı. Onları bulduğum yer orasıydı.

Çevrelerini bürüyen ot ve çimlerle çok eski görünüyordu bu küçük seralar. Ama yazları dar anlamıyla kendi bölgemin dışına çıkınca ve arka kapımla bahçe duvarı arasındaki çimleri biçince (malikânenin makinesi ve Pitton'ın doldurduğu malikânenin mazotuyla), yazın o çimleri ilk kez biçince ve makineyi bostan duvarıyla cam kapakların oraya götürünce her şey nasıl başkalaşıyordu! Arazinin nicedir ihmal edilmiş bir köşesinde cangıl gibi görünen yer, biçildikten sonra, derli toplu bir şey olarak göze çarpıyordu. Üstelik cam kapaklar da daha birkaç ay önce oraya konmuş gibi görünüyordu.

Duvarın dibindeki toprağa, belki de kendi evimin şöminelerinden olmak üzere (ve belki de “korunak”tan önceki günlerde), odun külü ve kırmızımsı kömür külü karışmıştı. Bu yapay toprakla kömürlüğün yan duvarı

arasında irice madenî bir ızgarayla örtülü bir çukurluk vardı; meralardan, yoldan, kaplamalı kır yolundan, çimenlik bahçeden, konağın araba yolundan suyu akıtmak için malikâne arazisinde açılmış birçok drenaj çukurundan biriydi bu. Burada hiçbir şey doğal değildi; her şey düşünülmüştü. Çimenler ve ağaçlar, bir Roma meydanaındaki kadar gelişkin bir mühendisliği gizliyordu. Çim biçme makinesini bir kere dolaştırmak bile arka kapımın dışındaki yabanilikle ilgili fikirleri bitirmeye yetiyor; duvarın, toprağın ve odunluğun hesaplanmış hatlarıyla duvara dayalı ahşap çerçeveli cam kapakların sağlamlığını gözler önüne seriyordu.

Kapakların ahşabı hâlâ iyi durumdaydı, hâlâ boyasının beyazını gösteriyordu. Cam panoların çok azı kırılmıştı; dört-beşi çatlayıp açılan macunlardan kurtulmuştu, hepsi o. Toprak da ne kadar kalitesiz olsa, bostan duvarının kuzey yanında ve günün büyük bir bölümü kayınların gölgesinde kalsa bile cam kapakların arasında büyüyen otlarla çimler alışılmadık derecede gür ve boy-luydu. Ve her ne kadar tuğla duvarlı küçük seraların içinde kayın yaprakları ve palamutları birikmiş olsa, tuhaf bir sarısı olan kumdan ısırganlar, keçiayakları, adını bilmediğim otlar ve kara yemişli dikenli birçok çalı çıksa da, çim biçme makinesiyle çevresi açılan sera, bozulmanın eskiye dayandığı fikrini –devrilen kiraz ağacına ait halkaların beş altı yıl sonra yapacağı gibi– geçersiz kılıyordu.

Evimin arkasındaki arazinin tekrar “uyandığını” görmek nedense rahatsız ediciydi; sahipsizliğin, burasını benim için kusursuz bir yer yapan ve kendimi evimde hissettiren ihmalkârlığın yeni olduğu, çevrenin ben gelmeden bir-iki yıl önce kendi haline bırakıldığı, yirmi-yirmi beş yıl önce başlayan içe çekilmenin yeni hızlandığı ve buradaki varlığımın da o hızlanma süreciyle iç içe olduğu fikriyle baş etmek rahatsız ediciydi.

Phillips'ler de öyle. Onlarla ilk tanıştığım da çevrenin bir parçası gibi, etraflarını saran kayıtsızlığın biçimini almış gibi duruyorlardı. Oturma odalarında oturmuş ve bakımsız bahçeleri, büyük ağaçları, arkalarındaki her şeyi gizlercesine ormana dönmüş sulak çayırları gören alacalı taş teraslarına bakmıştım; ön plandaki çalılarının dallarında kuşlar için çan biçimli yemlikler asılıydı; bir yanda çatal uçlu bir direk desteklenen boş çamaşır ip-leri görölüyordu.

Bunların hepsi malikâneyle aynı düzlemde gibiydi. Konağın içini ve oradaki hayatı hiç bilmediğim, iç mekâna ve manzaraya edebiyattan çok çizgi film ve sinema filmlerinden beslenen bir hayal gücüyle yaklaştığım için (buna benzer bir çevrede geçen bir kitap aklıma gelmiyordu); İngiltere'de tanımadığım bir çevreye girince karşıma çıkan şeyleri, eski kabullenme ve sınıflama alışkanlıklarına dönerek, İngiliz yaşantısının bir başka yüzü olarak gördüğüm için Phillips'leri de büyükçe bir konağın personele ayrılmış bölümünde yaşayan personel veya uşakların bir örneği sanmıştım. Onlara öyle insanların tavırlarını yakıştırmıştım.

Birkaç ay sonra Phillips'lerin malikâneye benden bir yıldan bile kısa bir süre önce geldiklerini, tavırlarının malikâne personeli veya uşaklarının tavrı olmadığını, alt tarafı kendi tavırları –huzur arayan ve malikânede buldukları bu huzurun zevkine varan insanların tavrı– olduğunu öğrendiğimde hayal kırıklığına uğramıştım.

Phillips'ler malikânenin sakinliğinde yerlerini bulmuş gibi görünmelerine ve yöreden olmalarına rağmen "taşralı" değil, taşra şehrinin beğenilerine sahip şehirli insanlardı. Malikânenin ayrılmaz bir parçası gibi görünmelerine –yaşadıkları yerde rahat ve çevrelerindeki bakımsızlığa karşı, fark edemeyecekleri kadar yavaş oluşmuşçasına, kayıtsız olmalarına– rağmen aslında köksüz

insanlardı; tepenin öbür yanındaki Jack'ten daha köksüzlerdi.

Kendilerine ait bir evleri yoktu, bununla ilgili bir tasarıları yoktu. Buldukları işlerin gerektirdiği evlerde yaşıyorlardı ve ellilerine yaklaştıkları halde çalışamayacakları kadar yaşlanacakları zaman için endişelenmiyorlardı. İşverenleri olan ev sahibim gibi Mr. ve Mrs. Phillips de sanki barınacak bir yeri her zaman bulacaklarını düşünüyorlardı.

Araba, gezmeler, bize yakın üç-dört şehir ve kasabada yaptıkları alışverişler, o şehir ve kasabalarda iyi bildikleri birahanelere haftada iki-üç kere yaptıkları ziyaretler... Zevkleri bunlardı, şehirli zevkleri, taşra zevkleri değil. Yaşam alanlarında uzun zamandır yerleşikmiş ve rahatları yerindeymiş gibi görünmeleri, ilk gün bana o kadar güven ve huzur veren o görüntü, köksüz insanlar olarak hünerlerinin bir sonucuydu. Jack'inkini andıran bir hünerdi bu ama kendini hemen belli etmiyordu.

Çiftlik avlusundaki perişanlığın, işindeki ve evindeki güvensizliğinin ortasında Jack yoğun emek isteyen bahçelerine seve seve bakmış, sebzeleri ve çiçekleri için toprağı kazmış, ekip biçtiği yerlere özen göstermişti. Benzer bir güvensizliğin ortasında –işverenleri her an ölebilir, onlar da eşyalarıyla başka bir işe, başka bir yaşam alanına taşınmak zorunda kalabilirlerdi– Phillips'ler de oldukları yeri, kendilerine sıcak bir yuva belliyordu. Jack'in çapası, mevsimler ve bahçelerindeki mevsimlik işlerdi. Phillips'lerin istikrarı ise farklı bir türdendi. Onların şehirli hayatına ritim, düzen ve zevk veren evlerinin dışındaki etkinlikler, dışarıdaki eğlencelerdi; gezmeler, haftada iki-üç birahane ziyareti, güneyde aynı oteldeki yıllık tatilleriydi.

Phillips'leri ele veren hayatlarının bu yönüydü. Sosyal alışkanlıklar bakımından köy insanları gibi değillerdi;

ne içgüdülerini ne de kişilikleri bakımından büyük konakların uşaklarıyla alakaları vardı; şehir insanlarıydılar, dış dünyanın insanları. O bakımdan –bana hiçbir şey söylemeselerdi bile– Mrs. Phillips’in bahçedeki eski gül tarhını budaması bende ister istemez soru işaretleri uyandırırdu. Dikenli çalıların yabaniliği içinde ne güllerdi onlar! Ve sonbaharda Mrs. Phillips o gülleri kesip birkaç santimlik güdük kütüklere çevirince yaptığı işi nasıl tekrar tekrar anlatmıştı, “Onları köküne kadar kesiverdim,” diye? Kaç iddiada birden bulunuyordu: evin arkasındaki yabaniliği ehlileştirme girişimiyle övünüyordu; “köküne kadar kesmek” gibi zor bir işten hoşlanıyordu; bu arada malikânenin tek bahçıvanı Pitton’a –isteseydi, gerçekten umursasaydı kendi kolayca yapabileceği budama işine Mrs. Phillips’i mecbur bırakan Pitton’a– da hafiften çatıyordu.

Artık gül yoktu. Bir sonraki yaz onun yerini gür, çiçeksiz, dikenli bir çalılık aldı. Mrs. Phillips’in müdahalesini sineye çekti çalı, bunu açıkça gösterdi; kadın da ne bu konuyu bir daha ağzına aldı ne de Pitton orada olduğu sürece malikâne bahçelerine el sürdü. (Malikânenin ömrü tamamen sona erdiğinde, çevreyi bilen herkes ortadan kaybolduğunda ve arazilerde yeni planları olan yeni insanlar dolaşmaya başladığında o yabani çalılığın olduğu tarhi belki de bakılmayan, budanmayan güllerin başına ne geldiğinin bir ispatı olarak dikkatlere sunulacak.)

Yeni geldiğim ve her şeyi olduğu gibi kabul ettiğim bir yerde insanları rollerinin bir temsilcisi olarak gördüğümünden Phillips’lerin durumu bir süre sonra bana çelişkili gelmeye başladı. Ev hizmetkârları rolüne giren dış dünya insanlarıydı bunlar. Ve arz ettikleri çelişki sahibiydi. Mr. Phillips bir akıl hastanesinde hemşirelik yapmış, ardından bir otelde çalışmıştı. Onlardan birinde –hastane ya da otelde– çalışırken Mrs. Phillips bir sinir rahatsızlığı geçirmişti ve malikâneye gelmeleri, biraz el etek

çekmeleri, ev sahibime bakmaları da bu sinirsel rahatsızlığın bir sonucuydu.

Uşaklıkla hiçbir ilgisi olmayan Mr. Phillips, insanlara nezaret etme ve terbiye verme işinde çalışmıştı. Ve sık sık görüldüğü gibi, insanların ihtiyaç duydukları insanları sık sık çekmesi gibi Mr. Phillips de –sinirleri bozuk karısının şahsında olduğu üzere– güçlü bir adam olarak bakması gereken insanları kendine çekmişti. Fakat o evde, o ev sahibiyle işinden iki kat mutluluk duyuyor da olabilirdi. Ve nehrin üstünden geçen kayınlı yolda işverenini arabayla taşıdığı o gün yüzündeki alışılmadık mutlu, tatminkâr bakış da belki bundandı.

Orta boylu bir adamdı Mr. Phillips, hatta kısa bile denebilirdi. Giydiği kışlık giysiler –çoğunlukla yakası fermuarlı kalın bir kazak– kalıbını gizliyordu. Ancak ikinci yazımda, ağırlık kaldırmaya alışkın adamlar gibi sırtının ne kadar gelişmiş, omuzlarının ne kadar geniş ve kollarının ne kadar kuvvetli olduğunu –belki hakkında işittiklerimden ve onun kendi hakkında bana söylediklerinden– fark ettim.

Her öğleden sonra üç sularında bostanın ilerisinden bir yerden bağırıldığını duyardım. Ne diye bağırıldığını bir süre geçtikten sonra anladım. “Fred!” diye sesleniyordu. Pitton’ı böyle çaya çağırıyordu. Bu bir arkadaşlık jesti miydi, yoksa zorunluluktan mı yapıyordu, çayı Phillips’lerin oturma odası veya mutfaklarında hep beraber mi içiyorlardı, yoksa Pitton çayını alıp gidiyor muydu, bilmiyorum. O seslenişte bana Mr. Phillips’in –ve sinirsel rahatsızlığından evvel Mrs. Phillips’in de– daha önce çalıştığı öbür “Malikâne”yi (yörede öyle bilinirdi) düşündüren bir asabiyet ve otorite vardı.

Vaktiyle on altı bahçıvan varmış. Geriye bir Pitton kalmıştı. Onun herhangi bir malikâne ziyaretçisi olma-

dığım öğrenmem, onu tanımaya başlamam biraz zaman, belki iki hafta almıştı; bahçıvan olduğunu, “efsane on altı”nın sonuncusu olduğunu anlamam da öyle. Rolünü çok da gösteren bir hali yoktu. Görünüşü antika, meyas veya melankolik değildi. İhtiyardan çok orta yaşlıydı, el-lilerinin ortasında; ilk on altıdan biri olmadığı kesindi. İrice göbekli, sağlam yapılı bir adamdı ve giyimiyle son derece saygıdeğeri. Üç parçalı tıvit bir takım elbise gi-yiyor, fötr şapka ve kravat takıyordu. (Onu ilk tanıdığım-da kıştı; ama kravatı yaz kış taktığını görecektim.)

İlk on altıdan olmamakla kalmıyor, bahçıvan izleni-mi bile vermiyordu. En azından bendeki bahçıvan fikri-ne uymuyordu. Zaten böyle demek daha doğru; bahçe ve bahçıvan deyince bende Trinidad’a ait özel görüntü ve anılar, kendi küçük Asyalı-Hintli topluluğumun, XIX. yüzyıl sonlarındaki çiftçi göçmenlerin tarihi canlanıyo-rdu; sinirime dokunuyordu bu.

Trinidad’daki çocukluğumda çok az bahçıvan gör-müş ya da tanımıştım. Hintlilerin ağırlıklı olarak yaşadığı kırsal kesimde bahçe gibi şeyler yoktu. Araziyi şekerka-mışları kaplıyordu. Hâlâ eskinin köle ürünü olan şeker-kamışı yetiştiriliyor ve geçim, onunla sağlanıyordu; köle-liğin kaldırılmasından sonra öyle bir adada Asyalı çiftçi-lerin varlığı bundandı. Dar, asfalt yolların kenarındaki yoksul Hint tarzı evler ve kaba saz damlı barakalar bun-dandı. O küçük evlerin ve barakaların sade toprak avlu-larında bahçe gibi şeyler olmazdı. Pis su hendeklerinin kenarlarına dikilmiş, çoğunlukla amber çiçeğinden çitler olabilirdi. Çiçeklik yerler olabilirdi – cezayir menekşesi, ixora, zinya, kadifeçiçeği, venüs çarığı ve arada bir, heza-ren ya da çiçek açan küçük ağaçlar. Bunların dışında pek bir şey olmazdı.

Port of Spain’de bahçeler vardı ama parsellerin daha büyük olduğu zengin semtlerde. Çocukluğumun ögle

sonralarında okuldan eve dönerken o bahçelerde bazen yalınayak bir bahçıvan görürdüm. Ama o adam bahçıvan olmaktan, toprakları ve bitkilerle gübreleri hakkında bilen biri olmaktan ziyade bir bahçe çalışanı, zararlı otları ayıklayıp bahçeyi sulayan, paçalarını baldırlarının yarısına kadar sıvamış, çiçek tarhlarında hortumla oynayan yalınayak bir adam olurdu.

Bu yalınayak bahçıvan Hintli olurdu; Hintlilerin bitkiler ve toprakla özel bir ilişkileri olduğu sanılırdı. Ve bu adam Hindistan'da doğup süresinin sonunda ister Hindistan'a serbestçe dönme, ister Trinidad'da toprak sahibi olma vaadiyle sözleşmeli olarak beş yıllığına Trinidad'a getirilmiş olabilirdi. Hindistan'dan bu yolla sözleşmeli işçi getirmeye ancak 1917'de (benim mesela 1940'taki halim için Antikçağ; ama bahçedeki yalınayak –ve belki hâlâ yalnızca bir Hintçe bilen– sulamacı için kolayca hatırlanabilecek bir tarih) son verilmişti. Bu tür bir bahçıvanlık şehir mesleği sayılıyordu ve siyahların işi olan, hakaret sözcüğü olarak kullanılacak kadar vasıfsız ve aşağılık görülen ameleliğin biraz üstünde, hatta neredeyse onunla eşdeğerti.

Savaşın ardından yeni bir tarım şekli gelişmeye başladı. Port of Spain büyümüşü ve şehirden pek uzak olmayan Aranguez Çiftliği'nde artık şeker kamışı yetiştirilmiyordu (Aranguez adı XVIII. yüzyıl sonlarında İspanyolların İspanya'daki has bahçeleriyle meşhur Aranjuez şehrinde mülhemdi). Aranguez'de yavaş yavaş evler inşa ediliyordu; ama güneyde, Venezuela'daki Orinoco Irmağı kabinca Paria Körfezi'ndeki taşkınlara açık olan bataklık arazinin eteğinde, Amerikalıların savaşta yaptıkları karayolu yükseltisinin iki yanındaki topraklarda eski çiftlik çalışanları çiftlik sahibinden beşer-onar dönümlük araziler kiralamış, bataklığı yavaş yavaş kurutmuş, imar etmiş ve bostanlar yapmaya başlamışlardı.

Yetiştirdikleri sebzelerin –patlıcan, fasulye, bamya– döngüsü şekerkamışınkinden kısaydı ve ona bağlı olarak daha zahmetliydi. Daha ince bir özen istiyordu; sebze döngüsünün her günü yetiştiricilerin zararlı otları ayıkladıkları, toprağı belledikleri, suladıkları veya ilaç sıktıkları görülebilirdi; Port of Spain’de bir at yarışı veya uluslararası bir kriket karşılaşması olsa, büyük bir şenlik olsa bile ancak kendileri için çalışan insanlar gibi çalıştıkları görülebilirdi.

Kakao, orman veya koruluk etkisi yaratırdı; şekerkamışysa boylu bir ottu. Bostanların düzgün hatları, insani boyutları, yeşilin sayısız ton ve dokusu bizde yeni bir tarım fikri, hatta neredeyse yeni bir peyzaj ve doğal güzellik fikri uyandırmıştı. Sebze yetiştiricileri Hintli olmakla beraber bostanların kırsal Hindistan’la hiçbir alakası yoktu. Buradaki beceriler ve uygulamalar –İngiliz İmparatorluğu çapında şöhrete sahip– İmparatorluk Tropikal Tarım Üniversitesi’nin birkaç kilometre ötedeki deneysel bostanlarında yapılan çalışmalara dayanıyordu. Hintli sebze yetiştiricilerin birçoğu orada bahçe işçisi olarak çalışmıştı. Güney Aranguez’deki karayolunun iki yanını kaplayan ve Hintli yetiştiricilerce yaratılan peyzajın –Trinidad veya Hindistan’da başka örneği olmayan peyzajın– İngiliz şehir ve kasabalarının eteğindeki bostanlar gibi olduğunu ancak İngiltere’de birkaç yıl geçirdikten sonra, trenlerle gelip geçerken anlayacaktım. Tropikal bir müstemlekedeki İngiliz usulü bostanlar! Tasarımla değil, tesadüfle yaratılmış; imparatorluk devrinin sonunda, eski şekerkamışı plantasyonlarının bozulmasıyla yaratılmış bostanlar!

Aranguez’deki bostanlar otuz yıl sonra, mevsimler birbirini izledikçe bataklıklardan kazanılmış kilometrekarelerce alana yayılacak, Hollanda’dakine benzer dümdüz, engin bir izlenim yaratacak, bir yönde ta mangrov

bataklığına kadar uzanırken öbür yönde, artık yeşil ve ıssız değil, aşağı kesimleri başka adalardan kaçak siyah göçmenlerin gecekondularıyla kaplı olan Kuzey Trinidad Dağları'nın eteğine ulaşacaktı. Çocukluğumda eski, keşif öncesi özelliklerinden bazılarını hâlâ koruyan coğrafya dönülmez bir şekilde değişecek, insanları da bu değişimden nasibini alacaktı.

Petrol patlamasının yaşandığı otuz yıl sonra sebze yetiştiricilerinin birçoğu (veya onların soyundan gelenler) servet sahibi olacak, çocuklarını Kanada ve Birleşik Devletler'deki okullara, üniversitelere göndereceklerdi. Ama savaştan hemen sonraki başlangıçta, Amerikalıların yaptığı karayolunun yanında, sulak alanlardaki kamışların ve hasır otlarının arasında hâlâ damları palmiye yapraklarından olan rutubetli barakalar varken o bostanlara harcanan emek, ne kadar bilimsel görünürse görünsün, yine yabani ve düşük ücretli görünüyor, plantasyon hayatının, çamurun güneşin ve yalınayakların, rutubetli barakaların, siperli bir şapkayı andırması için arkadan katlanarak başa takılan yağlı veya terli keçe başlıkların bir devamıymış gibi görünüyordu.

Çiçekleri herkes güzel buluyor, herkes seviyordu. Port of Spain'de adanın İngilizlerce fethinin ardından kurulan Kraliyet Botanik Bahçeleri'ne ait dönümlerce arazi; Rock Gardens'ta nilüferli gölcükler ve kayalık bahçeler vardı. İkisi de birer güzellik timsali olarak biliniyordu. Gelgelelim, bahçe fikriyle birlikte "bahçıvanlık" kavramı gelişmemişti; hatta değil gelişmek, bahçe fikrine aykırı görülüyordu bu. Bahçe, Port of Spain'in, rahatlığın, iyi bir memuriyetin ve Kraliçe Savan Parkı çevresindeki arabalı pazar gezmelerinin bir ifadesiyken bahçıvanlık geçmişin plantasyonlarına veya büyük çiftliklerine ait bir şeydi. Geçmiş Port of Spain'in dışını, Hint kırsalını, tarlaları, yolları, barakaları akla getiriyordu.

Edebiyat veya sinema yoluyla –aklıma belli bir film gelmese bile– kelimeye farklı anlamlar yüklenebilirdi. Ama benim İngiltere’ye götürdüğüm bilgi bu bilgiydi – bataklığın, büyük çiftliklerin ve bostanların bilgisi. P.G. Wodehouse’daki¹ bahçıvanı, *II. Richard*’da gözü yaşlı kraliçeyle şairane söyleşen bahçıvanı bu bilgiyle görüyordum. Ve kaçınılmaz olarak yeni şeyler öğreniyordum. Londra’daki büyük parkların bahçıvanları vardı. Oxford’da okuduğum fakültenin bahçıvanı vardı: mülayim, nüktedan, üniversite hocalarının edasıyla (benim gördüğüm şekliyle) pipo içen bir adam. Ve demiryolunun bitişiğindeki arsalarda nasıl Aranguez bostanlarının aslını gördüysem, (büyük çiftlik konağının ve uşaklarının çağrışımalarını da taşıyan) malikâneye gelince ve etrafımda tarım hayatının izlerini (Trinidad’daki çiftliklerin uzak, farklılaşmış asılları) görünce de aynı şekilde bendeki eski bilgiler uyandı.

Fakat “efsane on altı”nın sonuncusu olan Pitton gayet özgündü. Her sabah dokuzda çimenlik bahçenin ucundaki beyaz boyalı geniş kapıda belirirdi. Üç parçalı tüvit takımı içinde bir bahçıvandan veya kol gücüyle çalışan birinden o kadar farklıydı; evime doğru bakmaktan öyle gayretle kaçınır, mesafesini öyle özenle korur ve uzak patikayı kullanmaya itina gösterirdi ki, malikâne arazisinin arka tarafından bambaşka işler yapmaya gittiğini ve beyaz bahçe kapısını kullanarak aslında geçmişe dayalı bir geçiş hakkında yararlandığını sanırdım.

Malikâne arazisi belli bir hareketliliğe sahne olurdu. Ben de, dakikliğiyle düzenliliği onu ele verinceye kadar, Pitton’ın arkadaki bir yoldan çiftlik avlusu veya kilise avlusuna giden ziyaretçilerden biri olabileceğini; üstelik

1. İngiliz mizah yazarı Sir Pelham Grenville Wodehouse (1881-1975). (Ç.N.)

çiftlik evine benzeyen kapalı duvar tenisi kortunun yanında, bahçe kömürlüğünün oradaki musluğu kullanmaya yetkili olduğunu sanmıştım.

Hayvan cinsinden ziyaretçilerimiz de vardı. Onlardan biri, Pitton'ın geldiği taraftan gelen ve şimşir çitin yakınındaki yüksek otların içinde gezine gezine büyük bir avcı olup çıkan siyah beyaz bir kedi idi. Bir de onun tersi bir daire çizen bir Labrador köpeği vardı. Vadinin devamındaki bir evin köpeği idi bu; sahibi hafta içinde Londra'dayken o da her sabah sulak çayırlarda kendi yürüyüşünü yapardı. Güneşli sabahlarda oturma odamdan kuyruğunun –ama sadece kuyruğunun– uzaktan sallana sallana inip kalkmasını görürdüm; ta ki sulak çayırları ve ormana dönmüş meyveligi aştıktan sonra evimin önünde göbeği ıslak ve siyah, patileri ıslak ve siyah belirene kadar. Pitton gibi o da çimenliğin öbür yanındaki binalara yakın giderdi; kambur omuzlarında, dümdüz önüne bakışında (Pittonvari bir edayla kimsenin işine karışmak gibi bir niyeti olmadığını anlatmak istiyordu sanki) başkasının bölgesinde olduğunu bildiğinin bir emaresi vardı. Devetüyü rengindeki zarif yaratığı herkes sevmezdi. Sabah yürüyüşü sadece sulak çayırlarla sınırlı değildi çünkü. Çöp kutularını da kurcalardı bu köpek. Malikânedeki Phillips'ler, ondan şikâyetçiydi. Pitton bile şikâyetçiydi. Burada köpek hayal kırıklığı yaratıyordu. Biraz da Pitton'ı, özenle giyinen şu göbekli ve vakur adamı tanımaya başlayıp onun alt tarafı bir bahçıvan olduğunu öğrendiğimde duyduğum hayal kırıklığı gibi.

Siyah beyaz kediyle devetüyü renkli Labradorun keşfe çıktıkları yaban, Pitton'ın işi olan (daha doğrusu, işiymiş gibi görünen), onun bahçıvan olarak her gün içine girdiği yabandı. Ama Pitton oradan hiçbir zaman Labrador gibi pis veya ıslak çıkmaz, kedi gibi temiz çıkardı.

Sebebi istikrarlı oluşu, acele etmeye yanaşmamasıy-

dı. Adam, hızını nasıl ayarlayacağını biliyordu. Jack'i bahçede veya bostanda uğraşırken gördüğüm cevvalik veya taşkınlıktan eser yoktu onun çalışmasında. Jack yazın bazı öğlenler üstsüz çalışırdı. Pitton bunu asla yapmazdı. Giyim fikrini fazla önemsiyordu o. Jack'in uğraşlarının ve –mesai saatinden sonra bahçede gördüğüme bakılırsa– giysilerinin çeşitliliği manastır el kitaplarında birbirini izleyen tezhipler gibi abartılı ve simgeselken Pitton daha modern bir adam, bir moda adamıydı.

Fakat Pitton'ın şıklığında, mevsime uyan ve mevsim için yapılmış giysileri itinayla ve düzenli olarak almasında, onun o büyük istikrarında, israfsızlığında törenselliğe benzer bir yan vardı. Pitton için yılın törenselliği giysilerde ve mevsimlerdeydi. Fötr şapka ve üç parçalı, diken geçirmez takım elbisenin bir zamanı vardı. Hasır şapkanın bir zamanı vardı; üç parçalı takımın iki parçaya inmesinin de bir zamanı vardı. Kazakların, bir kazak giymenin, iki kazak giymenin zamanı vardı. Oduncu gömleklerinin bir zamanı, hafif gömleklerin başka bir zamanı vardı; kapitone ceketin bir zamanı, siyah ince naylon yağmurluğun bir zamanı vardı. Giysileri yaptığı işe ve yılın zamanına kesinlikle uygun olurdu. Pitton'ın olağanüstü tertipliliği, onun giysiler ve hava hakkındaki ince sağduyusunda, istikrarında, hızını ayarlamasında saklıydı.

Giyimi, görünüşü, bir bahçıvan veya çiftlik çalışanı gibi, bir işçi gibi görünmeyi reddedişi bir gurur ifadesiydi. Bana kalırsa Pitton bu gururun hiç olmazsa bir bölümünü karısına borçluydu. O mevkide biri için görülmemiş derecede büyük, narin bir güzelliğe sahipti Pitton'ın karısı; teni, yüz hatları ve duruşu soylu bir neslin yakınlığını akla getiriyordu.

Pitton da, karısı da dile yatkın olmayan insanlardı. Söylemek istedikleri şeyler için uygun kelimeleri bulmakta zorlandıklarından konuşacak çok az şeyleri var-

mış gibi görünürdü. Fakat Pitton'ın karısının güzelliği, entelektüel –dolayısıyla da sosyal– yetersizliğini telafi edecek kadar üst seviyedeydi. Onu görmek her zaman iyiydi; dilsizliğe yakın hali her zaman şaşırtıcıydı. Fakat güzel güzeldir ve güzelliğe nadiren rastlanır; ona sahip olan biri buna kayıtsız kalamaz. O yüzden Pitton'ın kıyafetleri bence Mrs. Pitton'ın güzelliğine ayak uydurmak, güzelliğini dengelemek üzere –ya Pitton'ın kendisi ya da karısı tarafından– özellikle düşünülüyordu.

Sonra yıllardır arkadaşım olan orta yaşlı İngiliz bir yazar, bana ziyarete geldiği bir gün, başka bir fikir ortaya attı. Bir yazar olarak toplumsal inceliklere karşı tetikteydi ve İngiltere'de hem karikatürleri hem de kendini karikatürleştirenleri seçebiliyordu.

Bu arkadaşım Pitton'ı –artık yazdı ve Pitton hasır şapkasıyla yaz kıyafeti giymişti– beyaz bahçe kapısına doğru dikkatli adımlarla ağır ağır ilerlerken gördü. Sabahın işlerini bitirmişti Pitton; öğle yemeği için eve dönüyordu. Öğlen arası için aşağı yukarı saat birde beyaz bahçe kapısına ulaşacak şekilde ayarlamıştı kendini. Çimenliğin uzak tarafındaydı ve pencerelerime doğru dönmek-sizin, şu devetüyü renkli Labrador gibi önüne bakıyordu.

“Şuradaki ev sahibin mi?” diye sordu Tony.

“Bahçıvan.”

“Uzun zamandır düşündüğüm şeyi ispatlıyor,” dedi Tony. “İnsanlar zamanla çalışanlarına benziyor.”

Ev sahibimi sahiden gördüğümü söyleyemezdim ve neye benzediğini bilmiyordum. Onu belki Tony yıllar önce Londra'da, sosyal olarak daha faal olduğu ve kendi dünyasına çekilmeden önce eğlence mekânlarına gittiği dönemlerde görmüştü.

Fakat Pitton'ın ev sahibime benzerliği, öyle bir benzerlik varsa eğer, arkadaşımın söylediği şekilde –çalışanın işverenini taklit etmesi, sonra da işverenin tembellikten

ve pohpohlanmaktan çalışanının yaptığı taklidi taklit etmesi şeklinde– gerçekleşmiş olamazdı. Pitton’ın ev sahibime benzerliği bir kaza, bir tesadüf eseri olmalıydı; Pitton aşağı yukarı ev sahibimin inzivaya çekildiği sırada, büyük bir bunalıma girdiği sırada malikâneye gelmişti. Phillips’lerden duyduğum kadarıyla şimdi bile ev sahibim ancak en güzel günlerde odasından çıkıyordu; dolayısıyla Pitton da onu neredeyse hiç görmüyordu. Ev sahibimle bahçıvana –daha doğrusu bahçeye– Phillips’ler aracılık ediyordu.

Ev sahibim, Pitton’ı örnek alıyor olamazdı. Ama Tony’nin Pitton hakkında söylediği ya da ima ettiği şeyde bir haklılık payı olduğunu, bir amirine öykünen bir tarzı olduğunu hemen anladım. Duyduğuma göre Pitton, malikâneye gelmeden önce ordudaymış –sonuçta askerî bir bölgedeydik. Ve Tony’nin ziyaretinden sonra Pitton’ın neyi örnek aldığı meselesini kafamda evirip çevirirken –aslında Pitton’ı gördüğüm sürece bunun üstünde hep durdum– (Mrs. Pitton’ın özendirmesiyle) öykündüğü örneğin, yirmi-yirmi beş yıl önce emrinde hizmet ettiği bir subay olması gerektiği aklıma geldi (bu subay, Pitton’ın anılarında hâlâ yaşıyor olmalıydı: Anısı Pitton’ın onu taklit etmesinde yaşıyordu belki).

Ordu Pitton için hâlâ önemliydi. Oğlu ordudaydı. Bu oğlun hayatındaki gelişmeler –veya atamalar– Mrs. Pitton’a hızlı göz kırpıştırmalarıyla bir-iki cümle sarf ettirebilecek yegâne konuydu; yoksa kadın gülümseyip şirin görünmekle yetinirdi. Arada bir otobüs durağında, porsukağaçlarıyla kayınların koyu gölgesinde karşılaşırdık. Fazla otobüs geçmezdi; yol hayli sessiz olurdu; duraktaki sesler bir salonun içindeymişesine çınlayıp yankılanırdı. Oğlu hakkında bir okul ocuğuymış gibi, şözgelimi, kitabi derslerde fena değil de yüzme ve sporda biraz daha iyiymiş gibi konuşurduk.

Aslında “okul” sözünü Mrs. Pitton oğlunun askerî hayatı hakkında konuşurken kullanmıştı. Bir gün otobüs durağında bana, “Onu topçu okuluna gönderdiler,” demişti. Toygar Tepesi olmalıydı. Vaktiyle yerinde bir isimlendirme: Stonehenge çevresindeki meralar, mevsimi gelince toygarların şakımasıyla çınlarmış. Ama artık Toygar Tepesi –yeşil meralar ne kadar bakir görünürse görünsün– topçu okulunun adıydı ve gündüzleri, bazen de geceleri, fakat büyük bir tatbikat varsa hem gündüzleri hem de geceleri buradan infilak sesleri yükseliyordu.

Pitton’ın oğlu orada olduğu ve bizzat Pitton bana büyük olaydan söz ettiği için vadideki ilk yazımda topçu okulunun “açık gün”üne gitmiştim. Oxford’da yazları yapılan ve öğrenci ailelerinin dubalara kuruldukları kürek etkinlikleri gibiydi. Sömürge Trinidadı’nda okuduğum Kraliyet Yüksek Okulu’ndaki spor günleri gibiydi. Benzerliği hemen fark ettim. Öğretmen ve öğrencilerin yerine subaylar ve askerler vardı; spor etkinliklerinin yerine silah gösterileri, büyük hüner gösterileri vardı. Ama panayır havası, yiyecek ve kadın kıyafetleri, alışılmadık renkler, normalde dışa yansıtılmayan aile ilişkilerinin gözler önüne serilmesi aynıydı; hoparlörlerden aynı yarı mizahi anonslar, giyinip kuşanıp aynı caka satmalar, o güne özel aynı kaynaşma havası, öğrencilerle öğretmenlerin okul sporlarındaki kurumlanmaları, erkeklerle subayların çalımları, koca ailelerin çalımları, kadınların ve kızların gösterişleri, yoksulların gözden kaçmamak için titizlenmeleri.

Pittonlar için bu etkinliğin cazibesini görebiliyordum. Bunun onlar için yılın en önemli sosyal etkinliği olduğunu görebiliyordum. Üstelik açık gün sayesinde Mrs. Pitton’la otobüs durağında fazladan laflamak için bir süreliğine malzeme de doğdu.

Sonra bir gün Mrs. Pitton, oğlunun topçu okulunda-

ki eğitimini bitirdiğini söyledi. Talimler iyi gitmiş. “Arkadaşları ona küçük bir yarıgâr vermiş.” Ve belki de orduya özel bir kelime olduğuna, bana da en az ona geldiği kadar yeni ve şaşırtıcı gelen özel bir askerî sözcük olduğuna inanarak onu tekrarlayıp açıkladı. “Birlikte geçirdikleri zamanın anısına küçük bir yarıgâr. Şeffaf bir plastik kutuya elmas gibi konulmuş eski moda pirinç bir top.”

Ucuz bir hediye; oğlundan hâlâ küçük bir çocukmuş gibi boş bir ifadeyle gülümseyerek söz eden kadın. “Yarıgâr”, kötü sanat: gerçeğin –ordu, oğlun asker olması– buna eşdeğer olması gerekirdi. Ama değildi. Gerçek ciddiydi. Pittonların oğlu, yeni türden bir İngiliz askeri olarak, öldürücü bir asker olarak talim görmüştü. Üstelik bu role de uyuyordu. Koca ayaklı bir azmandı. Mrs. Pitton’a güzelliğini veren neslin soyluluğu ya onunla son bulmuş ya da oğlunu atlamıştı.

İngiliz ordusunun böyle bir zamanda –imparatorluk için her şeye rağmen en muzaffer çağ olan XIX. yüzyıldaki beceriksizliğinden sonra; İkinci Dünya Savaşı’ndaki büyük ama bitirici başarılarından sonra– böyle seçkin askerler yetiştirmeye ağırlık vermesi, ülke için savaşacak büyük harplerin kalmamasından sonra bu işe kalkışması ilginçti. Salisbury Ovası’ndaki kasabalarda bazen küçük hadiseler yaşanırdı; taksiciler geceleri bazen sorun yaşırdı. Ama bizim vadimizde biz nadiren asker veya askerî vasıta görüyorduk. Askerî vasıtalara sanki burada müsaade edilmiyordu; vadide bizler, bizi çeviren şeylerden esirgeniyorduk; tıpkı XIX. yüzyılda büyük sanayicilerin, servetlerini, kazandıkları sanayi şehirleri dışındaki taşra malikânelerinde yaşamaları gibi.

Pittonların oğlu, bir hafta sonu “kızı”yla eve geldi. Pazar öğleden sonra onu seyir noktasına götürdü. Onları o zaman gördüm. Yaptığım yürüyüşün sonunda tepeden aşağı iniyordum. Ufak tefek kızın yanındaki azmana ya-

pışmasında, kendini ona adeta gömmesinde vadi için görülmemiş bir teşhircilik vardı. Ya da belki artık ben bu gibi şeyleri yansız bir tutumla, on sekizimde –ve “Gala Gecesi”nin taslaklarını yazarken– erişmeye çalıştığım bir yansızlık ve bilgiyle gözlemleyebilecek çağa gelmiştim. Oğlan, kız; aile evi; çay saatinden önce yürüyüş – gözlemciyi bir mesafeye koyan eski merasimler.

Ama şu oğlanın suratı ne kadar huzursuz ediciydi! Cüssesine rağmen onda annesinin gördüğü çocuğu görmek mümkündü: hâlâ oturmamış yüz hatları, iki yumuşak çehrenin, Mr. ve Mrs. Pitton’inkilerin bütünleşmesi, tanıdığım iki basit, konuşamayan insanın, konuşamayan ama kendini beğenen iki insana ait çehrenin tehlikeli bir itaatkârlıkta, askerin yeni gururunda birleşmesi.

Pitton’daki bu itaatkâr vasıftı –asker oğluna miras bıraktığı itaatkârlıktı– onu Jack’ten ayıran. Tepenin öbür yanında, sürü yoluyla yarı metruk çiftlik avlusunun yanındaki hemen hemen sahipsiz arazide Jack’in yaptığı ile Pitton’ın malikâne arazilerinde yaptığı aşağı yukarı aynıydı. Ama Jack, Pitton’ın olmadığı ve hiç olamayacağı tarzda özgürdü. Belki Jack’in entelektüel bakımdan geri oluşu, katıksız bedensel tabiatıydı onu sahip olduğuyla yetinmeye sevk eden. Gerçi onlar da az değildi. Jack kendi şartlarına göre şanslıydı: Evi, işleyebileceği toprağı ve hepsinden önemlisi, içinde uyuyup gözünü açabildiği yalıtılmışlığı, sessizliği, yalnızlığı vardı. Birlikte düşünülünce bu şartlar, Jack’in geriliğini önemsiz kılıyor; başka bir yerde kolayca yük haline gelebilecek bir şeyi yük olmaktan çıkarıyordu. Onun içinde bulunduğu şartlar, sahip olduğu tabiatla birlikte ele alındığında, hayatını kesintisiz bir şölen gibi gösteriyordu. Çiftlikteki ücretli işinden sonra bahçesine verdiği emek, o yorgunluk, sonra yemenin hazzı ve birahaneye yapılan yolculuk, sersemleten uzun içme fasılları, yıllar geçtikçe eme-

ğinin tatlı ya da güzel –ve kazançlı– meyvelerini görmek: öyleyse kışın sobanın sıcaklığı kadar yazları üstünü açmak niye olmasın?

Jack'te bir zevk ve taşkınlık, bir sertlik vardı ki, ondan ne Pitton'da ne de oğlunda olması mümkündü. Pitton'ın oğlunun şüphesiz göstermeye kabiliyetli olduğu askerce taşkınlık herhalde Oxford'da okuduğum üniversitenin yemekhanesinde öğrencilerin akşam yemeği öncesi gösterdiği taşkınlıkla kıyaslanabilirdi; bir tür kast davranışı olarak, adabımuaşeret kadar gayritabii ve öğrenilen bir şey olarak karşılanabilirdi.

Pitton, Jack'in sürdüğü hayatın –hepsi birkaç kilometre içindeki çiftlik, ev, bahçe, birahane– yabaniliği ve darlığına razı gelmezdi. Daha zekiydi o, daha çok şey görmüştü. Jack'in bilmediği emsaller vardı önünde. Kendi için beklentileri daha fazlaydı; güzelliğiyle herhalde gurur duyduğu (gerçi bundan söz ettiğine veya bir imada bulunduğu hiç rastlamadım) karısına daha çok şey verebilmeyi istiyordu. Gelgelelim, onu hırslı yapan zekâsı ve bilgisi onu aynı zamanda itaate yöneltiyordu, zaafa uğratiyordu; adam, hayatını başkasının ellerine veriyordu.

Yani Pitton'ın bende uyandırdığı ilk basit izlenimde –her sabah dokuzda beyaz bahçe kapısından malikâne arazisine girişinde– anormallikler vardı.

Bahçıvan gibi görünmüyordu. Fötr şapkası ve tüvit takım elbisesiyle daha çok bir ziyaretçi gibi, yoldan geçen biri gibi duruyordu. Aslında gittiği yer, aynı zamanda onun soyunma odası olan odunluktu. Takım elbisesiyle bir ziyaretçi olarak oraya giriyor ve bir bahçıvan olarak, hava durumuna ve sabahki işe göre üstünü giyinmiş olarak çıkıyordu. Ama “efsane on altı”nın sonuncusu olarak düşünmüyordu kendini. Kendini farklı düşünüyordu, başka bir romantizmi vardı. Ve her ne kadar –zamanı gel-

diğinde göreceğimiz üzere– malikânedeki işine, işinin serbestliğine (kimse işine karışmıyordu ve çalışma saatlerini dilediği şekilde ayarlayabiliyordu) değer verse bile, kaçak avcılara, hatta cumartesi öğle sonraları biraz atış yapmak isteyen bazı yerli centilmenlere istese göz yuma bilse, dışarıdan insanların gözünde malikânenin ihtişam ve imtiyazından birazı ona yakıştırılsa bile, Pitton'ın düşüncesinde malikâne, romantik bir yer işgal etmiyordu.

Beni hayal kırıklığına uğratan da buydu: Pitton, malikânede Phillips'ler gibi ve benim gibi harabeler içinde bir konuktu, geçmişteki yaşantıların delilleri hoşuna giderek bulduğuyla yaşıyordu. Gloucestershire'da Roma döneminden kalan antik bir villaya rastlayıp ne anladığı ne de ihtiyaç duyduğu ısıtma sisteminin mucizevi kalıntıları karşısında anlık bir hayranlığa kapılan bir barbar gibi; Kuzey Afrika'da, artık mozaik sanatının kendisi kadar gizemli ve gereksiz tanrıların işlendiği, bir zamanlar desenlerle ve taşlarla seyahat eden tüccarların, gezici mozaik sanatçılarının arşınladığı süslü bir taban döşemesindeki taze çöl kumunu süpüren bir barbar gibi; ama o yaşantıların düşüncesi ona romantik bir yoldan azap vermiyor, onda geçmişi yeniden yaratma veya "geri getirme" isteği uyandırmıyordu.

Meyvelikten ve koruluktaki otlarla çalıların içinden "bahçe korunağı"na yol açtıktan sonra bana malikâne arazilerindeki inceliklerden biri olarak iki katlı, saz damlı çocuk evini –görünüşünden anlaşıldığı kadarıyla küçüklerin pek kullanmadığı ve daha çok yetişkinlerin zevkine hitap eden, yapıldığı dönemin fantezi ve zarafetini yansıtan çocuk evini– gösteren Pitton olmuştu. Oradaki inceliği anlamıştı Pitton ve bana göstermeye değer olduğunu düşünmüştü. Fakat yıllar içinde yarattığı bahçe korunağı, çocuk evinin hemen arkasındaydı (solmuş çiçekler ve ölümü, veda merasimlerini hatırlatan –hepsi mali-

kâneneden olmayan, bazıları küçük kilisedeki cenaze törenlerinden gelen– çiçek aranjmanları buradaki melankoli havasını pekiştiriyordu). Doğrusu, yüksek konik çatısıyla bu ev, çöplüğü gözlerden saklamaya yarıyor ve onu daha ziyade bir “korunak” haline getiriyordu.

Öte yandan, Pitton bu kadar serinkanlı olmasa, harabe fikriyle kolayca baş edemese, ilk on altıdan biri olup yaşlı hülyalarla takatten kesilse belki de işini yapamazdı.

İlk geldiğim yaz onun işvereninden, benim de ev sahibimden, “gizli bahçe”nin açılıp temizlenmesi talimatı geldi. Gizli? Bu arazide –ev sahibimin kullanımına mahsus çimenlik bahçe, koruluk ve evin öbür yanındaki yürüyüş yolları dışında– bilmediğim bir şey mi vardı? Meğer varmış. Meğer “gizli bahçe”, her gün yanından yürüyüp geçtiğim halde, sıradışı bir şeyin olduğundan hiç şüphelenmeyeceğim kadar iyi gizlenmiş. Raftaki sahte kitaplar gibi bir numaraydı. Ana garajın arkasındaydı ve orada bostan duvarı gibi görünen şey gizli bahçenin dış duvarıydı.

O dış duvar ile bostanın asıl duvarı arasındaydı gizli bahçe. Dört yandan çevriliydi burası ve ahşap bir kapıyla giriliyordu. Her gün yanından geçtiğim bu kapı hep kapalıydı ve dışarıdan bakınca, personelin erimesi ve bahçıvan sayısının azalmasıyla bir daha hiç kullanılmayan bostanın sayısız kapılarından biri gibi görünüyordu. Artık kapı açılmıştı; Pitton işe girerek arabalar dolusu yaprak –kendi ağırlıklarıyla düzleşmiş eski, nemli, ölü yapraklar– ve eski kayın palamutlarıyla karışık toprak taşıdı. (Yüklü el arabasını itmeye başlamadan önceki yordamını tam olarak o zaman anladım. Dikkatle yerini alıyordu; sonra ellerini dümdüz aşağı salıyor, bir duraklamanın ardından dizlerini kırıyor, el arabasının kollarını tutma ve kaldırma işlemi sırasında böylece sırtı az çok dik kalıyordu. XVIII. yüzyılda tahtırevan taşıyan adam-

ların da ağırı veya incinmelerden korunmak için herhalde aynı duruşu takındıklarını düşünmüştüm.) Korunağa araba araba yük taşıdı ve çiçek açmış ince dallı yüksek ağaçların altındaki gizli bahçede, neredeyse yeniymiş gibi, yaldızlı pullu açık mavi fayanslarıyla küçük bir fiskeye belirdi. Bir hoppalık, küçük bir fazlalık, zambakların yaldızlanması, her şey zaten yapılmışken az bir şey daha, yirmilere veya otuzlara ait bir şey.

Phillips'ler beni tanıklığa çağırdı. Pitton, beni tanıklığa çağırdı. Hepimiz ödevimizi bellemişiz gibi bahçenin gizliliği karşısında bir nida kopardık. Phillips'ler böyle bir güzelliğin bu kadar ihmal edilebilmesine feryat etti; hepimiz onca insanın bilmeden bahçenin yanından geçip gitmiş olmasına feryat ettik ve gördüklerimiz karşısında küçük bir imtiyaz duygusuna kapıldık. Ama hiçbirimiz gizli bahçeyle ne yapılacağını bilmiyordu. Kapı kapandı; fayanslı fiskeyiyle bahçe yine gizlendi ve şüphesiz çok geçmeden yine yaprakların, kayın palamutlarının ve ince ölü dalların altında kaldı.

Ev sahibimin bir yazlık fantezisi. Belki bir gün, bir şey ona, çocukluğunun o bahçesini hatırlatmıştı – ışıktaki bir nitelik, evde bir eşya, bir mektup belki. Ve orayı görmek istemişti. Talimatlar gönderdi. Pitton, bir hafta çalıştı. Ev sahibim görünce de tekrar unuttu. (Peki görmüş müydü? Mutat, korunaklı rotasından o kadar uzağa yürümüş müydü? Evime ve arazinin genel olarak gördüğü kısımlarına o kadar yaklaşmış mıydı? Gerçekten gidip baktığıyla ilgili Mr. veya Mrs. Phillips'ten bir şey duymadım.)

Beni daha önce hayal kırıklığına uğratan şeyler artık uğratmıyordu. Pitton emeklerinin sonunda ziyan olacağını, hiçe sayılacağını bile bile çalışamazdı, yaptığı işi yapamazdı; "efsane on altı"dan biri olsa, malikâne bahçeyle arazilerinin eski şanına romantik bir gözle baksa düzeni koruyamazdı, yeşilliğin tümünden bozulmasına

mani olamazdı. Pitton, yaptığı işi ancak dışarıdan biri gibi yapabilirdi, ordu veya subay hülyasıyla yapabilirdi.

Ve bunun bir sonucu olarak, belki dışarıdan biri gibi sürdüğü hayata ve kendi kendine yetmesine duyulan kızgınlıktan, belki de hal ve tavırlarına duyulan kızgınlıktan, Pitton'ın bahçıvanlık işinden aslında "anlamadığı" fikri ortaya atılıyordu. Pitton, malikânenin –yani ev sahibinin– istediği bitkileri ve belli çiçekleri yetiştiriyordu yetiştirmesine, buna rağmen, her nasılsa, aslında işini bilmiyordu, gerçek bir bahçıvan değildi, işin sırrına vâkıf bir adam değildi.

Pitton'a duyulan bu kızgınlıkta veya dargınlıkta bahçıvanlığın mahiyetine ilişkin, çok eski olduğunu sandığım, Oxford'daki üniversitemde karşılaştığım bahçıvan kavramının da ötesine uzanan, tapınma ve bereket fikrinin başlangıcına, hatta özlerin tanrısı fikrine kadar geri giden belli bir fikrin de payı vardı: küçücük tohumu yapraklandıran, dallandıran, ona gonca, çiçek, meyve veren kişi, tüm bunları bağrında saklayan tohumun serpilmesine vesile olan kişi olarak bahçıvan; büyücü, otacı olarak bahçıvan; tohumun, kökün ve aşının sırlarıyla temasta bulunan bahçıvan – o sırlar ki, yemek pişirmenin sırrıyla birlikte, bir çocuğun keşfettiği ilk sırlardan biridir; benim, ablamın ve kuzenlerimin birbirimizden örnek alarak ve sırf işin büyüüne kapılarak Port of Spain'deki avlumuzun sarı sert toprağına sert, kupkuru mısırı, darıyı ektiğimizde, üç tohumu sığ bir çukura koyup çubuklarla bir çit gibi çevirdiğimizde (avluda serbestçe dolaşan tavuklardan korumak için) ve üç gün sonra sabah, okula gitmeden önce mucizeyi gördüğümüzde keşfettiğimiz sırlardan: mısır taneleri o sabah toprağı yarmış, yeşil kılıf hızla gelişerek, bir çim yaprağı gibi, bir şekerkamışı gibi kendi üstüne kıvrılıp kapanan ince bir yaprağı dönüşmüş, çocuk sıkılınca ve gözetip korumayı bırakınca

kadar serpilmiş, sonra tavuklar çiti devirip hâlâ nazik durumdaki bitkiyi didikleyip yok etmişlerdi.

İngiltere'deki şehir ve kasaba eteklerinde, demiryolu raylarının kenarlarındaki bostanları görünce içimde bu çocukluk duyusu, bir şeyleri yetiştirmenin çocukça heyecanı uyanmıştı. O bostanlarda çalışan insanlara, kendi mısır tanelerimi ektiğimde çocuk olarak hissettiğim bazı şeyleri yakıştıyordum; İngiltere'de, dünyanın ilk sanayileşmiş ülkesinde, Victoria Dönemi'nin en çirkin ve en tekdüze sanayi şehirlerinde ayakta kalmaya çalışan o duyguya, o ihtiyaca bir eskilik atfediyordum, onu demiryolu istasyonlarının yapay ışığında ve kirli havasında büyüyen, raylar arasındaki yağlı mıcırlarda büyüyüp durdurucu tamponların üstüne kadar çıkan otlara benzetiyordum.

Ekip biçme, mahsullerin büyüdüğünü görme içgüdüğü ebedî bir şey gibi, insan kalbinin hep dönmek isteyeceği bir şey gibi görünebilirdi. Halbuki benim geldiğim –tarıma, belli bir mahsulün yetiştirilmesine amade kılınmış; evlere, hükümet biçimine, melez halka kadar her şeyin sebebi ve açıklaması olan dümdüz dev şeker kamışı tarlaları uğruna yaratılmış– plantasyon sömürgesinde, sanayileşmiş İngiltere'nin güç ve servetiyle yaratılan o sömürgede, bu içgüdünün kökü kurutulmuştu.

Aranguez'de, Amerikan karayolunun iki yanındaki bostanlar kazara açılmıştı; işçilerin sağa sola dağılmasının kalıntılarıyla ve İmparatorluk Tropikal Tarım Üniversitesi'nin öğrettikleriyle meydana gelmişti. İngiltere'deki bostanlara benziyordu bunlar ve öğrenim bakımından, bilim bakımından arada bir bağ vardı. Gelgelelim, Port of Spain'in dışındaki Aranguez bostanlarıyla İngiliz şehir ve kasabalarının eteklerindeki farklı içgüdüleri, farklı ihtiyaçları, farklı gönülleri ifade ediyordu. Ekip biçmenin ve bereketin eski dünyası, çok öncelere giden dünya-

sı sömürge adasında, oradaki çocuk yüreğinde belki çok kısa bir süreliğine var olmuştu. Ama yetişkinler tarımda mucizeyi değil, köleliği ve çirkinliği görüyorlardı. İngiltere'deki bostanlar o yüzden Port of Spain'deki aile evimizin avlusunda üç mısır tanesi ekmek kadar küçük, uzak ve silik bir anıyı canlandırabilmişti.

Pitton'ın "cahilliği" fikri, malikânede herkesin ortak görüşüydü. Bunu zamanla, çevremi öğrenmeye başladıkça anlayacaktım. Mr. veya Mrs. Phillips'ın bunu sözle ifade ettiğini hatırlamıyorum. O bakımdan bu fikir, daha ben yerimi iyice bulmadan ve çevreme bakarak kendi yargılarıma varmayı öğrenmeden önce, zannedersen Phillips'ler vasıtasıyla bazı dolaylı yollardan bana ulaştı.

Sözgelimi, oradaki ilk sonbaharımda Mrs. Phillips, yabanileşmiş gül bahçesindeki yaşlı gülleri kestiğinde ve onları azgın birer çalıya çevirdiğinde bunu Pitton'ın cahilliği yüzünden yaptığını farz etmiştim (meğer, sonradan anlayacağım üzere, kendisi de malikânede yaşayıp çalışmaya yeni gelmişti).

Bahar gelip de yedi yapraklı dalların arasında gül yaprakları sürgün vermeyince, dikenli goncalar belirmezince kadın sustu; gül ve budama meselesini bir daha ağzına almadı. Değişim fikriyle, kendimce kusursuz bulduğum şeylerin öyle kalmayıp bozulduğu fikriyle ilgili olarak vadide aldığım ilk derslerden biriydi bu. Ve her ne kadar bunu izleyen birkaç yıl boyunca her mayıs, güllerin çıkmasını, bir mucize olmasını beklediysem de güllerle ilgili suskunluk, onların yitmesiyle baş etmenin bir yolunu göstermişti bana. Benim için kusursuzluk olan şey, benden öncekiler için bir bozulmaydı ve ilk tasarımcılar ya da bahçıvanların hayal edemeyecekleri bir şeydi.

Gül konusu orada kapanmıştı. Fakat bu arada Pitton'a da notu verilmişti. Ve ona, esrarengiz sanatına

yeterince vâkıf olmayan, mesleğini gerçek anlamda bilmeyen biri olarak kızanların hiçbirinin aslında meslek veya zanaat sahibi olmaması ve İngiltere'nin bu sanayileşmemiş, tarım bölgesinde tuhaf derecede köksüz, gezici insanlar olması da giderek tuhafıma gidiyordu.

Phillips'leri, günlük yaşayan insanlar olarak düşünüyordum. Hayatım boyunca kaygı ve hırslarla yaşadığımdan onların gelecek için bir planları olmadığını, geleceği o şekilde görmediklerini, hiçbir şeyin planını yapmadıklarını, burada bir şeyler ters gitse bile onlar için başka bir yerde her zaman bir şekilde bir iş ve barınak bulunabileceği varsayımıyla yaşadıklarını öğrenince etkilenmiştim. Bunun –değişime, sıradaki şeyle yaşamaya bu kadar hazır olmanın– benim için etkileyici olduğunu söylerken mecaz yapmıyorum. Ama burada bir meslek veya bir yere varmakla ilgili bir fikir yoktu. Yalnızca idare etmek, sürdürmek, günün sonunu görmek vardı.

Aynısı Pitton'ın komşusu Bray için de geçerliydi. Bray, araba kiralama işi yapıyordu ve köydeki herkesten daha yerleşik ve malikâneye daha yakın olmasına rağmen, üstelik Pitton'ı da bahçelerden anlamamakla eleştirdiği halde bahçelere, hatta içinde yaşadığı vadiye karşı bile o kadar duyarsızdı ki, evinin önündeki arsayı daima değişen türlü araçları için baştan aşağı beton bir alana çevirmişti.

Pitton'a her gün çay veren Phillips'ler –Mr. Phillips'in, "Fred!" diye seslenmesinde arkadaşlık veya ahbablıktan çok otoriter bir seda vardı– bana, onun hakkında doğrudan bir şey demediler. Bray öyle değildi. Bray daha açıktı. Bu onun "bağımsız" tarzıydı ve bu tarzıyla gurur duyuyordu. Ev sahibim hakkında açıktı; bu açıklığının dikkate alınmasını istiyordu. Konuyu kendisi açarak, "Onu arabama almam. Uyuz bir kuş gibi. Önde oturmak ister. Sonra arkada oturmak. Sonra yine önde

oturmak,” demişti. Pitton hakkında da, en az birkaç defa, “Çok kendini beğenmiş bir adam o,” demişti.

“Avamcı” gibi “kendini beğenmiş” de Bray’in kelimelerinden biriydi. Bununla kastettiği şey bir tür “cehalet”ti; ama Bray “kendini beğenmiş” de demek istiyordu ve bu haliyle sözcük, onun ağzından bu iki anlamla ve sert tonlamayla çıkınca, kulağa çok kuvvetli geliyordu.

Pitton ile Bray anayol üstünde, yan yana bitişik köy evlerinde yaşıyorlardı. Evlerinin çatısı arduvaz, duvarları çakmaktaşıyla kırmızı tuğladandı ve tuğlalar düzenli aralıklarla ikişer şerit halinde sıralıydı. İki ev de vaktiyle malikâneye aitti; yakın sayılabilecek “pitoresk” saz damlı köy evleri gibi, malikânenin kendisi gibi onlar da birinci dünya savaşından önce toprak sahiplerince inşa edilmişti. Pitton’ın evi hâlâ malikâneye aitti; işle birlikte veriliyordu. Ama Bray, kendi evinin sahibiydi. Ev, ona hayatı boyunca malikânede çalışan ve toprak sahibi aile başka yerlerde iş kurup malikâne arazisi küçülmeye başlayınca binayı çok küçük bir meblağa alan –iyilik mahiyetinde göstermelik bir satış olmuş– babasından miras kalmıştı.

Evlerin küçüklüğü, sağlamlığı, düz hatları ve malzemesi (kırmızı veya turuncu renkli tuğla ile çakmaktaşı) bana yarı kentsel konutları hatırlatmıştı. Ama gözüm alışınca aynı üslubu bütün çevredeki eski çiftlik yapılarında görmüş ve bolca bulunan çakmaktaşıyla yörede işlerin böyle yapıldığını, bu evlerin “gelişmiş” çiftçi evleri için bir deney olarak tasarlandığını anlamıştım. Böylece onlar benim nazarımda, yolun hemen aşağısındaki saz damlı köy evlerinden daha “dönemsel” bir kimlik kazandı. Gerçi saz damlı köy evi hâlâ kırsal tablo fikrine uyuyordu; ayrıca saz çatıcılığı unutulmuş bir meslek olmaktan uzaktı; Wiltshire’daki bütün vadilerde çatıcılar iş başındaydı. Ama yerel ustalar gelişmiş çiftçi evlerinin inşaat

tarzını –çakmaktaşı ve tuğla şeritler– bırakmışlardı. Çakmaktaşının gerektirdiği hünere artık kolay rastlanmıyordu; tarım işçilerinin yararına evleri geliştirme fikri de toplumsal açıdan anlamını yitirmişti.

Yani Bray’le Pitton’ın evleri benzerdi ve geçmişlerinin de aynı olduğu belliydi. Ama müşterek duvarın ve çitin Bray’e ait olan tarafı bir mülkiyet duygusu uyandırıyordu. Bray, evin sahibiydi; bunun bilinmesini istiyordu. Ve bunun üstüne serbest bir adam olduğu, kendi işini yaptığı fikrini katmak istiyordu. Pitton’ın tarafında bir üslubun yansıması vardı. Bahçesini düzenli tutuyordu Pitton; bir çiti vardı, bir çimenliği ve çiçeklenen küçük ağaçları. Bray’in bahçesi daha ziyade arabaları ve minibüsleri için beton bir park yerine çevrilmişti. Bu da ikisi arasında bazı sorunlara yol açıyordu.

Pitton, Bray hakkında bir şey demezdi. İkisi arasındaki anlaşmazlığın gidişatı hakkında her şeyi Bray’den –onun arabalarını kullanıyordum– öğrenirdim. Olayları kendi tarzınca anlatırdı Bray. Kendi fiil ve kışkırtmalarını dışarıda bırakırdı; sadece Pitton’ın yaptıklarını bildirirdi. Bunun sonucunda Pitton, insanların gözünde bir kusursuzluk timsali olan, malikâne sınırlarında o kadar iyi giyimli, o kadar dengeli, adımları o kadar ölçülü olan Pitton, evde bir kağıda dönüşürdü.

Bray, beni tren istasyonuna götürürken, mesela, “Arkadaşımız bugünlerde inşaata merak sardı. Sabahın üçünde müşterek duvarda delikler açıyor. Buna ne buyurursun?” derdi.

Böylece Bray, Pitton’la ilgili bir tablo çizer ve bu tabloyla bir süre oynanmasına fırsat tanırırdı: geceleri elde elektrikli bir matkapla evi dört dönen bir deli, ışın tabancalı bir Mr. Hyde; ama sabah dokuzda malikânenin beyaz bahçe kapısında her nasılsa olanca tertipliliğiyle beliren, kendine o kadar hâkim bir Dr. Jekyll.

Ve ancak Bray'le olan yolculuğun sonunda, ya da bir sonraki yolculukta, ya da daha sonrakinde onun çok makul gerekçelerle –işine olan tutkusu, kimseye muhtaç olmaması, ülkeyi felakete sürükleyen tembellikten nefret etmesi, başkalarının güvenilmezliği gibi son derece makul gerekçelerle– gece yarısını epey geçen saatlere kadar evinin önündeki beton park yerinde arabaların motorlarını indirdiğini veya onlara ayar yaptığını öğrendim.

Bray'de inatçı bir aksilik vardı. Yağ lekeleri içindeki beton kaplı bahçesinin ve motoru yarı yarıya indirilmiş arabalarının insanları rahatsız ettiğinin farkındaydı. Bunun yan komşusu Pitton'ı özellikle rahatsız ettiğinin farkındaydı; turist yolcularına hevesle gösterdiği vadiye uygun kaçmadığını ve vadinin güzelliğini alenen bozduğunu da biliyordu. Ama Bray'in asıl maksadı, bunu ne kadar inkâr edecek veya kelimelerle açıklayamayacak olsa da, Pitton'ın doğru hal ve tavır hakkındaki düşüncelerine saldırmaktı. Buna bir de kendi arazisi ve eviyle dilediğini yapabileceği, çünkü onların sahibi ve –Pitton'dan farklı olarak, hatta tanıdığı neredeyse her çalışan kişiden farklı olarak– özgür bir adam olduğu şeklindeki gerekçeyi de eklemek gerekiyordu.

Bray için özgürlük önemliydi. Ve her ne kadar araba kiralama işini ve insanları değişik havaalanı terminallerine götürmeyi, yabancı çocukları havaalanından almayı büyük beceri isteyen bir iş olarak, bütün bunları neredeyse bir meslek olarak, başkalarınınkine eş bir meslek olarak takdim ediyorsa da onun asıl mesleği özgür bir adam olmak, babası gibi “hizmet ediyor” olmamak, hizmetkâr olmamaktı.

Hizmet... Çoktan bitmiş bir dünya. Ama Bray için değil; onun çocukluğu orada gömülüydü, tıpkı benim çocukluğumun şekerkamışı tarlalarının, barakaların ve

yalınayak çocukların; açık hendeklerin ve amber çiçeğinden çitlerin; kabul ettiğim ama anlamadığım dinî törenlerin; akşam ibadetinin ardından lambaların yakılmasındaki güzelliğin; romevlerinden, tartışmalardan ve sert kavgalardan duyduğum korkunun yitik dünyasında gömülü olması gibi. “Çiftlik”, “işçiler” ve “bahçıvanlar” deyince bende nasıl belli resimler canlanıyorsa Bray de benim ancak bulanık olarak hayal edebildiğim vadiye ait resimlerle yaşıyordu.

Bana sık sık geçmişten söz ederdi. Hasat mevsimi ve çocukların tarlalardaki babalarına çay götürmelerinden; çobanlar ve meralardaki kulübelerinden; yüklü miktarda bira istihkakı verilen işçilerden; şimdi yıkılmış olan işçi evlerinin birbirine sokulmuş olarak nasıl tablo gibi durduğundan söz ederdi. Geçmişini değil gizlemek, onu hep gündeme getirir, ne kadar yol aldığını kendine –ve bana ya da konuştuğu her kimse ona– hatırlatırdı.

Bray’in babası ne yapardı? Bray, başta onun “başbahçıvan”, “efsane on altı”nın reisi olduğunu söylemişti. Belki ancak onun gibi birine öyle bir evi çok düşük bir fiyata alma ayrıcalığı tanınırdı. Ama sonra başuşak, şoför (hatta bazen “arabacı” – sarmaşık kaplı tarihî tahıl ambarrının yanındaki garajda at arabaları vardı) olduğunu da söylemişti. Dolayısıyla babasının “efsane on altı”nın reisi olduğu iddiası “kendini beğenmiş” Pitton’ı susturmak için bulduğu bir yol olabilirdi.

Malikânede ne yaparsa yapmış olsun Bray, babasıyla gurur duyuyordu; onu reddetmiyordu. Ama babasının malikânedeki hizmetiyle ilgili bir hatırası vardı ki, ona dokunuyor ve hâlâ acı veriyordu.

Günün birinde bana, köy okulu tatil olunca (artık okul olarak değil, bir köy evi olarak, hoş bir mesken olarak varlığını sürdürüyordu) malikânede işe gittiği zamanları anlatmaya başlamıştı. Önemli bir hatıraydı an-

lattığı; ona acı veriyordu. Bana anlatabilmesi yabancı oluşumdandı; anlayabilmemdendi; ilgilenmemdendi. 1950'den beri çok yol almıştım; nasıl konuşacağımı, nasıl soruşturacağımı öğrenmiştim ve sırf yazar ve duyarlı olduğum için hakikatin kucağıma atlamasını –S.S. Columbia gemisinde ve Earls Court'taki pansiyonda olduğu gibi– beklemiyordum. İçimde, başkalarına karşı derin bir merak besleyen, onların hayatına ait ayrıntı ve âdetleri hayalimde canlandırmak ve dünyayı onların gözlelerinden görmek isteyen bir yan keşfetmiştim ve bu merakla birlikte insanların düşüncelerinde neyin daha önemli olduğunu bir noktadan sonra sık sık sezebildiğim bir his –neredeyse bir altıncı his– de gelişmişti.

Evet, günün birinde Bray, bana malikânedeki tatil hizmetinden söz ediyordu. Fakat sonra bir şey oldu; belki trafik ışıklarında durduk, belki başka bir sürücüyle bir münakaşa yaşandı veya bir selamlaşma oldu. Ve hatıranın acısı, bana çocukluğundaki şu olayı anlatma isteğine baskın geldi; malikâneye hizmet ettiği günler bir sır olarak kaldı. Belki o role ses çıkarmamış olması, ona acı veriyordu; belki bunu masumiyetinin, çocuksuluğunun sömürülmesi olarak görüyordu. Tecrübeleri sınırlı olan çocuklar, istismarı kolayca kabullenir. Çocuğun oynadığı oyun bile onu mağduriyet içinde yaşamaya heveslendirebilir; bambaşka biri olabilecekken onu mazoşizme özendirebilir.

Kendi geçmişime, kendi çocukluğuma dönüp düşününce (bir başkasının halini ancak kendimiz, yaşadıklarımız ve duygularımız üstünden anlayabiliriz) ben de birçok istismara maruz kaldığımı ve bunları kanıksadığımı görüyorum. Yoksulluk fikrini, şehir sokaklarındaki ve taşra yollarındaki çocukların çıplaklığını dert etmiyordum. Çocukların dayak yoluyla gaddarlaştırılmasını, dış görünüşteki bozukluklarla alay edilmesini, Hindu ailemizin

temsil ettiği farklı otorite biçimlerini ve hepsinden önemlisi, tarım sömürümüzdeki ırkçı müstemleke düzenini dert etmiyordum.

Kimse asi doğmaz. İsyân, öğrenerek kazanmamız gereken bir şeydir. Ve babamın kızdığı şeylerin –siyasi öfkeleri kadar sülalesi ve işverenleriyle ilgili kızgınlıklarının da– desteğine rağmen aile hayatımızla tavırlarımızın ve adamızın kabullendiğim birçok yönü vardı – daha sonra beni kendimden utandıracak olan kabuller.

En soylu güdü –yazar olma isteği, hayatıma hükmeden istek– aynı zamanda en tutsak edici, en sinsi ve bazı bakımlardan en yozlaştırıcı güdüydü; yarı İngilizce aldığım yarım yamalak eğitimle inceltip saflıktan çıkmış, zihninin faaliyeti hakkında bana yanlış bir fikir vermişti. O müstemleke ortamında o soylu güdü, dengeyi en çok bozan güdüye dönüşmüştü. Olmak istediğim kişiyi olabilmem için kendim olmaktan çıkmam ya da gelişerek kendimi geride bırakmam gerekiyordu. Yazar olmak için bu arzuma eşlik eden başlangıçtaki fikirlerimin çoğundan ve yarım yamalak eğitimimin bana verdiği yazarlık kavramından sıyrılmam şarttı.

Dolayısıyla geçmiş benim için –hem müstemlekeli, hem yazar olarak– utanç ve rezaletten geçilmeyen bir şeydi. Fakat bir yazar olarak kendimi onlarla yüzleşecek şekilde eğitebilirdim. Nitekim onlar sonradan konularım oldu.

Bray'in böyle bir eğitimi, böyle bir ihtiyacı yoktu. Savaş öncesi buhran, savaş, savaş sonrası reformlar ve kalkınma hamlesi onunla geçmişinin arasında duruyordu. O geçmişten ne kadar uzaklaştırılır, dünya ne kadar değişirse acısı belki o kadar çoğalıyordu.

Siyasette muhafazakârdı Bray. “Beni bilirsin,” derdi. “Ben katmacıksız bir Tory’yim.” “Katıksız” ve “yapmacıksız”ı bir arada böyle kullanıyordu. Muhafazakâr ol-

makla aslında kendi için çalıştığı ve özgür bir adam olduğunu; özgür olma iradesini gösteremeyip başkaları için çalışan –Pitton gibi– insanlara az itibar ettiğini; devlete asalak gibi yapışanlaraysa hiç itibar etmediğini ve bu insanlara destek olmak için vergi ödeme fikrinden nefret ettiğini söylemek istiyordu. Gelgelelim onun bu Tory’ciliğine, İşçi Partisi ve “avamcılar”dan nefret etmesine güçlü bir cumhuriyetçi damar eşlik ediyordu. Geçimi için paralı insanlara muhtaçtı Bray; zenginlerin değişik hallerini seviyor ve onların o hallerinden söz etmek hoşuna gidiyordu. Ama bir yandan da Rolls-Royce’larla gezen insanlardan nefret ediyordu; toprak sahiplerinden, unvan sahiplerinden, monarşiden ve geçim için çalışması gerekmeyen herkesten nefret ediyordu.

Unvan sahiplerinden, köklü ailelerden ve serveti miras yoluyla edinen insanlardan, bir İngiliz için mümkün olabileceğini –William Cobbett’i okuyuncaya kadar– hiç bilmediğim bir şekilde nefret ediyordu. Bray’in birçok davranışında Cobbett’teki yüz elli yıl öncesine ait önyargıları, dik başlılığı ve köktenciliği, Fransız İhtilali’nin (Cobbett’in sayfalarında, onun canlı ve doludizgin nesrinde İnsan İhtilali hâlâ ensesinde hissedilebilirdi) beslediği köktenciliği bulmuştum. Araya bir imparatorluk, yepyeni bir servet ve iktidar dalgası girmişti; ama Bray yine de katıksızca tarımsal bir taşraya has duyguları, malikânelerle, büyük çiftliklerle ve onlara bağlı işçilerle ilişkili duyguları mucizevi bir şekilde hissedebiliyordu. Bray örneğinde bunların çoğu kendi ailesinin malikâneyle olan bağlarına, tatilde oradaki “hizmet”iyle ilgili olarak hâlâ içini kemiren utanca dayanıyordu.

Kendisinin olmayan eviyle, özenli giyimiyle bahçıvan Pitton, bir tür taşralı centilmen tarzını hedefliyordu. Özgür Bray ise sürücülerin siperli kasketini takıyordu. Polisle işini kolaylaştırdığı için kasketi taktığını söylemiş-

ti (iş ilişkimizde birkaç ayı geride bırakıp münasebetimiz köy tanışlığı gibi bir şeye dönüşünce). Özellikle havaalanında birçok defa şahit olacağım üzere, haklıydı da. Kendileri de üniformalı olan polisler siperli kasketi tanıyor, ona göre muamele ediyorlardı; böyle bir mesleki alamet –her bakımdan– işleri kolaylaştırıyordu.

Bir başka sefer de, sırada aylakça beklerken şamata yapan alelade taksicilerden kendini ayırt etmek için kasketi taktığını söylemişti. Gelgelelim bu taksiciler, kasketi uşaklığın bir belirtisi olarak düşünüyor, o yüzden de Bray’le dalga geçiyor ve düşük ücret aldığı için (burada da bir uşaklık görüyorlardı) onu eleştiriyorlardı. İşte Bray –dakik, güvenilir ve adil olduğu için baş edebileceğinden daha geniş bir müşteri kitlesi edinen Bray– bundan dolayı –“uşakça” tarzı ve genel olarak eski kafalılığından dolayı– kendisiyle uzun süre çalışacak bir sürücü bulamıyordu. İşe aldığı adamlardan çok şey istiyordu; onlardan kendisi gibi uzun saatler çalışmalarını istiyordu; resmî giyinmelerini, hatta üniformalı olmalarını istiyordu.

Bray’in kendisi resmî giyinmezdi. Siperli kasket takardı, o kadar. Onun dışında giydiği her şey, kasketin uyandırdığı teslimiyet çağrışımlarına tersti. Çoğu zaman hırka giyerdi; çok nadiren de ceket. Hırka birçok yoldan giyilebilir; önü iliklenebilir ya da iliklenmeyebilir; resmiyet, rahatlık, kayıtsızlık ifade edebilir; Bray’in sık sık izlenimini uyandırdığı gibi, terlikleriyle şömine ve televizyonun başından kaldırılmış bir adamı ifade edebilir. Siperli kaskete gelince, çok farklı açılarla kafaya takılabilir; saygı veya aldırılmazlık anlatımı kazandırılabilir. Doğru şekilde takılan bir kasket (önü iliklenmiş bir hırkayla birlikte), kişinin teslimiyet göstermesinden ziyade kendine özen göstermesini –saygı gösteren birinden çok kendine saygılı birini– ifade edebilir.

Kasket, Bray’in kendini anlatmasına, temasa geçtiği

insanlara kanaat ve yargılarını iletmesine yardım ediyordu. Kasket olmasaydı işi daha zor olurdu; kelimeleri bulmak, yüzüne türlü şekiller vermek zorunda kalırdı. Dolaşısıyla –araba kiralama veya taksicilik işinin doğası bu ya– sürekli bir mücadele içinde olması gerekirdi. Farklı açılarla kafaya takılabilen siperli kasketse, türlü şekillerde giyilebilen hırkayla birlikte, Bray’in birçok örtük mesajı vermesine –ve açıkça belli etmesine– imkân tanıyordu.

Babasının hizmetkârca tarzına tepkiliydi Bray; ama tam da bundan ötürü uşakların değişken ve akışkan kişiliğine –çeşitli aksanlara, seslere, ifade biçimlerine– sahipti. Pitton’ın aksine, örnek aldığı biri yoktu onun. Ve sırf kendine dayandığı için de bariz bir tuhaflık izlenimi uyandırıyordu. Onun o değişken, tutkulu kişiliği, o çok yönlü kişiliği belki temelden istikrarsızdı. Malikâneye hizmet etmiyordu. (Bir kavga olmuştu belki; ama bu konuda hiçbir şey bilmiyordum. Phillips’ler hiç sözünü etmemişti ve zaten olduysa da onların zamanından önce yaşanmıştı herhalde.) Öte yandan Pitton’a kızgınlığı, biraz da işgalci birine duyulan kızgınlığı andırıyordu. Çünkü Bray, malikâne ve ev sahibim hakkında Pitton’ın hayatı boyunca öğrenebileceğinden daha çok şey bildiğini düşünüyor ve savunuyordu.

Benzer evler, gelişmiş çiftçi evleri ve ikisinde de farklılıklarına ve anlaşmazlıklarına rağmen aynı şeyi –haysiyeti– hedefleyen iki adam.

Yani Pitton hem yaşadığı hem de çalıştığı yerde gerilimlerle çevriliydi. Çünkü dışarıdan gelip başkalarının işine burnunu sokan biri olarak Bray’in ona duyduğu kızgınlığı o bu sefer malikânedeki işine, yani Phillips’lere yansıtıyordu. Fakat ne kadar suskun olsa ve konuşacak kelimeleri bulmakta zorlansa da Pitton, “his”lerini anlatmanın bir yolunu biliyordu; Phillips’ler, ona bir şeyden anlamadığını ima ederken o da onlara şehirli olduklarını,

malikânede acemi olduklarını hissettirebiliyordu.

Demek bu üç küme insan, fiziksel olarak birbirine bu kadar yakın olan ve hepsi de kendilerince “hizmet eden” bu insanlar karşılıklı bir küslük ağı içinde yaşıyorlardı. Tuhaflıklardan bir tanesi, giyimlerindeki farklılıktı. Kıyafet seçeneği –şık giysilerin ucuz örnekleri– Salisbury’deki dükkânların satışa sunduklarıyla sınırlıydı. Pitton’ın taşra centilmeni tarzındaki kıyafetlerini aldığı dükkân veya “hazır giyimci”leri, Phillips’lerin polar veya yakası fermuarlı kazaklarını aldıkları “spor” mağazalarını çok geçmeden öğrendiysem de, giysileri ister istemez birer eşya ya da stoklarda depolanan malların birer numunesi olarak görsem ve kullanıcıyla arada şahsi bir bağ kurmasam da, Salisbury’deki dükkânlar birbirine ne kadar yakın olsa da kıyafetlerdeki bu “fark” hepsi için önemliydi.

Ve bu insanların hepsi de güçlüydü – veya duyarsız ya da içinde bulundukları şartları görmüyorlardı; öyle olmaları gerekiyordu. Bray, onun için bir gurur kaynağı olan özgürlüğünü kendi kazanmıştı. Hiçbir işi geri çevirmiyor ve görülmemiş derecede çok çalışıyordu; özel hayat namına bir şeyi yoktu ve nadiren bütün bir geceyi uyuyarak geçirebiliyordu. Phillips’ler –“gergin” ve baş ağrısı tutabilen haliyle Mrs. Phillips bile– hiçbir güvensizliklerinin olmaması bakımından, her an ayrılıp başka bir yerde, başka insanlarla, başka ilişkilerle, başka şartlar altında yaşamak zorunda kalabileceklerini bilmeleri bakımından güçlüydüler.

Pitton da yalnızca Bray’in ve Phillips’lerin huzursuzluğuyla değil, tüm emeğinin –Jack’inki gibi gönüllü değil, ücretli emeğinin, işinin– malikâne arazilerindeki, bostan hariç, yabaniliğe dönük olduğunun bilgisiyle yaşıyordu; bu emek, sonbaharda dökülen yaprakların toplanması gibi, kimsenin dikkatini çekmeyecek tekdüze, kaba bir emektir; sonrasında kapatılıp yine öylece bırakılan

gizli bahçenin temizlenmesi gibi amaçsız bir emektir; bir sahip bekleyen sahipsiz arazilerdeki bir emektir.

Gelişmiş çiftçi evi; bahçe odunluğu; malikâne arazileri. Sınırları bunlardı – başka bir dünyası yoksa ürkütücü bir darlık. Dolayısıyla taşra centilmenliği fikrine ihtiyacı vardı. O fikir olmasa, o fikrin verdiği “mizaç” olmasa, denetçisi ve saatleri belirli olmayan böyle bir işte miskinleşebilir, bozulup serseriye dönebilir; Jack’in donuk, doğallıktan ve hayatiyetten yoksun bir örneği olup çıkabilirdi.

Vadideki ikinci yazımda Pitton’ın mizacı hakkında kendime ait bir fikir edinmeye başlamıştım. Bir süre uzaklaşmış, biraz seyahat etmiş ve yazın neredeyse sonunda dönmüştüm. Yokluğumda, evimin çevresindeki çimler neredeyse hiç biçilmemişti. Teknik olarak benim sorumluluğumda olan ve “iyi niyetle bakmam” gereken bölge, evi çeviren daracık bir arazi parçasından ibaretti. Çim biçme makinesiyle beş dakikalık iş, hepsi bu. Ama bu küçücük bölgeyi Pitton titizlikle kendi haline bırakmış, görüntünün bozulmasına aldırmamıştı.

Mrs. Phillips, “İnsanları anlamak zor,” demişti. Sonunda neye katlanmak zorunda olduklarına ben de bizzat şahit olmuşum gibi.

Yokluğumda çimlerin ve yabani otların uzamasını izlemiş olmalıydı. Döndüğümde vereceğim tepkiyi biraz da keyifle beklemiş olmalıydı.

Fakat malikâne içindeki dargınlık ve kavgalara bulaşmaya hevesli değildim. Pitton’ı gördüğümde yanına gidip çim biçme makinesini ödünç istedim. Mahcup oldu. Küçük bir kavganın, küçük bir gerginliğin zeminini hazırlamış ve bunu birkaç haftadır Phillips’lerin gözü önünde yapmıştı. Şimdi de –bir kavganın çıkması gereken şu doruk ânında– mahcup olmuştu. Yaptıklarını, Phillips’lerin gözü önünde yapmıştı. Ama benim gibi bir

yabancıyla nasıl kavga edeceğini bilmiyordu. Acıklı bir manzara oldu. Bir açıklama geveleyecek oldu ama sonra vazgeçti. Doğruca odunluğa gidip çim biçme makinesiyle birlikte içinde yakıtın olduğu bir tenekeyi çıkardı. Özenliydi; yakıtı doldurduktan sonra makinenin dışını silmem için bir bez bile verdi.

Çimleri biçtikten sonra makineyle yakıt tenekesini odunluğun kilitli kapısının hemen dışına bıraktım; yaptığı jestin farkına olduğumu (çim biçme makinesini daha önce kullandığımda bu kadar dikkatli olmamıştım) böyle bir pandomimle belli etmek istemişim. O da hiç ummadığım bir şekilde karşılık verdi. Cuma sabahı toplanacak çöpler için perşembe öğleden sonra çöp kutumu malikâne avlusuna taşıdı. İçi dolu olan madenî kutuyu –yaşına, göbeğine ve görünüşteki yavaşlığına rağmen sahip olduğu büyük kuvveti sergilercesine– bir eliyle, yalnızca bir elini kullanarak ve her zamanki yürüyüş hızını bozmadan kaldırdı.

Böylece arkadaş olduk. Ve yaz bitimiyle güz başındaki bazı öğle sonralarında –çimenlikte güneş ışığı ve gölge– birlikte çalıştık. Bana izin verdi ve çimlerin son kez biçilmesine yardım ettim, çim biçmeyi her zaman sevmişimdir. Yaprakların toplanmasına da yardım ettim, kaba bir marangozlukla çatılmış iki tekerlekli ve kafesli arabayı doldurup meyve bahçesinin içinden ve çocuk evinin önünden “korunağa” götürmek, kapağı açıp arabayı öne doğru devirdikten sonra yaprakları yumuşak ve kaygan yaprak yığınının yaymak tuhaf derecede huzurlu, bir saat kadar süren keyifli bir öğle sonrası etkinliğiydi.

Noel’den birkaç gün önce Pitton’a bir şişe viski hediye etmek için evine gitmişim. Hava nemli ve soğuktu; nemin etkisiyle yol ıslaktı; kayın ve akçaağaçlar ne kadar yapraksız olsa bile güneşi engellemeye yetiyordu. Pitton’ın bahçe kapısı da, evinin ön kapısına ulaşan döşeli

yaya yolu da Bray'inkinden bakımlıydı. Fakat o ön kapının ve ahşap çerçevesinin ne kadar boya istediğini, öndeki kanatlı pencerelerin yarı yarıya çürüdüğünü ancak evin dibine vardığımda fark ettim.

Pitton kapıya gelinceye kadar epey zaman geçti. Herhalde hazırlanması, giyinmesi gerekmişti. Bir utanma hali sezdiriyordu, yüzü gerilmişti; evinde "yakalanma"nın hoşuna gitmediğini oradan anlayabiliyordum.

Evi, sandığımdan çok daha yoksuldu. Altmış küsur yıl öncesinin gelişmiş çiftçi evleri, dışarıdan ne kadar sağlam görünse de, içeriden biraz eski püskü ve virandı. Dar giriş holü ovula ovula parlamıştı ve rengi tanınmayacak haldeydi. Küçük salon bölük pörçük döşenmişti.

Eski olmakla beraber hâlâ alındıkları mütevazı dükkânları akla getiren mütevazı mobilyalar; yine insana ucuzcu dükkânlarını düşündürten mütevazı bir televizyon ve müzik seti; kenarları dikişsiz ucuz perdeler. Yalnızca fotoğraflar –Pitton ile karısının birlikte gençlik hali; Mrs. Pitton'ın yirmi yıl önceki hali tek başına (omzunun üstünden baktığı bu fotoğraftan belli ki hoşlanıyordu kadın); oğlana ait bir fotoğraf– ne zamandır Pitton'a ait olan odaya kişisel bir hava katıyordu.

İçeriden daha açıkça görebildiğim üzere, kanatlı pencereler eğrilmişti; içeride cereyan vardı. Pitton, bu konuda niçin bir şey yapmıyordu? Ne söyleyeceğini biliyordum. İçerisinin düzeninden malikânenin sorumlu olduğunu, evin ona ait olmadığını söyleyecekti. Salonu –ve şüphesiz evin gerisini de– malikânenin düzeltmesini bekliyordu; hayatının bir bölümünü kasvet içinde geçirmeye razıydı. Hayal kırıcı. Adamın gerçek hizmetçi ruhu, gerçek itaatkârlığı burada ortaya çıkıyordu. Ciddiyetini, ölçülü hareketlerini, vakur tavrını, kendine verdiği değeri görünce Pitton'ın bu yüzünü kavramak zordu. Demek ki kazandığı paranın ne kadar büyük bir bölümü giyime,

kendisiyle Mrs. Pitton'ın kıyafetlerine, ikisinin de üstüne titrediği dış dünyaya gösteriş yapmaya harcanıyordu.

Ona viskiyi verdim. Bana teşekkür etti ama çok da hoşnut görünmedi, gergin ifadesi kaybolmadı veya yumuşamadı. O ifade ancak, evini ziyaret etmekle işlediğim hatayı telafi etmek için müzik setini andığımda yumuşadı, yüz kasları gevşedi. Kendi setimin onunkinin yanında çok hafif kaldığını söyledim. Ve Pitton'ın yüzündeki gergin, mahcup bakış gitti, yerine kendinden hoşnut, budala bir gülümseme geldi. Mutlu olmuştu –olur şey değil– eşyalarının beni şaşırtmasına sevinmişti.

Pitton'daki o budala gülümseme beni –bu vadide, Pitton'a ait bu evde bir rüya gibi görünen– ilk çocukluğuma ve acılı anılara geri götürdü. Sülale içinde bizim ailemiz fakirdi; uzakta yaşayan varlıklı akrabaların bize yaptığı bir-iki ziyareti, aslında görüldüğümüzden daha zenginmişiz gibi yapmak için nasıl çaba gösterdiğimizi, büyük konuşmak ve gösteriş yapmak için içimizde nasıl kuvvetli bir içgüdü uyandığını hatırladım. Garip bir içgüdü: Bizim kadar fakir insanlara caka satmazdık; kurumlandığımızı kolayca anlayabilecek zenginlere yapardık bunu. Aynı şeyi başkalarında da görmüştüm; çocuk olarak ilk gözlemlerim yoksulluk yalanlarıyla, yoksulluğun insanlara dayattığı yalanlarla ilgiliydi. Dünya çapındaki büyük bir bunalımın bitiminde çok yoksul bir tarım müstemlekesiydik. Çok az insanda para vardı; para kıt olduğundan büyük çiftlikler çok küçük meblağlara satılmak zorunda kalmıştı ve işçiler büyük bir sıkıntı içindeydi. Gelgelelim, çocuk gözüyle gördüğüm insanlar kendi işverenlerine, yani her hafta onlara ödeme yapan tarafa, kendilerinin –yani ödemeyi alan tarafın– sandığından daha varlıklı olduğunu; kendilerinin, yani günlük veya haftalık ücret alanların, günde bir dolardan az paraya en az sekiz saat çalışanların gizli yolları, hatta

–neredeyse– gizli bir hayatları olduğunu göstermeye çalışıyorlardı.

Wiltshire Vadisi’nde, Pitton’ın gelişmiş çiftçi evinde o Noel yine öyle bir duyguya kapıldım, çocukluğuma ait barakaların, nemin ve bataklıkların kokusunu alır gibi oldum. Pitton yoksuldu. Yoksulluğun onu incittiğini, onu mahcup ettiğini yeni anlıyordum. Phillips’lerden de, Bray’den de alıngan olmasını şimdi anlıyordum. Onlardan çok daha kırılgan bir durumdaydı.

“Fred!” bağırması malikânenin bir yerinden saat üç civarında yükselirdi. Bağırmanın ne olduğunu anlamam biraz zaman aldı; taşraya ait birçok sesten biri olabilirdi bu da: bir hayvanın çığlığı; inekleri sulak çayırlardan sağım evine doğru güden çobanın uzaktan guguk kuşuna benzer sesi (halbuki alt tarafı, “Hadi! Hadi!” diye sesleniyordu); tarım makineleri; kuşlar; eski tahıl ambarının duvarında, kalın sarmaşık perdesindeki tünelerinden kalkan güvercinlerin kanat çırpışı; kilise avlusunun ilerisindeki çiftliğin köhne süt sağma makinesi – bu aletin sesi kapanmadan hemen önce bir çığlık seviyesine yükseliyor ve görece sessizlikte iki saattir aslında bir uğultuyla, kulakta bir çınlama veya ağustosböceklerinin sesi gibi asılı kalan bir uğultuyla yaşadığınızı hatırlatıyordu; askerî uçakların vınlaması ve gümbürtüsü.

Sesin aslını anlayınca Mr. Phillips’in, “Fred!” demesi dikkatimi çeker oldu; bunun eski bir âdetin devamı, gelişimden çok öncesine dayanan bir şey olduğunu düşündüm. Ama çok geçmeden öyle olmadığını anladım. Sese bir kişilik ve ruh hali de yükleyebilir oldum ve çevresinde oynayan gerilimleri sezmeye başladım. Pitton’ın bağırma hiçbir zaman karşılık vermediğini veya geri seslenmediğini de ondan sonra fark ettim.

Öğle sonrasına ait bir sestir bu. Ama bazen –özellikle

baharları– sabahleyin de işitilebilirdi. Bunun anlamı Mr. Phillips’in ev sahibimle Pitton’a aracılık ettiğiydi. Baharda ev sahibim çiçek görmek istiyordu; alışverişe gitmek istiyordu; bazen ikisini bir arada yapmak istiyordu. Başka bahçeleri görmeye gitmek istemiyordu (başkalarının evine veya arazisine girmek onu fazla rahatsız ederdi). Çiçekçilere ve bahçe merkezlerine gitmeyi tercih ediyordu ve Pitton’ın da onunla beraber gelmesini istiyordu.

Çağrıldığı bu gezilerde Pitton, malikâne arabasının neresinde oturuyordu acaba? Önde, malikânenin diğer hizmetkârı olan Mr. Phillips’in yanında mı? Yoksa arkada yalnız oturtularak başka bir yoldan mı ayrı tutuluyordu?

Zannımca Pitton, ev sahibime eşlik etmesi için ve eşlik ederken (Mr. Phillips’in varlığıyla birlikte) ona verdiği güven duygusu için çağrılıyordu. Sadece bahçıvan olarak önerileri için götürülüyor olamazdı; bakması gereken bitkiler her zaman uygun şeyler olmuyordu çünkü. Bir keresinde hatırlıyorum da, kireçtaşı toprağımıza uyum sağlayamayan açelyaları neredeyse kum dolu saksılara ekmek zorunda kalmıştı. Ona nedenini sorduğumda duraksamış, dili tutulmuş, derken ilham gelerek yüzü aydınlanmış ve, “Mineraller,” demişti. Açelyaları kuma diktikten sonra onları ölünceye kadar her gün pahalı bir “demir” çözeltisiyle “beslemek” zorunda kalmıştı (o küçük bitkilere kuşlar ya da yetim küçük hayvanlar gibi emzikle bakması gerektiği için “beslemek” sözcüğü buraya tam uyuyor).

Üçüncü yılımda, üçüncü baharımda sabah seslenmeleri arttı. Bir durum değişikliğinin sonucuydu bunlar. Ağır bir uyuşukluk hastalığının –aşağı yukarı Phillips’lerin ona ve evine bakmak üzere geldikleri sıralarda– getirdiği neredeyse tam bir hareketsizlik halinden yavaş yavaş sıyrılıyordu ev sahibim. Uyuşukluğunun felç edici tabiatını etkisiz kılacak bir ilaç veya çare bulunmuş ve bu da onun uzun süren içekapanıklığını ve ataletinden

geriye kalan kişiliğini (ya da onun bir kısmını) yine canlandırmıştı. Geçirdiği bir ameliyatla da gözleri kısmen iyileşmişti.

Ev sahibimin tekrar hayata ve müstesna dünyasına dönmesinde Phillips'lerin büyük bir payı vardı. Mr. Phillips hem işveren hem de muhtaç konumundaki hastanın kendini emanet edebileceği profesyonel, anlayışlı, koruyucu ve güçlü bir adamdı. Mrs. Phillips de kocasının gücüne bir şefkat ruhu katıyor ve yazdığı şiirlerin yanında gözlerinin iyileşmesiyle şimdi desen de çizmeye başlayan işverenin sanatısal kişiliğine hayranlık besliyordu. Alışılmadık derecede akıcı, çalışılmış, kolayca çizilmiş desenlerdi bunlar; daha önce defalarca yapılmış gibi, ev sahibimin daha yeni sıyrılmaya başladığı geçmiş bir hayatın parçalarıymış gibi: asma filizini andıran uzun çizgileri ve büyük beyaz boşlukları vurgulayan küçük siyah noktalı alanlarıyla Beardsley'i çağrıştıran, başka bir çağa ait desenler.

İlk yılımda eski kâğıtlara basılmış olarak gönderdiği şiirlerin yerine şimdi bana Mrs. Phillips'le bu çizimlerden bazılarını –süregelen veya tekrar uyanan bir taşkınlığının röprodüksiyonları halinde– gönderiyordu.

Ev sahibim Phillips'lerle yeniden uyanışı ve yeniden doğuşu sürecinde tanışmıştı. Dediklerine göre onlara sevecen davranmış. Veda ettiğini sandığı hayatın bir parçası olarak görmüş onları. Dolayısıyla Phillips'ler kendilerine ihtiyaç duyulduğunu hissetmiş; önceki işlerin belki hiçbirinde onlara bu duygu verilmemiş. Öyle olunca onlar da yumuşamış, sivrilikleri azalmış ve malikânedeki konumları sağlamlaşmış. Katılıkları artık kısmen anlaşılabilirdi: Dünyada gördükleri katılık kadar katı olmak ve talihin önlerine çıkardığı şeylere karşı ayaklarını denk almak isteyenlerin katılığıydı bu. Malikânede güvenleri artan Phillips'ler artık kendilerini yabancı hissetmeyince

daha mutlu olmuşlar; işverenlerinin yaz mevsiminde olduğu kadar onlar da işlerinde mutlu olmuşlardı. Her sabah tekrar duyulan şu, "Fred!" sesi bunların hepsini yansıtır gibiydi. Tıpkı yaşlı kayınların altındaki yolda o gün malikâne arabasıyla işverenini götüren Mr. Phillips'in –menajer haliyle– yüzündeki mutluluk ifadesi gibi.

O ruh hali bir sonraki yazı kadar sürdü. Sık sık gezilere çıkması gereken Pitton, döndükten sonra bazen bana kimi haberler de getirdi. "Bugün neredeyse hiçbir şey yapmadım. Sabah erkenden çağırdılar beni." Şikâyet etmiyordu; "çağrılmak" fikri hoşuna gidiyordu; bu yeni aylıklıktan, işvereniyle yakınlaşmaktan, bu yakınlaşmayla beraber işinin birdenbire neredeyse sefalı bir hal almasından –hepsi de bir iş gününün sabahındaki araba yolculuklarından, alışveriş gezmelerinden, turistik gezilerden– duyduğu zevki anlatmak istiyordu. "Pitton' diyor. Bana öyle hitap ediyor, biliyor musun? 'Mr. Pitton' demiyor." Ben ona "Mr. Pitton" diyordum; bana bu açıklamayı o yüzden yapıyordu. "Pitton, bence bu sabah Woolworth mağazasına gitmeliyiz. Duyduğuma göre güzel bir bahçe bölümleri varmış." Pitton eğlenen ama saygılı bir edayla, "Woolworth," demişti. "Onu orada düşünsene."

Ev sahibimin yaz gezmelerini bazen ikinci ağızdan Mr. Phillips anlatırdı. Hatta bazen üçüncü ağızdan bile haberler geldiği oldu. Bu sonuncusunun kaynağı Londra'dan bir edebiyat adamı olan Alan'dı – savaşa başlayan çocukluk ziyaretlerinden bildiğini söylediği malikâneye artık bazı hafta sonları kalmaya gelen, ev sahibimin uzak bir akrabası.

Alan, otuzlarının sonunda bir adamdı. Benim kadar ufak tefekti. Ona eziyet veren şeylerden biriydi boyu. Daha tanışır tanışmaz –konuyu benim açmama mani olmak istercesine– okulda birinin, galiba bir öğretmenin, onu "cüce" olarak tarif ettiğini anlatmıştı. Yaptığı soyta-

rılıklar, gür kahkaha patlamaları, onu zaman zaman gördüğüm Londra'daki eğlencelerde giydiği kıyafetlerin abartılı kesimi, renkleri ve şaşıası belki de dış görünüşünden duyduğu rahatsızlığın bir sonucuydu. Giysilerinin neşesi ve tavrının taşkınlığı sadece gözlerindeki tedirginlikle, hatta kaçamaklıkla değil, malikâneyi ziyarete geldiğinde takındığı yalnızlıkla, giyim ve davranışlarındaki ciddiyetle de tezat oluşturunuyordu; o kadar ki, malikânedeyken yüzündeki kırışıklıklar yine neşe çizgilerine dönmeden evvel, bazen ihtiyar kadınlara özgü kırışık bir bakış yakalanabilirdi suratında.

Görünüşe bakılırsa Alan, malikânedeki vaktinin çoğunu yalnız geçiriyordu. Olmadık saatlerde civarı gezerken –genellikle de özenli taşra kıyafetleri giyinmiş olarak– görülüyordu; halbuki ne giysilerin ne de ruh halinin bir muhatabı vardı. Bu ziyaretlerden ne anlıyordu? Alan, evi ve atmosferi sevdiğini söylüyordu; “dönem tarzı”nda bulduğunu söylediği ev sahibime de hayranmış (dönem derken, “büyük selden önceki dönem”i, “tufan öncesi”ni kastediyordu).

Pitton’la Woolworth mağazasına yaptıkları geziyi ev sahibimden işitmiş Alan. Bana anlatınca gülmekten kırılmıştı. “Pitton’ın içeri giremeyecek kadar utangaçlığı tutunca onu resmen sürüklemek zorunda kalmış.”

Pitton’dan duyduğum haberi –Woolworth’teki bahçe bölümüne yapılan geziyi Pitton’ın alt tarafı eğlenceli bulduğu haberini– kim abartmıştı? Hayata dönen münzevi ev sahibim mi, Alan mı?

Alan’m adıyla çıkmış bir kitabı yoktu. Arada bir kitap eleştirileri yazar ve radyoda kitaplar, filmler ve başka kültürel etkinlikler hakkındaki değerlendirmelerini anlatırdı. Radyodaki çalışmaları basılı işlerinden daha iyiydi ve hem sesi hem de konuşma tarzı daha büyük bir zekâ ve hüneri çağırıyor, aksettiriyordu. Gelgelelim, nere-

deyse kırkına gelmiş biri için; kişiliğini, yolunu ve arzularının derecesini aşağı yukarı tanımlamış biri için adını ne kadar az duyurmuştu, başarısı ne kadar sınırlıydı.

Radyodaki sesi, hücumları ve ince zekâsı, stüdyoda geçirdiği birkaç dakikanın dolu, eksiksiz ve doyurucu bir hayata verilen kısacık bir ara olduğu izlenimini uyandırır. Onu dinlerken şahsında, duyarlığında, birikiminde ve aklında çok daha fazlası olması gerektiği, vakti olsa çok daha fazla şey anlatacağı duygusuna kapılırdınız. Basılı işlerinin –daha düşük bir yoğunlukla olsa bile– verdiği izlenim de buydu: Okuduğunuz birkaç paragraf daha geniş, daha etraflıca düşünülmüş bir hayat, sanat ve tarih görüşünün, hatta konu edindiği kitap veya oyun hakkındaki daha etraflıca bir değerlendirmenin sığ bir kırpıntısı olarak görünürdü. Halbuki o küçük eleştiriler, haber programı başlamadan önce yönetmenin aniden bitirdiği o kısacık radyo konuşmaları ve süratli tartışmalar... Alan'ın hayatı ve eserleri onlardan ibaretti. Adam, başka bir iş yapmıyordu.

Adını bildiğinizi belli edince, yaptığı küçük bir şeyi anınca –öyle kültürlü ve görgülü birinden belki bekleneceği üzere– önemsiz bir şeymiş gibi geçiştirmezdi sizi. Çalışmalarından söz etmek için bundan cesaret alırdı. Söylediği cümlelerin, radyoda doğal bir coşkudan kaynaklanır gibi görünen ve basılı halde bazen etkisini yitirir gibi olan cümlelerin hepsini hatırlardı. Sözelimi, “Montgomery hakkındaki kitabın eleştirisinde de belirttiğim gibi, yazarı bebekliğinde bir ordu mensubu, elime alayım, deyip bingıldağı üstüne düşürmüş olmalı,” der ve kendi şakasına kahkahayla gülerdi – Woolworth'ün kapısında Pitton'ın utancından ıkınıp sıkınması ve uzun saçlı münzevi tarafından kararlılıkla içeri çekilmesi gerektiğiyle ilgili şakaya, kendine veya ev sahibime ait şu şakaya gülmekten kırıldığı gibi.

Bir hafta sonu, “İnsanın zengin arkadaşları olması ne güzel, değil mi?” demişti. Ve hem samimi hem de komik bir şey söylediği duygusuyla gözlerini kırıpştırmış ve bu hiç beklenmedik işvelilikte ondaki hoşnutsuzluğun ve eksikliğin bir yönü daha açığa çıkmıştı.

Zengin arkadaşlardan söz ederken Alan, kendini daha çok bir yazar olarak, hamileri olan ve emrine görkemli evler sunulan biri olarak düşünüyordu. Ama o yaz hepimiz bundan nasiplenmiştik; ev sahibimdeki şaşaa duygusunun yeniden uyanmasından, taşkınlığının dirilmesinden, gelip geçen anları sürekli yakalayıp yüceltme, her tecrübeyi alıkoyup çeşitlendirme arzusundan başımız dönmüştü. Alan’ın “tufan öncesi” ile anlatmak istediği şey, ev sahibimin bu hali ve tavrıydı.

Şimdi de Mrs. Phillips, kâğıda basılmış yeni desenlerle, alışveriş sepetleriyle, çiçeklerle evime geliyordu. Karşılık vermekte zorlandığım zarif hediyelerdi bunlar; ev sahibim de hediyeleri de kendilerine denk, hafif bir zarafet istiyordu ve yazdığım mektuplarda böyle bir etki uyandırmak için kendimi zorluyor, adeta onun cömertliğine layık olmaya, kendime onunkıyla aynı duyarlılığı kazandırmaya çalışıyordum.

Derken güneşli bir sabah, kahve saati sularında Pitton’ı dışarıda, çimenlik bahçenin bir yanındaki şimşir çitle çevrili ot bürümüş açıklığın –Bray’den duyduğuma göre eskiye ait bir evin bitişiğindeki (ve belki daha eskiden dinî yapıların bulunduğu) açıklığın– önünde gördüm.

Açıklıktaki otlar iyice büyümüştü ve uzun saplı güzel beyaz çiçekler vermişti. Pitton her yıl olduğu gibi otların arasından meyvelige giden bir patika açmıştı. İyice temizlenmiş patikadaki gür çimler bir hizadaydı ve giderken biçilenler bir yöne bakarken gelirken biçilenler öbür yöne bakıyor, bu da biri yeşil öbürü neredeyse gri, iki farklı renk olarak göze çarpıyordu.

Pitton sabahleyin açıklığın hemen önünde, çimenlik bahçede dikiliyor ve başını eğmiş, çimlere bakıyordu. Dallı budaklı şimşirler açıklığın girişi üstünde kemerli bir kavis oluşturunuyordu. Pitton o vahşi yeşil kavsın içindeydi; arkasında, beyaz çiçekli yabani otların arasında labirent içindeki bir geçit gibi, iki renkli iz. Başını aşağı verip bacaklarını tuhaf şekilde açmış, eğimli veya engeli bir zeminde duruyormuş gibi kendini öne vermişti. Yün kravat (yaz kış kravat takardı) doğruca aşağı sarkıyordu; göbeğine değmiyordu.

Onun bu hali bana, on üç yıl önce Güney Amerika'da, Guyana'nın dağlık yörelerindeki yeni bir misyoner yerleşiminde gördüğüm bir orman yerlisi Kızılderili'yi hatırlattı. Yerleşim bir nehrin kıyısındaydı, ama şu dev ırmaklardan birinin değil, o dağlık yörelerdeki dar bir ırmağın kıyısında; kıyılardaki büyük kayaların yanı sıra nehir yatağının içinde de, bazıları düzgünce çatlamış, iri pürüzsüz kayalar vardı.

Pazar sabahıydı ve Kızılderili, Pitton'ın şimdi olduğu gibi resmî giyinmişti. Üstünde mavi şayak pantolon ve beyaz gömlek vardı. Yerleşimdeki şapeldeki pazar ayinine gitmişti. Yerleşim, ormandan temizlenen bir açıklıktaydı; ağaçların köklerinden daha yeni kesildikleri anlaşılıyordu; orman üç yandan hâlâ bastırıyordu. Kızılderili de sabah ayininden sonra orman köyüne dönüyor, açıklığın bir ucundan başlayan ve güneş ışığında açık bordoya, gündoğumunda siyaha dönen nehrin hemen üstündeki patıkaya giriyordu. Burada gece endişe uyandırır. Gün ışığı daima güven vericiydi.

Patikadaki bir şey, adamın dikkatini çekmiş, telaşlandırmıştı ve gördüğü, patıkaya ait olmayıp belki büyük bir tehlikeyi haber veren şey –belki küçük bir dal, bir yaprak, bir çiçek– karşısında durup düşünceyle bakıyordu. Oradaki Kızılderililer için ecelle ölmek söz konu-

su değildi. Dışarıda öldürmeye hazır biri, *kanaima*, alelade bir insan görünümünde, katil olup olmadığı asla bilinmeyen ya da bundan şüphelenilmeyen biri her zaman vardı; sonunda herkesin ölümü de onun elinden olurdu. Yani şapelden dönüyordu Kızılderili ve biraz önce patikada gördüğü şeyin *kanaima*'ya ait bir emare olup olmadığını, sonunda herkesi yakalayan şeyin nihayet onun için de gelip gelmediğini merak ederken, sabahın güneş ışığında, nehrin üstündeki patikada mavi pantolonu ve beyaz gömleğiyle olduğu yerde donakalmıştı. Toprağa gömülmüş iri kayaların arasındaki dar bir patikaydı burası; yanına vardığımda adam, geçmem için yol vermedi. Çevresinden dolaştım; bana bakmadı.

Pitton'ın ot bürümüş açıklığın dışındaki duruşu da, dalgınlığı da ona benzerdi. Ama dikkatimi çektiğinin farkındaydı ve yanına gelmem için bekliyordu. İyice yaklaştığımda doğruldu ve dik durabileceği şekilde sol bacağına yavaşça topladı. Bilerek yapılmış, tutuk bir hareketti bu – tahta bir bacağınkı gibi. Ama bana doğru kaldırdığı yüzü heyecanla aydınlanmıştı. Onu hiç bu kadar taşkın görmemiştim. Işıl ışıl, nemli gözleri dosdoğru bakıyordu; burun kanatları titreşiyordu. Haberleri vardı. Onlarla dolup taşıyordu.

“Şampanya içtim,” dedi. “Beni bahçesine çağırıp şampanya ikram etti.”

Pitton'daki bu hal yalnızca alkolden değildi. Güneş ışığı, olayın kendisi ve şatafatı, sabah saati, o sersemletici yazın şaşırtan gelişimi, oyun üstüne oyun. Ona rastlamsaydım, bana öyle geliyor ki, haberi karısıyla paylaşmak için evine giderdi.

Kafası dakikalar geçtikçe daha da bulanarak, yaşadığı ânı düşünerek yabani gözlerle, “Şampanya,” diye tekrarladı.

Aynı olayın bir başka yorumunu bir ay kadar sonra

Alan'dan dinledim. Yaz neredeyse bitmişti. Alan, bir denizci kıyafetiyle arazide dolaşıyordu ve bu haliyle oradaki ilk yazımda, ev sahibimin –Şiva ve Krişna'yla ilgili olanlardan sonra– ilk yolladığı şiirlerden birindeki bir bahriyeliyi andırıyordu.

“Tufandan önceki gibi tam formunda,” diyordu Alan. “Duyduğuma göre Pitton'ı pembe şampanyayla besliyormuş.” Bunun düşüncesi Alan'ı o kadar eğlendirdi ki, başladığı kahkahadan neredeyse nefesi kesiliyordu. Kendini toparlarken, “Sabahın onunda pembe şampanya. Bana, Pitton'ın kendinden geçtiğini söyledi. Tam anlamıyla mest olmuş.”

Orada şu öbür hikâyeyi, Woolworth hakkında olan hikâyeyi Alan'ın değil, ev sahibimin abarttığını anladım. Pitton ve şampanyayla ilgili olayı anlatmak için, Pitton –ve şüphesiz karısı– gibi, sabırsızlanmıştı. Bunu Alan gibi ziyaretçilere, tufandan önce tarz sahibi bir adam olarak ününü bilen ve önemseyen insanlara özellikle anlatmak istemişti. Fakat o sabahki dürtüsü ve günü coşkuyla karşılama ihtiyacında samimi olmalıydı. Kendi romantizmine ait düşünceler sonradan türemiş olmalı; olayı hikâye etme, hikâyeyi anlatma, efsaneyi yayma isteği sonradan belirmiş olmalıydı.

Ev sahibim uzun süren marazlı içedönüklüğünün, ruhunun az daha ölmesinin ardından tekrar hayata dönmüştü. Yeni çizimlerindeki orantısızca iri ve kalın harfli imzalarda görülebiliyordu bu. İyice dipte olduğu, kendini sıkı sıkıya kapattığı dönem yolladığı Şiva ve Krişna şiirlerindeki imzasından bile büyüktü bunlar. Hastalığı atlatan kişiliğin oyun alanı artık daha küçüktü; kişiliğin kendisi de daha küçüktü. Ancak Alan –Alan gibilerden, ev sahibimin efsanesini tanıyan onun gibilerden pek kimse kalmamıştı– ve Pitton gibi insanlarla oynayabiliyordu.

Alan, “İnsanın zengin arkadaşlarının olması ne güzel, değil mi?” demişti. Ama bu, Alan’ın kendi hülyasıydı; kalmaya geldiği yer hakkında tercih ettiği kendi bakış açısıydı. Phillips’lere sormak gerekiyordu asıl. Malikâne de ne kadar iş olduğunu onlar görüyor; ne kadar az yapılabileceğini onlar biliyordu.

Malikâne, emperyal gücün ve servetin zirvesinde, orta sınıf sivil mimarının yükseldiği, hatta şatafata vardı-ğı bir dönemde yaratılmıştı. Malikâne gibi yapıların şatafatı kısmen inşaat sırasında donatıldıkları modern düzeneklerin –su tesisatı, ısıtma tesisatı, aydınlatma– ince işçiliğinden anlaşılabilirdi. Mimari üslup ya da acayiplikleri ne olursa olsun –hatta bazı bakımlardan (saz dam-lar, çakmaktaşının kullanımı) yerel bir etki ve kırsal bir sadelik izlenimi uyandırmayı hedeflemiş olsa bile– malikâneye benzer yapılar biraz buharlı gemileri andırı-yordu. Aynı güvenle inşa edilmişlerdi; yalnızca servetin verdiği güven değil, mimarların ve ustaların kullandıkları düzeneklere duydukları güven de vardı orada. Malikâneyi, bakılması pahalı bir yer yapan da işte bu sı-nai ya da teknik güvendi – farklı tezahürlerde olsa bile, malikâneyi var eden servetin ardındakiyle aynı güven. Malikâne, buharlı gemi gibi yapılmıştı. Ama buharlı bir gemi gibi o da bozulabilir, eskiyebilirdi. Bir gün kazan patladı; başka bir gün çatının bir bölümü uçtu. Her kaza binlerce pound masraf çıkarmış olmalıydı.

Su ve atık su tesisatı eskiydi. Gece vakti malikânede bir miktar su kullanılacak ve depo, su almaya başlayacak olsa evimdeki madenî borular koyu sessizlikte uğuldama-ya başlardı; gündüzleri uğultuyu başka sesler bastırı-yordu neyse ki. Evimin duvarlarının içine yerleştirilen ma-denî borular (ilk inşaatçıların malzeme ve düzeneklerine duydukları güvenin işareti) duvarlarda aynı zamanda öyle bir nem hapsediyordu ki, geçtikleri yerlerin yüzeyi

çizgilerle ya da –sıçanların yuva veya inlerinde bıraktıkları tüyler gibi– koyu gri küf izleriyle belli oluyordu.

Yetmiş yılı aşkın süredir yağan yağmur, meralardan akan kireçtaşı, çakmaktaşı ve çamur, bazı yerlerde tahliye borularını tıkamıştı. Çimenlik bahçe, görüldüğü gibi basit bir düz zemin değildi. Altında Edward Dönemi'ne ait, kimsenin tam olarak bilmediği yerlerden kırılmış tahliye boruları gizliydi. Büyük taşkının olduğu kış, ağır bir yağmurun yağdığı bir sabah saati çimenlikte birdenbire tavşan yuvasına benzer küçük bir çukur açılmıştı; çukur kendi üstüne çöküyor, kendi kendine eriyor gibiydi; derken o eriyen çukurdan –başta mütevazı bir hayvan faaliyetini, toprağı hızla kaldıran bir köstebeği andıran– kahverengi bir su dışarı uğradı ve yarım saat boyunca güldür güldür aktı.

Zaman zaman bir görevli ziyarete geliyordu. Başkalarının yaşadığı dünyadan muaf olmadığımızın, işlerin artısı eksisi –girdiler, hesaplar, gelir ve giderleri dengeleme ihtiyacı– olduğunun bir hatırlatıcısı.

Bu ziyaretleri önce Phillips'lerden işitmiştim. Onların güven kazanmalarından önceki günlerde görevlinin gelişi bir teftiş olarak algılanılır ve hazırlıklar ona göre yapıldı. Gerçi heves bakımından çok da ileri gitmezlerdi; ama malikâne avlusundaki belirli faaliyetlerden, hatta bazen kuzey duvarımın dibinde biriken yapraklar hakkındaki imalardan (onları tamamen temizlemek imkânsızdı: iki-üç yüz metre çaplı bir alandaki kayın yapraklarının doğal yatağıydı orası) bir “görevli” ziyareti beklendiğini anlayabiliyordum.

Fakat sonra görevli gencecik bir adam, okuldan ya da üniversiteden yeni mezun bir taze, çalıştığı kuruma yeni giren ve emlak işindeki ilk tecrübesini edinmek için bizim malikâneye gelen biri çıkardı. Buradaki görevliler, kilometrelerce yayılan bir alandaki balıkçılık haklarıyla,

binlerce dönüm tarlayla, binlerce dönüm ağaçlıkla ilgilenirlerdi. Neredeyse hiç ekilip biçilmeyen birkaç dönümlük bakımsız arazi, bizim için koca bir dünyayı ifade etmekle beraber, bu görevliler için bir güçlük çıkaracak, hatta alıştırma imkânı sunacak çapta değildi. Ayrıca gelen gençler de, kendi kurumları içinde veya başka kurumlarda çabucak daha yüksek veya önemli alanlara terfi edince, çoğu zaman bir daha uğramazlardı. Dolayısıyla onlarla arayı iyi tutmaya, hatta adlarını bile öğrenmeye değmiyordu. Böylece “görevli”nin ziyaretlerine ilkin tefiş gözüyle bakarken, sonradan onları giderek filanca yerin onarılmasını, falanca yere bir fırça boya vurulmasını isteyebileceğimiz fırsatlar olarak görmeye başladık – daha doğrusu, Phillips’ler başladı. Ve övgüye layık olmak için (yüksek makamlarda bir yere belki haberi giderdi) kendimize çekidüzen verirken sonradan olabildiğince perişan görünmeye çalıştık.

Nitekim otomobil gezileri, çiçekler ve şampanyalarla geçen o şahane yazın ardından sahiden de kendimizi çok salmıştık. Çimenlik bahçenin kenarındaki kayınlardan üçünün tehlikeli olduğuna, malikâne avlusuna devrilebileceklerine karar verildi. Ağaçlar bir hafta içinde indirildi ve dalları kesilip bağlandı, odunların bir bölümü odunluklardan birine konup kalanı da aynı ücret olarak odunculara bırakıldı. Yani bir hafta içinde, ne kadar kısa ya da uzun olursa olsun, bir yolculuktan her malikâneye dönüşümde bana kucak açtığını hissettiğim yeşil gölgenin, yeşil karanlığın birazını yitirmiş oldum.

Yalnızca malikânenin önündeki porsukağaçları ve kayınlar yolla arama giriyordu; her ne kadar kayınlar, olanca iriliklerine rağmen, sesi engelleyecek bir iş görmeseler de, o üç ağacın kesilmesinden sonra gürültünün, özellikle saat beşi geçince arttığını düşünür oldum ve vadiye yerleştikten sonra ilk kez, gün sonu trafiğinin far-

kına vardım. Ayrıca askerî uçakların da sesi sanki artık daha çok geliyordu.

Buradaki dünyam ne kadar kırılıyordu! Yalnızca yapraklar ve dallar. Yalnızca yapraklar ve dallar yaratıyordu renkleri ve içinde yaşadığım çevrili alanı. Onları oradan alınca –zincir testereyle bir sabahlık iş– anayol yüz metreden kısa bir mesafede apaçık ortaya çıkacak, her şey açıkta kalacaktı.

Pitton'ın çim biçme makinesiyle kaç defa biçmiştim o kayınların altındaki ince, açık yeşil, karmakarışık otları; çimenlik bahçenin en ucundaki budanmamış porsukağaçlarının eteğine kadar, zeminin ot ya da çim yerine ufak tefek dallar, kayın palamutları ve bayat bir toza dönmüş ışığa hasret toprakla kaplı olduğu yerin ta dibine kadar kaç defa biçmiştim otları. Orada makineyi kullanmak hiçbir zaman yetmezdi; ama işi bütünlediği için de gerekliydi, tüm alanı bakımlı ve temiz gösteriyor, biçme işini yaptıktan sonra bir-iki gün boyunca eserime, bahçenin bir ucundan diğerine yayılan gür ve seyrek çimlerde bıraktığım izlere her baktığımda bana zevk veriyordu.

Üç kayın ağacı kesildikten sonra beliren boşlukta, ince dallarla kaplı toza dönmüş toprakta güzün bile ot bitmeye başladı. Ve kesilen kayınların izi o kışla bahar boyunca, yani otlar gerçek anlamda büyümeye başlayınca kadar çimenlikte açıkça seçilebildi. Oduncular, ağaçları belli bir yönde düşecek şekilde kesmişlerdi; öyle ki kayınlar, artık yerinde durmamalarına rağmen, yeni açıklıkta, malikâne avlusunun çevresindeki yeni ışıktaki yarım yıl boyunca hayalî gölgeler bırakmayı sürdürdüler.

Kayınları kesme kararı yerindeydi. O yılki fırtınalar, olağan bahar rüzgârlarından daha sert oldu. Hatta o kadar şiddetli oldu ki, evimin mutfağında durup rüzgârın (alçak bir pencereden) öndeki kayınlarda ve (mutfak kapımın üstündeki camdan) arkadaki ağaçlarda yarattığı

etkiyi seyrediyordum. Değişikti; ama evimin içinde kendim için hiç ama hiç korkmadım. Malikâne bahçesinin arkasındaki iki büyük titrek kavağın iki kere kırıldığını bile gördüm; birinde tepeye daha yakın yerinden, diğerinde daha aşağıdan –sert, kısa bir çatırtıyla– koptular. Yıkımın özüne vakıf oluyordum, bir insan ya da hayvanın kol veya bacağının kırılmasını seyreder gibi. O ağaçları ben dikmemiştim; ama yok olmalarını görüyordum.

Belki üçer metre arayla dikilen üç titrek kavak, bahar ve yazları, bahçe duvarının üstünde titreşen kocaman bir yelpaze izlenimi uyandırıyorlardı. Şimdiyse üç kavaktan ikisi ince birer dal gibi kırılmıştı ve öyle kırıklara özgü bir yıkımı –büyütülmüş bir ölçekte– sergiliyorlardı. Geriye kalan döküntüleri de eski gül tarhında biten yabancı çalılığın hemen ilerisinde, sulak çayırda bostan duvarının arasında kaldı.

Dağınıklığı temizlemek için Pitton ve el testeresinden fazlası gerekirdi. Ona yardım etmeye çalıştım. Ama küçük sayılabilecek bir dal üstünde çalışırken bile an geliyor, testerenin nemli, özlü odunda takılıp kızdığı oluyordu.

O zaman Pitton, “Bağlanıyor. Ara versek iyi olur,” diyordu.

“Bağlanıyor mu, Mr. Pitton?”

Kelime hoşuma gitmişti. Böyle kullanıldığını hiç duymamıştım; ama kulağa anlamlı ve doğru geliyordu. Pitton utandı; dikmesi istenen açelyalara kumdaki neyin iyi geldiğini sorduğumda utandığı gibi. Evimin önündeki *şakâik*’lerden (“saik”le kafiyeli) ev sahibimin de hoşlandığını söylediğinde ve ondan öğrendiği Edward Dönemi’ne ait bu yapay telaffuz biçimini kullanmak zorunda hissetmekle beraber, daha yaygın ve doğru olan öbür telaffuzu da bildiğini –saygısızlığa ya da itaatsizliğe varmadan– göstermek istediğinde utandığı gibi.

Devrilen ağaçlar, ırmak yürüyüşüne çıkacak olsam

büyük bir engeldi. Beş-altı metre yüksekliğindeki kırık gövdelerinin hasarlı hali yavaş yavaş kayboldu; bahar ve yazla birlikte yeni sürgünler bile baş gösterdi.

Bahçeyi düzenleyen veya bitkileri diken kişi, fidanları üçer metre arayla dikerken üç ağacın uyandıracağı yelpaze izlenimini hesaba katmış olmalıydı. Herhalde beş yıl boyunca çok ayırık görünmüş olmalıydı genç ağaçlar; fazlasıyla yakın durdukları sonradan anlaşılacaktı: Kenarda olanlar dikine değil, açık yanlarına doğru büyüyeceklerdi. Yelpaze etkisine ben şahit olmuşum. Ağaçların yıllar geçtikçe metrelerce uzamasını görmüştüm. Bitkileri diken kişinin herhalde düşünmemeyi yeğlediği bir şeyi de –iki ağacın topu topu bir saniye içinde kırılmasını da– görmüştüm. Ağaçların ömrü, ev sahibiminkinden kısa olmalıydı. Adam kavaklardan ikisinin yerinde olmadığını görmüş olmalıydı; arka bahçesindeki dev yıkıntıyı görmüş olmalıydı. Ama ne gördüğü ne de yorum yaptığıyla ilgili Mr. veya Mrs. Phillips’ten bir şey duydum.

Güzden beri üstümüze sinen dağınıklıktan sonra yaz başında, sabahın erken olmayan bir saatinde bir değil, iki görevlinin bizi ziyarete gelmesi herhalde normaldi. Fakat bu seferkiler her zamanki gencecik adamlar değildi. Biri onlardandı gerçi ama öbürü daha yaşlı, daha iri, kırklarının sonu veya ellilerinin başında yapılı bir adamdı.

İkisini çimenlik bahçede Mr. Phillips’le beraber gördüm – ikisinden de kısa ama çok daha kaslı olan Mr. Phillips fermuarlı polarıyla; genç adam lacivert spor ceketıyla; daha yaşlı olan yapılı adam epeydir giyildiği belli olan gri takım elbisesi, kareli gömleği ve göğüs cebine sıkıştırılmış eski moda puanlı mendiliyle.

Tahıl ambarına bakıyorlardı. Ambarın yanındaki garajlara ya da atlı araba ahırlarına baktılar. Çiftlik evini

açıp oraya baktılar. Şimşirle çevrili açıklığa doğru uzaklaştılar, sonra tekrar belirdiler. Spor ceketli genç görevli, beni görmek için içeri geldi. Yaşlı olan, Mr. Phillips'le, bakımsız sıra sıra porsukağaçlarını ve gölgelerini bırakan üç kayından kalan yeni açıklığı geçerek patikadan malikâneye doğru devam etti.

Genç görevli, arka bahçedeki perişanlıktan söz açarak, "Acımasızca gelecek belki ama en iyisi tüm kayınları kesip yerlerine yenilerini dikmek olacak," dedi.

Acımasızdı, evet. İçinde yaşadığım yerin ve çevrenin işi biterdi. Fakat adamın pek de kaygılanır veya söylediklerine inanır bir hali yoktu. Gözleri neşeyle ıslıl ışıldı. Bütün sabah amirinin, gri takım elbiseli şu adamın yanında olmaktan sanki biraz bunalmıştı; evimde de –uzaktan görüldüğünden daha gençti– tuhaf bir delişmenlik, oyunbazlık ve rahatlık gelmişti üstüne. Hiç de yaptığı işin adamı olmadığını düşündüm. Nitekim gönlünün başka yerde olduğu az sonra anlaşılacaktı.

Ağaçlar hakkındaki sözleri –belki de– çalıştığı kurumda başkaların benzer şartlarda söylediklerini işittiği şeylerdi. Komşu çiftlikteki mandıracının midilliği tuttuğu ve ünlü eski yarış atının ölmeye geldiği küçük çayırılığa bakarak yaptığı yorum –"Şuraya üç-beş sığır koyup semizletebilirsiniz"– da öyle.

Üç-beş sığır – dili, tarzı sahiden bu muydu? Değildi; bunun bilinci ya da bilgisi, düşüncelerinin yüzeyine o kadar yakındı ki, sohbeta başlamak bile açığa çıkarmaya yetmişti. Babası yakındaki bir çiftliğin avlak bekçisiymiş. Babasının işvereni araya girince çalıştığı kurum, onu belli bir süreliğine denemek istemiş, o da –gülen, ifadesiz, oturmamış yüzüyle bu zayıf genç adam– babasını ve babasının işverenini kırmamak için teklifi kabul etmişti. Ama gönlü başka yerdeydi: Tam olarak nerede olduğunu o da bilmiyordu. Orduya girmek istemiş, subay olmayı

çok istemiş. Ama bedensel bir yetersizlik –ve belki sınavda bir başarısızlık– buna mani olmuş.

“Asla onlardan biri olamazsınız,” dedi.

Onlar? Kimdi “onlar”? Sözünü ettiği “onlar” kurumdaki öbür gençlerdi. Günün sonunda eve dönmekle yetiniyorlardı. “Onlar”la birahaneye gitmek ya da “onlar”dan birinin sizi eve davet etmesi söz konusu değildi.

Birkaç dakika içinde kendi delişmen, huzursuz, sığ tarzıyla kişiliğini ifşa ediverdi. Gri takım elbiseli amiri ile Mr. Phillips geldiklerinde neredeyse söyleyecek hiçbir şeyi kalmamıştı. Spor ceketiyle ondan sonra konuşmayı kesti ve arkadaşça, bomboş tarzıyla gülümsemeye devam etti.

Amir, külüstür koltuğuma oturdu; sahiden yorgun, oturduğuna ve ikram edilen kahveyi içtiğine sahiden sevinmiş görünüyordu. Çevreyi incelediğini, çok belli etmese de iyice baktığını ima etmeye çalışıyordu; halbuki şu an hiç de inceler gibi bir hali yoktu; yeterince gördüğünü düşünüyordu. Adam tıknazcaydı; vaktiyle kuvvetli ve hareketli bir vücuda yeni sinmiş bir şişkinlikti bu. Kırklarının sonundaydı; tıknafesti; saçları ince, düz ve mattı. Göğüs cebindeki puanlı mendil, bir neşe emaresi olarak garip kaçıyordu.

Benimle, geçmişimle ya da yaptıklarımınla alakadar değildi. Mr. Phillips de artık onu ilgilendirmiyordu. Benim koltuğumda oturmasına rağmen çoktan uzaklara gitmiş, kendisiyle, yalnızlığıyla kalakalmıştı. Böyle bir adamın ilgisini ne çekebilirdi? Eskiden merakını kabartan veya onu şaşırtan şeyler nelerdi? Belki hareketli hayatının bu kadar çabuk geride kalmasından dolayı biraz mahzundu – öyle bir izlenim veriyordu. Belki malikânede ve malikâne arazilerinde gördüğü perişanlık ona dokunmuştu; belki gördükleri ona kendi ruh halini hatırlatmış, o ruh halini perçinlemişti.

Şüphesiz Mr. Phillips'ten öğrendikleriyle, "Yazmak için güzel bir çevre," dedi.

"Evet, güzel. Ama kalıcı olmadığını biliyorum," dedim.

Sakince, "Kimse hiçbir şeyden emin olamaz," dedi. Ve sıradan olmakla beraber sözleri, bana öyle geldi ki, benden çok kendisine hitap ediyor ve kendisini anlatıyordu.

Derken teftiş birdenbire sona erdi – bu son diyalog meğer bir kapanış konuşmasıymış gibi. Adamların üçü de çıktı. Evimle bostanın arasındaki yoldan malikâneye geri döndüler. Gri takım elbiseli adamın ağır ağır ve dikkatli yürüyüşü bana yolun sertliğini, yüzeye kakılmış taş kırıklarını ve ağır kireçtaşı parçalarını, akan suyun lastik izlerinde bıraktığı kayın palamutlarını ve yaprak döküntülerini hatırlattı. Pitton'ın birkaç yaz önce bir hafta temizlemekle uğraştığı gizli bahçenin önünden geçtiler – sakın sakın yürüyen kaslı Mr. Phillips; solunda düşmesin diye göz kulak olduğu gri takım elbiseli ağır, soluksuz adam; sağında ince, havai, seke seke giden avlak bekçisinin spor ceketli oğlu.

Yarım saat kadar sonra –öğle yemeği öncesinde– Mrs. Phillips beni görmeye geldi. Mavi kapitone ceketini giymişti ve bu haliyle üstüne can yeleği geçirmiş birini andırıyordu – acil çıkışlar ve uçağın suya inmesi durumunda ne yapılması gerektiği hakkında bilgi veren kartlardaki resimler gibi. Gözlerinin altındaki koyu renk deri, oradaki sinirsel koyuluk ve torbalar biraz inmiş ve hafiflemiş, rengi bile biraz açılmıştı. Bakıma muhtaç bir hastanın tavrına sahip olsa da uzun zaman önce iyileşmeye başlamıştı. Saçları seyrelmiş, alnından geriye doğru çekilmeye başlamıştı; Elizabeth Dönemi'ne ait tablolarındaki kadınlar gibi alnı açılmıştı. Yüzüne hem kaba hem ince bir ifade kazandırıyor bu özellik.

Mutfak kapısında durdu, içeri girmedi. Arkasında

taşı yol, seraların sahipsiz ve soğuk kapakları, çini harpuştalı bostan duvarı ve son beş yılda duvarın iki yanında büyüyen çakalerikleri: duvarın güneşli yanında sağlıklı ve serpilmiş, ama benim tarafımda, benim görebildiğin tarafta sanki zavallı bir köşede ışığa yetişmenin zoruyla gövdeleri ince ve uzun kalmış çakalerikleri. Bu genç erikler, onların çiçekleri ve meyveleri, Phillips'leri endişelendirmişti. Ömürleri boyunca burada, bu yörede yaşamış olmalarına rağmen (Mr. Phillips'in babası birkaç kilometre ötede doğmuştu) kırsal kesimle ilgili bilgileri sınırlıydı. İyice yayılıp yabanileşen sulak çayırların kuşattığı hasarlı ve sakat titrek kavak yelpazesi, yanlardaki iki ağacın sivri kırık gövdeleriyle, bakmaya doyamadığım engin güney göğünün fonuna karşı yükseliyordu. Kavakların tekrar eskisi gibi gölge ve manzaraya heybet vermesi için on beş-yirmi yıl gerekecekti.

Mrs. Phillips, "Size söylemem gerektiğini düşündüm," dedi.

Mr. Phillips'le paylaştığı ve belki bir ölçüde ondan aldığı hemşire ağzıyla konuşuyordu. Mr. Phillips'te bu tavra otoriter, emredici, asabi bir yan eşlik ederdi. Mrs. Phillips'teyse buna hasta tavrı ekleniyor; gözlerinin altındaki ince koyu renk deri daha da koyulup şişiyor, ince damarları mavileşip belirginleşiyor ve çatlayacak gibi oluyor, alnındaki sayısız sığ çizgi kalabalığıyla birlikte bunlar adeta sonsuz bir ıstırapı ve kırılğanlığı ifade ediyordu.

"Size söylemem gerektiğini düşündüm," dedi. "Onunla yakın olduğunuzu biliyorum. Mr. Pitton'ı gönderecekler." Ona "mister" demesi benim hatırım içindi; ona ben öyle hitap ediyor, ondan öyle söz ediyordum. Mrs. ve Mr. Phillips ona, Fred diyorlardı. Sonra biraz daha neşeyle, "Tabii bunun böyle olacağı belliydi," diye ekledi.

Haklıydı; ama gerçeklerle yüzleşmeyi veya onların aslını astarını araştırmayı hiçbir zaman istememiş, büyü-

ye inanır gibi her şeyin eskisi gibi sürmesini dilemiş –bir bakıma Alan gibi– ev sahibimin büyük servetine ve onun işlerine bakanların mali mucizeler yaratabileceğine inanmışım. Halbuki Pitton’ın ve yaşadığı evin bir maliyeti olduğunu biliyordum; Phillips’lerin bir maliyeti olduğunu biliyordum; malikâneye şu haliyle bakmanın bile çok pahalıya patladığını biliyordum. İşlenen bir topraktan çok bir doğa koruma alanına benzeyen arazilerin çok az gelir sağladığını da görebiliyordum.

Yetmişli yılların ortasındaki büyük enflasyon ev sahibimin gelir olarak elinde kalanı da acımasızca eritmiş olmalıydı. Üstelik malikâne çok fazla bakım istiyordu. Öylece kendi haline bırakılabilecek bir yer değildi. Benim köy evime benzemiyordu; ebatları insanın yetişebileceğinden fazlaydı; insan ihtiyaçlarını abartmıştı. Malikâne gibi bir evi kullanmak için insanları eğitmek gerekirdi; böyle yapıların yok olmaları bu yüzdendi – Gloucestershire’daki Chedworth köyünde bulunan Roma Villası gibi. İnsanlar onsuz da kolayca yapabiliyorlardı.

Kazan patlayıp da duvarlardan birine dayalı yüksek madenî bacanın seramik, beton ya da asbest kaplaması binlerce kırık parça halinde avluya dağılınca, malikânenin yıllık ısıtma giderinin dört-beş bin pound olduğunu –ya Phillips’lerden, ya da minibüsüyle gelip avluda günlerini geçiren genç merkezî ısıtma uzmanı Michael Allen’dan– öğrenmişim. Gerçi bu rakam abartı olabilirdi. Beceri veya meslekleri sayesinde hayatlarında ilk kez zengin evlerine giren Michael Allen gibiler, yerel eşraftan müşterilerinin önemini muhtemelen abartıyorlardı. Yine de ısıtma faturası olarak 5.000 poundun telaffuz edilmesi bile fiyatların ve dünyamızın ne kadar istikrarsızlaştığını gösteriyordu.

Flaubert 1857’de, *Madam Bovary*’de, seyyar satıcının yüzde altı faiz almasının insafsızlık olduğunu, cina-

yet olduğunu yazıyordu. Bugün bizler böyle bir faizi kolayca kabul edebiliyorduk. Çok genç ve Londra'nın acemisi olduğum, yazar olmaya çalıştığım 1955'te yılda 500 pound kazanmak için nelerimi vermezdim; üstelik otuz yıl önce Virginia Woolf'un yaptığından farklı olarak, kiralık odamın parasını o 500 poundun içinden verecek alçakgönüllülüğü göstermeye de razıydım. 1962'de bir mizah yazarı ve karikatürcüyle Londra'daki bir kulüpte öğle yemeği yerken, iki adamın sordukları soru üstüne, yıllık ihtiyacımı 2.000 pound olarak dile getirmiştim: Kiralık odadan, kiralık daireye terfi etmiştim. Benden büyük olan yemek arkadaşlarım, bu rakamı utanç verecek kadar düşük bulmuşlardı. Nitekim üç yıl sonra konut kredisiyle bir ev aldığımda, yılda 5.000 poundun daha adil olacağını düşünüyordum. Şimdi bu meblağdan ısıtma gideri olarak söz ediliyordu. Birçok kalemden sadece biri olarak öyle bir masrafa her servet dayanmazdı; üstelik ev sahibim 1949 veya 1950'de, yılda 500 poundun ihtiyaçlarıma yeteceğini düşünmemden birkaç yıl önce dünyadan el etek çekmişti.

Pitton'ı gözlemeye başladım. Çimenlik bahçenin sonundaki beyaz kapıya –bazen, hareketlerindeki istikrara ve ağırlığa rağmen, kendi kendisiyle oynadığı bir oyunu andırırcasına– saat biri vururken ulaşmak gibi bir hüneri vardı.

O saatten dört-beş dakika önce sabahın işlerini bitirmiş olarak evimin karşısındaki çimenlikte belirirdi. Odunlukta yapacaklarını hallettikten –aletleri kaldırdıktan, anayoldan evine kadar olan kısa yürüyüş için resmî giysilerini kuşandıktan (gerekliyse)– sonra orasını kilitler ve eldeki zamana göre hızını ayarlayarak kapıya doğru yürümeye başlardı. Bazen çimenliğe bostandan girerdi – bostan duvarındaki eski ahşap bir kapıdan (o da sağlamlığı ve ağırlığıyla artık çevresinden ayrılıyor ve

fazla göze çarpıyordu). Yaz yeşilliğinin içinden bir kedi gibi tertemiz sıyrıldığı bazı zamanlarda ot bürümüş meyvelikten çıkıp şimşirlerle çevrili ot bürümüş açıklıktan geçirdi.

Bu sabah da aynı açıklıktan çıka geldi. Oradaki serpilmiş yabani otların içinden ilkyaz patikasını, biçe biçe bir yukarı bir aşağı, daha önceki hafta açmıştı. Naylon yağmurluğunu ve botlarını giymemişti. Ceketsiz de olsa kıyafeti gayet resmîydi ve üstünde kareli gömleğiyle yün kravatı vardı. Üstünü değiştirmesi gerekmemiştir. Odunluktaki işi kısa sürmüştü. Bahçe kapısına doğru ağır ağır, kollarını sallandıra sallandıra yürüyordu. Kapıyı sabah dokuzda iterek açtığı yürüyüşü değildi bu; işe gittiği zamanlardaki yürüyüşü değildi. İş bittiği zamanlardaki, vakti yine kendine ait olduğu zamanlardaki çok ağır yürüyüşüydü. Yürüyüşünde işine son verildiğine dair hiçbir emare yoktu; öğle yemeğinden önceki merasimlerinde dengesi bozulan birinin hali, Mrs. Phillips'in bana yarım saat önce haber verdiği şeyi öğrenen birinin hali yoktu.

Saat ikide geri döndü. Açık malikâne çimenliğini porsukağaçlarıyla gölgeli kısa, karanlık yoldan ayıran beyaz bahçe kapısının mandalını açtı, arkasından kapattı; yürüyüşü, acelesiz olmakla beraber, yine işine giden birinin halini andırıyordu.

Bir yanlışlık olduğunu düşündüm; Mrs. Phillips'in yanlış işittiğini ya da yalnızca bir fikir olarak dile getirilen, tartışılıp ardından vazgeçilen bir şeyi kesin bir karar yerine koyduğunu sandım. Pitton, alabildiğine kaygısızdı. Mrs. Phillips yanılmış olmalıydı.

Bir buçuk saat sonra, Jack'in evini geçip mezar tepeliklerinin arasından Stonehenge manzarasına kadar çıktığım mera yürüyüşümün ardından malikâne arazisine dönmüştüm ki, Mr. Phillips'in, "Fred!" bağırmasını duydum. Malikânedeki Pitton'ı çağırıyorlardı, arka bahçede

bir yerde olan Pitton'ı. Cevap gelmedi. Normal. Sonra beşte Pitton'ın –kömürlüğü kilitleyerek ve öndeki bahçe kapısına doğru ağır ağır yürüyüşüyle günün işlerini bitirdiğini belli ederek– gidiş merasimi vardı.

Ama ertesi sabah dokuzda kapıda belirmedi. Dokuz buçukta ya da onda da görünmedi. Onu daha sonra, vakit öğlene yaklaşırken, on birden hemen önce gördüm. Ve kullandığım tek kapı olan mutfak kapıma –yüksek bahçe duvarına art arda dayalı, arkalarında ve aralarında ısırganların boylandığı ağır ahşap çerçeveli cam sera kapaklarına; duvarın üstünde, biraz daha uzakta, ırmak boyundaki söğütlerin yakınında, üç titrek kavaktan ortadaki yüksek olanına ve parçalandığı halde gövdelerinden şimdiden sürgün veren öbür ikisine bakan kapıma– ısrarla vuruyordu.

Evine gittiğimde ve müzik setini övdüğümde gösterdiği ahmakça gurur; bahçıvan maaşından ayrı olarak zengin bir gelir kaynağı varmış gibi davranması; budanmamış şimşir ağaçlarının önünde biçimsizce öne doğru eğilerek ve kravatu boynundan aşağı boşlukta sallanarak yanına gelmemi beklediği pembe şampanya sabahındaki hırsı, dik dik bakan açılmış gözleri, ürperen burun kanatları... Onların hepsi, o budalalık, o gurur, o hırs, o taşkınlık yüzündeydi. Ama şampanyanın sürprizi yerine bu sefer üstünde öfkenin, onu hazırlıklı olmadığı bir duygu derinliğine sürüklemiş görünen bir öfkenin, onu çıldırmaya yaklaştırmış görünen bir öfkenin şaşkınlığı vardı.

“Duydun mu? Duydun mu?” dedi.

Kravat bağlamamıştı. Önceki günün gömleği ama kravat yoktu. Onu ancak yazın, öğle yemeğinden önce dondurmacı minibüsünün nağmesini çınlatarak geçtiği ve ikimizin de dondurma almaya gittiği bazı pazarlar kravatsız görürdüm.

Hiddetine birinin şahit olmasını ve onu paylaşmayı

istiyordu; kendi başına kalmaya tahammülü yoktu. Gelgelelim, kelimelere kabiliyeti de yoktu, hiç olmamıştı. Tüm hırsı –şampanya sürprizinde olduğu gibi ama çarpık ve birkaç kademe şiddetlenmiş haliyle– yüzüne ve ani hareketlerine vurmuştu.

İçeri gelmesi için kapıyı ardına kadar açtım. Ama Pitton, söyleyecek bir şeyi kalmadığını anlarcasına, dışarıda dikildi. Sonra aniden arkasını döndü ve birdenbire açıklığa kavuşan bir amaç bulmuş gibi, hızlı ve sarsıntılı hareketlerle evimle porsukağağaçlarının, bir yanda “ormancı kulübesi” ile karşı yanda bahçe duvarına yaslı yarım kır evinin –benim odun, kömür ve başka şeyler koyduğum kır evinin– arasındaki yoldan aşağı yürümeye başladı. O kır evinin az ilerisinde –o ihmal edilmiş köşede çim biçme makinesini kullandığımdan, kısmen odun külüyle engebeleşmiş zeminin ne kadar bozuk olduğunu, oradaki otların tutam tutam kaba halini çok iyi biliyordum– bostan duvarının yüksek kapısı vardı.

Burası, Pitton’ın kapısıydı. Her akşam orayı o zincirleyip kilitlerdi; anahtarı ondaydı. Malikâne kadar eski olan kapının çerçevesi ağır ahşaptandı ve alt yarısı som kereste, üst yarısı dikey demir parmaklıklardan oluşmuştu. Ağırlığı ve sağlamlığıyla göze batıyordu. Pitton o kapıyı açabilmek için her seferinde biraz kaldırıyordu ve kaldırmak için demir parmaklıklığı tuttuğu yer, her iş gününde dört, beş ya da altı defa kuvvetle kavranmaktan, paslı ve pürtüklü olan diğer taraflara göre daha parlak ve çok daha karaydı.

Pitton hızlı hızlı, sarsıla sarsıla bu kapıya kadar geldi. Kendi bölgesine açılan kendi kapısına. Ama anahtarı onda değildi. Anahtar odunluktaydı. Yeni aceleci yürüyüşüyle çimenlik bahçeyi geçip “çiftlik evi”nin olduğu yandaki odunluğa seğirtti. Yeşil boyası solmuş kapıda yaşlı bir sarmaşık gülü vardı. Pitton onu her yıl budardı;

sadece birkaç gülü olurdu, ama onların hepsi de kabağa benzer kocaman, uçuk pembe şeyler olurdu. Odunluğun anahtarı Pitton'ın üstündeydi. Bir zincire iliştirilmişti bu anahtar; zincir de pantolonun beline bağlıydı. Pitton yeşil kapıyı iterek açtı. Odunluğun içi karanlıktı. Bostan kapısının anahtarı aklından çıktı. Odunluğun kapısını ardına kadar açık bırakıp çimenliğin öbür yanına, malikâne avlusundaki açıklığa –kesilen üç kayının gölgelerine ait hayaletsi izlerin sanki hâlâ belli belirsiz seçilebildiği kısma– kadar yürüdü.

Odunluğu öylece ardına kadar açık bırakmak Pitton'ın yapacağı iş değildi. Bir süre sonra evimin önünden yine bostan duvarının ağır kapısına doğru geçti. Asma kilidin anahtarını almadığını, o anahtar için odunluğa gittiğini ve dikkatinin dağıldığını unutmuştu.

Yönünü kaybetmişti; şu canlı, ani hareketlerde ifadesini bulan çılgınlığıyla her zamanki işlerine dönmek, bostanına bakmak, o sabah için tasarladığı işleri yapmak ister gibiyken yaşadığı kayıp bir anda tekrar aklına geliyordu. Yuvası az önce dağıtılan bir karınca gibi bir oraya bir buraya gelip gidiyordu. Derken odunluğun kapısını kapattı ve ardından uzaklaştı – ama beyaz bahçe kapısından değil.

Öğle yemeği saatinde Mrs. Phillips, beni görmeye geldi. Hastanedekilerin kınayan tavrı vardı üstünde. Haysuzluk yapan bir hasta hakkında başka bir hastayla konuşur gibi, “Sizin Mr. Pitton, bu sabah bambaşka biriydi. Gelip güneşin altındaki her şeye verip verıştirdi. Aklına gelen her şey için bizi suçladı. Sanki bizim olanlarla bir ilgimiz varmış gibi. Olacakları o da pekâlâ biliyordu. Dünden her şeyi biliyordu. Niçin bilmezlikten geldiğini anlamıyorum. Yoksa biliyordu. Ne sabah, ne öğle yemeği saatinde, ne de bizimle çay içerken bir şey söyledi. Tam Pitton'a göre,” dedi.

Pitton'ın aldığı ihbarı veya haberi –tepki vermesi beklenirken– duymazlıktan gelmesi, onun kötü kalpliliğinden kaynaklanıyor, o yüzden de cezalandırılmayı hak ediyormuş gibi konuşuyordu. Pitton'ın kötü kalpliliği her şeyi açıklıyormuş, onun için kaygılanma sorumluluğundan ve kendimiz için korkma ihtiyacından hepimizi azat ediyormuş gibi konuşuyordu.

Pitton'ın önceki günkü sessizliği sahiden tuhaftı. Ona söyleneni anlamamış, anlam verememiş miydi? Konuşulanları hiç dinlememiş miydi? Gri takım elbiseli adam dolaylı mı konuşmuştu? Yoksa aldığı habere inanamayacak kadar şaşırmış mıydı? Veya bu da onun numarası mıydı? Jack hastalanıp bahçesi yabanileştiğinde ve bacası yazın tüttüğünde, yatak odasında ısınmaya, buz kesmiş gibi hissediyor olması gereken ciğerlerini ısıtmaya çalıştığında Jack'in karısının bahçede herhangi bir sorun olduğunu nasıl inkâr ettiği aklıma geldi; hatta tavrı, nezaketsiz ve yanlış bir şey söylediğimi bana düşündürmüştü.

Böylece malikânenin alışageldiğim düzeninden bir parça, yeni hayatımın ve huzurumun, kendi şahsi manastır yaşantımın bir parçası birdenbire, bir günden ötekine, yerinden kopuverdi.

Pitton'ın saat dokuzda çimenlik bahçenin ucundaki beyaz bahçe kapısının mandalını açtığını, ya da saat birde, ardından da saat beşte, sabahın veya günün işlerini bitirmiş birinin kendine has yavaş adımlarıyla oraya geri yürüdüğünü bir daha hiç görmedim. Odunlukta şahsi eşya –botlarını, naylon yağmurluğunu, ceketini– bırakmış mıydı? Onlar için daha sonra geldi mi, yoksa odunluğun anahtarıyla birlikte onları da mı bıraktı? Pantolonun beline bağlı bir zincirin sağ cebine inen ucunda gayet benimseyerek taşıdığı o anahtarıyla birlikte? Anahtarı, Mr. Phillips'e vermek zorunda kalmıştı.

Ondan sonra yeşil boyası solmuş odunluk kapısı (yanında Pitton'ın her yıl budadığı kalın gövdeli, artık neredeyse ağaçlaşmış sarmaşık gülü) olmadık saatlerde açık kaldı; gün içinde uzun saatler açık kalarak Pitton'ın kömürlüğünü ifşa etti – Pitton'a mahsus olan yerler (odunluk, anahtar, alet edevat, bostanın ağır ve hafif yatak kapısı) artık onun olmaktan çıkmıştı. Pitton'ın kapalı tutmaya özen gösterdiği o odunluk kapısını, odamın penceresinden görebiliyor ve bundan rahatsızlık duyuyordum. Onu kapatmak istiyordum; duvarda yan duran bir aynayı veya tabloyu düzeltme arzusu gibi bir şeydi bu. Öbür değişikliklerle beraber şu açık kapı – sorumlusu hak etmediği bir şekilde ölmüş de ona ait her şey artık saygısızca muamele görüyor gibi hissettiriyordu.

Jack –tepenin öbür yanında– hasta düştüğünde çiçek ve meyve bahçesini ot bürümüş ve bostanı –çiftlik avlusunda madenî atıklara ayrılan kayınların altındaki yer ile tarıma açılmış meranın başlangıcı arasındaki boş arazide– tohuma kaçırmıştı. Pitton'ın bostanı tohuma kaçmadı. Yaz boyunca bakıldı ve mahsulü toplandı. Artık Pitton'ın acelesiz bir düzenle yaptığı işi, sabahlara ve öğlenlere, haftalara, yıla yayarak, her safhayı kendine ait bir merasimle noktalayarak yaptığı işi parça parça ve düzensizce yapmak üzere malikâne arazisine çok sayıda yabancı geliyordu. Yaptığı işin böyle parçalara ayrılmasıyla adam sanki daha da küçük düşürülüyordu; hem şimdi küçük düşürülüyor hem de geçmişte ne olduğu ve ne yaptığıyla birlikte bütün itinalı düzeni küçük düşürülüyordu.

Malikâneye gelen yabancılardan bazıları, saatlik veya günlük ücretle çalışan ve Phillips'lerin bilmem nereden, belki Mr. Phillips'in daha önce çalıştığı yerden buldukları gündelikçi işçilerdi. Bazıları arkadaşlarıydı. Ama biri, çok geçmeden yabancı olmaktan çıkan biri, Mr. Phillips'in dul babasıydı.

Oğlundan çok daha ufak tefek ve daha zayıftı. Kalıp olarak başka bir nesilden, başka bir dünyadandı; eski fotoğraflardaki tarım işçilerinin cisminde bulabilirdiniz onu. Karısının, Mr. Phillips'ın annesinin ölümünden bu yana yalnızdı. Malikâne arazilerinin ona açılması (önce-leri ancak bazı cumartesi öğleden sonraları ziyarete geldiği oluyordu) ve orada hafif işler yapma imkânının doğması onun için bir nimet olmuştu.

İhtiyar fazlasıyla geçmişte yaşıyor ve geçmişten konuşmayı seviyordu. Arkadaş canlısıydı. Yalnızlık kendi tercihi değildi. İhtiyarlık gibiydi bu; öğrenmek zorunda olduğu bir şeydi. Yakın bir yerde dünyaya gelmişti ve ömrü boyunca yörede yaşamıştı. Mutfak kapımın hemen önündeki ilk karşılaşmamızda bana hayata bir nakliyecici çırağı olarak atıldığını anlatmıştı – çalıştığı nakliyecici, Amesbury ile Salisbury arasındaki 13 kilometrelik yol üzerinde yaşayan insanlar için mal ve paket taşıyarak geçimini sağlıyormuş. Bu ilk işinden kelimelerle anlatılamayacak kadar doyurucu ve ödüllendirici bir şey olarak, büyüleyici bir şey olarak söz etmişti.

Pitton gibi tertipli giyiniyordu ihtiyar; daha rahat ve "spor" giysileri tercih eden oğlundan farklı olarak ceket giyip kravat takıyordu. Ve yine oğlundan farklı olarak açık renk giyiniyordu, renk zevkini hayatı boyunca içinde yaşadığı kireçtaşlı meralar belirlemiş, başkalarının gözüne çarpmayan şeylerde ona nüansları görme kabiliyeti kazandırmış gibi. Artık sık sık arazide yürümeye geliyordu ve malikâne yeşilliğindeki bu yürüyüşleri için şehir gezmesine çıkar gibi iki dirhem bir çekirdek giyiniyordu – bu yönüyle Pitton'ın ilk hatırladığım hali gibiydi. Adam bazen, takım elbisesinin veya spor ceket ve kravatının yanında, daha önce hiç görmediğim türden –omuz yüksekliğinde, tepesi başparmağın yerleştirilebileceği bir şekilde çatallı– bir bastonla yürüyordu: henüz çıraklık

yaptığı sıralarda inşa edilen büyük bir konağın ot bürümüş arazilerinde eski moda bastonuyla artık özgürce, oğlunun babası olmanın ayrıcalığıyla dolaşan nakliyecî çırağı. Bu bağlantıyı o da kuruyor muydu?

Yaz işleri bitirildi. Devrilen titrek kavaklar –geniş bir alanı kaplayan kırık dallarının çevresinde ot ve çimden dolaşık, ayrı bir yeşillik oluşan kavaklar– zincir testereyle küçük parçalar halinde kesildi ve odunları arka bahçede istif edildi. Odun istifinin etrafında otlar boylanmaya başladı; kesilip ufalanamayacak kadar iri olan ve yerinden götürülemeyen gövde parçalarının çevresinde çok geçmeden peydahlanan çim ve bitki yoğunluğu oraya eski bir görüntü, eski döküntülere ait bir görüntü kazandırdı ve arka bahçeye doğru ilerleyen sulak çayırlara ait yabaniliğin bir emaresi oldu. Arka bahçenin çimleri biçildi –titrek kavakların devrildiği yer bir daha hiç kendine gelemedi, bir daha hiç çimen bitmeyen o bölge ayrıkotlarına, bataklık yeşilliğine terk edildi– evimin önündeki çimenlik biçildi. Bostana bakmaya devam ettiler.

Bostanın içi, yüksek bir duvarla görüş alanımdan ayrılıyordu. Bu duvardaki madenî parmaklıklı ağır kapı, odunluk olarak kullandığım yarım kır evinin ilerisindeydi. Kapı eğri olmasına eğriydi ama Pitton onu açıp kapatacak beceriyi geliştirmişti. Halefleriyse bunu beceremiyordu. Mandalı açılan kapı sarktıkça sarktı ve sonunda kapatılamaz oldu: Pitton'ın bostanı, gözden ırak çalışma yeri artık göz önündeydi.

Bakmak için içeri girdiğimde farklı bir mekân algısıyla her zamanki gibi afalladım, bostan duvarının arka tarafındaki açıklıkla şaşırdım. Duvarın öbür yüzü sıcaktı, güneşten ağarmıştı; yaşlı meyve ağaçları o duvara dayandırılmış ve tutturulmuştu. Benim tarafım rutubetliydi, daima gölgedeydi, dibindeki kıraç toprakta ancak yazın ayrıkot-

ları bitiyordu. Evimden gördüğüm duvar, kuzey duvarıydı. Arka taraf, bostanın baştaki ihtişamlı tasarımının Akdenizli yüzünü yansıtıyordu ve patikaları, fidanlık yatakları, sebzelikleri ve intizamlı meyve bahçesi de bunun birer parçasıydı. Pitton bostanın ancak bir bölümüne bakabilmiş olsa bile onun intizamına, tasarımına ve vakarına hakkını vermişti. Halefleriyse onun bostana gösterdiği itibardan sonra ancak evleklerle yetiniyorlardı.

Malikânenin tarihinde bir devir daha kapanmıştı. Belki bir gün yeni bir devrin başlangıcı görülecekti. Ama şimdilik –ve de gelecek birkaç yıl boyunca– birçok elin emeğini isteyen duvarla çevrili bostan, mütevazı insani ölçüsüne dönmüş, küçük bir tarlanın mekânı olmuştu.

Çimenlik bahçenin ucundaki geniş beyaz kapıya –Pitton’ın kullandığı kapıya– güvenlik amacıyla asma kilit vuruldu. Nehir boyundaki mülkler gayet korumasız, gayet açıktı; İngiltere’nin güneybatısı, yeni bir aylıklık dalgasının gelgitlerine kapılınca bölge birçok başıboş, yersiz yurtsuz topluluğu çekmeye başladı ve ağaçlar güvenlik gerekçesiyle kitlesel bir halde budandı, onların kararıp kuruyan ve cansızlaşan dalları, bahçe kapısına karşı üst üste dizildi.

Bozulma fikrinin, nice üzüntülerin kaynağı olabilecek ideale ait fikrin yerine akışkanlık fikrini benimsemiştim. Ama şimdi, kendime rağmen, malikânenin uyandırdığı çağrışımlar değişiyordu. Birçok yerde Pitton’ın elini görüyordum – “korunak”ta, organik gübre için (artık ihtiyaç duyulmuyordu) topladığı yaprakların (bazı öğle sonraları ben de onunla birlikte toplamıştım) geniş mezarlığında; kömürlüğün açık duran şu kapısında; bostan duvarındaki artık kapatılamayan ağır kapıda. Halbuki malikâneye ilk geldiğimde bana haz veren şeylerin, benden önce orayı bilen biri için hazin olacağını biliyordum; tıpkı bana şimdi elem veren şeylerin takım elbiseli ve

asalı, yabancı arazilerde ve küçük tarlada mutlu mutlu dolaşan ihtiyar Mr. Phillips'e katıksız bir haz verdiğini bildiğim gibi.

Pitton'a ait hatıralar, emeklerinin –Pitton'ın bir daha hiç ilerletemeyeceği emeklerinin– süregelen izleri bana, ölmüş birinin anıları gibi geliyordu. Halbuki adam hâlâ bizimleydi, hâlâ Bray'in yanındaki geliştirilmiş çiftçi evinde yaşıyordu. O ev yüzünden –işiyile beraber ona verilen ev yüzünden– gitmesi gerekiyordu Pitton'ın. Ev değerlenmişti – sağlam inşa edilmişti, bilinen şekliyle dönem özelliği taşımasa bile ilginç olacak kadar eskiydi ve sahici bir tarza sahipti; üstelik baş edilebilir ölçekteydi. Binlerce pound değerindeydi; Bray'in babasının kendi evi için ödediği iki-üç yüz poundun yüz katı ederdi; malikânenin de o paraya ihtiyacı vardı.

Ama Pitton buna inanmıyordu. Onunla bir cumartesi günü Salisbury'de karşılaştım. Tam bir taşra beyefendisi görünümündeydi – parasını yiyip bitiren, itinayla beğenilmiş giyim eşyaları olarak takım elbise, gömlek, ayakkabılar, şapka. Pitton'ın Salisbury şapkası! Selam vermek için o şapkayı başından kaldırması ne kadar şık, ne kadar zarif, ne kadar centilmence bir jestti! O mimik artık o kadar eskimiş, o jest artık o kadar alışkanlık halini almıştı ki, Pitton'ın kafasında belki buna uyacak bir şıklık fikri bile yoktu.

Kaldırılan şapkanın altındaki surat, jestin şıklığına tersti: Israrcı ve öfkeli vuruşlarına cevap olarak mutfak kapımı açtığımda bana gösterdiği dehşet içindeki surattı bu. Surattaki ifade hâlâ aynıydı: Pitton'ın giysilerini aldığı –ve benzer kıyafetlerin vitrinde hâlâ görülebileceği– dükkâna yakın sayılabilecek yayalara ayrılmış bir alışveriş caddesinde tesadüfen cereyan eden karşılaşmamız, içindeki kelimelere dökülemeyen ve çıkış bulamayan tüm çarpık duygularını tekrar canlandırmış gibi.

Dediğine göre malikâne, evini satmak için ondan geri istemişti. Ama o bu hikâyeye inanmıyordu. Bray'e komşu bir evi kim almak isterdi? Orası bir çiftçi eviydi, araziye bağlı bir evdi, kimsenin özel bir alaka göstermediği, bahçıvanlara uygun bir şeydi. Ve nasıl Noel zamanı evine gittiğimde bana bahçıvan maaşı dışında bir geliri olduğunu ima ettiyse, şimdi de yirmi beş yıldan uzun bir süre yaşadığı evden söz ederken, ev farklı bir ev olsaydı ona başka türlü bakacağını, hatta neredeyse başka bir yerde gerçek bir evinin olduğunu ima ediyordu. Halbuki çiftçi evinden çıkmak istemiyordu. Ve malikânede çalışmayı bırakalı aylar olmasına rağmen başka bir iş bulmaya çalıştığı da söylenemezdi. Sanki başka bir iş aramaya başlamazsa belki zaten başka bir yerde çalışmak zorunda kalmayacağını sanıyordu.

Kafası karıştı, aklından birçok şeyden birden geçiyordu, çaresizdi. Mrs. Phillips'i haklı çıkaran bir hali vardı. Mrs. Phillips onun işten çıkarılmasını herkesin daha kolay kabullenmesi için gerekçeler aramayı sürdürmüş ve Pitton'ın malikânedeki son yılında iyice acayipleştiği, yabanda tek başına yaptığı işin –çalışmış gibi yapmanın, bir tür yarı aylaklığın– ona zarar verdiği ve nihayetinde “darmadağın ettiği” fikrinde karar kılmıştı.

Kadın önceki işinde de sayısız insanın darmadağın olduğunu gördüğünü söylüyordu; gazetede okuduklarımızın dışında da insanlar perişan oluyormuş. Mrs. Phillips'ın gerekçelerini başta zorlama buluyordum. Ama Pitton'ı vadideki otobüs durağında gördükten ve onunla Salisbury'de birkaç kere karşılaştıktan, çözümsüz olduğunda ısrar ettiği sorunları hakkında konuştuktan sonra Mrs. Phillips'in söylediklerinde bir haklılık payı olabileceğini, kadının Pitton'ın kişiliğindeki hırs, itaat, gösteriş, gurur ve serbestlikten oluşan tuhaf karışıma bir açıklama getirdiğini düşünmeye başladım.

Pitton, bana yine bahçıvanlık yapmak istemediğini söylüyordu. Malikânedeki işi yapabilir ama başka bir yerde başka birinin bahçıvanı olamazmış – bu çok alçaltıcı olurmuş. Şehir veya kasaba işi de istemediğini söylüyordu. İçindeki taşra centilmeni, daha doğrusu serbest kır çalışanı, şehir işçisinin kimliksizliğinden ve hiçliğinden korkuyordu.

Pitton’la vadideki otobüs durağında karşılaşıyordum. Otobüs gelene kadar konuşuyorduk. Ama otobüsün içinde hiç konuşmadık. Farklı koltuklara oturduk. Salisbury’de de karşılaşmaya devam ettik; bazen de meralarda yaptığım yürüyüşlerden dönüşlerde, anayol üstündeki köyde karşılaştık. Konuştuklarımız kısır bir döngü içinde cereyan ediyordu. O yapabileceği işler hakkında konuşuyor, ben onu cesaretlendiriyor, sonra o benim cesaretlendirmemi bir kenara bırakıyor ve kendine duyulan “garez”e dönüyordu.

Sonunda sessiz sedasızca ve mahcup olarak bir işe girdi. Bir çamaşırhanenin minibüsünü kullanıyordu. Onu da ancak minibüsü kullanırken gördüğümde anladım: Taşra centilmenleri gibi giyindiği halde çamaşırhanenin meşin para kesesi, bir fişeklik gibi omzundan göğsüne çapraz asılmıştı. Sonunda köy evinden de çıktı ve ona vaktiyle at arabalarının kullandığı eski Londra yolu üstündeki belediye konutlarından bir daire verdiler.

Köy evinden çıkması için, evi ve malikânenin gözünde temsil ettiği sermayeyi bırakması için baskı gördüğünden oradaki son zamanları tatsız olmalıydı. Yaşayacak başka bir yer, üstelik gayet de makul bir yer bulduğuna sevinmesini beklerdim. Ama içinde kökleşen hırsla ve çarpık duygularla o şikâyetlerini sürdürdü. Dairesi bakımsızmış. Ne bakımdan? Dayalı döşeli değilmiş. Evi ni kendinin dayayıp döşemesini bekliyorlarmış; ona böyle muamele ediyorlarmış.

Ondaki itaatkârlığı, içindeki itaatkâr asker babasını görmek hiçbir zaman kolay değildi – tavrı o kadar inandırıcıydı. O, hizmetçi ya da bağımlılık ruhu mizacının derinliklerindeydi.

Bray, “Sonunda arkadaşımız taşındı,” dedi.

Arabada yanında otururken ağzının kenarından, benim tarafımdaki kenarından konuşuyordu.

“Kendini beğenmiş adam,” dedi.

Siperli kasketinin altında kalan, hem yola dikkat kesilip hem de derin bir hazzı ifade eden gözleri ince birer yarık olmuş, yüzünün yanlarından sert bir eğimle aşağı meylediyordu. Sonra malikâne ailesinin hepsi tastamam oradaymış, babasının da ait olduğu malikâne örgütlenmesi hâlâ yerinde duruyormuş gibi konuşarak, “Komik bir aile,” diye ekledi. Sözlerinde bir övgü ve aynı zamanda gurur vardı.

Hem dikkatini yola veren bir adamın yarı dalgınlığı hem de kitaplara alışkın olmayan birinin sakarlığıyla konsolun altındaki bölmede duran bir kitaba uzanıp bana verdi. Esrarengiz bir edayla, “Eve döndüğünde bir bakıver,” dedi. Esrarengiz bir nesneymiş gibi o kitap birçok şeyi açıklayacak, Bray’i daha fazla konuşma zahmetinden kurtaracaktı sanki.

Kitap, ev sahibime aitti. Neredeyse elli yıllıktı, 1920’lerden kalma bir şeydi. İçinde birçok resimlendirme olan manzum bir kısa öyküydü. Kâğıdı kaliteliydi, pahalı bez bir kapakla ciltlenmişti; her ne kadar Londra’ dan şöhretli bir yayıncının adını taşıyorsa da böyle önemsiz bir çalışmaya bu kadar masraf yapılmış olması kitabın yazarca desteklendiğini, parasının yazarca karşılandığını gösteriyordu.

Hikâye basitti. Genç bir kadın, İngiliz sosyete muhitinden sıkılıyor – bu arada 1920’lerin kostümlerine ait

izimler için sayısız fırsat doğuyor. Misyoner olarak Afrika'ya gitmeye karar veriyor. Veda sahneleri yaşanıyor; geride bırakılan aşıkla kendilerince ah vah ediyor. Bir gemi, okyanus, Afrika sahilleri, ormanda bir ırmağ. Genç misyoner, Afrikalı yerlilerin eline düşüyor. Götürüldüğü Afrikalı kabile reisi tarafından cinsel saldırıya uğrayacağı hayallerine dalıyor; bir harem ve Zenci hadımların da hayalini kuruyor. Ama onun yerine bir yamyam kazanında kaynatılıp yeniyor ve ondan geriye yalnızca Londralı aşıklaından birinin bulduğu, bostan korkuluğu gibi tah-ta bir haa serilmiş yirmilere ait bir kostüm bulunuyor.

On sekizlik gencin ulaştığı şakayı andırır dünya bilgisi buydu; malikânenin ve arazilerinin beslediği –belli bir inceliğe ulaşmış olması gereken– bilgi buydu. Ve belki bu bilgi daha sonra da şakanın ötesine geçememişti; İngiltere ve Avrupa'nın dışında bir Afrika fantezisinden, Peru, Hindistan veya Malay fantezisinden ibaret kalmıştı. Ve belki tutku da kitaptaki Beardsley tarzı çizimlerin uyarıcılığından öteye hiç geçememişti. Zaten Bray'in koruyup el üstünde tuttuğu kitabın en beğenilecek yanı da oydu: izimler.

Alışveriş gezileri ve şampanyayla geçen önceki yaz Mrs. Phillips'in ev sahibimden armağanlar olarak getirdiği çizimlerle aynı üsluptaydı bunlar. Demek tarzını genç yaşta bulmuş, üslubu daha o zaman beğeni kazanmıştı; kim olduğuna, değerine ve duyarlığına ait fikre o yaşta ulaşmıştı ve orada takılmıştı. Takıldığı yer, bir kusursuzluk hali olarak tasavvur edilebilirdi belki. Ama o kusursuzluk –huzursuzluk ve yaratıcı sürtüşmenin yokluğu, arka penceresinden eksiksiz, bakir, sorunsuz bir dünyanın manzarası– bir maraza, bir miskinliğe dönmüş, ruhunu öldürmüştü.

Uzun bir uyku gibiydi o maraz. Derken adam, mucizevi bir şekilde uyanmış ve çevresindeki dünyayı eskisi gibi bulmuştu. Eski günlerdeki ferahlığın kalmadığını

biliyordu. Ama bulduklarıyla yaşamaya her zaman olduğu gibi hazırды – kendimi ona yansıtarak böyle okuyordum onu.

Sarmaşıkları seviyordu. Bahçesindeki ağaçların devrilmesinden şikâyet etmezdi. Sarmaşıkların yıllardır hazını yaşadıktan sonra şimdi başka şeylerle yetinmek zorundaydı: insanlarla. Zamanı gelince onlara döndü. Phillips’lerden duyduğum kadarıyla, en az elli yıldır görmüş olması gereken titrek kavakların devrilmesi hakkında bir yorum yapmamıştı. Artık bir bahçıvanı olmadığını anlayınca da, önceki yaz oyun oynadığı ve Alan gibi yanma gelip giden birkaç insana anlatmak üzere hakkında hikâyeler uydurduğu Pitton’ı –Phillips’lerin dediğine göre– bir daha çağırmamıştı. (Büyükanneyle her gün oynayan ama kadın aniden ölecek olsa aklına gelip de onu sormayan iki-üç yaşında bir çocuk gibi.)

Pitton’ı bazen çamaşırhane minibüsünü kullanırken görüyordum. Çalışma düzeniyle, beyaz bahçe kapısında belirişiyile vadide bulduğum yeni hayatın, rahatlığın ve şifanın bir parçası olan adamı o haliyle tanımak kolay değildi.

Bazı cumartesileri Salisbury’de karşılaşıyorduk. Bir keresinde arkadan yaklaşıp bana adımla seslendi. Suskun, kelimesiz biri için tuhaf bir davranış. Ama onu olanca şanıyla görmüştüm; malikânenin görkemli bahçesinde ona yardım etmişim, çimlerde ve dökülen kayın yapraklarında ona yardım etmişim. Ve ona “Mr. Pitton” diye hitap etmişim.

Kendine olan özeni azalmıştı. Taşra centilmenlerine benzer kıyafetlerini parçalar halinde koruduysa bile tarzı değişti. Vadi seferini yapan ve onu tanıyan çamaşırhane görevlisi, yumuşakça ve anlayışla, “Biraz aksi,” demişti.

Fakat sonra Pitton değişmeye başladı. Vadi çamaşırhanecisi de –haftalık seferlerinin ritmiyle hoşnut olan,

yıllık ritmiyle ve yılda iki haftalık izniyle Pitton'ın bir zamanlar mevsimlerin geçişinden hoşnut olması kadar hoşnut olan çamaşırhaneci– Pitton'daki değişimi gördü ve onun iyiye giden tutumu, azalan aksiliği hakkında, “İnsan alışıyor,” dedi.

Fakat hepsi bu değildi. Faal hayatının son on yılında Pitton, sınırlarının dışına çıktı. İşte de, yaşadığı belediye konutlarında da insanlarla tanıştı. Kimliğini yitirmekten korktuğu yerde bir cemiyet hayatı ve biraz kuvvet buldu. Eski hayatına uzaktan bakar gibi bakıyordu. Kendine karşı –giysileriyle, karısının dış görünüşünden duyduğu gururla, başka bir gelir kaynağı varmış gibi takındığı şu tuhaf fakir rolüyle– eskiden de mesafeli durmaya çalışırdı zaten. Artık buna gerek kalmamıştı. Çamaşırhane minibusünden bana selam vermeyi yavaş yavaş kesti. Bana kendi telaşını aşılamaaya çalıştığı Salisbury'deki yayalara mahsus şu alışveriş caddesinde birbirimizi görürken, gün geldi –artık yeni bir adam olarak– beni “görmez” oldu.

Dördüncü bölüm

EKİN KARGALARI

Alan, "Demek Pitton gitti," dedi. "Çocukluğumun ne büyük bir şahsiyetiydi."

Çocukluk duygusu sahibi, duyarlık sahibi bir adam olarak yazar Alan konuşuyordu. İngiltere'ye ilk geldiğim zamanki halime çok benzediği için buradaki yazar fikrini görüyordum. Sonra elinin altındaki malzemedan dolayı –ev sahibim, malikâne, çevre, çevreye ait köklü bilgisi; onu zaman zaman gördüğüm Londra'daki partiler– ona gıpta edecek oldum. Ama yazar fikri ve elindeki malzemeyle sanki o da benim yaşadığım kadar sorun yaşıyordu.

Önceleri bir kitap üstünde çalıştığını ima ederdi – insanlara gösterdiği yanının, malikâne arazilerinde veya Londra partilerinde sergilediği yüzünün asıl kişiliğinden yalnızca küçük bir parça, hatta bir kılıf olduğunu; gerçek kişiliğini yazmakta olduğu bir kitapla ifşa edeceğini demeye getirirdi. Radyodaki değerlendirme ve tartışmalarıyla kısa yazılarında da aynı duygu –asıl başka bir şeyle meşgul olduğu, daha büyük işlerle uğraştığı– sezilirdi.

Ama Alan'dan kitap çıkmadı. Ne şatafatlı ıslıl ıslıl kıyafetlerinin ve palyaço tavırlarının ardındaki gerçeği göstererek yanlış anlamaları ortadan kaldıran otobiyografik ne de başka bir roman; ne eleştirel bir çağdaş edebiyat incelemesi (bazen bahsettiği bir konu) ne de za-

man zaman sözünü ettiği savaş sonrası Almanya hakkında Isherwood'unkine benzer bir kitap çıkardı. Sonunda –bana karşı– bir şey yazdığını ima etmekten vazgeçti. Ama bir yazar gibi konuşmayı ve davranmayı sürdürdü.

Alan'ın yazar kişiliğinde bir sahicilik payı vardı; benim 1950'deki kişiliğimden, bir yazar olarak kendime ait düşüncelerimden daha sahtekârca değildi o kişilik. O günlerdeki yazılarımda ben nasıl yaşadıklarımı kendimden, kendimi de yaşadıklarımından saklıyor; sakladığım ölçüde olan bitenleri yalanlıyor; ama sıradan kelimelelerin, biçimlerin ve tavırların gerisine bakmayı bilen biri için onları aynı zamanda ifşa ediyor idiysem, Alan da teşhir ettiği kişiliğinin tüm edebî yanları ve yazdığını söylediği tüm kitapları –benim de bazı şeylerle yüzleşmekte zorlandığım gibi– yüzleşmekte zorlandığı gerçeklere işaret ediyordu.

Savaş sonrası Almanya hakkındaki kitabı, duygusal hayatının hoşnutsuzluk ve çilelerini, uğrunda bir süre Almanya'da yaşamaya gittiği genç bir Alman'la ilişkisini sezdiriyordu. Başta, yarı palyaço tavırlı birinden gelen bir aşk itirafına vereceğim tepkiyi sınamak ister gibi, cinsel bir tersliğe vereceğim tepkiyi sınamak ister gibi, ilişkisinden dolayı olarak söz etmişti. Ya verdiğim tepki onu tatmin etmedi ya da fikrini değiştirdi; ya da bir yabancı olarak bana anlattıkça o mutsuz ilişkiye olan bakışı değişti. Konuyu bir daha açmadı; genç Alman'ın taslağı yarım kaldı ve Alan, Almanya hakkındaki göndermelerini yalnızca siyaset veya kültürle sınırladı.

Ondan başka otobiyografik bir romanı, çocukluğunun ve duyarlılığının gelişim öyküsü vardı. Türünü her bakımdan özetleyecek bir kitaptı bu. Onunla dünyaya (çok iyi anladığım üzere), "Bunlara ben de şahit oldum, bu duyguları ben de hissettim," demek istiyordu. Fakat yapılmış olan şeyleri tekrar yapma, benzer kitaplarda yer

verilen tüm muhitler (veya onların eşdeğerleri) hakkındaki bilgisini sergileme arzusunun altında çocukluğa, büyüme çağına veya aile hayatına ait olan ve onu derinden yaralayan, onu yalnızlığa, belirsizliğe ve eksik bir hayata sevk eden bir şey vardı.

Yaşadıklarına olan edebî yaklaşımı, “samimiyet”i (eşcinsellik, mastürbasyon, toplumsal basamakları tırmanma gibi onaylanmış başlıklardaki samimiyeti şüphesiz) ile el ele giden benmerkezciliği belki de kendindeki eksikliğin nedenlerini kendisinden gizliyordu. Ve onun Londra partilerindeki delişmenliğini, kendisiyle alay eden şaşırtıcı kıyafetlerini, beğendiği insanların karşısındaki gerginliğini, onları övgüye boğmasını düşününce; onun Londra’da sıklıkla görülen bu hallerini düşününce bir yanımla yıllar önceki kendi halim gözümün önüne gelir gibi oluyordu. Tam bir neşeyle geçirdiği o anların ardından, evinin ya da dairesinin yalnızlığında Alan’ın kendinden nefret ettiğini, öfkелendiğini ve perişan olduğunu görür gibi oluyordum. Ve malikânedeki ıssızlığın, harap bahçelerdeki yürüyüşlerin onun için –edebî uygunluğunun yanı sıra– bir tür tedavi olduğunu anlayabiliyordum. “Zengin arkadaşlar”a sahip olmanın (çünkü Cyril Connolly yazarların zengin arkadaş sahibi olmaları gerektiğini söylemişti) zevki üstünde ve ötesinde bir tedavi; bana (çünkü eski modaydı, “tufandan önce” idi), “Bir telefonla Phillips,” –“Mr. Phillips”, “Stanley” ya da “Stan” değil– “beni istasyonda karşılıyor,” demenin zevki üstünde ve ötesinde bir tedavi.

Tabii evin kendisi de vardı. Personeli olan ev hâlâ büyük bir konak olarak iyi kötü işliyordu. Arka pencerelerinden (gördüğümünden değil, tahmin ettiğimden) bahçenin, nehrin, nehrin iki yanındaki sulak çayırların ve onların ilerisindeki boş meraların manzarasını sunuyordu: bakir bir manzara, başka evlerin ve insanların girme-

diği bir manzara, huzur veren bir manzara. Alan için burası herhangi bir derdi olmayan, ondan bir şey istemeyen, belirli bir kişiliği takınmasını veya sürdürmesini gerektirmeyen bir ev olmalıydı.

Buna ev sahibimi de eklemek gerekiyor. Evin içinde onunla olmak, onunla karşılaşmak ve istemeyerek bile olsa onun hususiyetlerini ve yapmacıklı tavırlarını görmek beni sıkardı; büyüü bozardı. Halbuki Alan'ın neredeyse sulta kurabildiği yegâne insan da –edebî malzeme olarak, geçmiş bir devre ait biri olarak Alan için taşıdığı değer bir yana– aynı adamdı. Uyuşukluk hastalığından yeni sıyrılan ev sahibim için Alan, kendisinin uzaklaştığı iç gıdıklayıcı dünyada macera yaşamayı hâlâ sürdürüyordu. Ev sahibim, Alan'ın haber getirebildiği yegâne insandı. Ona rağmen görüşmeleri seyrek ve kısa oluyordu. Mr. Phillips'ten işittiğime göre ev sahibim sohbetten ve insanlardan, sosyal karşılaşmalardan çabucak sıkılıyordu; aniden huzursuzlaşıp eski dostlarını bile gönderebiliyordu. Phillips'lerden –dolaylı olarak– Alan'ın malikânede genellikle tek başına yemek yediğini duydum. (Ve zihnimde canlanan tablo da Alan'ın odasına bir tepsi getirilmesi değil, eski dantel bir masa örtüsüne loş bir ampul ışığının vurduğu, yaşlı sedir ve ahşap koruyucu kokan rutubetli bir odaydı.)

Dolayısıyla gördüğüm yalnızlık, sahiden yalnızlıktı. Ayrıca Alan her ne kadar ev sahibimi tanımadan orada onca zaman yaşayabilmemi “tüyler ürpertici” buluyorsa bile, ben de onun bana söylediği sebeplerden ötürü –üstünde çalıştığı ya da tasarladığı roman için çocukluğu açısından önem taşıyan bir yerde olmak; ev sahibimin yanında kalarak onun konuşma tarzını ve daha zarif bir çağa ait tavırlarını, tufandan öncesine ait, ev sahibiminki gibi konakların yalnızca toplumsal bakımdan değil, edebî ve sanatsal şöhetlerin gelişiminde de hâlâ

önem taşıdığı bir çağa ait tavırlarını incelemek (bu da bir başka kitap içindi)– ziyarete gelmesini garipsiyordum; malikânenin verdiği müstesna huzuru anlayıncaya kadar.

Alan, görünüşteki aylaklığına rağmen, meyvelikte ve bahçelerde avarelik yapmasının, istediği zaman evime uğramasının, malikâneyi ziyarete gelmesinin çalışma dönemlerine denk geldiğini; ciltler dolusu “notlar” aldığını hissettiriyordu. Bazen tuttuğu veya önceden aldığı notların sırrını bana açardı. Ev sahibim, sözgelimi, ona demiş ki: “Tost ister misin? Phillips’lerin sana reşo ocağında¹ tost getirmelerini söyleyebilirim.” Ve Alan, Pitton’la pembe şampanya hakkındaki hikâyeye güldüğü gibi buna da katıla katıla gülmüş, “Reşo ocağı!” demişti. “Daha önce kim-senin reşo ocağından söz ettiğini duydun mu?”

Böylece Alan’ın bir yazar olarak bulmayı umduğu şeyler hakkında –yirmi beş yıl önce Earls Court’taki kendi halim gibi– iyi bir fikri olduğunu görmekle kalmıyor, küçülmüş dünyasındaki ev sahibimin bile, uyuşukluğunun karanlığına rağmen, kendisinden beklenenler hakkında da hâlâ bir fikri olduğunu anlıyordum.

Ama bir yandan da Alan’ın malikânedeyken kendini fazlasıyla belli eden, hazırlıksız yakalanınca yumrulu küçük suratındaki melankolide apaçık seçilen yalnızlığı vardı. O yalnızlık yeterince gerçek, çocukluğundaki acı kadar gerçektir; ev sahibimin uyuşukluğu kadar ve o uyuşukluğun tüm çevresinde yarattığı maddi ihmalkârlık kadar gerçektir. Bahçede ve arazilerde dolaşırken Alan’ın dışa vurduğu yalnızlık, bir zamanlar uğradığı psikolojik tahribatın bir tablosu gibiydi. İçinde acı çeken bir yan vardı, asla ulaşılamayan ve daima yalnız kaldığı bir yan; aldığı eğitimin niteliği, yaşadıklarına fazlaca edebî bir

1. Servis tabağının altına yerleştirilerek sofraya getirilen yemeğin sıcak kalmasını sağlayan küçük ocak. (Y.N.)

açından yaklaşması, yüzyılın bazı yazar ve sanatçılarına olan hayranlığı, onların yaptıklarını tekrar –ama kendisi için– yapma arzusu... bunların hepsi bazı şeyleri kendisinden saklamaya yarıyordu. Malikâne arazilerindeki yalnızlık onun için bir avuntuydu. Dışarıdaysa tehdit ve kendi yetersizliğinin görüntüsü vardı.

Bu eksikliğini takdir ettiği ve kudretine sahip olmayı dilediği insanları överek kapatıyordu. Barış yapmak için arkadaşlarına şeker ikram eden bir çocuk gibi Alan da birçok insana, çağdaş edebiyat hakkındaki büyük kitabı için onlarla ilgili notlar aldığını söylüyordu. Takip ettiği, konuştuklarını not ettiği, mektuplarını sakladığı kişilerin haddi hesabı yoktu; hepsi hakkında yazacaktı. Ve öyle olunca da Alan, hakkınızda “notlar” tuttuğunu söyleyince de onu görmezden gelemiyor, söylediğiniz her şeyi belki gerçekten de not alan bu zeki, dost canlısı adama rol kesmeye başlıyordunuz (ev sahibim bile başlamıştı).

Alan, bu durumu –mimikleriyle ve sosyal kayıtlarda başkalarının yaptığı söylenen şeyleri taklit etmeleriyle, onları kendilerinin de yapabileceğini göstermeye çalışmalarıyla– kendine benzettiği yazarlara duyduğu küçümsemeye dengeliyordu. Kusurlarını çok açıkça gördüğü o yazarlara hiç merhameti yoktu. Onlardan biri –kalıp olarak Alan’dan iri olsa bile giyim bakımından o da hoppaydı– Londra’da karşılaştığımızda bana şöyle demişti: “Clarissalardayken şu zehirli küçük böcek, salonun öbür yanından zıp zıp yürüyerek yanıma geldi ve ne dese beğenirsin? ‘Hayatım, bu cumartesi evde kalıp “Eleştirmenler” programını dinlemelisin. Seni paramparça ettim.’ Hah ha!”

Ama Alan’ın açıkça düşmanlık gösterdiği insanlar fazla değildi. Alenen hedef aldığı şeyler daha çok belli türden binalar, resimler, bahçeler ve çiçeklerdi. Üstelik bundan ev sahibim bile kurtulamıyordu. Ev sahibim

kuzgunkılıçları severdi. Pitton bahçede onlardan yetiştirirdi. Alan'sa fazla cicili bicili ve büyük diye onlardan nefret ederdi. Gözlerini kapatarak ve iliklerine kadar ürpererek, "Boyları şu kadar olmalıydı," der, eğilip avucunun içini kavalkemiğinin hizasında tutardı. Böyle şeylerden –çiçekler, tablolar, binalardan– konuşurken, takdir ettiği insanların yanında kendine dayattığı utangaçlıkları, onlar için hazırladığı "notlar" ve yazılarla ilgili söylediği şeyleri ("Bunların hepsi günlüğe girecek," derdi; ya da kişileştirerek, "Bu Günlük için," veya, "Günlük bunu göz ardı etmeyecek"), barış yapmak için dünyaya ikram ettiği şekerleri telafi etmek istercesine şiddetli estetik tepkiler verir ve sahiden tiksintiyle ürperirdi. Radyo konuşmaları ve tartışmalarına keskinliğini ve saldırganlığını veren, bunların daha dolu bir hayatın ve daha büyük bir kişiliğin küçük bir emaresi olduğu hissini uyandıran bu estetik şiddetti – temelde gayet samimi olan, düşünce dünyası için sahici bir duyarlılığı ve gerçek bir endişeyi yansıtan şiddet.

Bazen aylar geçtiği halde görüşemediğimiz olurdu, ya o gelmezdi ya da ben onun geldiği sıralar gitmiş olurum. Bir gün alışılmadık bir şekilde bana Londra'dan telefon açtı; belki bir yıl veya daha uzun bir süre birbirimizi görmediğimizi o zaman fark ettim. Arka planda müzik sesleri vardı. Müzik çok gürültülüydü; nereden aradığını sordum. Dairesinden aradığını söyledi. "Komşularım gibi konuşuyorsun," dedi. "Tabii ortalığı inleteceğim." Ve boğulur gibi olduğu şu kocaman kahkahasını attı.

Her zamanki Alan'dı işte. Ama aslında değildi. Sarhoştı; ne kadar sarhoş olduğu da konuştukça ortaya çıktı. Alkol ve müzik: yalnızlığın dayanakları. Benim için yeni bir şeydi bu: yalnızlık değil, alkol. Alan'ı hiç içen biri olarak düşünmemiştim. Ama sarhoşluk bile onun kişiliğini değiştirmiyor ya da öbür yüzünü göstermiyordu;

içmek onu özgürleştirmiyordu. İnsanlara gösterdiği tavizci kişiliğini abartmaya götürüyor, gülünçleştiriyordu. Sözlerine hâkim olamayarak sevgi mesajları göndermeye, övmeye, çalışmalarım hakkında benimle konuşmaya çabalıyordu.

Üstelik karşılığında bir şey istemiyordu. Çünkü, deyim yerindeyse, bunların neşet ettiği kişiye dönmenin yolu yoktu. Dünyayla barış yapmak isteyen kişi, dünyanın menzili dışındaydı, hatta denebilir ki, Alan'ın kendisi bile onu tanımıyordu. İnsanın cevap olarak onu ne kadar övdüğünün bir önemi yoktu; gerçek muhataba dokunmanın imkânı olmadığı için cevap olarak ne kadar sevgi gönderdiğinin bir önemi yoktu.

Alan birkaç ay sonra malikânede tekrar belirdi. Çok değişmişti. Dışarıdan bakınca güvenilmez ve kaypak bir izlenim veren gözleri cansızdı, ferî sönmüştü; çok eski bir hüznün vardı orada. Yumrulu küçük suratı beyazlayıp yumuşamıştı; yaşlı kırılgan kadınların yüzüne dönmüştü. Oadaki bu başkalaşım kişiliğindeki belirsizliğin, ona eziyet veren belki de sayısız belirsizliğin küçük bir yansıması gibiydi.

Özellikle cildinin yanaklardaki hali dikkatimi çekmişti. O kadar beyazlaşmıştı ve o kadar incelmış görünüyordu ki cildi, ne zaman konuşsa veya ağzını sıkıca kapatsa, teni etinin üstünde uçuşuyor gibi oluyordu (ikisi arasında bir boşluk varmış gibi). Yanaklarındaki derinin bu inceliği ve narinliği bana bir gülün en dıştaki taç-yapraklarını hatırlattı; ikisinin dokusu birbirine benziyordu. Bana hatırlattığı bir başka şey de sürü yolundaki köy evi biçimli eski saman yığınının örten şu solmuş –yalnızca parlaklığını ve diriliğini kaybetmekle kalmayacak, inceliği içinde küçük kabarcıklar ve hava cepleri de peydahlayacak kadar rüzgâr ve yağmurla örselenmiş– siyah naylon örtüydü.

Alan değişmişti. Ve tanıdığımız bu adam, evimdeki berjer koltukta geriye yaslanarak ve dizleri düzgünce birleştirilmiş olarak otururken –döşemeli yüksek koltuğun arkası başının üstünde kalıyor ve onu küçük gösteriyordu– içinde var olan ama bizden gizlediği kişiliğın ah-laki saldırısına uğramış gibi; omzunda oturan ve sahici bir diyalog kurabildiği yegâne varlık olan uyanık bir muhafızı andırır iç kişiliği tarafından çökertilmiş gibi bir hali vardı (aklıma gelen benzetme buydu). Eski kişilik-ten geriye sadece koltuğu kirli gösteren giysileri kalmıştı. Her zamanki kadar özenle seçilmişti bu giysiler; ama adamın kendisi o kadar sessiz, o kadar sönük, hareketleri o kadar ağır ve önceden düşünölmüştü ki, onu saran giysilerin eski kişilikle bir alakası kalmamıştı.

Alan'ın aşağı yukarı aynı sıralarda –veya belki biraz önce– malikâneye de sarhoş olarak telefon ettiğini sonra Phillips'lerden öğrendim. İlk üç-dört aramaya cevap verilmiş. Ama sonra –Alan belki şansını fazla zorlamış, olmadık saatlerde aramaya başlamış, belki bana söylediğinden başka şeyler söylemişti– ev sahibim telaşlanmaya başlamış. Alan'ın açıkça belli olan rahatsızlığı ev sahibime kendi uyuşukluk hastalığını, kendi cehennemini tekrar hatırlatmış olmalıydı. Ne de olsa öyle bir hastalıktan korkmak, tekrar hastalanmakla aynı kapıya çıkıyordu. Nitekim ev sahibimin marazı bunun üstüne bir süre yine depreşti.

Alan'ın telefonları karşılıksız kaldı; Mr. Phillips, ona bir daha aramaması talimatını verdi. Alan'ın eve gelmesi yasaklandı. Mr. Phillips'in işverenine karşı koruyucu duyguları kabardı. Alan'a konulan ziyaret yasağı ancak Mr. Phillips, onun içkiyi bıraktığına emin olduktan sonra kalktı.

Fakat Alan malikâneye geri geldiğinde haraptı. Yaşlı kadın suratı artık şifa bulmaz bir hale dönmüştü. Ona –ya-

kın geçmişini bilmediğimden gayet safiyane– ikram ettiğim şarap kadehini geri çevirmesine, benim bir kadeh içmem için (üstelik ev sahibi oymuş gibi şahane bir nezaketle) ısrar etmesine rağmen görünüşteki iyileşmiş hali, bazı habis illetlerde olduğu gibi, geçici bir durumdu ve ayrılmak üzere olduğu dünyaya –belki hınçla, belki de bir uzlaşma ruhuyla– bakıp vedalaşması için ona mühlet veriyordu.

Vedalaştı. Ve bir daha hiç gelmedi. Onu radyoda bir-iki kere duydum; her zamanki gibi taşkındı. Keşke evine dönüp yalnız kalmaktansa o radyo stüdyosunun atmosferine benzer bir yoğunlukta, o suni sosyal düzenlemeye benzer şartlarda yaşayabilseydi. Derken bir gün –hadisenin birkaç gün ertesinde– çok içtiği bir gecenin ardından bazı haplar alıp öldüğünü duydum. Teatral bir ölümdü. O gece akıllı tiyatrodan fazla uzaklaşmış olamazdı. Olayların başka türlü gelişmesi işten bile değildi. Biri, ona telefon etmiş olabilirdi, ya da o birilerini aramış olabilirdi; parlak kıyafetleriyle bir partiye gidip zekice espriler yapmış, birilerini göklere çıkarmış, ya da rezalet çıkarmış, intiharın tiyatro ânını geride bırakmış olabilirdi. Ama öyle olsa bile o yalnızlıkla aynı eşiğe tekrar geleceği muhakkaktı.

Haber, ev sahibimden saklandı. Mr. Phillips, ona söylemenin iyi olmayacağını düşünüyordu. Ama ev sahibim bir şekilde öğrendi. Küçülen dünyasından bir kişi daha eksilmişti; adı anılmayacaklara bir kişi daha eklenmişti.

Tabii Alan'ın kitaplarına ve “notları”na ait neredeyse hiçbir şey çıkmadı. Alan düşünce hayatına, sanatçıların gözüne ve eline olan sevgisinden çok kişiye övgüler yağdırmıştı. Ve bir hafta kadar onu, tuhaflık bu ya, övgüleriyle andılar. Birkaç kişi, neredeyse Alan'ın övgülerine borçlu oldukları yanlarıyla onun hakkında yazdı. Onu anarken ilginç şekilde kendilerini merkeze alıyorlardı;

Alan'ı tanıdıkları ve onunla arkadaş oldukları için, onun kabiliyet ve duyarlılığını fark ettikleri için, kederini itiraf ettiği sırdaşları olarak seçildikleri için –ölüm ilanlarında acayip, antika, “tufandan önce”sine ait (bu sözler ilanların birinde gerçekten geçiyordu) biri olarak ortaya çıkan– Alan kadar kendilerini de tebrik ediyorlardı. Kimse onun pohpohçuluğundan söz etmedi. Ve meğerse ölümünden önce Alan'ın ıstırap içinde aradıklarının sayısı hiç de az değilmiş.

Alan'ın öldüğünü söyleyen Mr. Phillips, üzüntülü bir görüntü, anlık bir esef belirtisi takındı. Fakat takınır takınmaz yüzü, dışarıdayken her zamanki ifadesi olarak düşündüğüm asabiyetle gölgelendi. Bu asabiyet, Bray'in siperli kasketi gibiydi; Mr. Phillips'in birçok şeyi ifade etmesine imkân veriyordu. Mr. Phillips onu katıksızca da, başkası veya kendisiyle alay edercesine de takınabiliyordu. Onunla otoritesini de konuşturuyor, mağdur bir çalışan olduğunu da ifade ediyordu; ya da sevincini belli etmeyerek iyi talihini korumaya çalışan birinin asabiligi de olabilirdi bu.

Şimdi de bu asabiyet, Alan'ın ölümüne verdiği insanca tepkiyle malikânenin erkek bakıcısı ve koruyucusu olarak mesleki gururu arasında bir köprü kuruyordu. Alan'ı hemen anladığını söyledi. Ondaki bunalımlı mizacı hemen fark etmişti. Alan'ı evden men etmekle iyi yapmıştı. O sarhoşlukla olmazdı. Ev sahibim üstünde yıkıcı bir teseri olurdu; ayrıca Alan, evde yaptığını malikânede de kolayca yapabilirdi. Böyle bir şeyin ev sahibime nasıl sıkıntı vereceğini, onu nasıl allak bullak edeceğini; basiret ve sağlığından geriye ne kaldıysa ona tutunmaya çalışan ev sahibimi nasıl daha da kötü etkileyeceğini düşünmek bile istemiyordu.

Alan'ın özel inziva yeri olarak gördüğü yerde o böyle anılıyordu. “Bir telefonla Phillips, beni istasyonda kar-

şılıyor.” Alan malikânede geçirdiği zaman ve oradaki konumu hakkında böyle düşünüyor veya düşünmek istiyordu. Kısmen toplumsal, kısmen edebî bir fikirdi bu – eski moda taşra konağı çağrışımlarıyla “istasyonda karşılanmak”; Phillips adının “mister”siz kullanılması (Alan Mr. Phillips için Stanley veya Stan, Mr. Phillips de onun için Alan diyorsa bile).

Mr. Phillips’in ihtiyar babası bana, “Arkadaşın Alan ölmüş. Hoş adamdı. Onu pek tanıdığımdan değil; birkaç kere görmüştüm. Ama her zaman çok keyifliydi,” dedi.

Ufak tefek, derli toplu ihtiyar Mr. Phillips, çatallı uzun bastonuyla (çalışmaya değil, yürüyüş yapmaya geldiğinin işareti) malikâne arazisinde dolaşıyordu. Çok açık renkli giysilerini itinayla kuşanmıştı; kravatı, ceketi ve gömleği desensizdi ve dönemin geniş klapaları, yakaları ve boyunbağlarıyla giysilerinin açık tonunu belirginleştiriyor, meralardaki kireçtaşının genç çimlerin ve mısırların rengini değiştirdiği, kuru havalarda sürülmüş tarlaları beyazlaştırdığı gibi, giysi renklerinin altında bir kireç beyazlığı varmış izlenimini uyandırıyor. “Ne zaman böyle bir haber alsam kuzenimi düşünüyorum. Öldüğünde sekiz yaşındaydı. 1911’de, kralın taç giydiği yıl,” dedi.

Evimin önündeki kayınların altında dikiliyorduk. İhtiyar hafifçe yüzünü kaldırdı. Gülümsüyordu; gözleri nemlenmişti. Bu ifadeyi tanıyordum. Gülümseme gülümseme değildi, gözyaşları da gözyaşı değil. Çocukluktan veya hayatının erken dönemlerinden ne zaman söz etse olan bir şeydi bu.

Ama bana kuzeninden söz edecekken araya başka bir şey girdi. İkimizin de dikkati, gürültülü gılgımlarla dağıldı. Sesler başımızın üstünde sürü halinde dönen ekin kargalarından geliyordu. Koca kara gagalar, çırpıntı-

lı koca kara kanatlar. Onları burada daha önce hiç görmemiştim. Çığırtnan bir kalabalıkla bir anda gelip kara yapraklar gibi ağaçlara konuveren sığırcıklara alışkındım. Ama bu sayıda ekin kargasını bir arada görmemiştim. Gaklayarak ağır ağır, bizi tartarcasına çevremizde dönüyorlardı. İlk yılımın başlarındaki keşif yürüyüşlerimden birinde, Jack'in evinden iki-üç mera ötedeki ağaçlıklı bir tepede çok yaşlı ve iki büküm kayınpederin bir çite kanatlarını açarak mıhladığı birkaçının kurumuş leşlerine rastladığımı hatırlıyordum.

İhtiyar Mr. Phillips, "Vadideki yuvalarını kaybetti-ler," dedi. "Karaağaçlar ölünce yuvaları dağıldı. Keşif yapıyorlar. Yüksek ağaçlara ihtiyaçları var. Kayınları tercih edeceklerdir. Ekin kargaları hakkında ne dediklerini bilirsin. Haneye para getirirler. Malikânede birine para gelecek. Sence kime? Tabii hepsi koca kadı masalı." "Koca kadı masalı" – aynen böyle dedi; üstelik kullandığı deyiş, barındırdığı kinaye ve hoşgörüyü birlikte, sözün bozulmuş hali değil de doğrusuymuş gibi geliyordu kulağa. "Ölüm kuşları olduğunu düşünürsen gürültülerine katlanamazsın. Ama para müjdeleyince aldırıyor-sun işte."

Ve gaklayarak keşif yapan kargaların gürültüsü arasında bana unutamadığı ölümü; diğer tüm ölümleri tarttığı, acısı öbürlerinkinden daha şiddetli olan ve altmış beş yıl sonra hâlâ anılarında taze duran o ilk ölümü anlattı.

Kuzeniyle oynuyorlarmış. Yerel bir şirkete ait bir at arabasının peşinden koşuyorlarmış. Arka dingile asılı yem torbalarının üstüne atlamışlar. Arabacı, onları görmemiş. O yem torbalarının üstünde elma yiye yiye birkaç kilometre gitmişler. Sonra canları sıkılmış. Atlamışlar. O günlerde alışılmadık bir şey, bir otomobil, beyaz bir toz bulutu kaldırarak, toprak kır yolunu birkaç santimlik bir tabaka halinde örten tozu dumana katarak ge-

liyormuş. İki oğlan o beyaz toz bulutuna dalmışlar. Derken, hiç olmayacak bir şekilde başka bir otomobil daha geçmiş ve ihtiyar Mr. Phillips, kuzeninin yere düştüğünü görmüş. Sadece bu kadarını görmüş ve korkmuş. Nehir kıyısına koşup öğle sonrasına kadar bodur söğütlerin arasında saklanmış. Toz bulutu yatışmış. Kuzeninin annesi olan teyzesinin geldiğini görmüş. Oğlanı bir cankurta-
ranla alıp götürmüşler. “Askerî hastaneye – o günlerde bile burada ordu vardı.”

Oğlan orada ölmüş. Mr. Phillips’in babasını azarlayıp dövmek kimsenin aklına gelmemiş; oysa başından beri bundan endişeleniyormuş. Aynı akşam teyzesinin evinde, daha o sabah beraber arabaya bindiği kuzeninin cenaze törenine hazır cesedini görmüş.

“Böyle şeyler insanı sonradan çarpıyor.” Cenaze ertesi günmüş. “Tabutu küçüktü,” dedi ihtiyar Mr. Phillips ve bu sefer, kuzeninin ölümünden altmış beş yıl sonra gözünden gerçek yaşlar akmaya başladı.

Sonra kendini toplayıp ses tonunu değiştirdi. “Hayır, küçük değildi. Orta boy bir tabuttu. Teyzem benden ve öbür oğlanlardan yosun toplamamızı istedi. Cenaze gününü öyle geçirdim. Yosun toplayarak. Mezara koymak içindi, güneşin altında kireçtaşının beyazlığını almak için. Cenazeciler hâlâ yaparlar. Mezarın yanlarından aşağı ot gibi görünen yeşil bir örtü sererler. Tabii cenaze sahipleri gittikten sonra gelip onu alıyorlar,” dedi.

Nehrin nemli kıyıları, meralar: Herkes başka şeyler görüyordu. Kireçtaşı ve yosun anılarıyla ihtiyar Mr. Phillips; sarmaşıkları seven ev sahibim; malikâne bahçesini düzenleyenler; Alan; Jack; ben.

Keşif yapan ekin kargaları öyle bir yaygara koparıyordu ki, nasıl dayanacağımı bilmiyordum – günün belli saatlerinde uçakların; bazı geceler atış sahalarındaki top-

çu ateşinin (bunun sesi insanda havanın bir yere kadar esneyip sonra yırtılan bir madde olduğu duygusunu uyandırır); yıldan yıla artan ve kayınlar ile porsukağaçlarının incelmış perdesinden evime daha çok ulaşan gün sonu trafiğinin gürültüsü de cabası.

Fakat o günkü yaygara müstesnaydı. Ağır ağır kanat çırparak daireler çizen koca kuşların gaklamaları bir tartışmayı andırıyordu; tartışma ve keşif bitince kuşlar gitti. Ve yerleşimcilerin ilk bölüğü, ilk yuva kurucular geldiğinde yalnızca bir yuva yaptılar. Ağaçları, bölgeyi, insanları deniyorlardı adeta. Kayınların altındaki taşlı ya da çakıllı yolda çeşitli boylarda esnek küçük dallar seriliydi; yuva malzemesi olan ve düşüp ıskartaya çıkan bu dallar, bir yuvaya başarıyla dokunan her dal başına üçer, dörder, beşer tanesinin ziyan olduğunu akla getiriyordu. Sonunda bir kayının üst kısmında belirdi: bir karga yuvası.

Sonra bir ara oldu, kış çıplaklığına bürülü kayınlarda başka karga yuvası yapılmayacağını hissettirecek kadar uzun bir ara. Derken bir anda ikincisi peydahlanıverdi; derken üçüncüsü ve ardından başkaları – avcılarının erişemeyeceği kadar yüksekte ve kısa bir süre sonra bahar ve yaz yaprakları arasında gözden yitecek olan kocaman kara kozalaklar. Londra treninde Wiltshire ve Hampshire'dan geçerken de aynı yerleşmeleri, daha önce olmayan yerlerde ekin kargalarının yuvalarını gördüm.

Vadideki karaağaçlar nihayet ölmüştü. Birçokları kurumadan evvel kesilip odun yapılmıştı; kalanlar da ayakta kelleşerek, yaz yeşiline rağmen bozlaşarak öldü. Ve vadi yolu bir anda açıldı. Vaktiyle yeşilin örtüsüyle kapalı, esrarengiz bir derinliği olan virajlar sırtır oldu; karaağaçlarla ve ağaçların arasındaki çalı çırpılarla sınır çekilen ekili meralar artık asfalt yola kadar öylece iniyordu. Arsalar sırtmaya, evler ve oluklu sac kaplı küçük odunlukları göze çıplak görünmeye başladı. Sığ suları

nehir ve sulak kıyıları büyüleyiciliğinden bir şey kaybetmedi; ama onun dışındaki coğrafya sıradanlaştı.

Ve benim için zaman başkalaştı. Başlangıçta, çocukluğumda olduğu gibi esnemişti. Burada geçirdiğim ilkbaharın keskin ve berrak yanları çok fazlaydı – ipek çiçekleri, tek başına duran şu mavi süsen, penceremin altındaki şakayıklar. Bunları tekrar yaşamak için bir yıl beklemiştim. Sonra hatıralar birbirine girmeye başladı; zaman hızlandı; yıllar üst üste bindi; olayları tarihlemek zorlaştı.

Bir zamanlar Pitton’la komşu olan Bray (Pitton’ın evi, Bray’i sersemleten bir fiyatla Salisbury’de iş kurmuş genç bir harita mühendisine satılmıştı) bana dinden söz etmeye başladı. Ekin kargalarının gelişinden önce mi, sonra mı olmuştu bu? Genç bir serserinin bir süredir malikâne arazisinde konakladığının öğrenilmesinden önce mi, sonra mı?

Bu adam Pitton’ın bahçe “korunağı”na yakın, ormana dönen meyvelikteki çocuk evinde kalıyormuş meğer. Önceki yazlarda başıboş dolaşanlara rastlanmıştı; ama bu seferki, eski araba, minibüs ve karavanlarıyla Wiltshire ve Somerset civarını arşınlayarak şenlik, topluluk ve kamp arazisi arayan birçok yeni gezginden –Çingene değil, kimi suça bulaşmış genç şehirlilerden– biriydi. Adamın varlığı fark edilince bir telaştır koptu. Başkalarının da peşinden gelmesi ve çocuk eviyle ilgili bilginin yayılması işten bile değildi. Böylece uğruna yapıldığı çocukların nadiren kullandığı ve saz damı bir yerinden kaymış olmasına rağmen hâlâ bütünlüğünü iyi-kötü koruyan çocuk evi, inşa edildikten altmış-yetmiş yıl sonra nihayet kapatıldı, kapısı ve pencereleri tahtalarla kaplanıp çivilendi. Hatta daha caydırıcı olsun diye Mr. Phillips evi bir de dikenli telle çevirtti.

Pitton ayrıldıktan sonra çimenlik bahçenin ucunda-

ki geniş beyaz kapının kapatılması ve bir açan olmasının diye iç tarafa kopmuş dalların yığılması gibi çocuk evinin bu şekilde terk edilmesi de bir olaydı. Ama bir tarih veremiyordum. Pitton'ın yalnızca malikâne arazisine değil, bendeki mevsim fikrine de verdiği düzen kaybolmuştu. Gelişmeleri –zamanın hızlanmasıyla birbirine giren gelişmeleri– bir sıraya koymama imkân veren o düzen kalmayınca ekin kargalarının gelişi, Bray'in dinle ilgili konuşmaları bile boşlukta kaldı.

Mısır veya Hindistan'da benzer özelliklere sahip herhangi bir bölge gibi, bir zamanlar geniş bir mezar alanı olan bu coğrafya da kutsal yerlerle –çember halinde dikili taşlar veya kalaslarla, büyük mezar tepelikleriyle, Ortaçağ katedral ve manastırlarıyla, heybetçe onlardan pek de geri kalmayan kiliselerle– doluydu. Üstelik inanç, bunlarla sınırlı kalmamıştı. Bu abidelerin ve kültürel mabetlerin çevresinde –bazen onlarla yan yana– daha yeni sayılabilecek tapınma tarzlarının izleri de seçilebiliyordu.

Salisbury'nin merkezinde, şöhretli bir pastanenin karşısında muhteşem pencereci gotik bir kilise vardı. Kilisenin en ucundaki mihrap duvarında, çatının hemen altına denk gelen kısımda mahşer gününe ait ilkel bir resim yapılmıştı. Mor ve yeşil renkli resimde iki renk de solgun: resmin ve anatomi bilgisinin mahiyetiyle Ortaçağ aklı ve ruhunun mahiyetini uyumlu gösteren solda cennetlik, sağda cehennemlik çıplak Ortaçağ figürleri: denetleyemedikleri bir dünyada çıplak insanlar; avutucu meleklerin kanatları, lanetlileri yutan kuş ya da sürün-genler kadar ürkütücü ve yapay. Ortaçağ dindarlığının bu abidesi karşısındaki kalabalık pastanenin arka odası Victoria Dönemi'nde bir pazar okuluymuş. Arma levhasına benzeyen taş bir kitabe bu gerçeği ve okulun kuruluş tarihini Victoria tarzı gotik harflerle belgeliyordu.

Yakın sayılabilecek bir geçmişte çocukların Kutsal Kitap kıssalarını, ilahileri ve saygıyı öğrendikleri bir salondaki çam masalarda kremalı pasta, kiş ve kahve.

Salisbury'nin dışındaki nehir vadilerinden birinde, nehirden patikayla ulaşılan bir tepede küçük, tek odalı bir "misyoner kulübesi" vardı. Kereste ve oluklu sacdan kaba bir yapıydı bu ve herhalde Birinci Dünya Savaşı'ndan önce inşa edilmişti. Sadeliğindeki gurur ve dindarlık Ortaçağ ihtişamındaki Ortaçağ korkusuyla boy ölçüşebilirdi. Kulübenin bir işlevi kalmamıştı artık. Nehrin bu yanındaki yolun daha ilerisinde de Victoria tarzı gotik pencereleri olan kırmızı tuğla bir yapı vardı. Üstte WESLEYAN ŞAPELİ diyen yazı hâlâ duruyordu. Yapı, şapelikten çikalı çok olmuştu; artık özel şahıs eviydi ve Victoria tarzı gotik kemerlerle yazılar, bu evin alışılmadık "kişiliği"nin bir parçası olarak görülüyordu.

Malikâneye ve evime yakın olan restore edilmiş köy kilisesi ise ne kadar farklıydı – üstelik sadece hâlâ kullanılıyor olmasından da değil. Bu kilise Salisbury'de, St. Thomas Kilisesi'ndeki mahşer resminde görülen dinî endişeden –dünyanın keyfi ve dehşetlerle dolu olduğu, insanların çıplak ve çaresiz olduğu, yalnızca Tanrı'nın koruma sağladığı duygusundan– koca bir çağ kadar uzaktaydı; yöredeki Victoria Dönemi'ne ait büyük ev ve konakların inşa edildiği tarihte restore edilmişti ve o dönemin ögzüvenine sahipti: dini olduğu kadar bir kültürü, millî bir gururu, insanların kaderlerini çok daha fazla tayin edebildikleri bir gücü yüceltiyordu.

Bugünkü ziyaretçileri Victoria Dönemi'ndeki koda-manlardan servetçe daha önemsiz ve daha güçsüz olmalarına ve evleri Victoria Dönemi'ndeki büyük konakların yanında küçük kalmasına rağmen kilise hâlâ öyle bir havaya sahipti. Cemaatin azlığı –ayinlerin değil haftada, ancak ayda bir yapılmasına elveren azlığı– bile kuşatıl-

mış, dışa kapalı bir kültürel yüceltmenin düşüncesini uyandırıyor: araba kapılarının sesi, ayinden önce ve sonraki kısık sesli konuşmalar, çakmaktaşı ve başka taşlardan kare desenli kalın, onarılmış duvarların yumuşattığı org sesine eşlik eden ilahiler. (O küçük kilisede hâlâ çalışan bir org!)

Orada Jack'e, hayatı yaşarken kutlayan Jack'e yer yoktu. Mr. Phillips'e ya da malikâne bahçesinde birkaç saatlik ağır iş yapmaya gelen kasabalı yabancılara yer yoktu. Ve sanki bizim Bray'e de yer yoktu; katı muhafazakârlıkla delidolu cumhuriyetçiliği, zenginlere (kiraladığı arabalarının kullanıcılarına) tapınmayla miras yoluyla elde edilmiş servet ve unvanlara düşmanlığı harmanlayan kafa karıştırıcı görüşlerin adamına. Eski Wesleyan Şapeli (şimdiki genişletilmiş haliyle özel bir konut, ama gotik pencereleri aynı), içi boş misyoner kulübesi, pastaneye dahil edilen Victoria Dönemi'nden kalma pazar okulu... XX. yüzyıla da sarkan ve Bray gibi insanların yetişmesinde kısmen etkili olan XIX. yüzyılın halk dini, kutlamaktan ziyade kısıtlamayı ve disiplini yücelten din buydu. Bray ve onun gibi binlerce insan bu kısıtlamanın kozasından çıkmıştı; son dönem Hıristiyanlığın kalıntıları o yüzden bütün yöreye serpiştirilmişti. Bir yörede bunca din, bunca kalıntı.

Oysa şimdi – Bray dinden söz ediyordu. Sonradan fark ettim neden konuştuğunu. Kutsal Kitap'tan söz ederken ne kadar ciddi olduğunun farkında değildim. Üstünde durmuyordum, her günkü kinayeli gevezeliği olarak üstünkörü dinliyordum. Arabasında yanında oturuyor, siperli kasketini ve kısılarak yola bakan gözlerinin yaptığı eğimi ve gözkapaklarının aralığını gözucuyla görebiliyordum. Kısılan gözlere ve gözkapaklarının aralığına, yüzünün duruşuna, mizacı hakkında bildiklerime dayanarak şaka yaptığına kanaat getirdim.

Onun dış görünüşü ve hali tavrı ile siyasetçiler, kraliyet ailesinin bazı üyeleri, sendikalar, haberlere ya da mahkemelere çıkan işadamları veya güncel herhangi bir konu hakkındaki (İşçi Partili hükümetin çıkardığı ve sırf o yüzden beğenmediği yeni banknotlar, sözgelimi; "Onlara Miki Fare parası diyorum," demişti ve herhalde bu sözü birinden duymuştu) cerbezeli ve alaycı konuşma tarzını çok uzun zamandır özdeşleştirmiştım. Bray'in özgünlüğü, fikirlerinin karışımından ileri geliyordu. Ve o fikirler, tekrar tekrar görüyordum ki, radyo veya televizyon programlarından, popüler gazetelerden ödünç alınıyordu.

Ciddi konuştuğunu anlar anlamaz ona bakışım değişti. O yüz hatlarında, o konuşma tarzında alaycılığının cerbezisini değil, kişisel hislerini ve –çok geçmeden– coşkusunu görmeye başladım.

Bray'in dinden söz ederken ciddi olduğunu geç fark etmemin başka bir nedene daha dayandığı sonradan aklıma geldi. Bray bir şeyler öğreniyordu; yeni bir öğretiyi ne olduğunu tam anlamadan kabul etmişti ve şimdi de onu öğrenmek zorunda hissediyordu. Yeni bir öğreti. Çünkü sarıldığı din, onun ve onun gibi binlercesinin sırt çevirdiği Victoria Dönemi'ne ait kalıntıların dini değildi. Konuştuklarından çıkan dinin, haftalar geçtikçe bulandığı dinin şifayla, daha doğrusu, bir şifacıyla alakası vardı: Bray'in cinsiyetini gizlediği bir bilge; "ayın"de rastgele açılan bir Kutsal Kitap; açılan sayfadaki sözlerin tefsiri; diz çökmüş inananlara tek tek kişisel bir mesaj verilmesi, onların tek tek irşat edilmesi. Bir şifacı; mukaddes bir nesne olarak bir Kutsal Kitap'ın etrafındaki "buluşmalar"; paylaşılan yiyecekler; dindarlığın merkezinde bir arkadaşlığın, hatta eğlencenin iması.

Bu buluşma konusu bana yirmi yıl önce Londra'nın kuzeyindeki bir banliyöde –duyduğum ilgiyle (kırmızı

tuğla binanın dışında sansasyonel buluşmaların gayet normal bir şeymiş gibi reklam edildiğini görmüştüm) ve BBC'nin denizaşırı yayınlarındaki magazin programlarından birinde beş dakikalık bir radyo konuşması için malzeme bulma umuduyla- gittiğim "ruhani" toplantı- nı düşündürttü.

Kaldırımdan doğruca merdivenle ulaşılan üst kattaki bir salondaydı bu toplantı; girişin üstündeki ışıklı sade tabelada "SALON" yazıyordu. İçeridekilerin çoğu müdavimdi. Aralarında sağlıklı, oyunbaz çocuklar da vardı. Kıpırdanıp duran bu çocuklar en ön sırada oturuyorlardı. Medyum kilolu, orta yaşlı alelade bir kadındı. Geciktiği için özür diledi; nehrin güneyinde bir yerden gelmek zorunda kaldığını söyledi. Sonra capcanlı bir edayla başladı. Hepimize haberleri vardı. Bana bile sesini güçlkle duyduğunu söylediği çok uzaktaki büyükbabamdan bir haberi vardı.

Ama en kötüsü, ayaklarını kıpırdatıp duran, iyi bakıldıkları belli olan üç-dört güzel çocuğa gelen haberlerdi. Bu haberlerin öncesinde medyumun elleri kendi boğazına kenetlendi; kadın az daha boğulduğunu, güçlkle nefes alabildiğini söyledi. Çocuklu kadın da -besbelli çocukların annesi- ağırbaşlılıkla ve herhangi bir endişeye kapılmadan öne doğru eğilerek (çocukların arkasındaki sırada oturuyordu), haberin geldiği ruhun kimliğini doğrular gibi başını salladı. Meğer çocukların babası olan kocası asılmış. Ama babayı -İngiltere'de ya da başka bir ülkede- devletin mi astığını, yoksa onun kendi kendini mi astığını hiç öğrenemedim (bana açıklamayı yapan kişiye hiç sormadım). Asılan adamın ailesi her iki haftada bir onunla hasbıhal etmek için buluşmaya geliyordu ve sükûnetleri de şüphesiz bundan ileri geliyordu: inanıyorlardı. Her çocuğa basit bir haber vardı: annene yardım et, okulda iyi bir öğrenci ol. Her çocuk kendi haberini

bekliyordu ve haber gelince ciddileşiyordu. Bu ziyaretleri nasıl hatırlayacaklardı? Onları arkadaşlarından ayırmaya yarayan yeni kişilikler, yeni tutkular aşılanıyordu. Yirmi-otuz yıl sonra o tutkular –yetişkin ihtiyaçları olan yetişkin bedenlerle– o kişiliklerde su yüzüne çıkacaktı.

Bray, kendi buluşmalarından söz edince yirmi yıl öncesine ait ürpertinin bir benzerini hissettim. O da asılan adamın karısı ve çocukları kadar, onların yirmi yıl önceki hali kadar sakin duruyordu. Kadın ve çocukların böyle bir şeye niçin ihtiyaç duydukları belliydi. Ya Bray'ın ihtiyacı neydi?

Adam o kadar konuşkandı, o kadar gürültülüydü, fikirlerini o kadar inatla savunuyordu ki, hayatının tatminkârlığı ya da başka yönleri üstüne durup hiç düşünmemiştim. Bir kızı evliydi ve kocası “bir parça arazi” bulduktan (Bray'ın sözleri) sonra Devon'a taşınmış, bir daha da hiç ziyarete gelmemişti. Bray bu durumu ilk dile getirdiğinde birçok sebep sıralamıştı; ama sonra hiç açıklama yapmaz oldu. Hem kızı niçin dönecekti? Ve Bray'i bu yönüyle düşününce, uzak durmaya kararlı kızının bakış açısından görmeye çalışınca kafamda onunla ilgili başka bir fikir uyanmaya başladı, evinde hayatın ne kadar boğucu ve kısıtlayıcı olabileceğini anladım. Bu fikir hasat zamanı tarlaların işçilerle dolu olduğunu, bira istihkakını, çocukların babalarına ve dedelerine çay götürmelerini hatırlayan; çocukluğundaki bir tatil zamanında malikânedeki kısa işinin karanlık anısını ifşa etmeyen; bir hizmetçi olarak, hoşnut etmek üzere yetiştirilmiş biri olarak üç-dört kişiliği barındırdığını bilmeden bağımsız olmak isteyen adam hakkındaki izlenimlerime eklendi.

Gerçi ondaki dengesizliği biraz sezer gibi olmuşum. Ama bu yola başvurması niçindi? Güney kıyısındaki bir şehirde yapılan o buluşmalar, yiyeceklerin paylaşılması, yapılan o ayinler hakkında duyduğum kadarıyla Bray,

içindeki katı muhafazakârın küçük gördüğü insanlara – işçilere, iş arayanlara, kendi işini yapan ve babasıyla dedesinin birer ömür süren hizmetçiliklerinden sonra özgürlüğünün tadını çıkaran biri olarak Bray’in tepeden baktıklarına– katılmıştı. Pitton’a dudak büken, onun düşüşüne sevinen adam şimdi Pitton gibilere; İngiltere’de, İngiltere’nin şu müreffeh bölgesinde bile artık yeri olmayan insanlara –mülksüz bir duruma düştükten, kalacak yerlerini ve güvencelerini yitirdikten sonra ülkenin orta kesimlerinden kopup gelen insanlara, St. Thomas Kilisesi’nin mahşer resmindeki çıplak canların aksine, kaderlerinin iplerini ellerinde tutarken denetimi kaybettikleri duygusuna kapılan insanlara– anlayış gösteriyordu.

Bray’in buluşmalarını dinledikçe yirmi yıl önce Londra’daki toplantıları düşünmeye başladım. Ve oradaki sahnenin ayrıntıları, sessiz sokaktaki –o günlerde Londra’nın o mahallesinde geceleri sessiz olan, çok az insanın ve arabanın dolaştığı sokaktaki– lambanın aydınlığında solgunca parlayan SALON’a kadar, birer birer tekrar canlandı. Sokak alabildiğine sıradan ve ruhsuz, uzunca bir merdivenle çıkılan üst salondaki insanlar alabildiğine çaresiz.

Bray, “Her şeyde olduğu gibi bunda da ancak verebildiğin kadarını alabilirsin,” dedi. “Ne kadar çok verersen o kadar çok alırsın. Kutsal Kitap, senin için her zaman açık.”

Mrs. Bray’den daha fazlasını duydum. Onu neredeyse hiç tanımıyor, daha çok telefondaki sesinden biliyordum. Bray dışarıdayken telefonlara o bakar ve kayıtları alır, kocası da onu düzenli olarak arardı. Kadın telefonda canlı ve hızlı konuşurdu (müşterilerin faturalarını kabartmamak için Bray’in talimatı); etkili iş yapardı. Lüzumsuz ayrıntılara girmezdi. Telefonda neşeli bir ses; sahibi gözden ırak. Evin içinde vakit geçirirdi – bahçe-

ri yoktu: Bray'in park yeri öyle bir şeye müsaade etmiyordu. Alışveriş için onu Salisbury veya Andover'a arabayla Bray götürürdü; otobüse nadiren binerdi. Bazen Bray arabasıyla onu, Salisbury'de karşılardı. Sonra onu gördüm: küçücük, incecik bir kadın; neredeyse yok denecek kadar ufak tefek bir kadın – sürücü ve tamirci Bray'le, katı görüşlü ve vadinin güzelliğini sapkınca görmezden gelen o çalışkan adamla yaşamak onu eritmiş gibi. Bray'in dinini ve "toplantılar"ını şimdi işte ondan işitmeye başlamıştım.

"Bugünlerde onun adına bir şey diyemiyorum. Galiba şu toplantılarından birine gitti. Derindondurucuyu boşaltmış. Oradan biliyorum. Bir derindondurucuya böyle yapmazsın. Onu anlamıyorum. Bir derindondurucun varsa onu doldurursun. Boşaltıp durmazsın."

Derindondurucuyu Bray'den işitmiştim. Onun için önemliydi. Bende öyle bir şey olmadığından onunla ilişkili merasimleri bana anlatmaya bayılırdı. Toplu alışverişleri (belli ki bazı dükkânlardan indirimli fiyata), malzemelerin büyük partiler halinde pişirilip saklanması... Derindondurucu yeni bir törenselliğin merkezine oturmuştu, yeni bir alışveriş ve yeni bir gezme fikri doğurmuştu, bolluğa, hasat zamanına ve kutlamaya ait düşünciyi tekrar diriltmişti.

Mrs. Bray'inse kendine ait görüşleri vardı. Derindondurucuya sincaplar gibi istifçi bir mantıkla bakıyordu, ambarı dolu tutmak istiyordu. Ve bir gün ona otobüs durağında rastladığımda –alışılmadık bir durum. Onu Salisbury'ye, Amesbury'ye, Andover'a ya da Southampton'un dışındaki özel indirim mağazalarından birine genelde Bray götürürdü– derindondurucu meselesi yüzünden hâlâ kızgındı. Küçücük, incecik ve kızgın.

Kargalar, başımızın üstünde bağırsıp uçuşurken, "Bir derindondurucun varsa onu doldurursun. Boşaltıp dur-

mazsın,” dedi. Kusursuz bir dünyada derindondurucusunu ebediyen dolu tutar ve ona asla dokunmazmış gibi konuşuyordu. Salisbury’ye yaptığı yolculuğun amacı derindondurucuyu doldurmalıymış gibi konuşuyordu. Tekrar etti: “Doldurursun.”

Yolun –artık karaağaçların ve ağaçlar arasındaki yol kenarı yeşilliğinin gizlemediği yolun– ucunda kırmızı otobüs göründü.

Otobüs neredeyse duruncaya kadar bekledi. Sonra, “Şu havalı kadın yüzünden,” dedi.

Kelimeler adeta patlamıştı. Otobüsün gelişi, otobüs durağının ansızın kararması, kapının katlanarak açılması, motorun gürültüsü bu ifşa için, görgüyü bir kenara bırakmak ve aklına bir anda geliveren şeyler hakkında konuşmak için doğru dramatik şartları sağlamış gibiydi. Ve kızgınlığını birkaç kademe tırmandırmış olarak, kendisine ve öfkesine dikkat çekmek için elinden geleni yaparak ayaklarını vura vura otobüse bindi, bozuk paralarını sürücünün küçük kutusuna hışımla bıraktı.

Ön koltuklardan birine –öyle küçük biri için ne tantanayla, ne telaşla!– oturdu ve ben yokmuşum gibi davrandı. 1950’de on sekiz yaşındayken ve İngiltere’de yeniyenken, yetişkinlik hayatının acemisiyken, o yaşta bir kadının bir otobüste böyle davrandığını görsem ne düşünürdüm, diye merak ettim; o kadar yaşlı ve o kadar küçük, o kadar kır saçlı bir kadının öfkesi ile onun kocasının “havalı kadın”ı arasında bir bağ kurmayı akıl eder miydim, diye merak ettim.

O küçük hanımefendinin ağzından dökülen sözler, beni serseme çevirmişti. Onu onca zamandır telefonda canlı ve hızlı konuşan, sesimi tanıyan ve benim dememe kalmadan adımı tahmin etmekten zevk alan dostça bir ses olarak biliyordum. “Alabiliriz,” “Alınız,” “Teşekkür ederiz, beyefendi” – onunla özdeşleştirdiğim, telefona

yeniden bozuk para atmam gerekmesin diye hızlıca söylenen sözler bunlardı. “Havalı kadın” feci bir şeydi – kendisi için aşağılayıcı, hakkında konuştuğu kadın için (öyle bir kadın vardıysa) aşağılayıcı, kocası için aşağılayıcı, hepimiz için aşağılayıcı (muzır bir konuşma tarzının aşağılayıcı olması anlamında).

Mrs. Bray’den bu kadını artık telefonda, daha sık gelmeye başladığı otobüs durağında ve Salisbury’deki alışveriş caddelerinde duyuyordum. Bray, onunla nasıl tanışmıştı? Bray’i kim beğenirdi? Onu birinin partneri olarak hiç düşünmemiştim ama bu erkekçe bir bakıştı tabii. Partner konumunda birini sezme veya görme meselesinde kadınlar, başka bir dünyada yaşıyor olmalıydı.

Başta bu kadının varlığına şüpheyle yaklaşıyordum. Ama sonra, rastlantısal karşılaşmalarımızda Mrs. Bray’in anlattıklarına bakarak, birdenbire inanmaya başladım; anlatılanlardan çıkardığım kadınla Bray’in o kadın hakkında nasıl açıkça ve masumca konuşmuş olduğunu, onunla olan toplantıların acayıplığından taksi işiyle bağlantılı herhangi bir acayıplik gibi söz etmiş olduğunu anladım.

Kadın, güneyden gelen yavaş bir trenle bir akşam geç saatte Salisbury istasyonuna inmiş. (Mrs. Bray’in anlattıklarında kadının yaşı ve görünüşüne ait çok az ayrıntı vardı; bu ayrıntılar Bray’in, Mrs. Bray’e anlattıklarına mı dayanıyordu, bilmiyordum.) Bilet görevlisine bileti olmadığını, geceyi geçirecek bir yeri olmadığını söylemiş. Görevli ya da bir meslektaşı, polisi aramış; polis –İngiliz devleti ve memurlarının hayret verici, sorgusuz sualsiz insanlığıyla– kadının o gecelik yatak-kahvaltı düzeninde bir pansiyona yerleştirilmesini ayarlamış; onunla ne yapılacağına ertesi gün amirler karar verecekmiş. Pansiyon, resim çerçevesi ve ikinci el eşya satan antikacı dükkânından kazandığı sınırlı parayı oda kiralayarak tak-

viye etmeye çalışan bir adam tarafından işletiliyormuş.

Dolayısıyla kadının tren istasyonundan alınıp pansiyona götürülmesini Bray'den –hakkaniyetli, güvenilir, gece gündüz her işi yapmaya hazır Bray'den– polis ya da bir polis memuru talep etmiş. Bray bunlardan –istasyonun parlak ışıklarından, neredeyse katıksız ıssızlığından, kadının yalnızlığından– etkilenmiş olmalıydı.

Ama duyguları ertesi gün, kadını kaldığı yerden alıp karakola götürdüğü sabah uyanmaya başlamıştı. Mrs. Bray'e anlattığına göre, kadın ön kapının dışındaki taş döşeli kısa yaya yolundan yaklaşırken onun bozuk ve lekeli yüzünde, üstüne büyük gelen tüvit mantosunda (besbelli bir başkasının) o kadar nefret ettiği başıboş ya da “göçebe insanlar”ın genel halini görmüştü. Fakat sonra, yine Mrs. Bray'e anlattığına göre, personel kapısından kaldırılma çıkan kadın birdenbire öfkeyle, alaycılıkla ve aşağılamayla Bray'e karşı hücumla geçmişti. Ve birbirine yakın duran kısıp gözlerle ona, “Ama param olmadığını biliyorsun,” demiş, hatta neredeyse bağırarak.

Mrs. Bray, kadının alaycılığını sahiplenerek aktarıyordu. Ama öyleyken bile Bray'in nasıl afalladığını, saldırgan tavrıyla kadının o an gösterdiği cürette nasıl bir çekicilik bulduğunu, onun o anki zaafına, muhtaçlığına, bağımlılığına nasıl kapıldığını görmek mümkündü. Sonra kadın, düşmanlığını ve gururunu (bu tavrın tereddüde düştüğü anlaşılan birinden aynı zamanda bir rica anlamı taşıdığı da açıktı) sürdürerek, “Beni nereye göndereceklerini bilmiyor musun?” demiş. Hapishaneye değil; öyle olsaydı Bray onu dikkate almazdı. O koca kadında hâlâ yakarışlarıyla yetişkinleri duygulandırmayı, başkalarını duygulandırmayı uman çocukça bir yan varmış.

Bray'in, Mrs. Bray'e anlattıkları bunlardı. Olayın açıkça anlattığı kısmı burada sona eriyordu. Açıkça anlatmıştı; çünkü kadın bedenine girmiş o yaralı ve yaka-

ran çocuğa, o gözlerin gerisinde hapsolmuş cana karşı merhamet duyguları ve içindeki korumacı kişilik tümüyle kabarmıştı. O kadınla Bray'i ne zaman düşünsem aynı sözler, Mrs. Bray'in sık sık sarf ettiği sözler –ikilinin yakınlığına dair ona sunulan tek şey– aklıma geliyordu: "Ama param olmadığını biliyorsun." "Beni nereye göndereceklerini bilmiyor musun?"

Bray onu karakola geri götürmemiş, onu oradaki formalitelere bulaştırmamış. Ona aynı pansiyonda kalmaya devam etmesini önermiş. Pansiyoncuyu, resim çerçevesi olarak iş kurup dükkânına galeri adını veren antikacı adamı tanıyormuş.

Bu adam da birçok dükkân sahibi veya dükkân sahibi adayı gibiydi; medeniliği, zenginliği ve taşrasıyla Salisbury'nin cazibesine kapılıp yörenin trafik düzenini, otoparkların yerini, halkalar oluşturan tek yönlü cadde sistemini, başka bir ifadeyle, alışverişçilerin şehir merkezinde nasıl hareket ettiklerini yeterince araştırmamıştı.

Bir dükkân çarşı meydanından iki-üç dakikalık yürüyüş mesafesinde olduğu halde ana alışveriş güzergâhının dışında kalabilirdi. Birçok küçük işletme bu şekilde –hızla, gözle görülür şekilde– batmıştı. Mühim alışverişleri olan insanların bu iş için Londra'ya gittiğini anlamayarak şıklığı hedef alan dükkânların hali özellikle içler acısıydı. O butikler ve kadın giyimciler ne kadar çabuk perişanlaşıyor, sahiplerinin telaşını vitrinlere taşıyordu! Sergileyiş tarzının karmaşası veya düzensizliğinde değil, tersine, hazin çekingenliğinde göze çarpıyordu bu hal – zevkin veya eski modanın çekingenliği değil, daha çok vitrinin göze çarpmaktan kaçınmak istemesi gibi bir gerginliği yansıtıyor, vitrinin çekingenliği sahibinin tasarımdan vazgeçme ve kaçma isteğini ifade ediyordu.

Artık balıkçı ağındaki plastik denizyıldızlarının, boyalı tahtadan balıkların veya sahici deniz kabuklarının;

kıyıya vurmuş ağaç dallarının; sonbahar yapraklarının cakası yoktu. Tam tersine, sanki kirli çamaşır ya da sahipsiz eşya satıyorlardı: sadece giysiler, etekler ve bluzlar, dükkân işletmecisinin –ışık doğru olduğunda ve pence-rede sokağın yansıması görülmediğinde çokça ellenmiş ve seyrelmiş stokların ortasında seçilebilen işletmecinin, başta tepeden tırnağa sevimli kesilip müşteriye memnun etmek için olağan ticari inceliklerin ötesinde nezaket gösterirken (bir fincan kahve ya da klasik müzik gibi) şimdi aylak, huysuz ve soğuk duran, dükkânı yeniden açmak için geriye hiçbir arzu veya mazeret bırakmak istememesine herkesi adeta uzaklaştırmaya ve iyice batmaya çalışan işletmecinin– bile sevmediği şeyler. Üstelik hepsi büyümenin, başarının ve turist ayaklarının gümbürtüsünden sadece metreler uzakta.

Bray'in kadını böyle bir dükkânın, bir resim çerçevesinin, bir "galeri"nin üst katında kalıyordu. Salisbury'de ne resim çerçeveletmeye duyulan talep dükkânının ihtiyacını karşılayacak ne de dükkânın çerçeve veya paspartu stoku arzu edilen talebi uyandıracak gibiydi. Çaprazlamasına kesilmiş on-on iki farklı türden resim çerçevesi tahta çivilerden zarifçe sarkıyordu: ikinci el mobilyaların ve ev eşyalarının arasında süslü küçük darağaçlarını andıran o resim çerçeveleri hurdacıya dönen dükkânda çabucak kaybolmuş, sonra o ikinci ticaret de zora giren işletmecinin iki üst katta açtığı pansiyonun bir yan uğraşı haline gelmişti.

Bray, şifacıyı ve toplantıları burada –ya kadın veya kız, ya da pansiyoncu aracılığıyla– öğrenmişti. Ve öğrenir öğrenmez de duyduklarını bana anlatmıştı. Başta pek bilerek konuşmuyordu. Söylediklerinde ciddi olduğunu anlamam biraz da o yüzden zaman almıştı.

Sonra yeni dinî hayatının ayrıntıları –şifa celseleri, herkes için sırayla rastgele açılan "Kutsal Kitap" ve ora-

daki sözlerin tefsiri- yavaş yavaş belirginleşmeye başladı. Yeni bulduğu ve kabullendiği topluluk fikrinin ayrıntıları da -zihinleri ve kalpleri yaralanmış, maddi dünyanın ağırlığını çekemeyen ve kontrolden çıkan insanların keşfi- bu sırada yavaş yavaş belirginleşti. St. Thomas Kilisesi'ndeki mahşer resminde tasvir edilen keyfi Ortaçağ dünyası değil: O dünyayı insanlar zaten hiçbir vakit anlamamış, kontrol edebileceklerini düşünmemişlerdi. O dünyayla insanlar ancak öfkeyi dindirecek adaklar adayarak, ayinler yaparak baş edebilmişlerdi. Bray'in şifacı dünyasında durum farklıydı: Hıristiyanlığın başlangıcındaki kadim Roma dünyasında olduğu gibi, bir zamanlar denetlenebilen dünyanın artık kontrolden çıktığı duygusundan ileri gelen bir matem ve paylaşma vardı burada.

Ve Bray için şefkatin ve merhametin merkezinde, tren istasyonunda gördüğü ve daha ertesi gün kendini onun insafına bırakan, ondan başka hiçbir dayanağı olmayan kadın, vardı. Kadının dış görünüşü hakkında daha önce işittiklerimin üstüne hiçbir bilgi edinemedim: büyük gelen tüvit manto, cansız saçlar, birbirine yakın duran mutsuz gözler, bozuk cilt. Bray'in Mrs. Bray'e ilk gün ve ertesi gün anlattığı şeyler bunlardı; Mrs. Bray'in bunlarla yetinmesi gerekiyordu, bunlarla hayal gücünü beslemesi gerekiyordu.

Bray'in kadına kapılmasının kısmen bariz bir cazibe eksikliğinden kaynaklanmış olması gerektiğini sanıyordum. Kadın alımlı olsaydı Bray bundan belki huzursuz olur, kullanıldığı fikrine kapılırdı; işin içinde başka erkeklerin olduğu veya olabileceğini düşünürdü. Halbuki bulduğu kadın zalim bir dünyada muhtaç bir çocuktan ibaretti; üstelik Bray onun ihtiyacına ancak kendisinin cevap verebileceğini düşünmüş olmalıydı. Hatta o saldırgan, mutsuz gözlere zaman zaman Bray'in korumacı yanını doğrulayan bir bakış oturmuş olabilirdi.

Mrs. Bray, Bray hakkında, "Taksiciler odasına veya belediyeye şu havalı kadını nereden bulduğunu söylesem belki de ruhsatını elinden alırlar," diyordu.

Ama Mrs. Bray'in gücünün oralara kadar uzanabileceğine ihtimal vermiyordum; gerçekten bunu aklından geçirdiğini sanmıyordum; ayrıca Bray'e bir zarar gelmesini istediğine de inanmıyorum. Onu çileden çıkaran Bray'deki yeni huzurlu görünüşü. Bray'e gelince, evde bir anlaşmazlık yokmuş gibi davranıyordu. Belki bir anlaşmazlık gerçekten yoktu; belki Mrs. Bray, Bray'in öbür hayatı hakkında bir şeyler bilebilecek olan benim gibi insanlara öfkesini gösteriyordu. Ama ben kadını ancak Mrs. Bray'den işittiğim kadarıyla biliyordum. Bray'den duyduklarım şifa celselerinden ve toplantılardan ibaretti. Bu toplantılar epey vaktini alıyordu. Bray bazı öğle sonraları ve akşamlar artık boş değildi; ama taksiciliğini saymazsak araba kiramala işi eskisi gibi sürüyordu.

Bir gün arabada giderken, belki sözlerine daha fazla ağırlık kazandırmak için verdiği bir sessizlik fasılasının ardından, "Aşar vergisi vermeye başladım," dedi.

Gururla, övünerek, zevkle söyledi bunu. Pitton'ın gidişi hakkında ağzının bir yanıyla konuştuğunda ve ev sahibimin 1920'lerde bastırdığı kitabı konsol gözünden bir esrar ve lütuf havasıyla çıkardığında yaptığı gibi.

Aşar vergisi! Ne eski bir kelime. Kazandığının onda birini kiliseye vermek. Sert itirazların konusu. Belki Ortaçağ'da, St. Thomas'taki mahşer resminin dünyasında bile insanların direndiğı bir şey. Gelgelelim imtiyazların ve vergilerin düşmanı Bray, şimdi şifacısına ondalık vermekle övünüyordu; binbir zahmetle tepenin en üstüne çıktıktan sonra manzaranın güzelliğini görmüş gibi aşardan söz ediyordu.

"Üstelik vergi öncesi kazançtan veriyorum," dedi. "Brüt kazancımın onda birini veriyorum. Kolay değil.

Hem de hiç kolay değil. Zaten amaç da bu. Fedakârlık yapmak gerekiyor.” Sonra, sözünü ettiği kişi hakkında karısı dolayısıyla bir fikir sahibi olduğumu bilmeksizin, “Tanıdığım biri var,” dedi. “İkinci el eşya sattığı bir iş kurdu. İş iyi gitmedi. Yabancı öğrencilere oda vermeye başladı. Fransızlar, Almanlar. Burada onlardan çok var. Ama o da iyi gitmedi. Acenteler öğrencilerin ailelerle birlikte kalmalarını istedi. Adam intiharın eşiğine gelmişti. Sonra aşar vermeye başladı. Çok zordu. Elinde son kalanları vermek gibiydi. Ama vazgeçmedi. Ve sonra ne oldu biliyor musun? Sosyal güvenlik kurumu son iki aydır ona müşteri göndermeye başladı. Kaç yıldır ilk defa düzenli para kazanıyor. Churchill’in savaşta söylediği gibi, insanların dünyasında inişler ve çıkışlar vardır. Kaybedersin. Ama bir yandan da bir şeyler gelmeye başlar. Aşarda da aynısı. Ne verirsen onu alıyorsun. Zorlanmadan olmuyor. Ancak o zaman verdiğini misliyle alabiliyorsun.”

Böylece –Mr. Phillips’in babasının sözünü ettiği koca kadı masallarına göre gelişleriyle ölümü veya parayı haber veren– ekin kargalarının gürültüsü altında Bray’e bir huzur geldi. Evinin önündeki karmaşada hâlâ motorları indirip topluyordu (haritacı komşusuna Pitton’a davranışından daha özenli davransa bile); hâlâ siperli kasket ve düğmeli hırkadan ibaret resmî ama gayriresmi üniformasını giyiyordu; hâlâ arabada çok konuşuyordu. Ama kestirip atmaya, kusur bulmaya ve esip gürlemeye teşne olan yanı yatışmış, daha doğrusu din konularına toslamış ve onlarla iç içe geçmişti. Kendiyle barışık, sır sahibi, deruni görüşü olan biri olmuştu.

Mrs. Bray’in hiddetine karşı kayıtsızdı. Ama o hiddet, biraz önce dile getirdiğim üzere, belki de zaten üçüncü kişilere yönelikti; onca zamandır evinde gözden ırak yaşayan kadının insan içine çıkmasını kolaylaştıran bir roldü, bir oyundu. Ve Mrs. Bray’in insanlar arasında

takındığı kişilik değişmediğinden, konuştuğunda sözlerinin her seferinde nereye varacağını görebildiğimden onunla (bir zamanlar telefonda tanıdık sevecen bir ses iken) karşılaşmaktan korkar hale geldim; tıpkı başlardaki bahçıvanlık merasimlerini seve seve gözlemlediğim Pitton'la karşılaşmaktan korkar hale geldiğim gibi.

Bir gün otobüs durağına büyük bir araba yanaştı. Yeni bir komşuydu. Haritacıdan daha yeniydi. Ve kendini bir jestle, beni Salisbury'ye kadar bırakma teklifiyle takdim ediyordu. Büyük bir araba, orta yaşlı, belki ellilerinin sonunda bir adam; büyük bir ev (evin satılığa çıkarıldığını duymuştum ama kimin aldığını, hatta evin satıldığını bile ancak şimdi öğreniyordum). Komşunun aksanı taşra aksanıydı; yörenin insanı olduğunu, vadiyi uzun zamandır bildiğini ve insanları –bir eve yeni yerleşmesine rağmen– zaten tanıdığını bilmemi istiyordu.

“Geçen hafta Mrs. Bray'i bir yere kadar bıraktım,” dedi. “Bugünlerde çok sinirli. John Bray'i tanır mısınız? Neden o kadar düşük ücret alıyor? Ömrünün sonuna kadar çalışması gerekecek. İyi hizmet veriyor. Güvenilir bir adam; çok sayıda devamlı müşterisi var; insanlar onu seviyor. Araba kiralayan biri olarak bu piyasanın kaldıracabileceği kadar ücret alması gerektiğini ona kaç kere söyledim. Ama o yine kendi bildiğini okuyor.”

Eski bir çiftliğin, yıkık eski duvarların, çamurlu bir avlunun yanından geçtik.

Yeni komşum, “Annem şu evde büyüdü. Şimdi başka insanlar var tabii,” dedi.

Vadiyi, vadideki insanları bu şekilde, sevimsiz olmayan bir tarzda sahipleniyordu. Yüzyılın başında vadideki eski günlerini ve nakliyecici çırağı olarak ilk işini; kuzenine otomobil çarptıktan sonra “bodur söğüt”lerin arasında saklandığı çocukluk macerasını düşününce gözleri sula-

nan Mr. Phillips'in babası aklıma geldi. Komşunun konuşmasında o türden bir geçmişle, Bray'in hasat zamanı ve tarlalardaki dedelerine çay götüren çocuklar hakkındaki anılarında da saklı olan geçmişle bir bağ kurma isteği yatıyordu. Ama komşum aynı zamanda –sessizce giden büyük arabasıyla, nehrin yanında acelesizce gitmesiyle– zenginlerin yılmaz azmini de sergiliyordu.

“Mrs. Phillips nasıl?”

Kadının bir sorunu olduğunu bilmiyordum. Yalnızca bol gezmeli iki muhteşem yazın ardından ev sahibimin yaptığı gibi, onun da el etek çektiğinin, daha az ortada görüldüğünün farkındaydım. Ama sebebini sormamıştım.

Komşum, “Galiba asabiyetine yenik düşüyor,” dedi.

Mrs. Bray'in sinirleri, Bray'in tarifeleri, Mrs. Phillips'in artan asabiyeti... Yeni komşumdaki malumatların ayrıntısı beni etkilemişti; sanırım niyeti de beni etkilemektir zaten. Bunu düşününce –hem ihtiyarlamamın hem de vadide mevsimleri tekrar tekrar yaşamış olmamın (dolayısıyla dağarcığıma kattığım bilgiler her yıl azalıyordu) bir sonucu olarak yılların hızlanmasıyla ve yeni olaylar sonucu (Pitton'ın gidişi gibi) hafızanın altüst olmasıyla bu düşünceyi birleştirdiğinde– komşumun vadiye yeni yerleştiği sonucuna varıyordum.

Nehrin üstünden geçen köprünün olduğu köye geldik. Komşum ana vadideki yoldan saptı ve koca arabasını usulca dar köprünün üstünden geçirdi.

“Bu yolu sıkça kullanırım. Bazı küçük sevimli ayrıntıları vardır,” dedi. Hem sahiplenilen hem de yücelten –benim ilk yıllarımda vadiyi ve nehri yücelttiğim gibi– bir tavır sergiliyordu. Halbuki benim için yıllar artık üst üste yığılmaya, mevsimler birbirini tekrarlamaya başlamıştı. Onun için öyle değildi. Üstelik benden büyük ve burada derin kökleri olmasına rağmen. Belki şu sahiple-

nen tavra, büyük bir evin sahibi olmaya ilaveten bilgisi-
nin derinliğiydi ona o özel, neredeyse hürmetkâr bakış
açısını kazandıran.

Köprü, vadi içindeki tek köprüydü. Onun yeri de,
köyün yeri de eski olmalıydı; her ne kadar höyükleri
veya tümülüsleri olmasa, köy evleri çoğunlukla bu yüz-
yıla ait olsa bile burası geçmişin hissini taşıyordu – ma-
bet ya da gizemlere değil, insanların yaşamasına, tarıma,
ıslak çayırların sınırları içinde yüzyıllardır tarla ve otlak-
ların bulunmasına dayanan bir hissi.

Bu his özellikle şimdi yanından geçtiğimiz geniş tar-
lada güçlüydü. Burasının sürüldüğünü hiç görmemiştim.
Yol kenarındaki sınırı, devasa meşelerle belirlenmişti; ka-
lın düz gövdeleri aynı geniş aralıklarla sıralanan bu me-
şeler (boyutlarıyla tarlanın sınırları dışına taşmasına bel-
ki de göz yumulmuşlardı) yüz yıldan uzun bir süre önce
–ağaçları diken kişi hesabına büyük bir emniyetle, dün-
yanın bu köşesinin aynı şekilde süreceği inancıyla– dikil-
miş olmalıydılar.

Vadideki ikinci veya üçüncü yılımda, büyük sellerin
olduğu ve nehrin birçok yerde yatağından taşıp sulak ça-
yırlarda yeni, hızlı, gürültülü kanallar açtığı kış, sınırla-
rında bu dev meşelerin olduğu tarla da sular altında kal-
mış ve ışığın durumuna göre zaman zaman büyük beyaz
bir göl etkisi uyandırmış; kuğular, su tavukları, sakarme-
keler, küçük yaban ördekleri ve öbür su kuşları nehrin
olağan çığırından çıkarak gölün uzandığı yere kadar tarla
boyunca yüzmüş, kocaman yeni bir beslenme sahası
bulmanın sevinci üstüne, normalde sadece kara olan yer-
de sanki bir de su üstünde süzülmenin heyecanını yaşa-
mışlardı. Birkaç gün sonra sular çekildiğinde tarla vıcık
vıcıktı ve akıntının etkisiyle yanlış yöne sürüklenmiş gibi
duran otlar karmakarışık bir görüntü veriyordu. O gün-
den sonra yerel idarenin yol kenarına sarı siyah TAŞKIN

tabelasını koyduğunu gördüğüm her kış hep bu dramın tekrar etmesini bekledim.

Yol meranın dik bir şekilde düze indiği yerde, meranın kıvrımlarına uyarak ilerliyordu. Nehir sağdaydı ve kâh yakınlaşıyor, kâh uzaklaşıyor, kâh yol onunla aynı seviyeye geliyor, kâh biraz yükseliyordu. Geniş bir vadi de kıvrılıp bükülen dar bir akarsuydu bu; birçok farklı manzaralar sunuyordu. Ve araba yolculuğu karşı kıyıda yapılandan o kadar farklı bir etki uyandırıyor ki, insan bunun farklı bir nehir olduğunu sanabilirdi.

Yol sert bir virajla yukarı kıvrılıyordu; nehir uzaklaşıyor, yolla arasına tarlalar giriyordu. Sonra çalılıklı, ot bürümüş dar bir kır yolu tarlaları çaprazlamasına keserek kıyıdaki gür yeşillığe kadar iniyordu.

Komşum, “Çocukken buralarda bisikletle dolaşırdım. Tepeye çıkıp şu kır yolundan yokuş aşağı inmeye bayılırdım. Oradan nehri aşan bir yaya köprüsüne kadar varırdım,” dedi.

Küçükken: belki kırk beş yıl önce, savaşın yaklaştığı 1930’larda. Yollar sessizken ve gökyüzü neredeyse bomboşken; şimdiki gibi sürekli bir askerî uğultu yokken; ticari uçakların kilometrelerce yüksekte kilometrelerce batıya kadar uzanan kuyruk izlerinden –yok olmaya yüz tutmuş tebeşir izlerine benzer, ama istisnai atmosfer şartlarında bir araya gelerek ufku bir baştan bir başa kesen ve dünyanın yuvarlaklığını açıkça gösterecek şekilde kalın beyaz kavisli bir bulut meydana getiren kuyruk izlerinden– eser yokken.

Komşum başıyla kır yolundaki iki köhne tuğla köy evini işaret etti. Yol üstündeki yegâne evlerdi.

“Orada yaşamamanın ne kadar güzel olacağını düşünürüm sık sık,” dedi. “Etrafta daha çok koyunun olduğu eski günlerde orada çobanlar yaşırdı.”

Malikâne arazisindeki köy evimden ayrıldığımda ta-

şınacağım evleri ilk görüşümdü bu. Ama o evler için görüşmeler yaparken onları yeni komşumun refakatinde zaten gördüğümü, komşumun onları bana göstermiş olduğunu hatırlamıyordum. O zaman evlere pek dikkat etmemiştim. İlgim daha çok komşuma; onun iki köy evinde yaşama isteğinde “yılmaz azmin” yeni emarelerini, yedeğinde tuttuğu kabiliyetleri işaret eden yumuşaklığın yeni emarelerini görmeye yönelmişti.

Bu yolculuğu ve köy evlerini çok sonraları hatırladım; kır yoluna taşındıktan ve orada yaşamaya başladıktan sonra.

Bir cumartesi öğleden sonra o kır yolundan bir araba çıkageldi. Evleri geçti ve ardından güçlükle dönüp (evlerin ilerisinde yol çok daralıyor ve arabanın ancak geçmesine elveriyordu) ön tarafa park edebildi. Arabayı genç bir adam kullanıyordu; çok yaşlı bir kadın yolcusu vardı.

Yaşlı kadın arabadan inip kır yolunda evlerin önünden geçerek bir aşağı yürüdü, sonra bir yukarı. Çitin arasından bakındı. Genç adamın açıkladığına göre büyükannesi hayatındaki eski yerleri ziyaret ediyordu ve buraya da çocukken çoban dedesiyle kaldığı evi görmeye gelmişti. Kadın bir kır yolunun darala darala patıkaya dönuştüğünü ve bir yaya köprüsüne çıktığını hatırlıyordu; nehrin öbür yanındaki çiftlikten süt almak için sabahları o yolu kullanırmış. Genç adam, geldikleri kır yolunun tarife uyduğunu söylüyordu; ama büyükanne, dedesinin evini tanımamıştı.

Bu durum beni fena halde mahcup etti. Köy evlerini bu hale getirdiğim, yaşlı kadını şaşırtan ve nerede olduğundan şüphe ettiren onca şeyi –yeni giriş; eskiden evlerin arka tarafında kalan yerlerin yeni restorasyonla, kadının hatırlayamayacağı bir şekilde, konutun önü olması; dedesinin yaşadığı yapıyı tasfiye edecek şekilde evin genişletil-

mesi; köy evlerinin bostan ve meyvelüğünün yerini peyzajlı bir bahçenin alması– yaptığım için utandım. (Fakat çit yükseltisinde, bir bölümü bana da miras kalmış olan yılların yanmaz ev atıkları birikmişti; ben devraldığım da çalışan istilas altında olan bahçe de daha öncesinde kim bilir ne değişimlerden, ne döngülerden geçmişti.)

Kendimi bir işgalci gibi hissetmenin ötesinde, başka bir köy veya ilçeden değil, başka bir yarıküreden gelmiş gibi de hisseden ben, yaşlı kadının karşısında yaptıklarımın mahcup olmuşum; yaşlı kadının geçmişini –benim için geçmişin başka yerlerde, eski adamda, hatta burada, ikinci hayatımın vadisinde, beni büyüleyip bana kucak açan ve beni uyandıran, sonra ayrılma vakti gelinceye kadar giderek değişen malikâne arazisindeki köy evinde yok olması gibi– yok ettiğim ya da bozduğum için utanmışım.

Yeni komşuyla yaptığım araba gezintisini, onun insanlar ve türlü “ayrıntı”ların güzelliği hakkındaki konuşmasını, kır yolundaki köy evlerini –o sıralar hâlâ yaşlı kadının çocukluğundan bildiğine az çok benzeyen, ama artık onun için temelli olarak tanınmaz hale gelen evleri– göstermesini hatırlamam da kadının yeni evime yetmiş yıllık anılarıyla yaptığı ziyaretten sonra olmuştu.

Ambulans Mrs. Phillips için gelmedi; ev sahibim için de gelmedi. Gelmesinin sebebi Mr. Phillips’ti. Adam bir gün malikânede yığılıp kaldı ve ambulans gelemeyen can verdi.

Ve malikânede ne çok şeyin ona, onun takatine, gücüne, korumacılığına bağlı olduğu hemen anlaşıldı; köy evinde yaşayan ben bile anladım. Mr. Phillips hem içgüdüsel olarak hem de yetiştirme tarzı olarak korumacıydı; yanına çektiği insanlardaki zayıflığı, korunma ihtiyacını ortaya çıkarırdı; eşitler arasındaki bir ilişkiyi anlayacak

bir yapıda değildi, anlayamazdı. Ona ihtiyaç duymayan insanlara sadece huysuz, asabi yanını gösteriyor, onları bu yolla reddediyordu.

Vadideki eve ilk yerleştüğimde ve Mr. Phillips'i, yabancıların kabullenışıyle, İngiliz "tip"lerine ait kafamdaki kataloğa ekleyip taşra konağı uşaklarının temsilcisi olarak gördüğümde o da aslında oraya yeni gelmiş, neredeyse benim kadar yabancıydı; işini, malikânenin yarı ıssızlığına vereceği tepkiyi hâlâ sınama aşamasındaydı; ev sahibimi hâlâ doğru dürüst tanımıyordu.

Sonradan işine giderek alışmış ve onu sahiplenmişti; yıllar içinde ev sahibime, onu kendine özgü bir adam yapan ve Mr. Phillips gibi birini sabırsızlandıracağı sanılan yumuşaklığa, savunmasızlığa, gurura, inada ve diğer şeylere saygı besler olmuştu. Özellikle ev sahibimin sanatsal yanına saygı geliştirmişti. Siyaseten Bray kadar çabuk parlamasına ve popüler gazetelerin fevri basitliğine kolayca kapılmasına rağmen ev sahibimin sanatçı kişiliğine dudak bükmüyor, bu konuda Bray'den, ev sahibimin kişiliğine açılan kapının anahtarını uzatır gibi günün birinde bana onun 1920'lerde çıkardığı resimli manzum hikâyeyi –kitaplara alışkın olmayan birinin sakarca hareketiyle– uzatan Bray'den farklı davranmıyordu. "Modern" sanattan nefret ettikleri hemen hemen kesin olan bu iki sert, pratik adamın bir sanatçıya veya sanatçı mizacına sahip birine, kendine özgü bir insan olarak bakmaları olağanüstü bir şeydi. Belki sanatçıya, dünyayı yeniden yaratmanın yollarını arayan kişiye ait bu fikir –öbür fikirler gibi: sözgelimi, takıntılı ve günahkâr simyacıya ait eski tasavvurdan türeyen çatlak bilim insanı–doğruca her türden sanat veya tahsilin dinle ilgili olduğu, tanrısallığı ifade ettiği, tanrısallığa hizmet ettiği zamanlara dayandırılabilirdi.

Mr. Phillips'in ev sahibime, onun sanatçı yanına bes-

lediği saygıdan ben de faydalandım. Aynı saygı bana da layık görüldü. Vadideki ikinci hayatımın güvenliği, o güvenliği mümkün kılan tesadüflerden biri olarak, biraz da buradan geliyordu. Ve şimdi birdenbire o dayanaktan mahrum kalmıştım.

Mrs. Phillips'in kararıyla Mr. Phillips'in ölümü, Alan'ın ölümünün Mr. Phillips tarafından saklanması gibi, ev sahibimden saklandı. Kadın patronunun bu ölümü sü-kûnetle karşılayacağını sanmıyordu; ayrıca ev sahibimin davranışları aşırıya varırsa onu idare edemeyeceğinden de korkuyordu. Böylece Mrs. Phillips, sınırları sebebiyle bir süredir kendi dünyasına kapanık olsa bile, sorumluluğu üstlendi ve dizginleri eline almaya gayret etti: gözlerinin altındaki kararmış tende ince mavi, şakaklarında ve seyrek saçlarının diplerinde gerginliğin ve acının belirtisi olarak daha belirgin damarları olan Mrs. Phillips.

Beni aramaya başladı; kendini tekrar eden kadının telefonda sözleri bitmek bilmiyordu. Bana durmadan Mr. Phillips'in ikinci kocası olduğunu ve onun anısına saygısızlık etmek istememekle, kimsenin onu daha az sevdiğini düşünmesini istememekle beraber, şimdiki üzüntüsünün ilk kocasına olan üzüntüyü yinelediğini ve onun bir devamı gibi olduğunu; duyduğu üzüntünün Mr. Phillips'in kaybından sonra yapmak zorunda olduğu onca şeyle ve haberi ev sahibimden saklamaya çalışmanın derdiyle iyice katmerlendiğini anlattı.

Kadın kendini tekrar ediyordu. Ama bu arada aslında kendini ve üzüntüsünün –adeta kendine ait bir varoluş kazanan üzüntüsünün– gelişimini de keşfediyordu ve bana bu süreçle ilgili haberleri veriyordu. Belki ayrıca malikânede kalmaya devam etmek istediğini, Mr. Phillips'le birlikte yaptıkları işi sürdürmeye çalışmak istediğini de demeye getiriyordu.

Mrs. Phillips'in hayatına aniden yeni bir belirsizliğin

girdiğini anladığımda bu gelişmeler ve Mrs. Phillips'in telefonları bir süredir devam ediyordu. Phillips'lerin istikballeri için bir plan yapmadıklarını, kenara bir şey koymadıklarını ilk öğrendiğimde dehşete düşmüştüm. Sonra maceraperestliklerinden, hayata devam etmeye, yeni bir yeri mesken tutmaya her an hazır oluşlarından dolayı onlara hayranlık duymuştum. Tabii daima kendilerine yeni bir iş bulunacağından hiç şüphe duymadıkları için de böyle bir maceraperestlik mümkündü – ve böyle bir beklentinin başlı başına güven verici olduğu söylenebilirdi.

Emekliye ayrılmayı akıllarından geçirdiklerini bile sanmıyorum. Eski moda bir iş yaptıklarını çok iyi biliyorlardı; ama bunu zaten kendi dünyalarına çekilmek gibi şey olarak görüyorlardı; herhalde ihtiyarlayana kadar da bu şekilde devam edeceklerini düşünüyorlardı. Şimdiyse eşlerden faal olanı oyundan çıkmıştı ve Mrs. Phillips'in malikânededen ayrılacak olması durumunda geleceği bana hiç parlak görünmüyordu.

Fakat herhalde abartıyordum. Phillips'lerin arkadaşlarını tanıımıyordum, birlikte nasıl yaşadıklarını, nasıl şakalaştıklarını bilmiyordum. Hele işlerini, çalışma dünyalarını, işçiler olarak gururlarını korumak için hangi çarelere başvurduklarını hiç bilmiyordum. Sadece Mrs. Phillips'in, malikânedeki kendi güvenli konumundan ötürü, Pitton'ın gidişini görmeye nasıl hazır olduğunu; ayrılmak zorunda kaldığında Pitton'ın nasıl şaşkına döndüğünü, ne kadar edilginleştiğini, işveren fikrinin uyardığı dile gelmemiş korkudan dolayı iş aramayı nasıl reddettiğini hatırlıyordum.

Ama ihtiyar Mr. Phillips'in üzüntüsüyle Mrs. Phillips'in üzüntüsünü kıyaslamak mümkün değildi. İhtiyar Mr. Phillips babasının, annesinin, kız kardeşinin, karısının ölümlerini görmüştü. Kuzeninin 1911'deki ölümü

onu, bana kaç kere anlattığı üzere, öbür ölümlerin hepsine birden hazırlamıştı. Yetmişlerinin ortasına ve hayatının sonlarına yaklaştığı şimdiyse oğlunun beklenmedik ölümü onu sersemletmiş, ilk üzüntüsünü geride bırakan bir üzüntüye boğmuştu. Mrs. Phillips onun yıkıldığını söylüyordu. Pitton'ın gidişinden sonra büyük bir zevkle dolaştığı malikâne arazilerine gelince, artık orada olmaya tahammülü yoktu. Ne bir daha bostanda çalışmaya ne de sevdiği çok açık renkli takım elbisesi ya da ceket ve pantolonuyla resmî giyimli olarak çatallı bastonuyla yürümeye geldi.

Sanki o da ölmüştü. Sanki malikâne kayınlarının üstünde ekin kargalarının garklayarak kanat çırttıklarını ilk gördüğünde sözünü ettiği ölüm bu ölümdü – oğlunun ölümü.

Sarmaşıklar çok güzeldi. Ağaçlara tırmanmalarına izin veriliyordu. Ağaçlar sonunda ölmüş ve devrilmiş, ama uzun yıllar boyu da gözü okşamışlardı; ayrıca bakılacak, ev sahibimin bakarak vakit geçirebileceği başka ağaçlar vardı. Aynısı insanlar için de geçerliydi. Bir süreliğine etrafta oluyorlar, vadeleri dolunca gidiyor ve sonra başka insanlar oluyordu. Ama Mr. Phillips öyle değildi. Mr. Phillips'in ev sahibim için önemi fazla büyüktü. Onun şefkat ve saygısı ev sahibimi uzun süren uyuşukluk hastalığından uyandırmıştı; öyle güçlü ve koruyucu birinin ölümü, iki haftadan uzun saklanamazdı.

Ev sahibim, olanları öğrenince çılgına döndü; adam öldüğü halde hakkında yaşayan biri olarak düşünmesi ve konuşmasına göz yumulduğu için çılgına döndü. Kavga edip hadise çıkardı. Bardakları devirdi, dolu kül tablalarını ters yüz etti, yemek tepsilerini yatağından attı ve ortalığı ayağa kaldırdı. Üzüntü menziline olan bir duygu değildi; onun için fazla ürkütücüydü. Ancak kızgınlı-

ğını ifade edebiliyor, onu da Mrs. Phillips'e yöneltiyordu.

Mrs. Phillips, bunun haksızlık olduğunu düşünüyordu. Telefonda bana anlattığına göre ne yaptıysa ev sahibim için yapmıştı. Ev sahibimin bencillik yaptığını; öfke nöbetlerinde onu, kocasının ölümü için hissettiklerini hiç dikkate almadığını düşünüyordu. Çocukça davrandığını düşünüyordu. "Kendini ne kadar yırtsa da hiçbir şey Stan'i geri getirmeyecek," diyordu.

Kadın, eskiden malikâneye ve efendisine karşı hürmetkârdı. Ev sahibimin sanatçı yanına, ondaki üstünlüklerin bir başka tezahürü olan bu özelliğe de ayrıca saygı duyuyordu. Ev sahibimin bana gönderdiği küçük hediyelere –manzum veya düzyazı bir şiir, bir çizim, zarif küçük bir sepet, sandalağacından yelpaze, Hint tütsü çubukları– adeta kutsallıkla muamele etmişti. Hatta o ilk günlerde düzyazı şiirleri ya da başka yazı parçalarını – belki de kendisinden böyle bir şey istenmeden– bazen daktilo etmiş, bu da onu bir bakıcıdan farklı hissettirmişti. Daktilo ettiği şeyleri her zaman anlamamış olabilirdi; ama onun için yazıların esrarı ve güzelliği zaten biraz da buradan geliyordu.

Ev sahibimin sanatçı yanına beslediği saygıyı, Mr. Phillips'e de aşlamıştı. Ama Mr. Phillips bu saygıyı içinde büyütürken onun saygısı zamanla azaldı. Her şeyi daha alelade karşılamaya başladı. Malikânede güven bulunca baştaki hürmet ve kutsallık duygusunu kaybetti; güven bulunca kendi içine dönmeye, ruh haline dikkat etmeye, giderek kocasının korumasına (işvereni gibi) teslim olmaya başladı.

Kocası ölünce o güveni kalmadı. Uzun zamandır kolayca yürüyen malikâne işi bir anda zorlaştı; malikâne bir anda gergin bir ortama döndü. Ev sahibimle olan ilişkisinde Mrs. Phillips tekrar hemşire tavrını takındı. Ama artık o tavrı besleyecek kuvvetten mahrumdu. Adamın çocuk

gibi olduğunu söylüyordu; ilgi olsun diye ilgi istediğini söylüyordu. Eskiden olsa bununla nasıl başa çıkacağını bilirdi, ama artık bilmiyordu. İş, onu yormaya başladı.

Duvarla çevrili bostandaki sebzelere bakılmaz oldu. Ama Mr. Phillips'in iş yaptırmak için arada bir çağırdığı şu garip adamlardan bazıları gelmeyi sürdürdü. Mr. Phillips sağken bu adamlar dikkat çekmemeye özen gösteren insanlar gibi hızlı yürüyüp hareket ediyor, işlerini bitirip gidiyorlardı. Ama artık bir otorite kalmamıştı; adamların hal ve hareketleri değişti. Daha ağır yürümeye başladılar; evimin önünden geçmeye başladılar; seslerini yükseltmeye başladılar.

Nehir boyundaki yürüyüşümden döndüğüm bir öğleden sonra ot bürümüş bahçede iki adam gördüm. Ellerinde birer budama bıçağı vardı. Kavak odunlarından yapılan yığının yanındaydılar. Adamlardan biri ufak tefek, boyunu bosunu dert eden Alan'dan bile çok daha küçüktü. Sinsi, tekinsiz bir suratı vardı bu adamın; gözlerinde yakayı ele verdiğini ve bunun hoşuna gitmediğini hissettiren bir bakış vardı. Öbür adam çok olmasa bile daha boyluydu, saçları siyahtı ve gözlerinin çevresi koyu renkti.

Uzun boylu olan, ben bir şey sormadan, "Çürüyen odunları alıyoruz. Margaret'in haberi var. Bize izin verdi," dedi.

Malikânede gördüklerime karışmamayı, bekçi gibi davranmamayı ilke edinmiştim. Ama budama bıçakları ve ufak tefek adamın yerinde duramayan mavi gözleri beni huzursuz ediyordu.

Konuşana, "Adınız nedir?" diye sordum.

Adam doğruldu. Ellerini neredeyse yanlarına indirmişti. "Mr. Tomm," dedi. "İki 'm'yle. Alman."

"Alman mı?"

"Ben Alman'ım. Mr. Tomm."

Kendini hep böyle mi tanıtıyordu?

Alman olmak (adamın Orta İngiltere aksanı vardı) onun için çok mu önemliydi, öncelikli olarak söylenmesi gereken bir şey miydi? Yoksa şaka mı yapıyordu?

“Babam savaş esiriydi. Oxford yakınlarında bir çiftlikte çalıştı. Kalıp oradaki arabacının kızıyla evlendi. Beş yıl önce öldü. Annem de geçen Noel, Birmingham’da vefat etti. Ben orada yaşıyordum. Ama işimi kaybettim ve karım beni terk etti. O yüzden buradayım,” dedi. Budama bıçağını ot biçer gibi salladı. “Bahçıvanlığı seviyorum. Yapmak istediğim tek şey bu. Annemden aldım.”

Ufak tefek adama, onun nasıl bir hikâye anlatacağına baktım. Beni dikkatle süzüyordu. Küçük yanakları oynuyordu; benimle konuşmayacaktı. Küçük ve narin kollarında dirseklerden aşağı yeşil, kırmızı, mavi, siyah dövmeler vardı. Modern aletlerle yapılan bu renkli dövmeler herhangi bir reklam veya aleni tanıtım olmadan yörede büyük moda olmuştu; Bray, bana sözünü etmişti. Demek ki bu ufak tefek adam hiç olmazsa dövmeleriyle büyük arkadaşlarına ayak uydurabiliyordu.

Konuşan, “Kötü bir dönemden geçiyorum,” dedi.

Yoluma devam ettim. Artık iyice yabanileşen şimşirle çevrili açıklığın hemen dışında, arkası açıklığın girişine dayalı küçük bir kamyonet çekilmişti. Sırf çürüyen odunlar için mi? Bahçedeki heykellerin, vazoların, taş saksıların, hatta sera kapaklarının bile tehlikede olduğu; şu iki adamın ciddi hırsızlardan çok talancı oldukları hissine kapıldım.

Ben telefon edince Mrs. Phillips’in kafası karıştı. Ama Alman’ın adını biliyordu. “Stan için çalışıyordu. Alman asıllıdır,” dedi.

Birkaç gün sonra aynı kamyonet tekrar geldi. İçinden şu Alman ve ondan daha iri, şişman, omuzlarına kadar inen kızıl sarı saçlarıyla tıraşsız bir adam indi. Şişman

olan ispanyol paça kot pantolon giymişti ve elinde neredeyse saçının rengi olan içi boş ve dürülmüş naylon bir torba tutuyordu. Bana bakmadı adam, benimle alakadar değildi. Gözleri küçük ve dalgındı; altdudağı etli, kırmızı ve ıslaktı.

Alman, “Kardeşim. Kalacak yeri yok. Geçen hafta yaşlı bir kadının evinde iş bulmuştu, kalacak yer de veriyorlardı. İlçedeki danışman ayarlamıştı. Ama ondan uşaklık yapmasını istediler. Yaşlı kadın onu, sabahın beşinde çay için aramaya başlamış,” dedi. Ve kardeşi için, “Kötü bir dönemden geçiyor,” diye ekledi.

Pitton’ın olduğu günlerde bahçelerle sulak çayırları ziyaret edenler, araziye girmelerine kısmen göz yumulan ve cumartesi öğle sonraları biraz avcılık yapmak isteyen yerel eşraftan insanlardı. Artık Pitton yoktu; şimdi onun devri ve düzeni yeni geldiğim –ve o ihtişamın kalıntıları içinde sadece Pitton’ı bulduğum– zamanlarda bahçenin asli ihtişamının bana uzak görüldüğü kadar uzak ve erişilmez görünüyordu. Artık, oğul ya da baba, Mr. Phillips de yoktu. Ve bahçeden geriye kalan yerlerde çalışmaya gelenler çapulcular, vandallardı.

Malikânenin parlak günlerinde marangoz, taş ustası, duvar ustası olarak güzellikten ve işçilikten anlayan insanlar, hüner, zanaat ve emeklerinin takdir edilmesini isteyen insanlar şimdi otoritenin yokluğunu, örgütlenmenin dağılmasını sezerek adeta tam tersi –dağılmayı hızlandıran, yağma eden, hurdaya çeviren– bir içgüdüyle harekete geçmişlerdi. Öyle olunca İngiltere’nin bu vilayetindeki kadim bir Roma çiftlik malikânesinin, çalışan nüfusun yok oluşuyla değil, sırf otoritenin gevşemesiyle nasıl bir anda –inşası ve mütevazı teknolojileriyle ilgili incelikleri uzun zaman alelade karşılandıktan sonra kaybolarak– harabeye dönebildiğini anlamak kolaylaşıyordu.

Mrs. Phillips, çevrede neler olup bittiğinin pek far-

kında değildi. İnsanları tartacak, yüzleri tartacak bir kabiliyeti yoktu. Kendi başına kalınca insanlar karşısında sürekli şaşkınlığa düşüyordu. Kişilik ve fizyonomiyle ilgili çoğu insanda saklı olarak bulunan öznel bilgiden –belli tipteki kişilikleri belli tipteki yüzlerle bağdaştıran, en basitinden bir örnek vermek gerekirse, açgözlülüğü şişman bir suratla bağdaştıran saklı bilgiden– mahrumdu.

Beceriksizliği, yeni mutsuzluğu biraz da bundan kaynaklanıyordu. Ve başka kadınlardan yardım almaya çalışıp malikânede yardım etmeleri için ilan verdiğinde karşısına kendi gibi çaresiz, beceriksiz, insan kişiliğinden anlamayan, bir iş kadar duygusal bir sığınak da arayan, erkeği veya ailesi olmayan yalnız –sadece kendileri için anlamlarla dolup taşan kıymetli eşyaları dışında yalnız– kadınlar; türlü sebeplerle toplumsal veya ortak bir hayatta bir yer edinememiş kadınlar çıkınca her seferinde tekrar tekrar neye uğradığını şaşırdı.

Bu hanımların ilki, bir öğle vakti ben otobüs durağına giderken bir hayalet gibi karşıma çıktı. Porsukağaçlarının altındaydı ve yemyeşil giyinmişti; bana çevirdiği yüzü de yeşilli, mavili, allıydı; gözkapakları yeşildi. İhtiyar kadının yüzündeki renkler, bir Toulouse-Lautrec tablosundan çıkmış gibiydi; onu başka bir devre aitmiş gibi gösteriyordu. Yeşil, absent rengine çalıyordu; sanatçıların meyus absent içicilerine ait resimlerini akla getiriyordu; bana barları çağırıyordu. Ve herhalde kadının geçmiş, son sığınağı, bir önceki hayatı da güney kıyısında bir yerdeki bir bar ya da otelle bağlantılıydı.

Böyle bir yaz gününün öğle saatinde bile yaldızla parlayan yoğun renkli suratını şu şekle getirmek için kim bilir ne kadar uğraşmıştı? İzin gününde şimdi kim bilir nereye –ve kime– gidiyordu? Hoşa gitmek için çırpınan kadın bu yaşında böyle fena halde koket görünümüyle, içgüdüsel olarak yaltaklanan haliyle baştan ayağa bir ka-

rikatür gibiydi ve bu karikatür porsukağaçlarıyla, kayınlarıyla, kırsal yoluyla taşra ortamında iyice sırtıyordu.

Mrs. Phillips, bu kadında ne bulmuştu? Uğramış olması gereken öbür başvuru sahiplerinin değil de bu kadının ev işlerinde ve ev sahibimin bakımında ona yardımcı olacağını düşündürten neydi?

Çok geçmeden şikâyetler gelmeye başladı. "Personel"den şikâyet eden Mrs. Phillips çok geçmeden bir kere daha ev sahibimden yana tavır koydu, kavrayışsız kaba dünyaya karşı –neredeyse vaktiyle Mr. Phillips'in yaptığı gibi– onun yanında yer aldı.

"Zili çalıp bir kadeh şeri istedi. Kadın bir elinde şişe, öbür elinde kadehle, üstelik biraz da çakırkeyif bir halde odasına girmiş. Size soruyorum, bir elinde şişe, öbüründe de kadehle. Adamın hoşuna gitmedi tabii. 'Biraz itina, Margaret,' dedi bana. 'Biraz itina. Bütün istediğim bu. İçki sadece içki olsun diye değildir. Özel bir olaydır.' Bence biraz itina gösterilmeyi hak ediyor. Halbuki kadına söylemiştim. Hiçbir şeyi tepsi olmadan götürme demiştim."

Zavallı yeşilli kadın! Kısa bir süre sonra bir hata daha yaptı –sanırım Mrs. Phillips yine tepsi olmadan şişe ve kadeh götürdüğünü söyledi: Kadın, öğrenemeyecek kadar yaşlıydı. Ve deneme süresini dolduramadı. Gidişini görmedim. Anayola ve otobüs durağına giden kara asfalt kaplı yolda, porsukağaçları ve kayınların koyu yeşil gölgesindeki şu yeşil haliyle kısacık görebildim onu; taşradaki kısa ömürlü sürgününe (bana öyle görünüyordu) kısacık şahit olabildim.

Haleflerinden de bir-ikisini gördüm. Daha fazlasına rastlamadım. Sadece haklarında Mrs. Phillips'in anlattığı daha da olaylı hikâyeleri işittim. Birinin gelişi dehşet yaratmış: malikânenin bahçesine "eşya" yüklü büyük bir nakliye kamyonu yanaştırmış. Hiçbiri kalıcı olmamış.

Kimi iş yapmak istememiş; kimi dizginleri eline almak isteyip talimatlar vermeye kalkışmış. İçlerinden biri çok iyi olsaydı bile onun da o sebepten gitmesi gerekirdi: Mrs. Phillips bir rakip ve muhtemel bir halef yetiştirmek istemiyordu.

“Yardımcı” veya “personel” meselesi büyüdükçe büyüdü; mutfağın ve yaşama alanının paylaşılması dert oldu. Dışarıdan gelenler için yeni bir alan ayrılmasına karar verildi. Malikânedeki atıl odalardan bir-ikisi kullanıma açıldı. Bir boyacı geldi.

Ve yeni personel için –belki bekâr bir kadın olmayacak olan, belki malikâne arazilerinde serbestçe dolaşma imkânına sahip aileleri veya arkadaşları olacak olan personel için– yeni alanların açılmasıyla köy evimdeki vademini yavaş yavaş dolduğunu hissetmeye başladım. Savunmasız konumum tesadüflerin, büyük bir tesadüfler silsilesinin etkisiyle korunagelmmişti. Artık bu ayrıcalık sona eriyordu. Kayınların üstünde yuva yapıp garklayan ekin kargaları – belki verdikleri bir başka haber de buydu.

Boyacı –bir değişim aracı veya aracısı olarak görünse de bununla ilgisi olmayan, Pitton’ın gidişinden sonra malikâne arazilerinde çalışmaya başlayan ve yürüyüşlere çıkan ihtiyar Mr. Phillips’ten bir farkı bulunmayan boyacı– kısa boylu tombul, pembe tenli, belki beyaz tulumu içinde pembe tenli görünen bir adamdı.

Gün içindeki ritmine, tek başına sürdürdüğü bedensel işinin temposuna zamanla aşina oldum. Sabahları ve öğleden sonraları on beşer dakika, gün ortasında da bir saat olmak ve şaşmamak üzere spatulalarıyla rulolarını, fırçalarıyla boya kutularını bırakıp arabasında oturuyor, gazetesinin at yarışı sayfasını direksiyonun üstüne açıyor, sabahları ve öğleden sonraları matarasından sütlü çayını içiyor, öğle arasında sandviçlerini yiyor, yiyeceği zaman sandviç kutusunu açmakta acele etmiyor, at yarışı sayfa-

sıyla önce on beş dakika kadar vakit geçiriyor, ardından özenle paketlenmiş azığının yağ geçirmeyen kâğıdını açıp ağır ağır, telaş etmeden ama zevk de almadan, sakın bir tavırla yiyordu.

Başta arabasını arka kapımın hemen önündeki yola çekiyordu. Kelimelerden çok hareketlerimle ona yaptığı şeyi gösterince o da bir şey demeden malikâne bahçesinde ne benim gördüğüm ne de malikânenin gördüğü bir yere park etti.

Araba, kalesi gibiydi. Dışındayken yabancı bir yerde çalışıyordu; içindeyken evindeydi. Sakin ve rahat, kendine yeterli bir hali vardı. Tulumunun üst cebinde (çok kalın el örgüsü bir kazağın üstüne giyyordu tulumu) içi boş ve kapağı açık bir sigara paketi taşıyordu. Bu onun kül tablasıydı; oraya hünerle silkiyordu sigarasının külünü. Belli ki eski bir alışkanlık veya kuraldı bu, boyacı olarak tertipli olma gereğinin bir sonucuydu. Boyama işinde takındığı düzen ve gösterdiği dikkat, yüzünü bazen boyayan eline yaklaştırması, doksan dakika kadar aralıksız olarak sessizce çalışması ve yalnızlığı... bunların rahatsız edici bir ağırlığı vardı; yaptığı işin ve görüntüsünün –teninin pembesi ve tulumunun beyazının– dışında bir ağırlığa sahip olduğunu hissettiriyordu. Onunla konuşmaya başladığımda ilginç bir sesi olduğunu fark ettim: yumuşak, hatta tiz, çocuksu ve edilgin.

Sigara paketinden yaptığı kül tablasını ciddiye alıyordu. Fikrin hoşuma gittiğini söyledim. Sözümü hafife de almadı, şaka da yapmadı. Büyük bir ciddiyetle konuştu. Bana bunun ne zaman ve nasıl aklına geldiğini anlattı; insanların buna hep dikkat ettiklerini söyledi.

Ve günler geçip zaman zaman konuştukça (konuşmaya istekliydi: yalnızlık şartların onu zorladığı, fırsatını bulduğunda vazgeçebildiği bir şeydi) onun kendisiyle ilgili her şeyi ciddiye aldığını, kendisine bir tür hayran-

lıkla baktığını gördüm. Bir özelliği daha vardı: kendisine, tüm alışkanlıklarına ve merasimlerine bir mesafeden bakıyor gibiydi. Gördükleri karşısında saygı ve hayranlık duyuyordu; gördüklerini anlamıyordu.

Arabasındaki oturma molaları bile onu şaşırtıyordu – çünkü ilaçlarını da bu arada alıyordu. Haplarını içip at yarışı sayfasını inceliyordu; hayali tam zamanlı bir kumarbaz, ciddi bir kumarbaz olmaktı. Emekliler gibi sürprizlere değil, daima favorilere oynamak istiyordu: Kumardan geçim sağlamanın tek yolu buydu. Haplara ihtiyacı vardı; günde dörder defa olmak üzere iki hap alıyordu. Hapları olmadan hiçbir şey yapamıyordu; hap-sız hiçbir yere gitmiyordu. Onu haplar ayakta tutuyordu. Ve onları uzun zaman önce Mr. Phillips’ten öğrenmişti. Mrs. Phillips’le bağlantısı buradan geliyordu; ama onu pek yakından tanımadığını kendisi de söylüyordu.

Haplardan önce herkesin ortasında durduk yere ağlayacağı tutuyormuş; olur olmaz öylece ağlıyormuş. Sebebini o da bilmiyormuş. Aslında şikâyet edecek bir durumu yokmuş, hali vakti tanıdığı birçok kimseden daha fazla yerindeymiş. Evi, karısı, arabası varmış. İşyerindekiler başta gerçekten ağladığını anlamamışlar; parlak boyaya ya da yeni sentetik verniklere alerjisi olduğunu sanmışlar. Ama bir gün gözyaşlarına iyice teslim olmuş ve hastaneye gitmek zorunda kalmış.

Kendini yataklarda yalnızca şilte ve battaniyenin olduğu, çarşafın verilmediği bir koğuşta bulmuş. Yataklar arasında çok az boşluk varmış. Hemşire erkekmiş. Gözyaşlarının arasında bile bu tuhaflığı fark etmiş. Hemşire–Stan, yani Mr. Phillips– ona birkaç hap vermiş, hapları alınca uykuya dalmış. Hiç o kadar güzel uyumamış; uyandığında kendini o kadar iyi hissediyormuş ki, Stan’e hep minnettar kalmış. Kendini haplara öyle kaptırmış.

Stan’in ona başka bir yardımı daha olmuş. “Bana

karşı ne kadar iyi olduğunu anlatamam. Bir gün bana dedi ki, 'Bak, kendini toplamazsan senin için iş göremezlik belgesi düzenlemem gerekecek. Sosyal sigortadan daha çok para alacağını düşünebilirsin, ama sana söyleyeyim, öyle bir şey *yok*. Sana fazladan tek kuruş bile vermeyecekler. İstersen hastanenin sosyal görevlisine sor.' Ve haklıydı. İş göremezliğin benim için hiçbir avantajı yoktu. Yazık oldu Stan'e. Atlardan büyük bir para kazanırsam gidip hepsini ona vermeyi hayal ederdim. Hepsini. Tıkır tıkır." Çizgi filmlerde keselerden madenî paranın boşalmasına benzer bir hareket yaptı. "Yanına gidip, 'Stan, yaptığım en büyük iş buydu. Bana olan onca iyiliğinin karşılığında bunları almanı istiyorum,' demeyi hayal ederdim."

Gözleri sulanmaya başladı. Ama gözlerindeki ifade-sizlik aynı kaldı. Yüzünün rengi değişmedi; sesinin çocuksuluğu geçmedi.

"Şimdi her şeyimi kaybettim. Evimi, mobilyaları, karımı. Ama bu ağlamayı bıraktığım zamandı. Karımı bıraktığım zamandı. Onu bırakınca bütün dertlerim geride kaldı. Onu çarşamba günü bir adamla buldum. Ona tokat attım. Cuma beni evden atmışlardı."

Günler boyunca anlattığı hikâyesi buydu ve yukarıdaki ayrıntıyı da en sona saklamıştı. Üstelik o son ayrıntıda bile çok şey eksikti. Sözgelimi, çarşamba günkü keşfin öncesinde çok şey yaşanmış olmalıydı. Ama onun gördüğü şekliyle hadise böyleydi; ona işleyen kısmı buydu.

Arabasında oturup tulumunun üst cebindeki sigara paketine kül çırparken hafiften kasılır gibi kuru bir hıçkırık koyuverdi.

"Bu karım için değil. Stan için," dedi.

Hava serinlemişti; yaz bitimiydi, güz başı. Boyacı, dış boya için havanın iyi olduğunu söyledi: Boya daha iyi tu-

tarmış, fırça daha kolay sürülürmüş. Sahip olduğu –kendisiyle ilgili olan bilgiler dışında– birkaç parlak bilgiden biriymiş bu. Ama boyacının fırçası için iyi olan hava yaz sonundaki toz-toprakla ve değişik türden kokularla da doluydu.

Ve öğle sonrasındaki yürüyüşlerimden birinde, eskiden Jack’e ait olan bahçenin hemen ilerisinde, yolun bir tarafındaki kayınların altında kalan çiftlik avlusunun atık metal, kereste ve dikenli tel kalıntılarıyla öbür taraftaki çöp yakma çukurunun arasında (artık iyice boylanmış gümüş renkli huşların dalları bir ay kadar önce fazla harlanan bir ateşin etkisiyle kavrulmuştu) nefesim kesilmeye başladı.

Eski çiftlik avlusunun çevresinden yürüyüp sürü yoldan devam ederken ağızımdan alabildiğim kadar derin nefes almaya, boğazımdaki kasılmayı gidermeye çalıştım.

Özellikle göğe karşı duruşlarıyla Trinidad’daki çocukluğumun konsantre süt kutularını aklıma getiren siyahlı beyazlı sığırların eski günlerde yayıldığı geniş alçak yamaç sağda kalıyordu. (Aslında o kutular daha çok süt dağıtıcılarının bir yıl okul çocukları için düzenlediği bir resim boyama yarışmasını aklıma getiriyordu. Boyanacak resim ya da çizim, kutunun yaftasındaki resmin büyütülmüş haliydi. O çizimin olduğu sayfalardan, istediğim kadar almak ne zevkti! O resimdeki gibi sığırları tanımayan, pürüzsüz çimenlik –ve elbette yılansız– tepeleri bilmeyen bir çocuğun aklına ne peyzajlar geliyordu!)

Güneşli günlerde yaptığım bu yürüyüşlerde, özellikle de tepenin üstünde birkaç sığır göğün fonuna karşı duruyorsa, hayal gücümün bir köşesindeki ufacık, uzak –çocukluğun ilk zamanlarından kalma, hemen hemen unutulmuş ve gelip geçmiş bir sinema anısı kadar uzak– bir özlemin tatmin bulduğu ve konsantre süt kutusunun

yaftasındaki o resimde benim de olduğum hissine kapıldım.

Solda, yüksek çimli geniş sürü yolunun karşısında, şimdi dikenli telin arkasında kalan bir otlak arazisi vardı. O otlığın gerisinde boylanmış çamlardan bir koru vardı. Arkasındaki tarlada anız yakılincaya kadar o çamlığı karanlık ve gür bir orman sanmıştım; karanlık çam gövdeleri alevlere karşı ince bir perde gibi kalmış, ateşin uğultusu vaktiyle cangılda duyduğum bir çağlayanın güm-bürtüsünü hatırlatmış ve bende tüm maddenin bir olduğu, tüm kargaşanın –ister ateş, ister su, ister hava olsun– aynı olduğu fikrini uyandırmıştı. Tıpkı Stonehenge’in ilerisindeki atış sahalarından gelen patlama seslerinin bana havanın delinebileceğini düşündürtmesi gibi; tıpkı yıllar geçtikçe göğü ve havayı daha da zedeleyen askerî uçakların gökyüzündeki titreşimli demir raylarda giden dev birer trenmişçesine (1950’de Earls Court’taki bahçenin yüksek tuğla duvarı gerisinden sabah çok erken ve gece geç saatlerde işittiğim, işittiğimde bulmayı umduğum büyük metropol hayatının dram ve vaadine ait bir tezahür yerine koyduğum demiryolu sesinin büyütülmüş hali) ses çıkarması gibi.

Boğazımdaki kasılma, sığırlı yamaçla çam perdesinin arasındaki mevkide, başladığı gibi hızla geçti. Çitle çevrili otlığın ve çam perdesinin bittiği yere, yamaçların arasındaki bir çukurlukta yıllar önce istiflenip bir daha hiç kullanılmamış, hiç yerinden alınmamış olan iri saman rulolarına kadar yürüdüm. Rulolar artık yuvarlanmış pastalara benzetilemeyecek kadar kararmış, yer yer yosun yeşiline çalmış, katıksız çürüklüğe iyice yaklaşmıştı; gazete matbaalarındaki kocaman kâğıt rulolarıyla kıyaslanamayacak kadar siyaha kesmişti. Kara otlar çöpe ve atığa dönmüştü dönmesine, ama arkadaki uzun sığ vadi gibi, kireçtaşı ve çakmaktaşıyla daha yüksek ve ya-

bani yerlerdeki beklemiş kar birikintileri kalmış vadilere benzeyen o açık ve hiç sürülmemiş vadi gibi hâlâ manzaranın bir parçasıydı. Sürü yolunu takip edince buradan ilerideki arazi tutam tutam kaba otlarıyla ve rüzgârın örselediği güdük ağaçlarıyla toygâr tepelerine, höyüklere ve tümölüslere kadar yükseliyordu.

Rotayı bir müzik parçası gibi ezberden biliyordum. Meranın tepesine kadar çıkmadım. Gerek yoktu. Bu ışıktâ oradan ne göreceğimi biliyordum. Geri döndüm; yürüyüşteki tüm manzaralar önümde tekrar açıldı.

Aynı akşam evde nefesim yine kesilmeye başladı. Bronş yollarımın kasılıp sıkıştığını hissedebiliyordum. Nöbetin geçmesini bekledim. Ama geçmedi; gitgide sıkışıp katılaşıyordum sanki. Birkaç saat içinde ciddi olarak hastalandım ve tuhaf bir şekilde sersemledim. Beni böyle bir sersemlik halinde –ama her şeyi büyük bir berraklıkla görüyor, cankurtaranın koyu renkli camlarından vadinin sıradışı manzarasını hayret ve zevkle seyrediyordum– şehir hastanesine götördüler.

Binayı yıllardır gördüğüm ve hastane olduğunu bildiğim halde, asfalt avlusundaki geliş gidişlere rağmen, üzerinde hiç kafa yormamıştım. Gözümde yalnızca bir binaydı orası. XVIII. yüzyıla ait tuğlaları fark etmiştim (1950’lerde küçük evlerin malzemesi olarak önemsiz bulduğum kırmızı veya kırmızımsı tuğlaların yaşını öğrenmiştim artık). Düz cephenin tepesine yakın bir taş kuşak boyunca George Dönemi’ne ait zarif harflerle yazılmış –hastanenin bir hayır kurumu olarak niteliğini ve 1767 tarihini veren– yazıyı okumuştum.

Hastane, tren istasyonuna giden yolun üstündeydi. Köprüyü geçtikten sonraydı: civardaki kireçtaşlı vadilerden gelen akarsuların hepsi burada buluşuyor, daima berrak olan su tek tük atık parçalarına olağanüstü bir ısıltı kazandırıyor; sıradan ya da iyi bilinen nesneleri

tecrit edip gözü, cam kâğıt ağırlıkları veya fotoğraflar gibi, ayrıntılara zorluyordu.

On yıl önceki hastalık malikâne bahçesindeki bahar algımı keskinleştirmiş, ona özel bir mahiyet kazandırmıştı. Zihinsel yorgunluğun ve seyahatin sebebiyet verdiği o hastalık, uzun haftalar sürmesine rağmen, benim için çocukluğumun geçici tropikal "humma"ları –yağmur mevsimiyle ilişkili hummalar, sonu çabuk gelen ve hep özlemini duyduğum hummalar– gibiydi. Bu çocukluk hummalarını seviyordum; çünkü harikulâde gevşetici iç sıcaklıklarıyla dokunma ve işitme duyularımı hoşça çarpıtıyor, dünyayı uzaklaştırıyor, benimle oyun oynuyor, farklı zamanlarda aynı olaya tanık olduğumu hissettiriyordu; olaylı ve farklı yönleriyle –ve özel yemekleri, et ya da tavuk suyu çorbalarıyla– bana daima bir sıla ve güven duygusu veriyordu.

Ona benzer bir hummayla –ve İngiltere’de ilk kez hissettiğim güvene ve rahatlığa dair çağrıştırdığı şeylerle– pencerenin altındaki şakayığın görmüştüm (sapının ucunda iyice uzamış olan sımsıkı kırmızı gonca, yarı şursuzluğum içinde, rüzgârda penceremi tıklatıyordu); ve ısırganların arasında tek başına duran mavi süseni; ve dikenli, kokulu ipek çiçeklerini; ve nehrin ihtişamına ve tazeliğine ulaşmaya çalışan kara dereciklerin üstündeki çürük köprüleri.

Bu sefer hastaneden gerçek bir hastalıkla; geçici bir takatsizlikten daha fazlası olan ve bedenden daha derine, varlığımın özüne ve güç kaynağına kadar inen bir yorgunlukla, kaç dakikalığına ayağa kalkabileceğimin –ve sonrasında, kuvvetten kesilip tekrar hasta düşmeden kaç yüz metre yürüyebileceğimin– hesabını özenle yapmamı gerektiren bir yorgunlukla döndüm. Bu sefer hastaneden hakiki bir illele döndüm ve malikânenin sırsıklam harap bahçesinde ancak bir süre sonra kısa yürüyüşlere çı-

kabildim. İngiltere'ye geldikten sonra yıllar boyu kışa al-dırmayan, paltoya, eldivene, hatta kazağa gerek duyma-yan ben şimdi hiç bilmediğim derin bir üşüme hissine kapılıyor; soğuğu ta ciğerlerimin içinde duyuyordum.

Çimler ve otlar yüksek ve ıslak, kökleri türlü yeşil-liklerin çürükleriyle karaydı. Bir zamanlar sonbaharın, değişik şekillerde "alev alan" ağaç ve çalılılarıyla, farklı tonlarıyla, aralarında yetiştikleri dökülmüş yaprakların rengini ve biçimini taklit eden yabancı mantarlarıyla bir büyüğü olurdu; önceki yıl döküldükten sonra şimdi dan-tel işine veya yelpaze biçimli tropikal mercanlara benze-yen ve omurga, damar ya da iskeletlerinin arasındaki yumuşak kısımları çürüdüğü halde kıvrım ve direncini koruyan kavak yapraklarıyla kendine has bir büyüğü. Çalı ve ağaçların isimlerini yavaş yavaş öğrenmiştim. Ye-şilliğin kalabalığı içinde bir bitkiyi görsel olarak öbürün-den ayırt etmemi kolaylaştıran, bir isim dağarcığı olma-nın çabucak ötesine geçen bu bilgi hayranlığımı da pe-kiştirmişti. Bir dilin sesleri arasında yaşadıktan sonra o dilin kendisini öğrenmek gibiydi. Yabancı otlar iyiden iyiye büyüdüğü ve sulak alanlara özgü bitkiler yer et-tikten, gül yatağı da kaybolduktan sonra bahçede olma-nın birörnek çalılarının ortasında olmaktan farkı kalma-mıştı. Devrilen titrek kavakların gövdelerine ait teste-reyle kesilemeyecek ya da taşınamayacak kadar iri par-çalar çalılarının altında kaybolmuştu.

Bahçedeki sonbahar renkleri artık kahverengi ve si-yahtı. Dökülen yaprakların ve sapların kahverengisini başlı başına bir renk olarak görmeyi öğrenmiştim; otlar ve kamışlar toplamış, onların yeşilden bisküvi kahveren-gisine ağır ağır renk değiştirmelerini zevkle izlemiştim. Vazolarda taçyapraklarını dökmeden kuruyan çiçeklerin kahverengimsi tonlarından bile hoşlanıyordum; o çiçek-leri atmaya gönlüm elvermiyordu. Kıracağın beyazıyla

çerçevenlenmiş kahverengi yaprak ve sapsarı görmek için göz ve kış sabahları dışarı çıktığım olmuştı. Şimdiyse bahçeden insan eli çekilmişti; yaz boyu her şey engelsizce büyümüştü ve ben yalnızca soğuşu hissediyor, boy atmış otları ve ıslaklığı görüyor, siyah ve kahverengi görüyordum. Perişan malikâne bahçesindeki kısa, her seferinde biraz daha uzayan – nce titrek kavakların ilerisine, sonra yaprak dökmeyen büyük ağacın ilerisine geçen, sonra onca zaman geçmesine rağmen eskisi kadar sağlam ve yekpare görünüşlü beyaz iskeletli büyük seraya yaklaşıp–yürüyüşlerimde kahverengi benim için yine Trinidad’daki haline döndü: gerçek olmayan bir renge,  l  bitkilerin rengine, insanın güzellik bulmadığı bir şeye, çöpe.

Ve bir gün o kahverenginin içinde, serayı geçip nehre doğru yaptığım ilk gezintilerde yapraklarla dolu siyah dereciklerin üstündeki köprüleri ve onların girişindeki kapıyı (ilk rastladığımda çalışıyordu) bulduğum yere doğru yürürken; o siyahın ve kahverenginin içinde yürürken yeni bir ahşap çitle karşılaştım: yeni ahşabın rengi sarımsı kırmızıydı – Alman’ın kardeşı olduğunu söylediğı tıraşsız şişman adamın saç rengi gibi, o tıraşsız adamın çürüyen odunları ya da talan etmeye niyetlendikleri her neyse onları götürmek için yanında getirdiğı naylon torbanın rengi gibi.

Bu  iti ya da çitin ima ettiğı toprak satışını haber almamıştım. Etraf yabaniydi; takatim olsa bile ilk dereciğı aşmak kolay değıldi. Ama yeni  it çizgisinin bahçeden nehre doğru giderken kullanılan eski patika ve köprülere ait hattı çapraz kestiğini görebiliyordum. Bir kara haritası üstünde haritacının  ektiğı bir çizgi; toprağın kullanıla gelişini dikkate almayan bir çizgi.

 z nt ye kapılmamak için kendimi değışim fikrine, bozulmayı görmemeye alıştırılmıştım. İkinci hayatıma başladığım yerin sıcaklığını hisseder etmez çevredeki değı-

şimi gördüğüm için gerekliydi bu. İpek çiçekleri kesildi; tarlalar çevrildi. Jack'in bahçesi kademe kademe yok edilip sonunda üstü betonla kaplandı. Evimden gördüğüm çimenliğin ucundaki geniş bahçe kapısı Pitton git-tikten sonra kapatıldı, önüne kesilmiş dallar yığıldı. Der-ken meyvelikte çocukların oynaması için inşa edilen ya-pının çevresine –hepsinden de fena– dikenli tel çekildi.

Değişim fikriyle iç içe yaşamış, bunu değişmez bir şey olarak görmüştüm; dünyaya bir akış, insan hayatına bazen kesişen bir döngüler silsilesi olarak bakmıştım. Ama artık felsefe bana yetmiyordu. Toprak sadece toprak değildir, kendisinden ibaret bir şey değildir. Toprak ona verdiklerimizi alır, duygularımızı ve anılarımızı taşır. Ve hem benim hayatımdaki hem de malikânenin haya-tındaki bu döngünün sonu, hastalığımın bana dayattığı ve bana üzüntü veren yaşlılık duygusuyla karışıyordu.

Komşuyu seviyordum. Ona karşı hiçbir garezim yoktu – farkında olmadan bana taşınacağım yeri o gös-termişti. Sahip olmak istediklerine karşı saygılıydı; vadi ve buradaki toprakların onun için de özel bir yeri vardı. Annesi, kızlığında nehir kıyısındaki –kısmen harabe olan– bir çiftlik evinde yaşamıştı. Bunda da bir saygısızlık yoktu; ayrıca burada geçirdiğim ilk bahardan sonra –bana özel saflığıyla– yalnızca yüreğimde var olan bir coğrafyayı korumanın imkânı olmadığını başından beri biliyordum. O ilkbahardan beri böyle bir ânın geleceğini biliyordum. Ama beklenen an gelince yine de dehşete düşmekten kendimi alamadım. Burada bana zevk veren ve bende hayret uyandıran her şey, beni bağrına basıp bana şifa olan her şey, sevilenlerin ölümünde olduğu gibi, birer acı kaynağı oldu.

Malikâneye gelen yardımcılar yeniden düzenlenen iki odada bir süre –her kadın kendi kutsanmış eşyalarıyla

kendi hayatını sürdürerek– yaşadı ve ardından ayrıldı. Ama sonunda uygun gibi görünen biri çıktı; Mrs. Phillips de özel hayatını tekrar bir düzene sokacak kadar kendini güvende hissetti.

Mrs. Phillips'in kocasıyla paylaştığı özel hayat kamusal zevklerle, Phillips'lerin yıllık seyrine evden ya da bir yerin, işin veya mesleğin vereceğinden daha çok istikrar ve ritim katan zevklerle –birahaneler, kulüpler, otel barları, taşra şehirlerinin dans pisti veya kabaresi olan mütevazı restoranları– doluydu. Artık bu ritim, kadının üzüntüsüne baskın çıkıyordu ve baharın ilk günlerinde, kocasıyla çıktığı iki tatilden birine denk gelen bir zamanda, eski arkadaşlarıyla iki haftalığına uzaklaştı.

Yokluğunda yardımcısı malikânenin kuytularından çıktı, kendini gösterdi ve civarı serbestçe keşfe koyuldu. Ellisinde gösteren zayıf kadın, malikânedeki ıssızlık ve ferahlıktan yıllar önceki şu öbür –bluzunun uçlarını çıplak karnının üstünde bağlayan– kadın veya kız kadar hoşlanıyordu. Ama bunun giyimi farklıydı: pahalı tüvit etek giyiyordu. Bu eteğe epey yatırım yapmıştı. Bana Pitton gibi geldi: Ortama ayak uydurmaya çalışıyor ve bir hizmetkâr olmasına rağmen ortamla hafiften rekabete girişiyordu. Onun ortaya çıkışıyla çevre nasıl değişti! Onca yıl sonra tekrar gözetim altındaymışım gibi hissettim.

Mrs. Phillips döndüğünde o garip kadın çekildi, ürkekleşti, tedirginleşti; Mrs. Phillips'le ilişkisini bana açıkça göstermek istemiyor gibiydi.

Tatil, Mrs. Phillips'e yaramıştı. Alnındaki çizgiler azalmıştı; gözünün altındaki koyuluk ve şişkinlik hafiflemişti; sesi daha canlıydı. Sesindeki canlılık özellikle telefonda daha iyi anlaşılıyordu. Tatilden döndükten iki hafta sonra, bana bir hediyesi olduğunu ve uğrayıp vermek istediğini söylediğinde gayet afacan gelmişti o ses.

Kalın, spor polar giymişti. Bir bastonu iki eliyle ya-

tay olarak hafifçe tutuyordu; sonra bastona alışık olmayan, onunla yürümesini bilmeyen birinin edasıyla onu bir eline aldı.

“Pazar günü, Stan’ın babasını görmeye gittim. Bu bastonu almanızı istiyor,” dedi.

İhtiyar Mr. Phillips’in çatallı bastonuydu bu, malikâne arazilerinde yürürken başparmağını çatalına dayadığı baston. Bu türden bir bastonun kullanıldığını ilk onda görmüştüm. Ben kendim de yürüyüşlerimde baston ya da değnek kullanıyordum. Bu âdeti Trinidad’da bazı orman ağaçlarından zevk için baston yapan babamdan kapmışım; yolculuklara çıktığım ilk zamanlarda seyahat ettiğim ülkelerden daima bir baston getirmeye çalışırdım.

İhtiyar Mr. Phillips’le ilk olarak çatallı bastonu hakkında konuşmuştuk. Malikâne arazilerinde onunla dolaşırken dikkatimi çektiğini biliyordu. Şimdi de onu hediye etmişti. Yeni bir nesne, bir armağan olarak yakından bakınca hatırladığımdan daha kısa olduğunu fark ettim. Bastonun ihtiyarın omzuna geldiğini hatırlıyordum; meğer boyu dövüş sanatlarında kullanılan sopalar kadar, ancak insanın alt kaburgalarına yetiyecek kadarmış. Çatalın ve onun iki-üç santim kadar altına inen kısma ait ahşabının kabuğu soyulmuştu. Ve bu şıklık belirtisinin hemen altında bir başka şıklık daha vardı: pirinç renkli madenî bir halka. İhtiyar kullanırken bunu fark etmemiştim; hatta Mrs. Phillips’in getirdiği baston yeni cilalanmış haliyle o kadar parlaktı ki, ihtiyarın benim için bir yenisini aldığını sanmışım. Ama bastonun –kauçuk veya başka karışık bir malzemedен– alt ucu önden de arkadan da iki-üç santim kadar aşınmıştı. Bu ihtiyarın bastonuydu. Hediye etmeye niyetlenince onu bakıma almıştı.

Mrs. Phillips’e, “Bunu ömrüm oldukça saklayacağım,” dedim.

Daha birkaç yıl önce iddialı bir laf olurdu bu. Ama şimdi sözler, daha ağızından çıktıkları anda, ihtiyarın hediyesine göstermek istediğim özenin pek de koruma sağlamayacağını; meralara ve nehire, kireçtaşına ve yosuna ait bazı anıların ihtiyarla beraber yok olacağını ve kimseye aktarılamayacağını, ben bastonu düşünceli bir mirasçıya bırakabilsem bile onun çağrışımlarını o kişiye aktaramayacağımı hissettiriyordu. O çağrışımlar olmadan baston, sarmaşığın boğduğu ve hem bir yadigâr hem de malikâne bahçesinin ahir ömrüne ait bir kayıt olarak perdahlayıp cilaladığım kiraz ağacından sarılı siyahlı odun parçası gibi, kuru bir eşyadan ibaret kalırdı.

Mrs. Phillips, “Garip bir adam şu ihtiyar,” dedi.

Tuhaf sözler; onunla ihtiyar arasında tuhaf bir mesafe. O mesafe Mrs. Phillips’in suratından da okunuyordu: ciltteki parlaklıktan, gözlerdeki yeni berraklıktan, attığı yorgunluktan. Ses tonundan mizah anlayışının ve yaşama sevgisinin canlandığı anlaşıyordu.

“Başkalarından duyacağınıza benden duymanız daha iyi,” dedi. “Vadide dedikodunun nasıl yayıldığını biliyorsunuz. İstifa dilekçemi verdim.”

Bastonun armağan edilmesi, bir anlam daha kazanıyordu. Demek, onu Mrs. Phillips’in getirmesi –telefondaki neredeyse afacan sesi, malikâne arazilerinde büyük bir imtiyazla dolaşan ihtiyar Mr. Phillips’le arasına mesafe koyması– malikânedeki hayatının sona ermesini simgeliyordu. Ne kadar kolay görünüyordu! Phillips’leri tanımaya başlar başlamaz, onları işlerinin ideal temsilcisi olarak görmekten vazgeçer geçmez maceraperestliklerine, azla yetinmeyi bilmelerine, hayatlarına her an devam edebilme kabiliyetlerine hayran olmuştum. Şimdi Mrs. Phillips’in verdiği haber, getirdiği hediyenin güzelliğine bir de hüznü ekliyordu.

“Siz de biliyorsunuz. Stan öldüğünden beri burada-

ki hayatım hayat olmaktan çıkmıştı. O olsa altından kalkardı. Ben kendi başıma yapamıyorum. Adam çok zor.” Ev sahibimi kastediyordu. “İyiye gideceği de yok. Asıl zorluğu bu zaten. Sabrederek işlerin düzelmesini umabileceğiniz bir durum yok.”

Kapıya doğru yaklaştı. Durakladı; mutfak kapısının üst camlarından, kırık gövdelerinden tekrar var güçleriyle büyümeye başlayan titrek kavaklara baktı.

Biraz sorgulayan, biraz da temin edilmeye ihtiyaç duyan samimi bir sesle –aileden biriymişim gibi – “Tatilde biriyle tanıştım. Bir akşam yemeği için grubumuza katılmıştı. İnsanın arkadaşları ne çöpçatan olabiliyor-muş meğer. İnanmazsınız. Her neyse. Dedikodular kulağınıza gelmeden benden duymanızı istedim. Stan’le bu konuda anlaşmıştık. Geride kim kalırsa tekrar evlenebilecekti.”

Garip. Bana karşı hiç bu kadar teklifsiz, bu kadar rahat –her şeyden önce malikânedeki yabancılığının, bana karşı olan tereddüdünün rahatsızlığından, sonra hastalığının, daha sonra da yalnızlığının rahatsızlığından (şimdi düşününce, belki Mr. Phillips’le, o kuvvetli adam-la yaşamamanın da rahatsızlığından) azade- olmamıştı. Ve bu yeni kişiliğinin etkisiyle olacak, ben de kendimi ona hiç bu kadar yakın hissetmemiştim.

Haber Mrs. Phillips’in dediği gibi vadide hızla yayıldı. Bray’e ulaştı. Bray’in aklına ilk önce ev sahibim, malikânenin efendisi geldi. Sanki kendisi hakkında da konuşur gibi, “Yaşlılık çok acımasız bir şey,” dedi. “Artık herhalde her şeyi satarlar. Sonunda geriye hiçbir şey kalmayacak.”

Ben, “Hayatı boyunca sürdürdü işte. Bunu söyleyebilen fazla insan yoktur. Ben buna mutluluk derim,” dedim.

Bray kendi düşüncelerine dalmıştı. “Gençken dire-

nip mücadele edebiliyorsun. Ama yaşlanınca sana istediklerini yapabiliyorlar,” dedi.

Kısık gözleri iyice kısıldı; orta yaşlı, yumuşak yanğından bir damla gözyaşı süzüldü. Sözünü esirgememesine rağmen malikânenin haysiyetini hep önemsemişti. Malikânenin durumu onu hep ilgilendirmişti. Malikânenin haysiyeti onun kendi bağımsızlığına değer katmıştı; kendi haysiyetini onunla ölçüyordu. Yüreğinin derinlikleri, kendisiyle beraber ölecek olan gizli anılarının saklandığı derinlikler hizmetkâr kişiliğinin de barındığı yerdi.

Bray yola doğru gözlerini kırpıştırarak, yanaklarından aşağı yaşlar süzülerek, “Gitti. Ağır bir hastalık geçirdi ve onu bakımevine geri götürdüler,” dedi.

Gece yarısı Salisbury tren istasyonunda gördüğü kadından, neredeyse bomboş istasyonun parlak ışıkları altında kendine büyük gelen tüvit mantosuyla tek başına dikilen kadından ilk kez söz ediyordu.

Beşinci bölüm

VEDA TÖRENİ

Otuzlu yaşlarım biterken hayal kırıklığım ve bitkinliğim, kafamın patladığı –kafamın içindeki sesin gürültüsü o kadar fazla ve süresi o kadar uzun ki, patlamayı atlatan beynimle, beynimin bunu atlatamayacağını, bunun ölüm olduğunu hissettiğim– rüyalarda tezahür ediyordu. Ellili yaşlarımın başında olduğum şimdi de –hastalandıktan sonra, malikânedeki köy evinden ayrılıp hayatımın o sayfasını kapattıktan sonra– ölüm düşüncesiyle, her şeyin sona ereceği düşüncesiyle, bazen de, ortada o kadar belirgin düşünceler olmamasına, akılcı veya hayal ürünü, ortada bir korku olmamasına rağmen büyük bir melankoliyle uyanmaya başlıyordum. Melankoli ben uyurken zihnime işliyordu ve onun etkisiyle uyandığımda o kadar zehirlenmiş, o kadar iş yapamaz oluyordum ki (halbuki insan, hayatının her günü bir iş yapmalıdır), günün büyük bir kısmında silkinip kendime gelmekle uğraşıyordum. Ve bu şekilde ziyan olup içimi karartan gün, gecenin kasvetini iyice pekiştiriyordu.

Gelişin Bilmecesi gibi bir kitabı yıllardır düşünüyordum. Vadiye geldikten bir gün kadar sonra içimde uyanan Akdeniz fantezisi –içinde yolcusu, tuhaf bir şehir ve harcanmış bir hayat olan şu hikâye– yıllar içinde değişime uğramıştı. Fanteziden ve kadim dünya sahnesinden

vazgeçmiştim. Hikâye kişiselleşmişti: kendi yolculuğum, yazarın yolculuğu, kişisel maceralarından çok yazarlık keşifleriyle ve görme biçimleriyle tanımlanan yazar, yolculuğun başında birbirinden kopan insan ve yazarın son-
dan hemen önceki ikinci bir hayatta tekrar birleşmesi.

Ana konum, bunu taşıyacak öykü, kişilerim... Birkaç yıl boyunca bunların yanı başımda olduklarını, ortaya çıkıp kendilerini bana dayatacaklarını düşündüm. Ama sonunda yazmaya başlamam, ölüme karşı bende uyanan yeni duyarlılıkla oldu. Motif ölümdü; belki başından beri ölümdü. Ölüm ve onunla nasıl baş edileceği – Jack’in hikâyesindeki motif buydu.

Bir gazetecilik göreviydi beni başlatan. Ağustos 1984’te *The New York Times Review of Books* dergisi için Dallas’taki Cumhuriyetçi Parti Kongresi’ne gitmiştim. Yazacak bir şey bulamadım. Etkinlik fazla danışıklıydı, özünde boştu ve senaryosu baştan yazılmıştı; işi başından aşkın binlerce gazetecinin zaten hikâyesi yazılmış bir olay için yeni kelimeler bulmaya çalışması beni bunalttı. Ancak Wiltshire’a dönüp Kongre Merkezi’nin bunaltıcılığından ve dağıtılan basılı metinlerden uzaklaştığımda anladım aslında neyin –etkinliğin sahnelenen, resmî yanının değil, onun çevresinde olup bitenlerin– beni daha çok çektiğini. Ve yazacak hiçbir şey bulunmayan bir olay bir anda muhtevayla dolup taşıtı: Yazmasam benim için silinip kaybolacak bir haftanın yepyeni tecrübesini kaleme alacaktım. O tecrübenin keşfiyle tecrübenin kendisine uygun dil ve üslup da kendiliğinden gelişti.

Kitabımı, olmadığını sandığımı böyle bir tecrübeyi bulmanın heyecanıyla, dil zevkinin içimde yeniden uyanmasıyla hemen yazmaya başladım. Elimi serbest bıraktım. Birbirinden farklı birçok kitabın ilk sayfalarını yazdım; durdum, sonra tekrar başladım. Derken, hayatımın hiç de merkezinde olmayan Jack’in anısı –görünüşte çok

uzaktan gelerek- canlanıverdi; onun hakkında yazmanın, kitaba başlamak için, *Gelişin Bilmecesi*'ndeki malzemeyi toparlamak için, sahneyi kurup temaları ortaya sermek için, yazmaya niyetlendiğim kitabın geçtiği zaman dilimini göstermek için en iyi yol olduğu kanaati uyandı. Birkaç hafta boyunca birçok başlangıç yaparak elimi alıştırdım; birçok farklı yerden başladım.

Kesintiler oldu. Azı dişim kötüleşti ve bir anda çekilmesi gerekti. Genelde olanı korumaya çalışan dişçiye giderken hiç beklemiyordum bunu ve anestezinin uyuşukluğu içinde dişçi, güçlü parmaklarıyla hissiz dişe asılırken bende içimden atamadığım bir bozulma duygusu uyanırdı, bir ölüm duygusu. İki gün sonra tahriş olmuş ağzımda tuz tadıyla Londra'ya, eski bir yazar arkadaşımın ödül alacağı bir öğle yemeğine katıldım; ve bu vesileyle Londra'da yeni bir ev ararken eski dairelere, başka hayatlara, başka manzaralara bakmanın müstesna kasvetine kapıldım. Sonra İndira Gandhi, Delhi'de koruması tarafından vuruldu. Onun hemen ardından Almanya'daki yayıncımı ziyarete gittim. Kırk yıl sonra hâlâ kısmen yıkık olan, bazı binaların harap taş veya tuğla duvarlarında fidanların ağaçlara döndüğü Doğu Berlin'in yarattığı şok; kendi kendini yok eden bir dünyanın manzarası... Bunlar benim için yeniydi; oraya çok daha önce gitmeliymişim. Almanya'daki son günümün sabahı Batı Berlin'deki Mısır Müzesi'ne gittim. Wiltshire'a döndüğümde kız kardeşim Sati'nin Trinidad'da o gün beyin kanaması geçirdiğini haber aldım; tam müzeden çıktığım sıralarda. Komadaymış; kurtulamayacakmış. Babamın 1953'teki ölümünden beri otuz yılı aşkın bir süredir büyük bir kayıp yaşamamıştım. O yüzden haberi soğuk karşıladım; sonra hıçkırık başladı; sonra endişelenmeye başladım.

1950'de Trinidad'dan ayrıldığımda, Pan American Havayolları'yla uçup gittiğimde Sati'nin on altıncı do-

ğum gününe yedi hafta vardı. Onu bir daha gördüğümde ve sesini duyduğumda yirmi ikisini doldurmak üzereydi ve evliydi. Trinidad, benim için neredeyse hayalî bir yer haline gelmişti; ama Sati, yurtdışında yaptığı kısa tatiller hariç, hayatı boyunca orada yaşamıştı. Babamın 1952'deki hastalığı ve 1953'teki ölümünde baştan sona oradaydı; siyasi değişimleri, 1956'da başlayan ırk siyasetini, sokakların tehlikesini, 1970'te neredeyse devrime varan anarşi günlerini görmüştü. Petrolle gelen refahı da görmüştü; uzun yıllar rahat yaşamıştı; hayatı bir başarı öyküsü sayılabilirdi.

Ölümünden üç gün sonra, Trinidad'da ölüsünün yakıldığı sırada ben, Wiltshire'da aile fotoğraflarını yeni evimin oturma odasındaki alçak sehpa yayıyordum. Yıllardır o fotoğrafları derleyip toparlamak ve albümlere yerleştirmek istiyordum. Hep zaman varmış gibi geliyordu. Kız kardeşim sağken onun fotoğraflardaki yaşına dikkat etmemiştim. Şimdi onların –özellikle küçük balayı enstantenelerinin– çoğunda ince kollu genç bir kızın boy gösterdiğini fark ediyordum. O kız artık hayatı yaşanıp bitmiş birisiydi; ölümün acılı dokunuşuyla fotoğraflardaki gençliği şimdi daha belirgindi. Önüme yaydığım resimlere baktım ve Sati hakkında o güne kadar hiç düşünmediğim kadar çok düşündüm. Otuz beş-kırk dakika sonra –ben düşünürken Trinidad'daki ölü yakma töreni sürüyordu– arınmış hissediyordum. Bunun yolunu yordamını bildiğimden değil, ama doğru şeyi yaptığımı sanıyordum. Sati'ye, onun hayatına, özgün kişiliğine yoğunlaşmışım; yaşamış olana hak ettiği itibarı göstermişim.

İki gün sonra Trinidad'a gittim. Ailem beni yanlarında istemişti. Erkek kardeşim, Sati'nin yakıldığı gün gitmişti. Oraya merasimden altı saat sonra varmış, varınca da cenazenin yakıldığı yere gitmek istemiş. Onu arabayla ablam götürmüştü. Geceymiş; odun yığını altı saat sonra

hâlâ kor halindeymiş. Kardeşim tek başına odun yığınının yanına kadar yürümüş ve ablam, arabadan onun korlara bakışını izlemiş.

Aynı kardeşim iki hafta önce İndira Gandhi'nin ölü yakma töreni için Delhi'deydi. Ardından Londra'da önemli bir makale yazmıştı; şimdi de o yazının mürekkebi kurumadan Trinidad'a ulaşmıştı. Bu uzun yolculukları modern uçaklar mümkün kılmıştı; modern uçaklar onu bu ölümlerin menziline sokmuştu. 1950'de Trinidad'dan ayrıldığım sıralar uçak yolculukları hâlâ alışılmamış bir şeydi. Yurtdışına çıkmak, insanın hayatını sekteye uğratması demekti. Ancak altı yıl sonra ailemden insanları tekrar görmüş veya onlardan haber almıştım; onların hayatından altı yılı kaçırmıştım. 1953'te babam öldüğünde eve dönmem söz konusu değildi. Ölü yakma işleminin sonundaki korkunç merasimlere o sıralar sekiz yaşında olan erkek kardeşim nezaret ve şahitlik etti. O iz onda kaldı. Babamın ölümü ve yakılması, onun kişisel yarasıydı. Şimdi de –Londra uçağından indikten sonra odunların arasında hâlâ kor halinde olan– kız kardeşi yakılmıştı. Çok geçmeden bir uçak onu alıp Londra'ya geri götürdü. Ve başka uçaklar başka aile üyelerini başka yerlere taşıdı.

Ölü yakma törenini tamamlayan birkaç gün sonraki dinî ayin için Trinidad'da kaldım. Sati dindar biri değildi; babam gibi onun da ayinlerle arası yoktu. Fakat ailesi cenaze için tüm Hindu merasimlerinin yapılmasını, hiçbir şeyin eksik bırakılmamasını istedi.

Cüsseli bir adam olan Hindu rahip ayine geç kaldı. Ölü yakma töreni için de geç kalmış. Bu sefer çok meşgul ve yorgun olmakla ilgili, saatini yanlış görmekle ilgili bir şeyler dedi; ardından işine koyuldu. Gerekli malzemeler hazırды. Sati'nin dökme mozaik verandasına pişmiş topraktan sığ bir sunak konulmuştu. Ayinin böyle

bir ortamda –bir banliyö sokağındaki banliyö evi ve bahçesinde– yapılması bana tuhaf geldi. Anılarım eski günlere aitti; bu tür merasimleri daha çok taşra sahneleriyle özdeşleştiriyordum.

Rahip, ipek tuniğiyle sunağın bir yanına oturup bağdaş kurdu. Öbür yanda Sati'nin küçük oğlu oturuyordu. Oğlan kot pantolon ve kazak giyinmişti – bu gayriresmî giyim tarzı da benim için yeniydi. Rahip'in verandada icraya başladığı toprak ayini Sati'nin yakılmasını yineliyor gibiydi; özündeyse bu ayinler bedeninin ateş yoluyla toprağa ve cevherlere dönüşünden ziyade bereketi ve gelişimi akla getiriyordu. Kurban ve doyurma – tema buydu. Arilerin kutsal metinlerinde daima bir kurban vurgusu!

Birçok Hindu merasiminde olduğu gibi burada da ayinin biçimsel yanı karışıktı; adak çiçeklerinin sunağın neresine konulacağını, duaların nasıl ve ne zaman okunacağını, çeşitli malzemelerin nasıl, ne zaman ve nereye döküleceğini –rahipliğin mekanik yanını– bilmek gerekiyordu. Rahip bu karmaşık işlemler için Sati'nin oğluna yol gösterdi, kutsal ateşe hangi sunuların yapılacağını, sunular parmakların aşağı yönlü hareketiyle avuca bırakıldığında *sva-ha* deneceğini, parmaklar bir fiske hareketiyle sunuları ateşe saçtığında *şruddha* deneceğini söyledi.

Sonra başka şeyler de yapmaya başladı. Verandada onu izleyen seyirci kitlesinin farkına vardı ve Sati'nin oğluna genel dinî konuları anlatırken bir yandan bizlere de hitap etti. Sati'nin oğluna nefsinin terbiye etmesinin gereğinden söz etti; birçok başka ciddi vesilelerde başvuracağı metinleri ve sözleri kullandı. Bana yeni gelen bir şey daha vardı: Rahip, çocukluğumdaki rahiplerin yapmayacağı bir şekilde “evrensel” bir tutum takınıyor, animist kökleri olan spekülâtif ve çok yüzlü Hinduluğu Hristiyanlık ve Müslümanlık gibi kitaplı dinlerle aynı kefeye koyuyordu. Hatta –Trinidadlı herhangi bir halk toplulu-

ğuymuşuz ve çoğumuz başka dinlerdenmişiz gibi bize dolaylı yoldan hitap ederek– *Gita*’nın¹, Kuran ve İncil gibi olduğunu bile söyledi. Bizim de kutsal bir kitabımız olduğunu söylemeye getiriyordu; değişen Trinidad’da inancımızı ve âdetlerimizi kendi bildiğince savunuyordu.

Kot pantolona rağmen Sati’nin oğlu ağırbaşlıydı. Resmî eğitimi olmayan Rahip’in, başka bir zamanda ve başka şartlarda belki fazla vakit ayırmayacağı bu adamın huzurunda mütevazıydı. Avuntu için, ayinin vereceği teselliden daha büyük bir teselli için ona muhtaç gibiydi. Söylediği her şeyi dikkatle dinliyordu. Toprak, çiçekler, un, sadeyağ ve sütle icra ettiği karmaşık ayinin yanında ahlak ve din dersi de vermeyi sürdüren Rahip, geçmiş yaşamların şimdikini belirlediğini söyledi. Sati’nin oğlu, annesinin geçmişinde böyle zalimce ölmesini gerektirecek ne olduğunu sordu. Rahip cevap vermedi. Ama Sati’nin oğlu daha Hindu olsaydı, Hinduların düşünüş tarzını daha yakından bilseydi *karma* fikrini anlar ve o soruyu sormazdı. Ayinin esrarına boyun eğer ve Rahip’in sözlerini törenin bir parçası olarak kabul ederdi.

Rahip, ayinin biçimsel yanıyla devam etti. İnsanlar bunun için onlara geliyorlardı, böyle şeylerin dosdoğru icra edildiğini –pirincin ve ardından toprağın elde top haline getirilmesini, çiçeklerin belirli şekillerde düzenlenmesini, bazı malzemelerin üstüne süt dökülmesini, kutsal ateşin sürekli beslenmesini– görmek için.

Ayinden sonra Rahip yemek yedi. Eski günlerdeki gibi olsa battaniye ya da pamuk serpiştirilmiş un veya şeker çuvallarının üstünde bağdaş kurarak yedi. İnsanlar yemesine ihtimam gösterir ve başında beklerlerdi. Şimdiyse verandadaki bir masada –mükellef, ama her şeyin

1. Hindu destanı *Mahabharata*’da yer alan ve Hint bilgeliğinin önemli kaynaklarından biri kabul edilen *Bhagavad Gita*. (Ç.N.)

aynı anda servis edildiği bir masada– yiyordu. Sadece o yiyordu. Toprak, pirinç ve toprak sunaktaki öbür adaklar için kullandığı ellerini kullanarak büyük miktarlarda yiyordu.

Rahip yerken Sati'nin kocası ve oğlu, yanında oturuyorlardı. Yanlarında yiyen Rahip bilirmiş gibi, Sati'nin bir sonraki hayatını sordular. Tam bir Hindu sorusu gibi değildi; şahit olduğumuz ayinden sonra kulağa biraz garip geliyordu.

Sati'nin kocası, "Onu yine görmek isterim," dedi. Sesi normaldi, ama gözünde yaşlar vardı.

Rahip doğrudan cevap vermedi. Hinduluktaki tenasüh fikri, peş peşe iyi hayatlar sürdükten sonra insanın doğum döngüsünden kurtulduğu fikri... Rahip'in aklında bunlar vardıysa bile onları bu perişan insanlara anlatmak pek mümkün olmazdı.

Sati'nin oğlu, "Geri gelecek mi?" diye sordu.

Kocası, "Yine beraber olacak mıyız?" diye sordu.

Rahip, "Ama onun o kişi olduğunu bilemezsiniz," dedi.

Rahip'in ruh göçüyle ilgili düşüncesi böyleydi. Tabii kimse teselli olmadı. Sati'nin kocası çaresiz kaldı.

Rahibin ayinde kullandığı *Gita*'ya bakmak istedim. Güney Hindistan'daki bir matbaada basılmıştı. Her dizenin ardından İngilizce tercümesi veriliyordu. Rahip ayin sırasında, belirli hareketlerin ve sıkça okunan Sanskritçe dizelerin arasında o kitaptaki İngilizce tercümelerden yararlanmıştı.

Gita'ları dağıttığını söyledi. Sonra (zannımca) evrensel bir kelime kullanarak, onları "paylaştığını" ekledi. İnsanlar *Gita*'larını ona veriyormuş, o da insanlara. Dindar bir adam, bir keresinde bir düzine alıp ona vermiş, o da onları başkalarına dağıtmış.

Vazifelerini tamamlayan ve yemeğini bitiren Rahip,

çocukluğumdan bildiğim rahipler gibi canlanıp konuşmaya başladı.

Bir hikâye anlatmaya başladı. Hikâyeyi anlayamadım. Topluluk içinden önemli bir adam, ona bir gün sormuş: “Hindu kitapları içinde sizce en makbulü hangisi?” Rahip, “*Gita*,” diye cevaplamış. Ardından adam, orada bulunan bir başkasına, “En makbul Hindu kitabının *Gita* olduğunu söylüyor,” demiş. Rahip’in anlattığı olayın bir devamı olmalıydı. Ama orada kaldı. Ya onun için olay orada –yerel eşrafın anılmasıyla, eşrafla birlikte görüldüğünün tanıklığıyla– bitiyordu ya da hikâye bundan sonra girmek istemediği konulara sapıyordu. Belki daha önce söylediği şeyi yinelemek istemişti: *Gita*’nın en önemli Hindu kitabı olduğunu. (Öte yandan, tam ayrılmak üzereyken söylediğine göre rahiplik vazifeleri ona *Gita*’yı okuyacak çok az zaman bırakıyordu.)

Sonra Rahip, sohbetin entelektüel gelişigüzelliği yetmezmiş gibi, durduk yere –ve heyecanla– Hindular arasındaki bir ihtilaf hakkında, kendisinin tarafını tuttuğu muhafazakârlarla ikiyezlüler olduğunu düşündüğü reformcular arasındaki bir ihtilaf hakkında konuşmaya başladı. Trinidad’da elli yıl önce kapanan bu konunun toplum olarak daha içedönük bir hayat sürdürdüğümüz kırsal geçmişimize ait olduğunu sanıyordum. Irk siyasetine ve bağımsızlığın gerilimlerine rağmen bunun gündemde olmasına inanamıyordum. Gelgelelim, Rahip konudan hâlâ önemliymiş gibi söz ediyordu.

Rahip akrabaydı, birinci dereceden kuzendi. İroninin büyüklüğü –ya da uygunluğu– da buradan geliyordu. Yazma maceram sürerken –merak ve bilginin birbirini beslemesiyle– babamın büyükannesi ve annesinin, onu rahip yapmaya niyetlendiklerini öğrenmiştim. Ama babam rahip olmamıştı. Gazeteci olmuştu ve edebî tutkuları iki oğlunun da tutkularında yaşamaya devam etmiş-

ti. Babam, birinci savaştan önceki günlerin amansız yoksulluğundan dolayı ailesi onun rahip olmasını istediği için okumuştı; bu arada kardeşi günlük sekiz sente tarlalara gönderiliyordu. Ailenin iki kolu o günden sonra ayrılmış. Babamın kardeşi küçük çaplı bir şekerkamışı çiftçisi olmuş; hayatının sonundaki maddi durumu, gazeteci babamın hayatının sonundaki maddi durumundan çok daha iyiydi. Babam, müzmin bir hastalıktan iyice yoksullaşmış olarak 1953'te ölmüştü; cenazesinin yakıldığı törene kardeşi de katkıda bulunmuştu. Ama ailelerimiz arasındaki iletişim sınırlıydı. Bedensel olarak bile farklıydık. Bizler ufak tefektik (kardeşim hariç); amcamın oğullarıysa bir seksenin üstündeydiler. Talihin gelgitleri arasında aileden bir rahip de çıkmıştı; sıkletli bir adam olan, kız kardeşimin verandasındaki ayini icra eden bu rahip, bir seksenin üstündeki boyuyla amcamın soyundan geliyordu. Bu rahip babamın ailesine hizmet etmiş, babamın ilk ölen çocuğunun cenazesine katılmıştı. Hal ve tavırlarının bir bölümü bu ailevi bağla, kendini bize kabul ettirme isteğiyle açıklanabilirdi.

Bir diğer ailevi ironi de babamın, Hindu spekülatif düşüncesine ne kadar bağlı olursa olsun, ayinlerden hoşlanmaması ve başından beri –daha 1920'lerde bile– rahibin umursamadığı ve ikiyüzlü olarak geçiştirdiği reformculardan olmasıydı. Kız kardeşim Sati de ayinleri sevmeydi. Fakat ailesi, ölümüne kutsallık vermek istemiş; eski törenlere, bizi ve geçmişimizi daha çok temsil ettiği düşünülen şeylere yer açmak istemişti. Öyle olunca da rahip çağrıldı; kız kardeşimin dökme mozaik tabanlı verandasındaki pişmiş toprak sunağa kokulu çıradan minyatür bir odun yığını, çiçekler ve –sadeyağ dökülüp ateşe verilince tatlı bir karamel kokusu veren– şeker konularak, simgesel törenler icra edildi.

Çok eski devirlerden beri prens saraylarının uzağın-

daki taşrada, her zaman anlamasak da ihmal etmek istemediğimiz, edersek geçmişten, kutsal topraktan ve tanrılardan kopacağımıza inandığımız törenleri gözeterek yaşayan bir halktık biz. Şu toprak ayinleri çağlar öncesine dayanıyordu ve o zamanlar da esrarlarını bir miktar korumuş olmalıydılar. Ama artık kendimizi onlara teslim edemiyorduk. Bir özbilinç kazanmıştık. Kırk yıl önce olsa kendimizin o kadar farkında olmazdık. Kabullenmeye daha yatkın olurduk; kendimizi daha bütün, ülkeyle ve toprağın ruhuyla daha uyumlu hissederdik.

Kabullenmeye daha yatkın olurduk, çünkü kırk yıl önce çok daha fakir, Hintli geçmişimize –evler, yollar, araçlar, giysiler– çok daha yakındık. Para hepimize değmişti artık – bir tasarımcının abartılı hevesiyle altına bandırılmış ve şeklini korumak üzere tasarlanmış bir ağaç dalı gibi. Nesillerdir alınan yeni eğitim, seyahatler, tarih bizi geçmişimizden koparmıştı. Tabii petrol ve doğalgazdan adama akan para da.

Bu para, bu beklenmedik bir bolluk Yenidünya'da yeni bir başlangıç yaptığımız coğrafyayı altüst etmiş ve yeniden biçimlendirmişti. Ben çocukken saatte on beş kilometre hız yapan trenle Port of Spain'e giderken baktığım Northern Sıradağlarının yükselteleri keldi – ve kısmen adanın asli ormanlarıyla kaplıydı. Şimdi o tepelerin yarısına kadar başka adalardan gelen kaçak göçmenlerin baraka ve gecekonduarı görölüyordu. Denizle çevrili başka küçük adalar: iki yüzyıl boyunca tutuldukları karantinada cerahatli bir karışım oluşturan plantasyon kampları, kölelik ve Afrika: o adalardan gelen göçmenler coğrafyamızı, nüfusumuzu, ruh halimizi başkalaştırmışlardı.

Northern Sıradağlarının etekleri vaktiyle bataklıkken ve oradaki kerpiç kulübelerin toprak duvarları yarı yüksekliğe kadar nemi belli ederken şimdi aynı topraklar

Hollanda coğrafyasına dönmüştü: sebze yetiştirilen dönümlerce arazi, dümdüz çizgiler halinde karıklar, evlekler ve sulama kanalları. Şekerkamışının mahsul olarak bir önemi kalmamıştı. Hint köyleri, bildiğim köyler olmaktan çıkmıştı. Dar yollar yoktu artık; dallarını yaymış karanlık ağaçlar yoktu; barakalar yoktu; amber çiçeğinden çitleriyle toprak avlular yoktu; ışığın törenle yakılması, gölgelerin duvarlardaki oynaşması yoktu; yarı kapalı verandalarda yemek pişirmek, ocak ateşinin üstünden atlamak yoktu; kurbağaların gece boyu vrakladığı hendeklerin yanında biten çiçekler yoktu. Artık otoyollar, yonca yaprağı biçimli kavşaklar ve yön levhaları vardı: Ağaçlık bir coğrafya kel kalmış, sırları ifşa edilmişti.

Kendimizi baştan yaratmıştık. Kendimizi içinde bulduğumuz dünya –kız kardeşimin veda töreninin yapıldığı bahçeli banliyö evleri– kısmen kendi ellerimizle kurduğumuz ve özlediğimiz, paraya kavuşmayı ve sıkıntıların sona ermesini isterken özlemini duyduğumuz bir dünyaydı. Bizi geri götürecek bir Antikçağ gemisi yoktu artık. Kâbustan uyanmıştık ve gidecek başka bir yerimiz yoktu.

Rahip son talimatları verdi. Pirinç bir tabağa kut-sanmış yiyecek konulacak ve bir yere bırakılacak, bir tabak yiyecek de kız kardeşimin küllerinin atıldığı nehire son bir sunu olarak atılacaktı. Sonra krem renkli ipek giysisi içindeki koca adam –ipeğin dokusu belinin yukarısındaki fazlalıkları göstererek– arabasına binip uzaklaştı. (Kırk yıl evvel ve daha öncesinde babamla evlerine –amcamların aile evine– yaptığımız pazar ziyaretleri, tatil gezmeleri hakkındaki anılarıma gelince: dört bir yanda dümdüz şekerkamışı tarlaları, tarlalar arasında ot kaplı yollar, kazıklar ve yüksek direkler üstünde oraya buraya serpiştirilmiş, akşamları loş ışıklı barakalar, bazı avlularda hayvanlar, sivrisinekleri kovmak için yakılmış saman

alevleri, oluklu sacdan damlarıyla bakkallar ve sessizlik.)

Bir ziyaretçi, eniştemin uzak akrabası olan bir ihtiyar –belki yapılan merasimin etkisiyle– geçmişimizden ve adanın başka taraflarında, özellikle Port of Spain’in kuzeybatısındaki köylerde yaşayan Hintlilerle aslen Ganj Ovası’ndan olup 1845’ten beri Yenidünya’da bulunan sülalemiz arasındaki farklılıklardan konuşmaya başladı.

Bu adam, “Onların, 1845’ten beri burada olmadığını bilirsiniz. Onlar bizden çok, çok önce geldiler. Kolomb’u duydunuz mu? Kraliçe Isabella, Katolik olmaları şartıyla burayı herkese açmıştı. Fransızların gelişi o zamana rastlar. Sonuçta onlar da Katolik’ti. Peki Hindistan’da Pondicherry diye bir yer olduğunu biliyor musunuz? Orası da Fransızların, Hindistan’daki yeri; Port of Spain’e yakın yerlerdeki Hintlileri onlar oradan getirdiler. Yani Boissière ve o taraflardaki Hintliler bizim gibi değiller, onlar dört-beş yüz yıldır buradalar,” dedi.

Tarih! Kolomb’un Kraliçe Isabella için adayı keşfettiği 1498’deki olayları; İspanyol mercilerin, üç yüz yıllık bir ihmalin ardından, imparatorluğu koruma kaygısıyla adayı göçmenlere açtığı, köle getirecek olanlara öncelik ve bedava toprak verdiği 1784’ü ve İngiliz İmparatorluğu’nda köleliğin kaldırılmasından on yıl sonra İngilizlerin toprağı işlemek üzere Hindistan’dan Hintlileri getirdiği 1845’i birleştirmişti adam. Bileşik bir tarih yaratmıştı. Ama bu kadarı onun için yeterliydi. İnsanların tarihe ihtiyacı vardır; kim oldukları hakkında fikir edinmelerini kolaylaştırır bu. Fakat mukaddesat gibi tarihin de yeri yürekte olabilir; orada bir şeylerin olması yeterlidir.

Bizim kutsal dünyamız; çocukken ailelerimizce bize kazandırılan mukaddesat, çocukluğumuzun kutsal yerleri –onları çocuk halimizle gördüğümüz, onlarda mucizeler gördüğümüz için kutsal; benim için iki kat, üç kat

kutsal, çünkü toprağın meğer kanlı olduğunu, eskiden orada yerlilerin olduğunu ve onların öldürüldüğünü veya yokoluşla karşı karşıya bırakıldığını öğrenecek olsam da, uzaklardaki İngiltere’de yazdığım kitaplarda onları hayalen yaşamış, hayal gücümde şeylerin başlangıcını oraya yerleştirmiş, onlardan bir memleket hayali kurmuştum– artık yoktu. Artık her nesil, bizi o mukaddeattan uzaklaştıracaktı. Ama bir yandan da dünyamızı yeniden kuruyorduk; bunu her nesil yapar, kız kardeşimin cenazesi için bir araya gelip hatırlamak ve saygı göstermek ihtiyacını duyduğumuzda bizim de yaptığımız gibi. Bu bizi, ölüme bakmaya zorladı. Beni geceleri uykudayken kafamda evirip çevirdiğim ölümle yüzleşmeye zorladı; melankolinin açtığı boşluğa, sanki beni o âna hazırlıyormuş gibi, gerçek bir acı tam yerini bulmuş gibi oturdu. Sahici bir esrar ve insanların gerçek dini olarak, üzüntünün ve şanın kaynağı olarak hayatı ve insanı o zaman gördüm. Taslaklarımı ve tereddütlerimi bir yana bırakıp Jack ve bahçesi hakkında süratle yazmaya o zaman, gerçek bir ölümle ve insanlar hakkındaki bu yepyeni mucizeyle yüzleştiğim zaman başladım.

Ekim 1984 - Nisan 1986

